

**OPRACOWANIE ZINTEGROWANEJ DIAGNOZY
DLA MIASTA BIELSKO-BIAŁA**

**Etap III. Diagnoza sytuacji społecznej w Bielsku-Białej
na potrzeby opracowania Strategii Rozwiązywania Problemów
Społecznych**

**OPRACOWANIE ZINTEGROWANEJ DIAGNOZY
DLA MIASTA BIELSKA-BIAŁEJ**

Etap III. Diagnoza sytuacji społecznej w Bielsku-Białej na potrzeby opracowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych

Kraków, 2020 rok

Opracowanie powstało na zamówienie Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej na podstawie umowy nr RG.272.1.2019 z dnia 10 października 2019 roku.

Zespół wykonujący zadanie:

Maria Brzeziak (analizy, koordynacja tematu)

Marta Bohdziewicz-Lulewicz

Ewa Chromniak

Joanna Czarnik

Lidia Korbus-Then

Marta Marzec

Marianna Starzyk

Dr Janusz Jeżak (zagadnienia związane z analizą zróżnicowania wewnątrzmijskiego)

Agnieszka Majkowska (zagadnienia związane z analizą zróżnicowania wewnątrzmijskiego)

Wizualizacja danych:

Maria Brzeziak

dr Janusz Jeżak

Michał Donocik

Copyright © Instytut Ekonomiki Przestrzeni Sp. z o. o. oraz Urząd Miejski w Bielsku-Białej

Etap III | Kraków, sierpień 2020

INSTYTUT EKONOMIKI PRZESTRZENI
Odkrywamy wartość przestrzeni

Instytut Ekonomiki Przestrzeni Sp. z o.o.
ul. Na Błonie 15a/22
30-150 Kraków
iep@iep.krakow.pl

Biuro:
ul. Kamienna 43b lok. 5
31-403 Kraków, PL

Spis treści

Wstęp	5
Metodologia.....	6
1. Charakterystyka demograficzna populacji Bielska-Białej	11
2. Rynek pracy i bezrobocie.....	35
3. Pomoc społeczna i zagrożenie wykluczeniem społecznym	51
4. Niepełnosprawność	69
5. Starość	86
6. Opieka nad dzieckiem i rodziną.....	96
7. Uzależnienia i bezdomność	116
8. Przemoc w rodzinie	130
9. Ochrona zdrowia	138
10. Najważniejsze informacje wynikające z analizy danych zastanych	150
11. Prognoza problemów społecznych i tendencji rozwojowych	157
Spis map	159
Spis tabel	160
Spis wykresów	160

Wstęp

Diagnoza sytuacji społecznej w Bielsku-Białej stanowi materiał wyjściowy do dyskusji nad kondycją społeczną miasta, priorytetami w zakresie problemów społecznych, a także pożądanymi kierunkami interwencji, które znajdą swoje odzwierciedlenie w strategii rozwiązywania problemów społecznych.

W świetle art. 17 ust. 1 pkt 1 *ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej*¹, opracowanie strategii należy do zadań własnych gminy i powiatu, o charakterze obowiązkowym. W jego ramach należy szczególnie uwzględnić programy pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz inne, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka. Zgodnie z art. 16b ust. 2 strategia musi zawierać: diagnozę sytuacji społecznej, prognozę zmian w okresie objętym strategią, określenie celów strategicznych projektowanych zmian, kierunków niezbędnych działań, sposobu realizacji strategii i ram finansowych, a także wskaźników realizacji działań.

Diagnoza sytuacji społecznej jest pierwszym i niezbędnym elementem planowania strategicznego, umożliwiającym wyznaczenie celów oraz sformułowanie skutecznych i długofalowych działań służących rozwiązywaniu problemów społecznych występujących na danym obszarze. W związku z tym koncentruje się na zidentyfikowaniu i opisaniu zjawisk, które trwale ograniczają lub mogą ograniczać zaspokajanie potrzeb społecznych. Dokument ten inwentaryzuje również zasoby (potencjały), które mogą stać się „lokomotywą” rozwoju społecznego. Co ważne, celem takiego podejścia jest poprawienie standardów życia nie tylko grup marginalizowanych z uwagi na doświadczane dysfunkcje, ale wszystkich mieszkańców miasta. Takie rozumienie polityki społecznej obejmuje więc zagadnienia z dziedziny zatrudnienia, edukacji, wypoczynku, ochrony zdrowia, jak również zabezpieczenia potrzeb materialnych.

Opracowana diagnoza stanowi bazę dla przygotowania katalogu celów operacyjnych i zadań, które zidentyfikowane w strategii rozwiązywania problemów społecznych staną się podstawą kreowania polityki społecznej Bielska-Białej do roku 2030.

---

¹ t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1507 ze zm.

Metodologia

Przygotowana diagnoza sytuacji społecznej Bielska-Białej dostarcza charakterystyki dziewięciu obszarów, ważnych z punktu widzenia społecznej sytuacji miasta. Są to: demografia, rynek pracy, pomoc społeczna i wykluczenie społeczne, niepełnosprawność, starość, funkcjonowanie rodzin, uzależnienia, bezdomność, przemoc oraz zdrowie.

Proces opracowywania diagnozy sytuacji społecznej Bielska-Białej stanowił złożoną czynność poznawczą, wykorzystującą różne metody i techniki badawcze, których szczegółowy przebieg został opisany w niniejszym rozdziale.

Pierwszy etap pracy nad diagnozą polegał na analizie dostępnych danych zastanych (desk - research) pozyskanych zarówno z zasobów Miasta i województwa, jak i oficjalnych statystyk publicznych. Przedmiotem analizy były programy Miasta w dziedzinach objętych planowaniem strategicznym, raporty i sprawozdania instytucji ogólnopolskich, a także dane udostępnione przez jednostki Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej i instytucje regionalne oraz źródła internetowe, w szczególności:

- Strategia Rozwoju Bielska-Białej do 2020 roku,
- branżowe programy społeczne i sprawozdania z ich realizacji,
- Oceny Zasobów Pomocy Społecznej,
- sprawozdania z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej,
- informacje o sytuacji na lokalnym rynku pracy,
- Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego,
- opracowania tematyczne Głównego Urzędu Statystycznego, w tym prognozy GUS,
- opracowania tematyczne Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach,
- opracowania tematyczne i dane z prowadzonych rejestrów Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach,
- informacje pokontrolne Najwyższej Izby Kontroli,
- dane statystyczne Komendy Miejskiej Policji w Bielsku-Białej
- dane statystyczne Straży Miejskiej w Bielsku-Białej,
- dane statystyczne Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności,
- dane statystyczne Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej,
- dane statystyczne Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych w Jaworznie i Krakowie,
- dane Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej,
- sprawozdania z realizacji uchwał Rady Miejskiej w Bielsku-Białej,

- dane Zakładu Ubezpieczeń Społecznych,
- informacje o stanie bezpieczeństwa sanitarnego miasta Bielska-Białej,
- raport z badań dotyczących sytuacji i potrzeb młodzieży w Bielsku-Białej wraz z diagnozą stanu aktualnego w kontekście trendu depopulacji, Bielsko-Biała 2019 rok,
- diagnoza problemów alkoholowych, używania substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych i przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Bielska-Białej oraz postaw, opinii i zachowań wobec tych szkodliwych zjawisk społecznych w środowisku lokalnym, Bielsko-Biała, grudzień 2018 rok,
- raport „Badanie opinii i potrzeb mieszkańców Bielska-Białej”, Bielsko-Biała 2019 rok.

Przedstawione w diagnozie dane, w zależności od ich dostępności, dotyczą w większości okresu 2013-2018, a tam gdzie było to możliwe również 2019 roku. Informacje dla miasta podano na tle sytuacji w województwie śląskim i kraju. Dokonano również analizy porównawczej z innymi miastami o podobnej specyfice pod względem liczby mieszkańców, tj. Częstochową, Rybnikiem oraz Nowym Sączem.

Przeprowadzona analiza desk - research stanowiła wstęp do dalszych badań, pozwalający na wyodrębnienie kluczowych obszarów problemowych, które zostały pogłębione w trakcie realizacji badań reaktywnych. W procesie opracowywania diagnozy zastosowano podejście partycypacyjno-ekspertyczne, odpowiadając na potrzebę najpełniejszego włączenia przedstawicieli lokalnych społeczności w podejmowanie decyzji. Tym samym przeprowadzono sześć spotkań, których celem było poznanie opinii odnośnie występujących w Bielsku-Białej problemów społecznych oraz wypracowanie rekomendacji dotyczących możliwości ich rozwiązywania. W spotkaniach wzięło udział blisko 60 osób. Byli to lokalni liderzy społeczni, seniorzy, jak również przedstawiciele instytucji i organizacji pozarządowych działających na rzecz wsparcia osób z niepełnosprawnością, osób bezdomnych, a także rodzin - w tym uwikłanych w problem przemocy i uzależnień. Ponadto przeprowadzono 4 wywiady pogłębione, w tym z Przewodniczącymi Rad Osiedli oraz aktywistami środowisk lokalnych.

Dla uzyskania dogłębnej analizy kwestii społecznych, przyjęto założenie, że ten proces powinien zostać uzupełniony o badanie ankietowe skierowane do bielskich rodziców, dotyczące oceny różnych aspektów życia w mieście (m.in. jakości i dostępności placówek opiekuńczo-wychowawczych, zajęć edukacyjnych, ochrony zdrowia czy możliwości spędzania czasu wolnego). W internetowej ankiecie, która przeprowadzana była w dniach od 15 czerwca do 3 lipca 2020 roku wzięło udział 1 016 osób.

Wszystkie wyżej wymienione działania umożliwiły nie tylko lepsze zrozumienie zjawisk zachodzących w Bielsku-Białej, ale także sporządzenie rekomendacji dotyczących rozwiązywania określonych problemów społecznych. Wyniki przeprowadzonych badań zaprezentowano w każdym z rozdziałów tematycznych, przedstawiających dane zagadnienie.

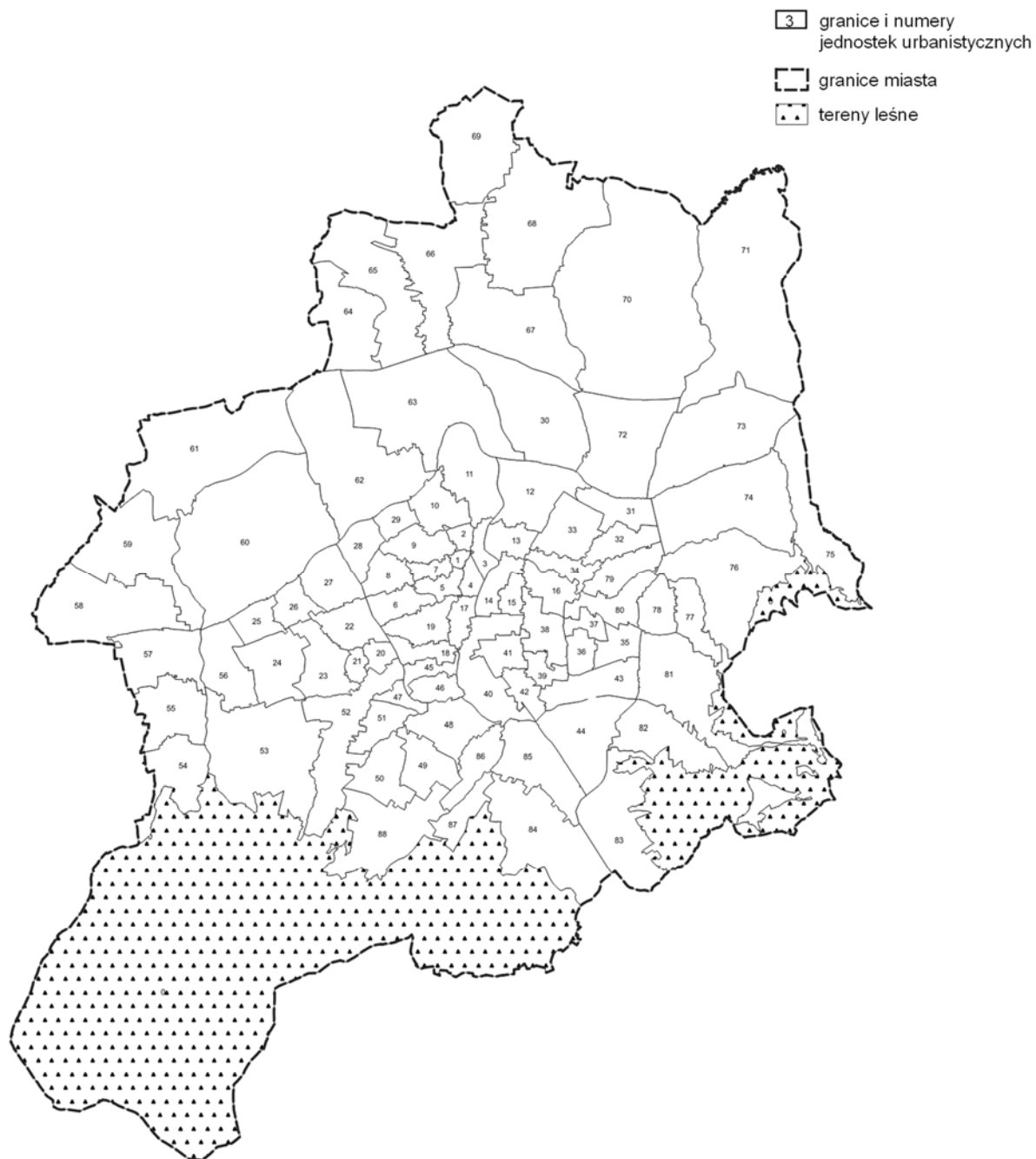
Problemy społeczne mają wymiar przestrzenny, dlatego ich istota ujawnia się już na poziomie społeczności lokalnej. W związku z tym, w odniesieniu do kluczowych kwestii opracowano terytorialną analizę porównawczą umożliwiającą zróżnicowanie przestrzenne analizowanych problemów wewnątrz Bielska-Białej. Sporządzono mapy problemów społecznych w rozkładzie na 88 jednostek urbanistycznych miasta² (wykorzystując przy tym efekty prac przygotowawczych do opracowania *Gminnego Programu Rewitalizacji*). Podział miasta na jednostki urbanistyczne przedstawia poniższa mapa. Należy wspomnieć, że przy ustalaniu podziału miasta na jednostki urbanistyczne, jako jedno z kluczowych uwarunkowań przyjęto konieczność zamknięcia w granicach jednostki jak największej liczby ulic o pełnym przebiegu. Warunek ten wiąże się z koniecznością geokodowania do jednostek urbanistycznych danych o zjawiskach społecznych. Biorąc pod uwagę trudności z pozyskaniem danych po punktach adresowych, naturalnym rozwiązaniem jest kodowanie po ulicach, a tam gdzie z uwagi na długość ulicy byłoby to niemożliwe (przecięcie więcej niż jednej jednostki), geokodowanie wg zakresu numerów porządkowych (część ulicy od numeru x do y). Takie rozwiązanie pozwoliło na znaczne przyspieszenie geokodowania danych obrazujących zjawiska społeczne. W wielu przypadkach stało się również jedynym możliwym rozwiązaniem, z uwagi na niechęć do udostępniania danych po punktach adresowych przez dysponentów danych (przyczyny techniczne, organizacyjne, prawne).

---

² Więcej informacji na temat sposobu wyznaczenia jednostek urbanistycznych miasta dostępnych jest w dokumencie: *Wyznaczenie granic jednostek urbanistycznych miasta Bielsko-Biała w związku z opracowaniem Gminnego Programu Rewitalizacji. Etap I. Wykonanie analiz danych, ich digitalizacji oraz wyznaczenie granic jednostek urbanistycznych miasta*, Instytut Ekonomiki Przestrzeni, Kraków 2019. Ze względu na charakter opracowania, nie skupiono się w nim szczegółowo na sposobie wyznaczenia jednostek urbanistycznych.

Mapa 1 Podział miasta na jednostki urbanistyczne

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 1 Nazwy i numery jednostek urbanistycznych

Numer jednostki	Nazwa osiedla	Numer jednostki	Nazwa osiedla
1	Stare Miasto	45	Osiedle Karpackie
2	Śródmieście Bielsko	46	Osiedle Karpackie
3	Śródmieście Bielsko	47	Osiedle Karpackie
4	Śródmieście Bielsko	48	Kamienica
5	Osiedle Słoneczne	49	Kamienica
6	Osiedle Słoneczne	50	Kamienica
7	Górne Przedmieście	51	Kamienica
8	Górne Przedmieście	52	Kamienica
9	Górne Przedmieście	53	Kamienica
10	Dolne Przedmieście	54	Wapienica
11	Dolne Przedmieście	55	Wapienica
12	Biała Wschód	56	Wapienica
13	Biała Wschód	57	Wapienica
14	Osiedle Grunwaldzkie	58	Wapienica
15	Osiedle Grunwaldzkie	59	Wapienica
16	Osiedle Grunwaldzkie	60	Stare Bielsko
17	Bielsko Południe	61	Stare Bielsko
18	Bielsko Południe	62	Stare Bielsko
19	Bielsko Południe	63	Komorowice Śląskie
20	Osiedle Beskidzkie	64	Komorowice Śląskie
21	Osiedle Beskidzkie	65	Komorowice Śląskie
22	Aleksandrowice	66	Komorowice Śląskie
23	Aleksandrowice	67	Komorowice Krakowskie
24	Aleksandrowice	68	Komorowice Krakowskie
25	Osiedle Polskich Skrzydeł	69	Komorowice Krakowskie
26	Osiedle Wojska Polskiego	70	Hałcnów
27	Osiedle Kopernika	71	Hałcnów
28	Osiedle Piastowskie	72	Hałcnów
29	Osiedle Mieszka I	73	Hałcnów
30	Biała Północ	74	Lipnik
31	Biała Krakowska	75	Lipnik
32	Biała Krakowska	76	Lipnik
33	Biała Krakowska	77	Lipnik
34	Biała Krakowska	78	Lipnik
35	Złote Łany	79	Lipnik
36	Złote Łany	80	Lipnik
37	Złote Łany	81	Straconka
38	Złote Łany	82	Straconka
39	Złote Łany	83	Mikuszowice Krakowskie
40	Leszczyny	84	Mikuszowice Śląskie
41	Leszczyny	85	Mikuszowice Śląskie
42	Leszczyny	86	Mikuszowice Śląskie
43	Leszczyny	87	Mikuszowice Śląskie
44	Leszczyny	88	Mikuszowice Śląskie

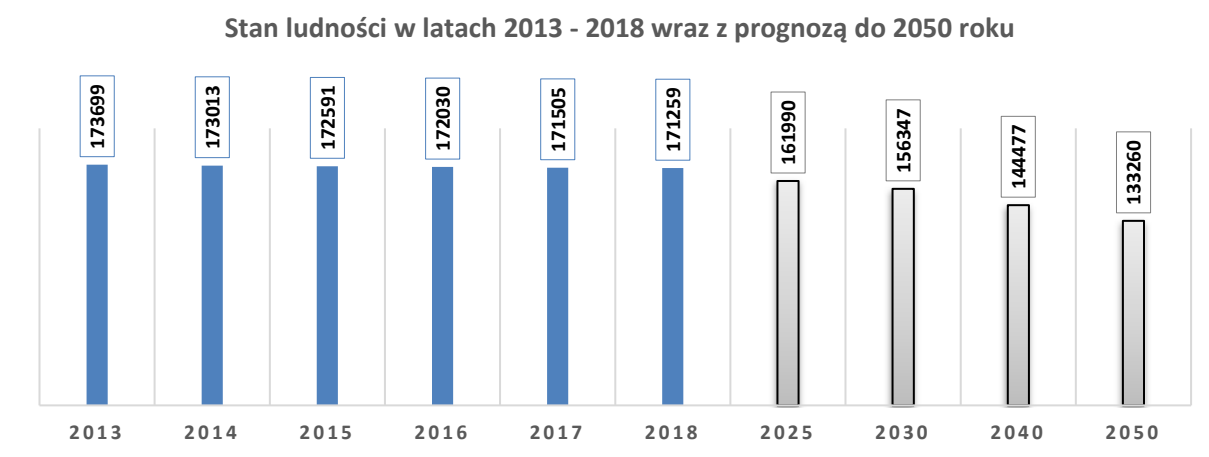
Źródło: Opracowanie własne

1. Charakterystyka demograficzna populacji Bielska-Białej

Bielsko-Biała jest siódmym pod względem wielkości i szóstym pod względem liczby ludności miastem w województwie śląskim, położonym w jego południowej części, w pobliżu granicy z województwem małopolskim. Zajmuje powierzchnię 12 451 ha. Gęstość zaludnienia wynosi 1 375 osoby na km². W latach 1975–1998 miasto było stolicą województwa bielskiego. Obecnie Bielsko-Biała podzielona jest na 30 osiedli, które stanowią jednostki pomocnicze gminy. W ramach prac przygotowawczych stanowiących wstęp do opracowania *Gminnego Programu Rewitalizacji*, wyodrębniono w strukturze miasta 88 jednostek urbanistycznych, które stanowią referencję dla prowadzonych w mieście analiz zróżnicowania wewnątrzmijskiego. W takim podziale wykonano w ramach raportu analizy występujących zjawisk społecznych.

W 2018 roku Bielsko-Białą zamieszkiwało 171 259 osób (osoby zameldowane na pobyt stały i czasowy), w tym 90 337 kobiet (tj. 52,7%) oraz 80 922 mężczyzn (47,3%). Z roku na rok liczba mieszkańców stopniowo się zmniejsza, od 2013 roku ubyło 2 440 osób (-1,5%). Podobna tendencja dotyczy też województwa śląskiego, gdzie w latach 2013-2018 spadek wyniósł -65 882 osób (co stanowiło -1,5%; w 2018 roku województwo śląskie zamieszkiwało 4 533 565 osób). Według prognoz Głównego Urzędu Statystycznego w kolejnych latach spodziewane jest dalsze zmniejszanie się liczby ludności, które będzie następowało w szybszym tempie niż dotychczas. W 2030 roku ludność Bielska-Białej ma wynieść 156 347 osób, tj. o 8,7% mniej niż w roku 2018, a w 2050 roku 133 260 osób (22,2% mniej niż w roku 2018).

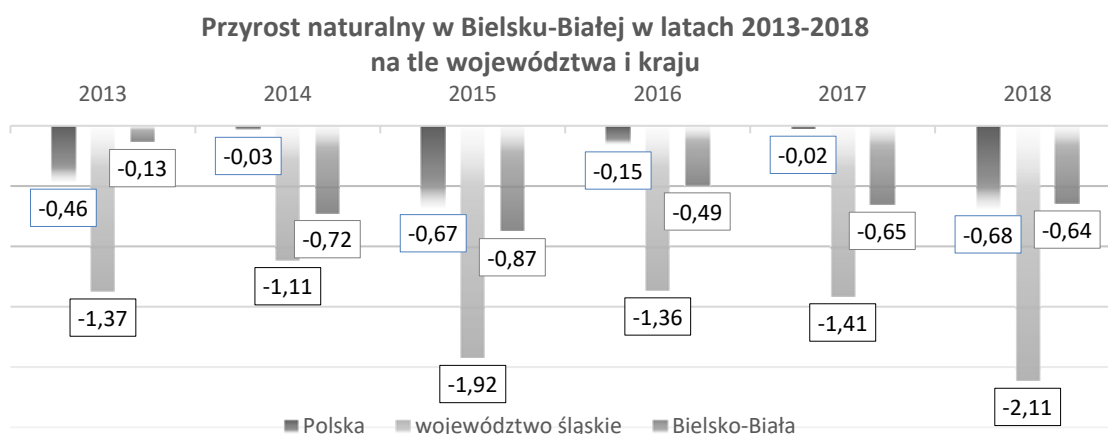
Wykres 1 Stan ludności w latach 2013 - 2018 wraz z prognozą do 2050 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Bielsko-Biała charakteryzuje się również ujemnym przyrostem naturalnym. W 2018 roku współczynnik przyrostu wyniósł -0,64 na 1000 mieszkańców. Rok 2012 był ostatnim, w którym zanotowano dodatni przyrost naturalny na poziomie 0,28. Od tego czasu wciąż odnotowuje się więcej zgonów niż urodzeń. Porównując sytuację Bielska-Białej z województwem śląskim, przyrost naturalny w regionie osiąga jeszcze niższe wartości i świadczy o głębokiej depresji urodzeniowej. W 2018 roku odnotowano jeden z najniższych wskaźników w całej Polsce, tj. -2,11 (dla porównania wartość dla całego kraju wyniosła -0,68).

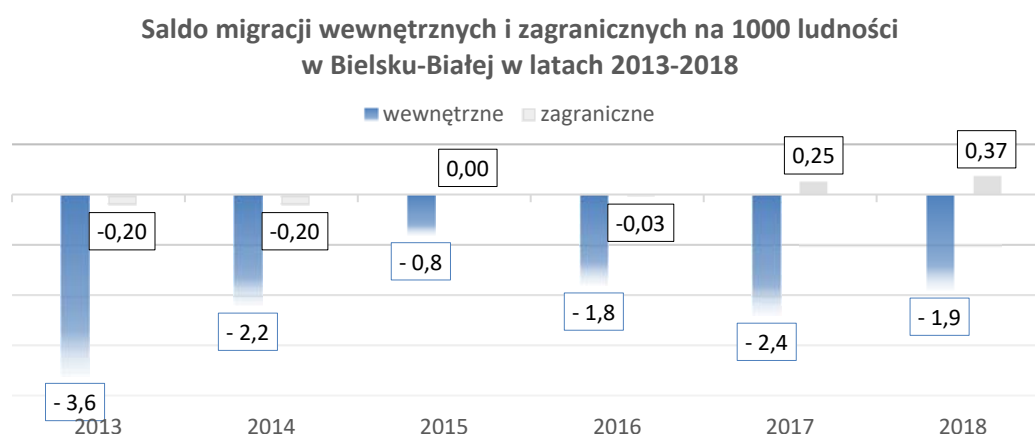
Wykres 2 Przyrost naturalny w Bielsku-Białej w latach 2013-2018 na tle województwa i kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Na zmniejszającą się populację Bielska-Białej decydujący wpływ mają też migracje. Najczęściej dotyczą one ludzi młodych, którzy decydują się na opuszczenie swojego dotychczasowego miejsca zamieszkania. Na obszarach charakteryzujących się ujemnym saldem migracji rośnie więc udział osób starszych. W omawianym okresie, w Bielsku-Białej można zaobserwować ujemny wskaźnik salda migracji wewnętrznych. Najwyższą ujemną jego wartość zanotowano w roku 2013 (tj. -625 osób, co stanowiło -3,6), najniższą w roku 2015 (-143 osoby, czyli -0,8). Na uwagę zasługuje od 2017 roku dodatnie saldo migracji zagranicznych. W 2017 roku do Bielska-Białej przybyły z innych krajów i zameldowały się na pobyt stały 43 osoby (wskaźnik wyniósł 0,25), natomiast w 2018 roku było ich już 64 (co dało wartość 0,37). Dla porównania, w województwie śląskim w całym omawianym okresie 2013-2018 odnotowywane jest stale ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych. Najnowsze dane GUS³ z 2018 roku wskazują, że województwo śląskie zajmuje drugą pozycję w Polsce (po województwie lubelskim), gdzie odnotowywany jest największy ubytek ludności.

Wykres 3 Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na 1000 ludności w Bielsku-Białej w latach 2013-2018

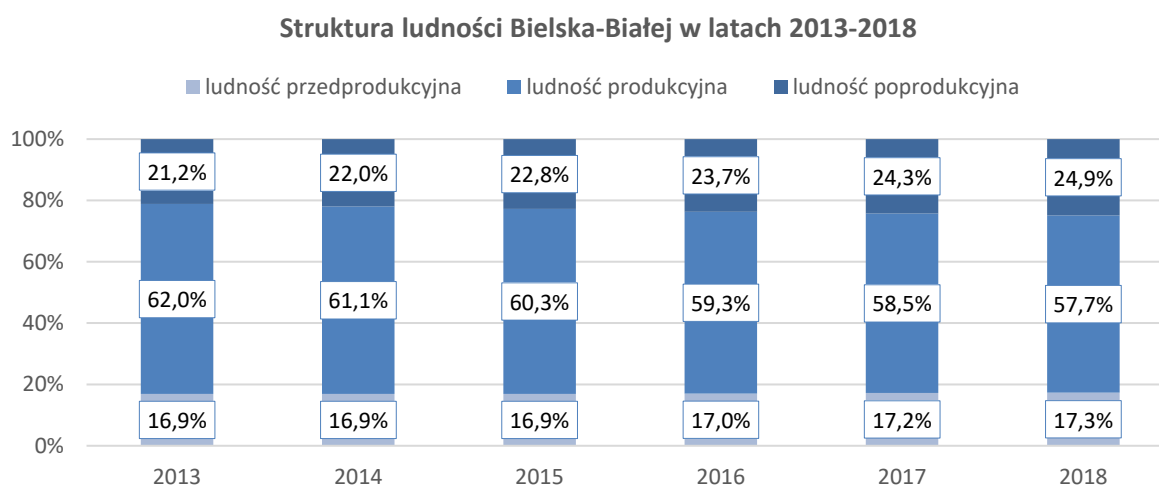

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

³ Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r. Tworzenie i rozpad rodzin., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-2018-roku-tworzenie-i-rozpad-rodzin,33,2.html#> (dostęp 04.01.2020 r.)

Na przestrzeni ostatnich lat struktura wiekowa ludności Bielska-Białej uległa zmianie – w szybkim tempie rośnie odsetek osób w wieku poprodukcyjnym, tym samym zmniejsza się odsetek ludności w wieku produkcyjnym, co ma negatywny wpływ na rozwój gospodarczy miasta. W 2018 roku ludność w wieku poprodukcyjnym stanowiła 24,9% ogółu ludności (co oznacza, że od 2013 roku zanotowano wzrost o 3,7 p.p.). Należy zauważyć, że odsetek ten jest wyższy niż zanotowany w 2018 roku dla województwa – 22,6% oraz dla kraju – 21,4%. Podobnie sytuacja wygląda w analizie ludności w wieku produkcyjnym. W 2018 roku ludność w wieku produkcyjnym stanowiła 57,7% ogółu. W porównaniu z rokiem 2013 nastąpił spadek o 4,3 p.p. (z poziomu 62%). W województwie śląskim osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 60,3%, natomiast w Polsce 60,6%. Niekorzystne wskaźniki osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym wpływają na niski wskaźnik osób w wieku przedprodukcyjnym. W omawianym okresie wskaźnik ten nieznacznie wzrósł do poziomu 17,3% (tj. o 0,4 p.p. więcej niż w latach 2013-2015, gdzie pozostawał na tym samym poziomie 16,9%). Dla porównania, w województwie w 2018 roku odnotowano nieznacznie niższy wskaźnik – 17,0%, w Polsce natomiast był na wyższym poziomie tj. 18,1%. Analizując parametry struktury wieku ludności Bielska-Białej należy stwierdzić, że dynamiczne starzenie się społeczeństwa jest jednym z tych zjawisk społecznych, których konsekwencją są poważne wyzwania stojące przed polityką społeczną Miasta.

Wykres 4 Struktura ludności Bielska-Białej w latach 2013-2018

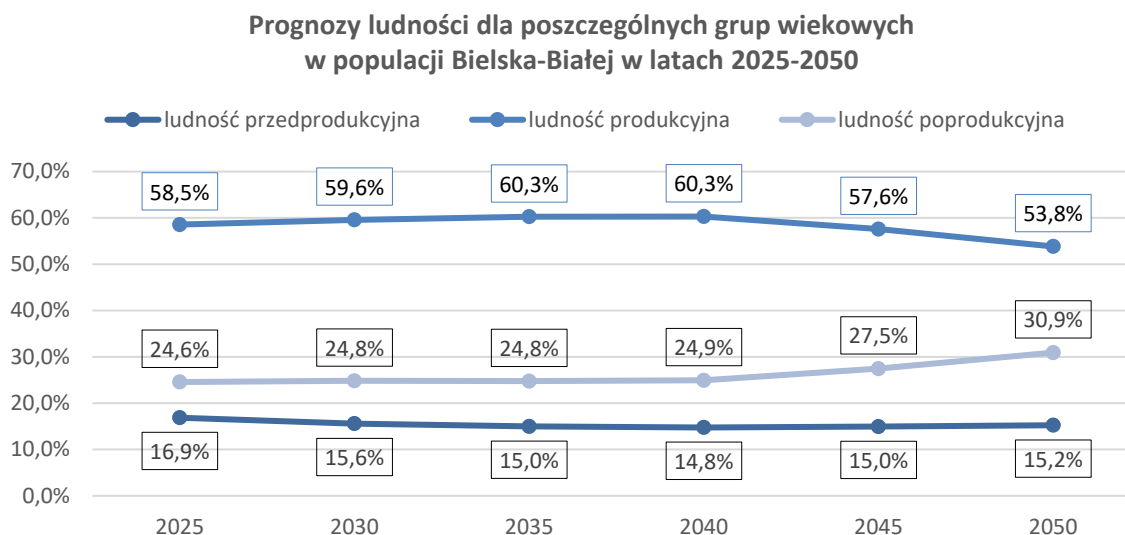
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Według prognoz demograficznych⁴ opracowanych przez GUS, liczba mieszkańców Bielska-Białej będzie nadal się zmniejszać, średnio o 4 p.p. w okresach 5-letnich. W ujęciu ogólnopolskim wyniki prognozy wskazują, że przez najbliższe około 25 lat liczba ludności Polski zmniejszy się o 2,8 mln. osób. Największy wpływ na ten stan rzeczy będzie miała umieralność (przewiduje się, że np. w 2040 roku liczba zgonów sięgnie 440 tys.), tj. zacznie wymierać wyż demograficzny z drugiej połowy lat 50. XX wieku – czyli obecni około 60-latkowie. Natomiast wiek emerytalny zaczną osiągać obecni 30/40-latkowie i będą wówczas stanowić najliczniejszą grupę. Mediana wieku ludności wyniesie 50 lat (tj. o prawie 10 lat więcej niż obecnie), co oznacza, że co drugi mieszkaniec Polski będzie już po 50-tce.

⁴ Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego wykonywane z perspektywy 2014 roku., [www: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html](https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html), (dostęp: 04.01.2020 roku - najnowsze dostępne dane).

Struktura wiekowa ludności w perspektywie następnych lat będzie ulegała przeobrażeniom. Jest to podyktowane trzema przyczynami: spadkiem liczby urodzeń, coraz dłuższym przeciętnym trwaniem życia oraz ruchami migracyjnymi. Prognozy demograficzne przewidują dalszy wzrost liczebności osób starszych, szybszy w najstarszych grupach.

Wykres 5 Prognozy ludności dla poszczególnych grup wiekowych w populacji Bielska-Białej w latach 2025-2050

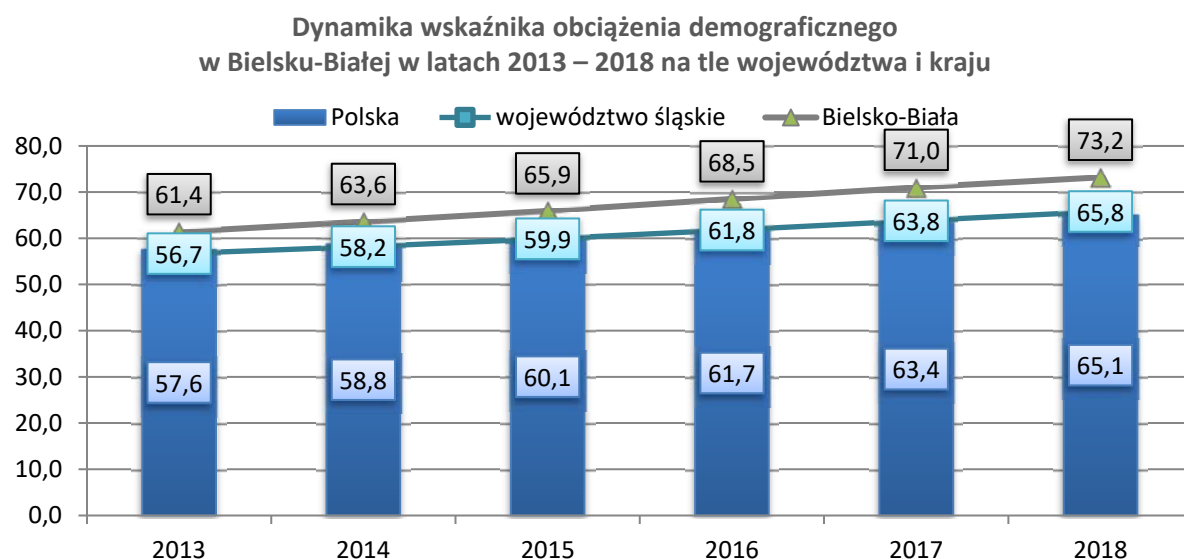

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Prognozy demograficzne dla powiatów i gmin, opracowane przez GUS w 2014 roku (najnowsze dostępne dane obejmujące powiaty i gminy) zakładały wolniejsze starzenie się społeczeństwa Bielska-Białej niż wynika to z dostępnych danych za rok 2018. Powodem tej różnicy może być jednak zmiana w definiowaniu osób w wieku poprodukcyjnym, ze względu na obniżenie od października 2017 roku wieku emerytalnego do 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn (od 2013 do IX 2017 wynosił on 67 lat dla kobiet i mężczyzn). Nie zmienia to faktu, że liczba osób w wieku poprodukcyjnym będzie szybko rosła, powodując coraz większe obciążenie dla systemu emerytalnego. Ponadto osoby te ze względu na choroby czy niepełnosprawności będą z pewnością wymagały zapewnienia usług opiekuńczych, w tym świadczonych w miejscu zamieszkania, w formie półstacjonarnej, placówek dziennych czy czasowej opieki.

Pozostając przy problemie dynamicznego starzenia się mieszkańców Bielska-Białej, należy zwrócić uwagę na współczynnik obciążenia demograficznego, pokazujący relacje między poszczególnymi ekonomicznymi grupami wieku ludności na podstawie liczby osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym. W Bielsku-Białej w 2018 roku wyniósł on 73,2. Wartość ta przewyższała wynik województwa (65,8) oraz kraju (65,1).

Wykres 6 Dynamika obciążenia demograficznego w Bielsku-Białej w latach 2013-2018 na tle województwa i kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Analizując dane z lat 2013-2018 zanotowano wzrost tego wskaźnika wynoszący 11,8. Dane dla województwa i kraju również wskazują na stały wzrost obciążenia demograficznego, jednak następuje on wolniej, niż ma to miejsce w Bielsku-Białej (w województwie odnotowano wzrost o 9,1, w Polsce o 7,5). Do oceny zmian wielkości obciążenia istotne jest ponadto porównanie wskaźników cząstkowych, tj. relacji liczby osób w wieku przedprodukcyjnym do wieku produkcyjnego oraz liczby osób w wieku poprodukcyjnym do produkcyjnego.

Tabela 2 Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Ogółem</i>	61,4	63,6	65,9	68,5	71,0	73,2
<i>Przedprodukcyjny (0–17 lat)</i>	27,2	27,6	28,0	28,6	29,4	30,0
<i>Poprodukcyjny (60/65 lat+)</i>	34,2	36,0	37,9	39,9	41,6	43,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Na podstawie powyższej tabeli można zauważyć, że korzystny dla miasta wskaźnik dotyczący liczby osób w wieku przedprodukcyjnym do wieku produkcyjnego wzrósł tylko nieznacznie (wzrost o 2,8 osoby tj. od 27,2 w 2013 roku do 30,0 w roku 2018). Znaczący wzrost jest widoczny natomiast dla niekorzystanego wskaźnika dotyczącego liczby osób w wieku poprodukcyjnym, gdzie na przestrzeni lat 2013-2018 odnotowano wzrost o 9 osób (tj. z 34,2 w 2013 roku do 43,2 w 2018 roku). Reasumując, w 2018 roku na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 30 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz aż 43 osoby w wieku poprodukcyjnym. Z zaprezentowanych danych wynika, że Bielsko-Biała będzie dysponowała niższymi zasobami pracy, ze względu na dużą liczbę osób, które potencjalnie opuściły już rynek pracy. Rok 2006 był ostatnim, w którym cząstkowe współczynniki kształtowały się na poziomie 27 i 25,6 – czyli były prawie równe, w latach wcześniejszych natomiast relacje były zdecydowanie korzystniejsze, np. w 2002 roku wynosiły 30,9 do 23,7.

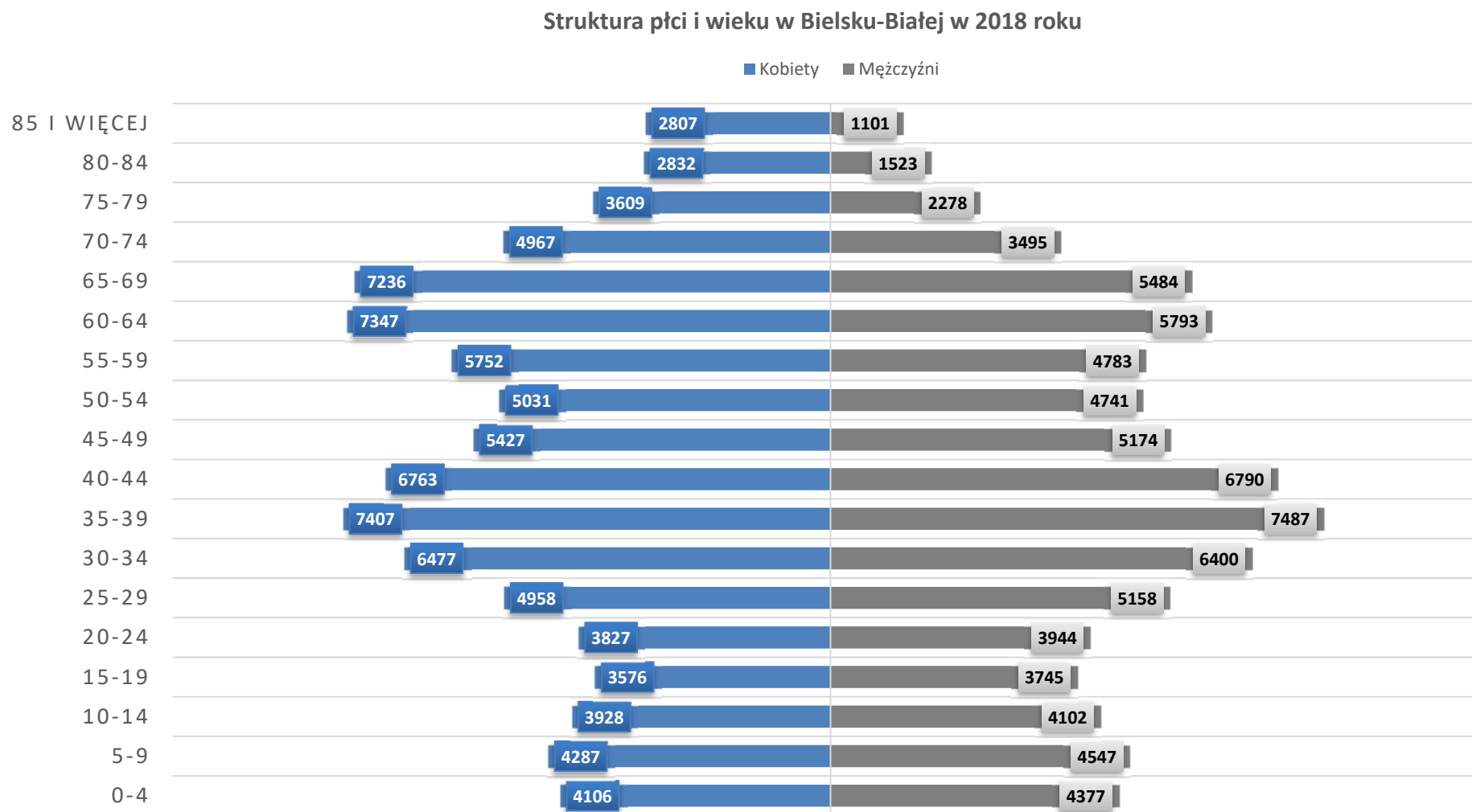
Analiza struktury wiekowej mieszkańców Bielska-Białej potwierdza liczny udział osób powyżej 65. roku życia w ogóle mieszkańców – stanowią oni 20,6%. Osoby w przedziałach wiekowych 55-59 oraz 60-64 stanowią 13,8% populacji. 16,2% mieszkańców należy do grup wiekowych 30-34 oraz 35-39. Natomiast udział dzieci w populacji Bielska-Białej jest relatywnie niewielki: 5% stanowią dzieci w wieku 0-4 lat, a 5,2% w wieku 5-9.

Warto też zwrócić uwagę na dysproporcje w liczebności kobiet i mężczyzn w poszczególnych grupach wiekowych. Najwyraźniej są one zauważalne wśród osób starszych i charakteryzują się przewagą liczebności kobiet. Feminizacja jest szczególnie widoczna począwszy od 70. roku życia i w tej grupie wiekowej jej współczynnik wyniósł 142 (4 967 kobiety i 3 495 mężczyzn). Największe dysproporcje występują w grupach wiekowych 80-84: 2 832 kobiety oraz 1 523 mężczyzn (współczynnik feminizacji wyniósł 185) oraz powyżej 85. roku życia – 2 807 kobiety, 1 101 mężczyzn (współczynnik feminizacji wyniósł 254). Przytoczone dane wynikają ze statystycznie dłuższego życia kobiet w Polsce, a więc większej szansy dożycia wieku 70 i więcej lat.

Dane odnoszące się do poszczególnych grup wiekowych w podziale na płeć zostały przedstawione za pomocą piramidy wieku (wykres poniżej).

Wykres 7 Struktura płci i wieku w Bielsku-Białej w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

W celu zdiagnozowania zróżnicowania sytuacji demograficznej na terenie Bielska-Białej przeanalizowano w układzie przyjętych jednostek referencyjnych następujące wskaźniki:

- 1) średni wiek mieszkańców (w latach),
- 2) udział osób w wieku niemobilnym (kobiet w wieku 45-59 lat, mężczyzn w wieku 45-64 lata) w populacji osób w wieku produkcyjnym (%),
- 3) liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 mieszkańców,
- 4) współczynnik obciążenia demograficznego (liczony jako stosunek liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym),
- 5) zmiana liczby ludności w latach 2011-2018.

Na poniższych mapach przedstawiono koncentrację zjawisk w analizowanym zakresie.

Na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika wyższe od średniej dla miasta odnotowano:

- w zakresie średniego wieku mieszkańców – w 33 jednostkach (38%),
- odsetka osób w wieku niemobilnym w populacji osób w wieku produkcyjnym – w 52 jednostkach (59%),
- liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 mieszkańców – w 30 jednostkach (34%),
- współczynnika obciążenia demograficznego – w 32 jednostkach (36%).

Analiza przestrzenna wartości wskaźników obrazujących strukturę wiekową ludności wskazuje na koncentrację niekorzystnych zjawisk **w centralnej części miasta oraz w jego części południowej, wzdłuż rzeki Biała**. Za tereny w najtrudniejszej sytuacji pod względem struktury wieku mieszkańców uznano jednostki, w których stwierdzono wartości wyższe od średniej dla miasta w zakresie **liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 mieszkańców**. Przyjmując to założenie, obszar o największej koncentracji zjawisk świadczących o kryzysie demograficznym obejmuje 30 jednostek,

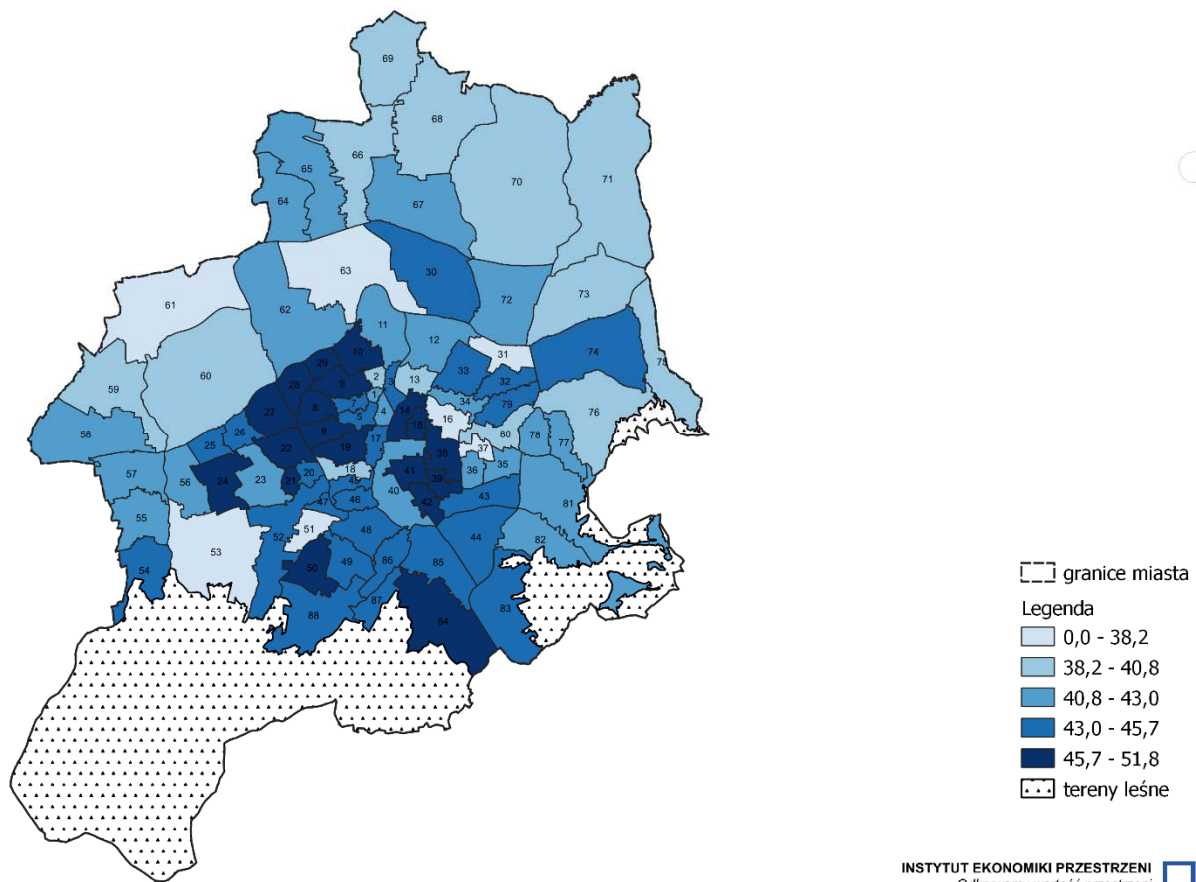
- tworzących w większości zwarty obszar, którego granice od północy wyznacza zachodnia część Dolnego Przedmieścia (10⁵), os. Mieszka I (29), os. Piastowskie (28), os. Kopernika (27), os. Wojska Polskiego (26), os. Polskich Skrzydeł (25); obszar ten obejmuje następnie Aleksandrowice, szczególnie część wschodnią (22), ale także słabo zaludnioną (co należy uwzględnić oceniając skalę zjawiska) część zachodnią (24), os. Beskidzkie (20 i 21), os. Karpackie (45, 46, 47), północną i centralną część Bielska Południe (19), os. Słoneczne (5 i 6), zachodnią i północną część Górnego Przedmieścia (8, 9) oraz wschodnią część Śródmieścia Bielsko (3), a w prawobrzeżnej części miasta – zachodnią część os. Grunwaldzkiego (14, 15), zachodnią część Złotych Łanów (38 i 39) oraz większość Leszczyn (41, 42, 43, 44).
- Na południu wyróżniają się trzy jednostki: część Mikuszowic Śląskich (84, 87) oraz (słabo zaludniony) fragment Kamienicy (50).

Wskaźnik udziału osób w wieku niemobilnym (kobiet w wieku 45-59 lat, mężczyzn w wieku 45-64 lata) w populacji osób w wieku produkcyjnym, aczkolwiek słabo różnicujący sytuację w poszczególnych jednostkach (blisko 60% wykazuje kryzys), potwierdza niekorzystne prognozy demograficzne – obecnie jeszcze aktywni zawodowo mieszkańcy w perspektywie najbliższych 15-20 lat zasilą grupę osób w wieku poprodukcyjnym (w 22 jednostkach o najwyższych wartościach wskaźnika odsetek ten wynosi ponad 40%)

---

⁵ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

Mapa 2 Średni wiek mieszkańców (w latach)

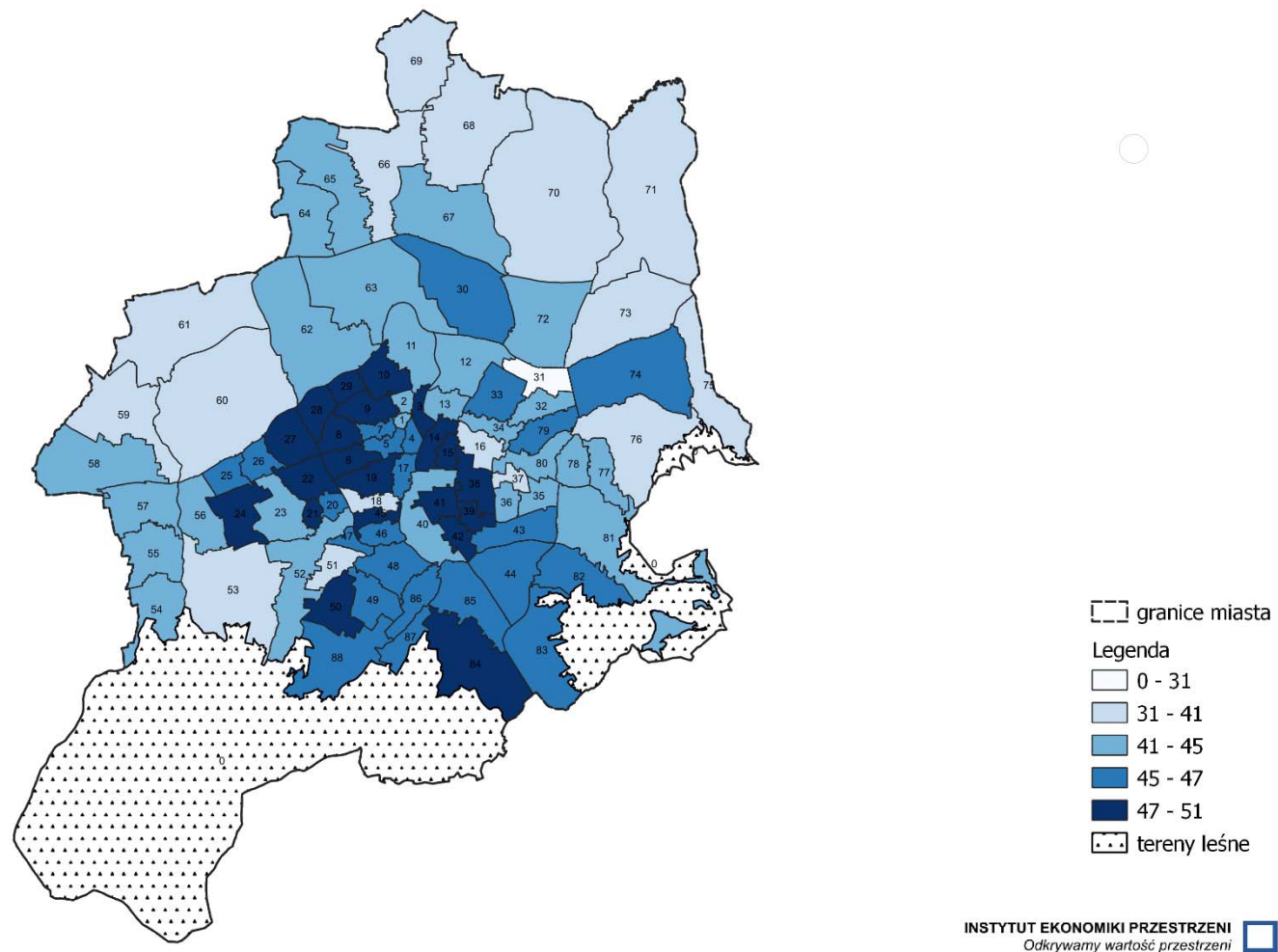

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika średniego wieku mieszkańców wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 33 jednostkach (38%).

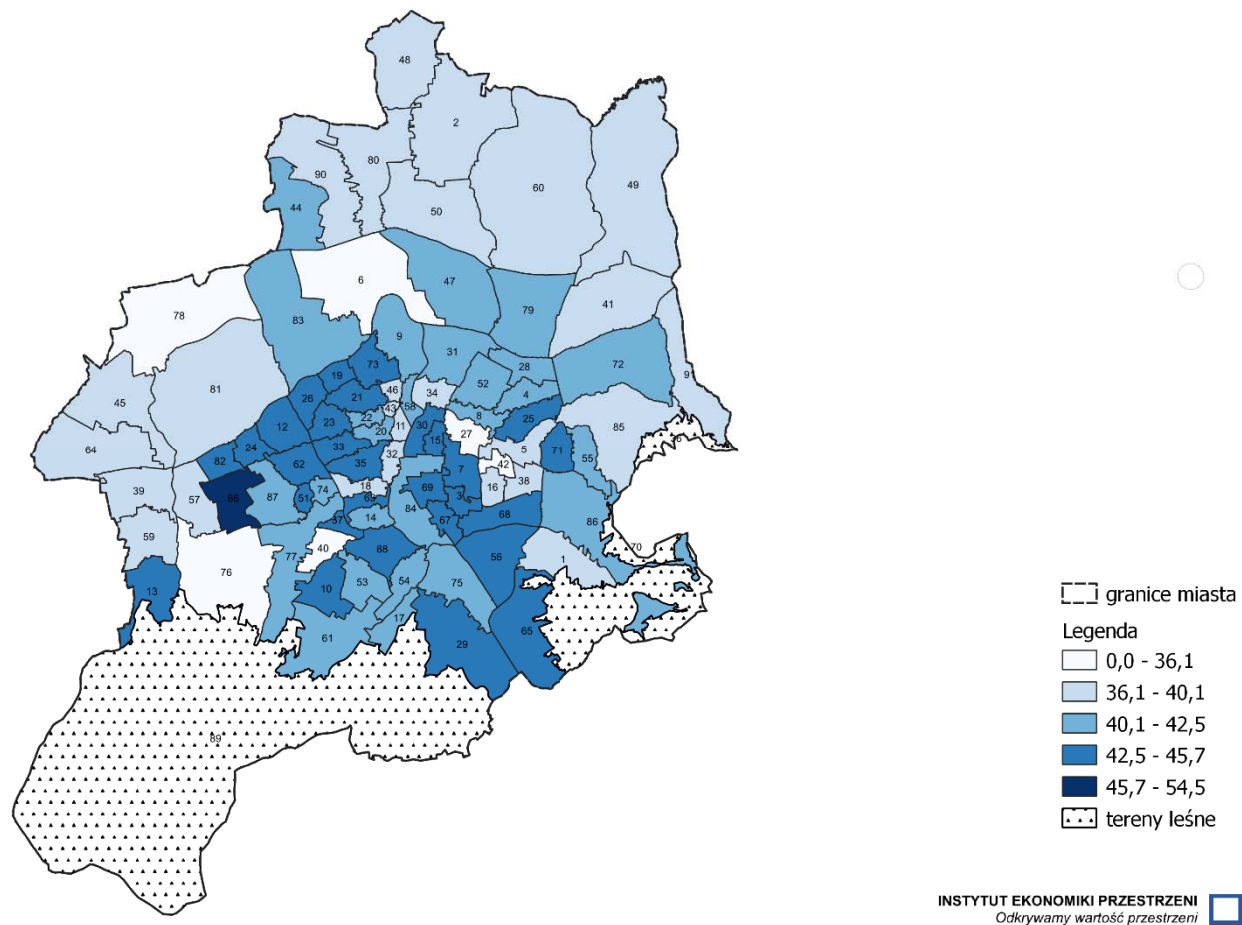
Analiza przestrzenna wskaźnika wskazuje na koncentrację niekorzystnych zjawisk w centralnej części miasta oraz w jego części południowej, wzdłuż rzeki Biała.

Mapa 3 Średni wiek kobiet (w latach)

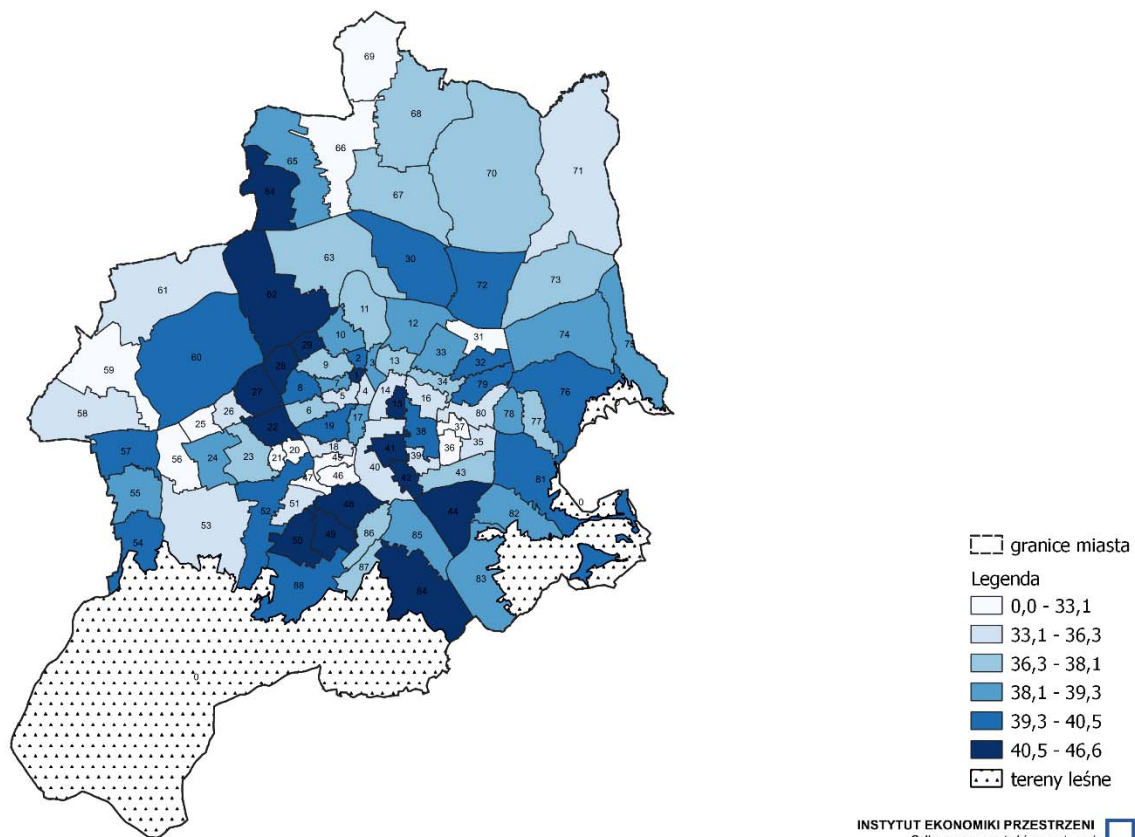
Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 4 Średni wiek mężczyzn (w latach)

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

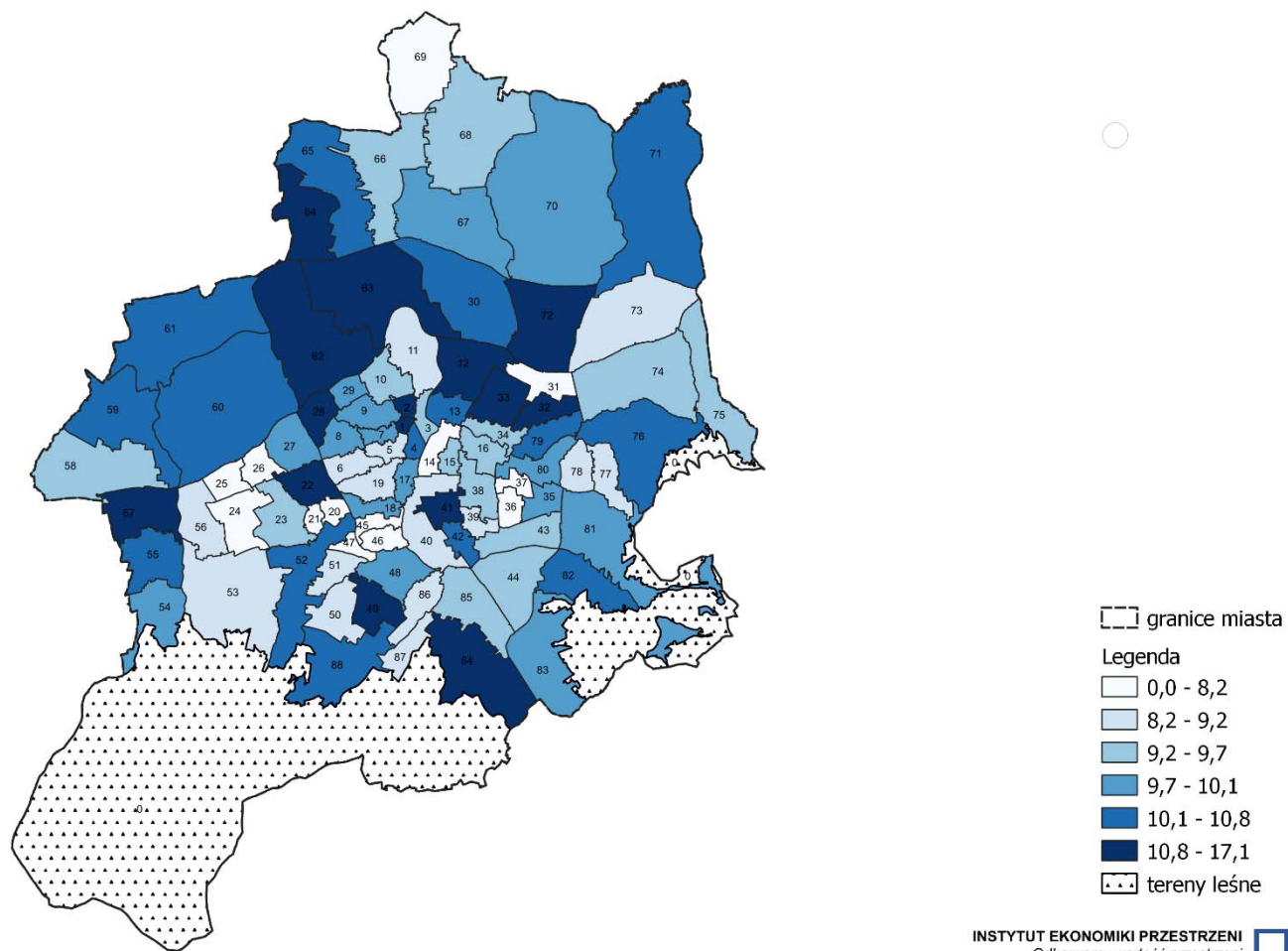
Mapa 5 Odsetek osób w wieku niemobilnym

Wskaźnik udziału osób w wieku niemobilnym (kobiet w wieku 45-59 lat, mężczyzn w wieku 45-64 lata) w populacji osób w wieku produkcyjnym, aczkolwiek słabo różnicujący sytuację w poszczególnych jednostkach (blisko 60% wykazuje kryzys tj. 52 jednostki), potwierdza niekorzystne prognozy demograficzne – obecnie jeszcze aktywni zawodowo mieszkańcy w perspektywie najbliższych 15-20 lat zasilą grupę osób w wieku poprodukcyjnym (w 22 jednostkach o najwyższych wartościach wskaźnika odsetek ten wynosi ponad 40%).

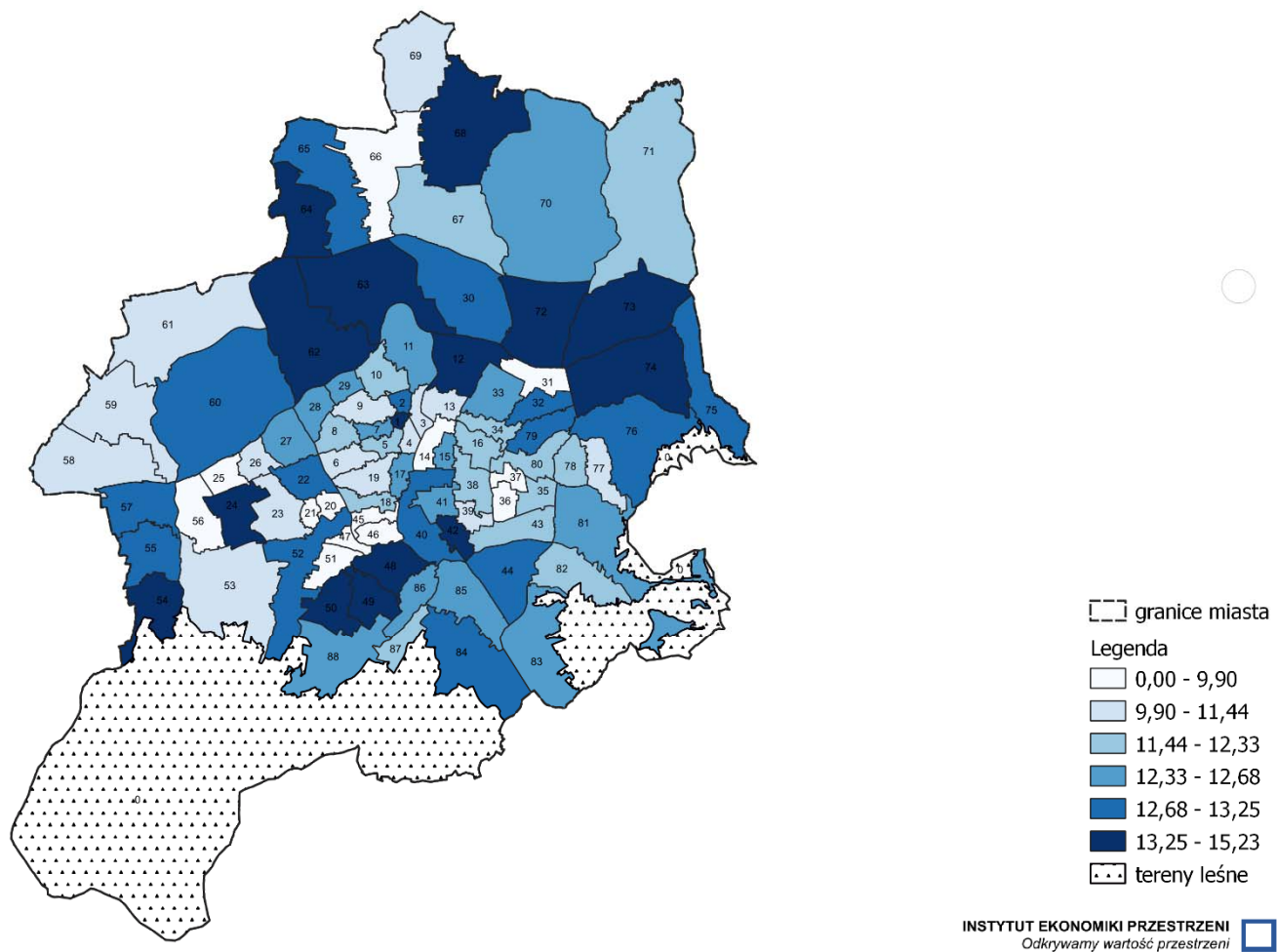
Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 6 Odsetek kobiet w wieku niemobilnym

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

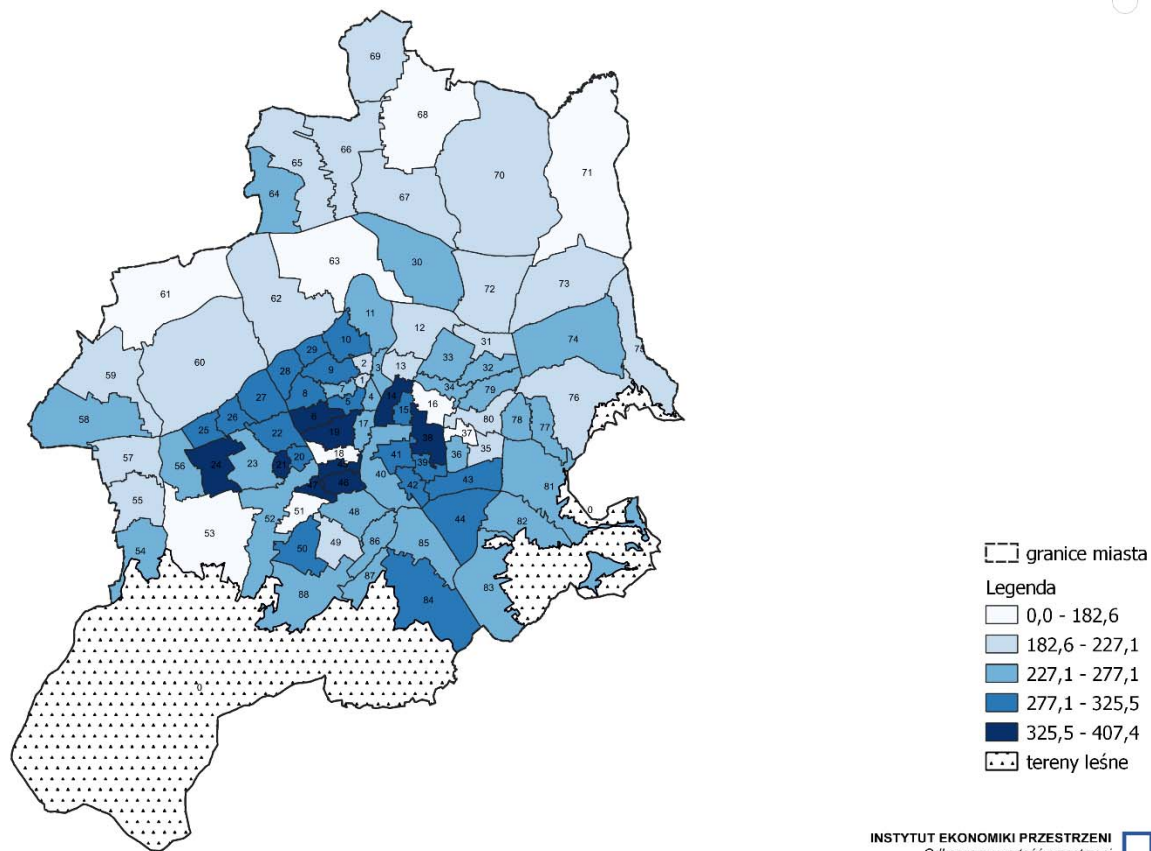
Mapa 7 Odsetek mężczyzn w wieku niemobilnym

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 8 Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 mieszkańców miasta

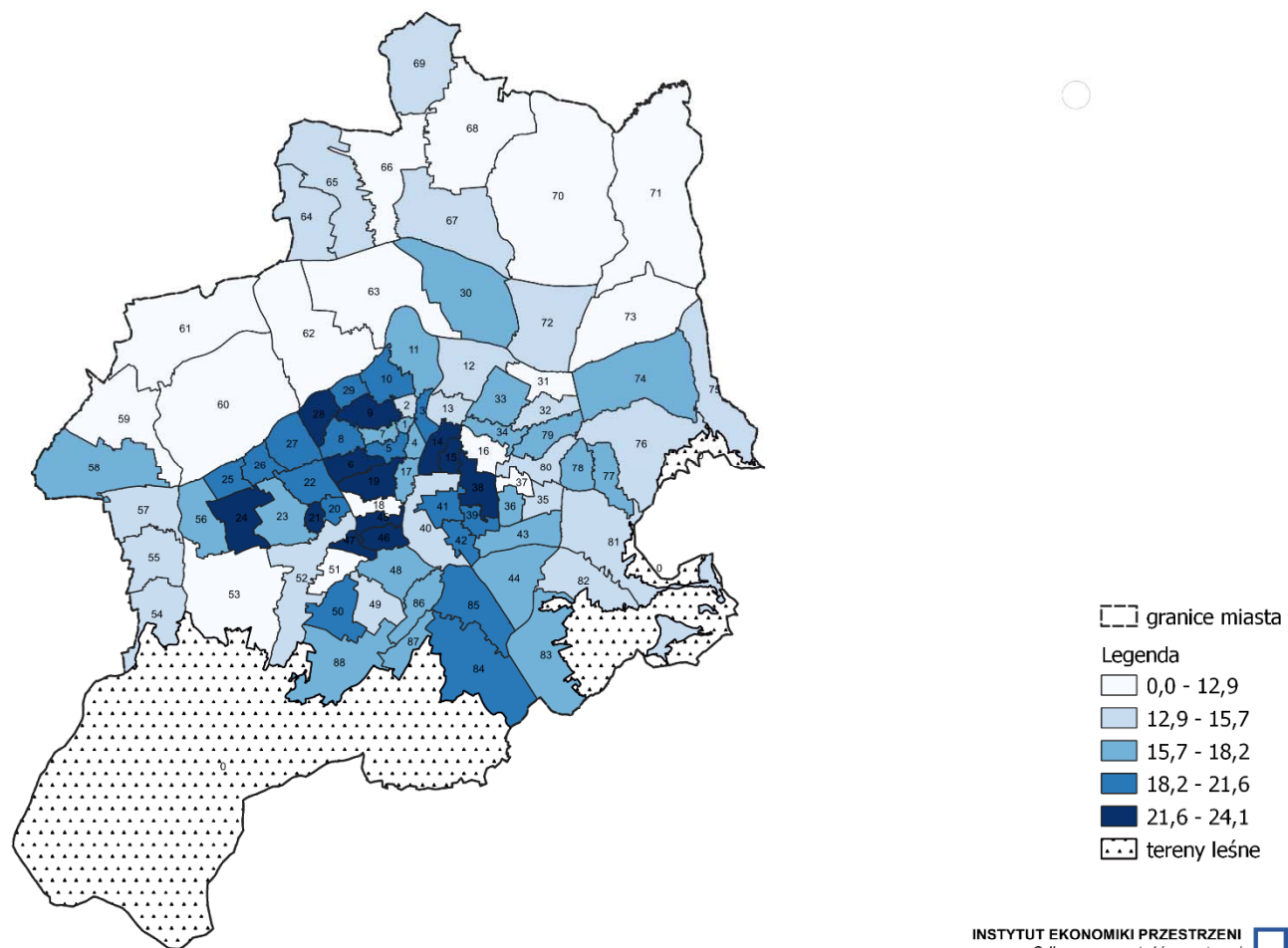

Na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 mieszkańców wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 30 jednostkach (34%).

Analiza przestrzenna tego wskaźnika przedstawia koncentrację zjawiska w centralnej części miasta.

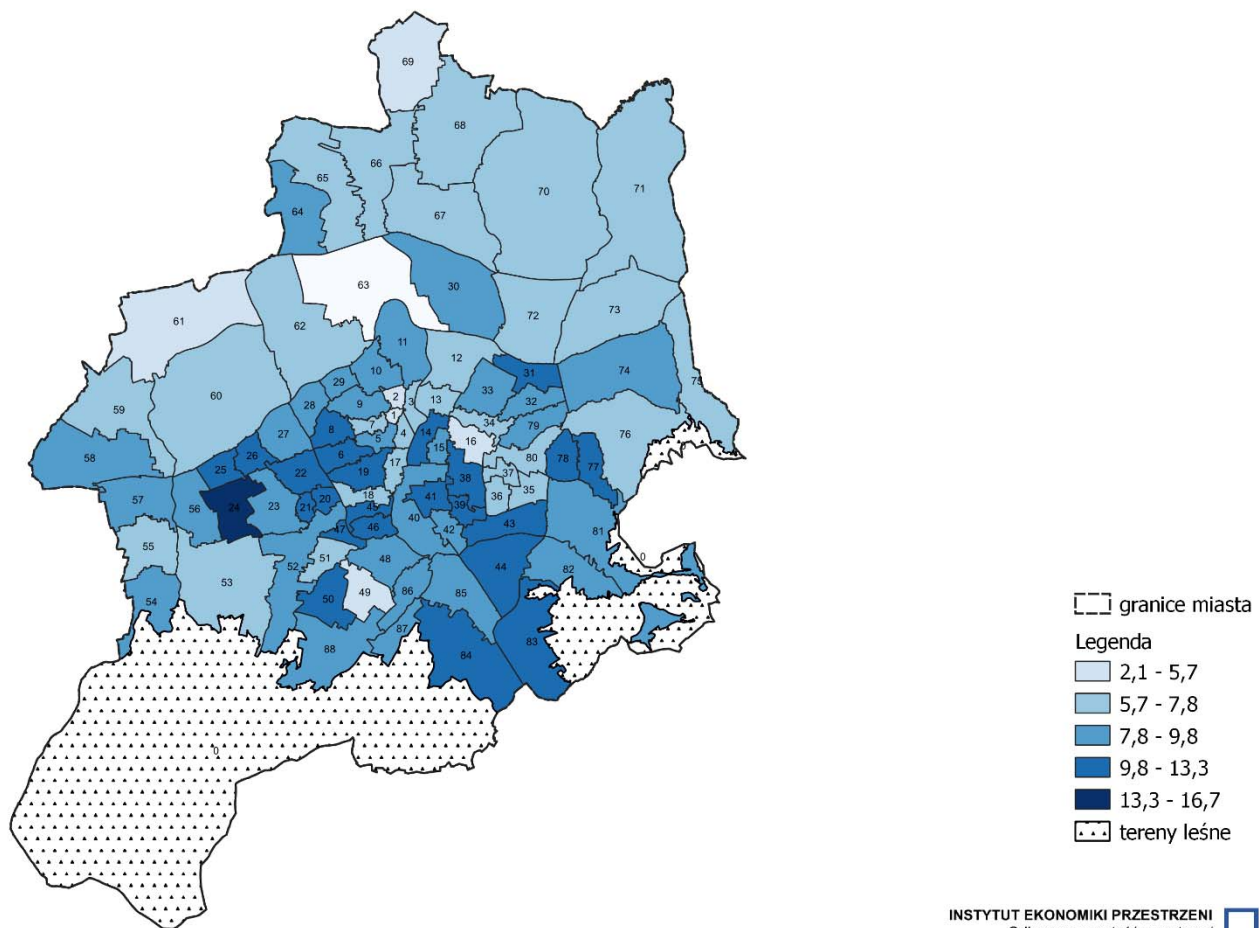
Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 9 Odsetek kobiet w wieku poprodukcyjnym

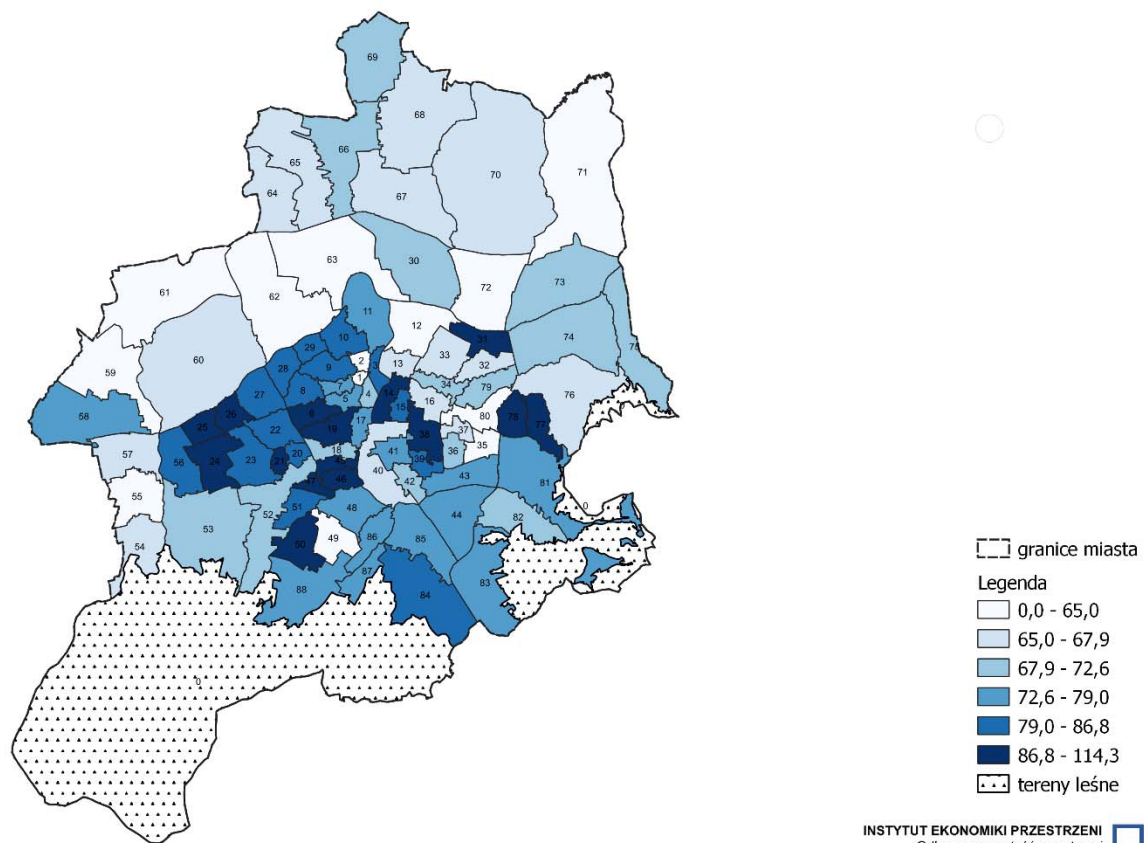
Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 10 Odsetek mężczyzn w wieku poprodukcyjnym

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 11 Współczynnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym)

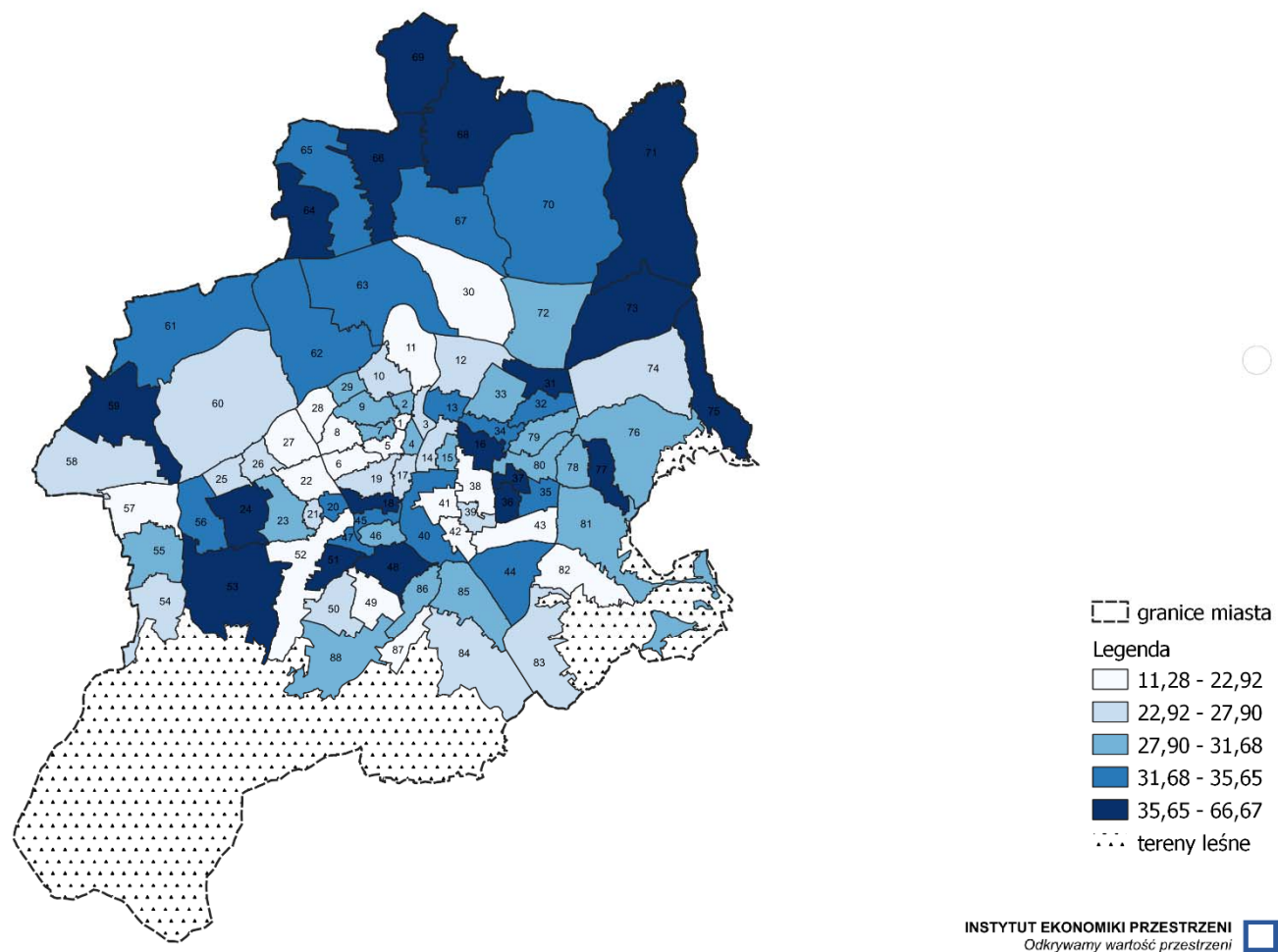

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika współczynnika obciążenia demograficznego wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 32 jednostkach (36%).

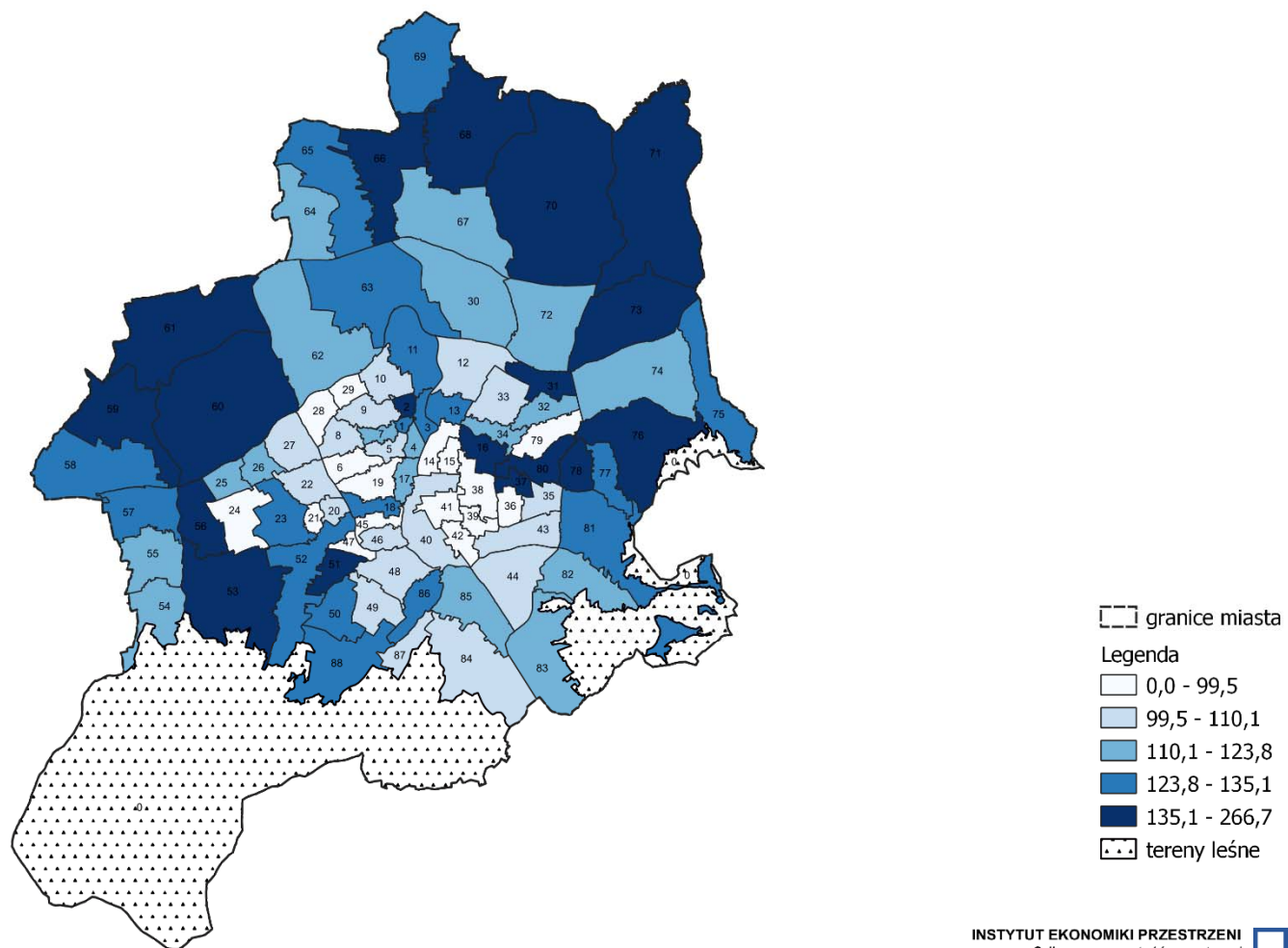
Analiza przestrzenna tego wskaźnika przedstawia koncentrację zjawiska w centralnych częściach miasta.

Mapa 12 Liczba osób w wieku 3 lat i poniżej na 1000 mieszkańców

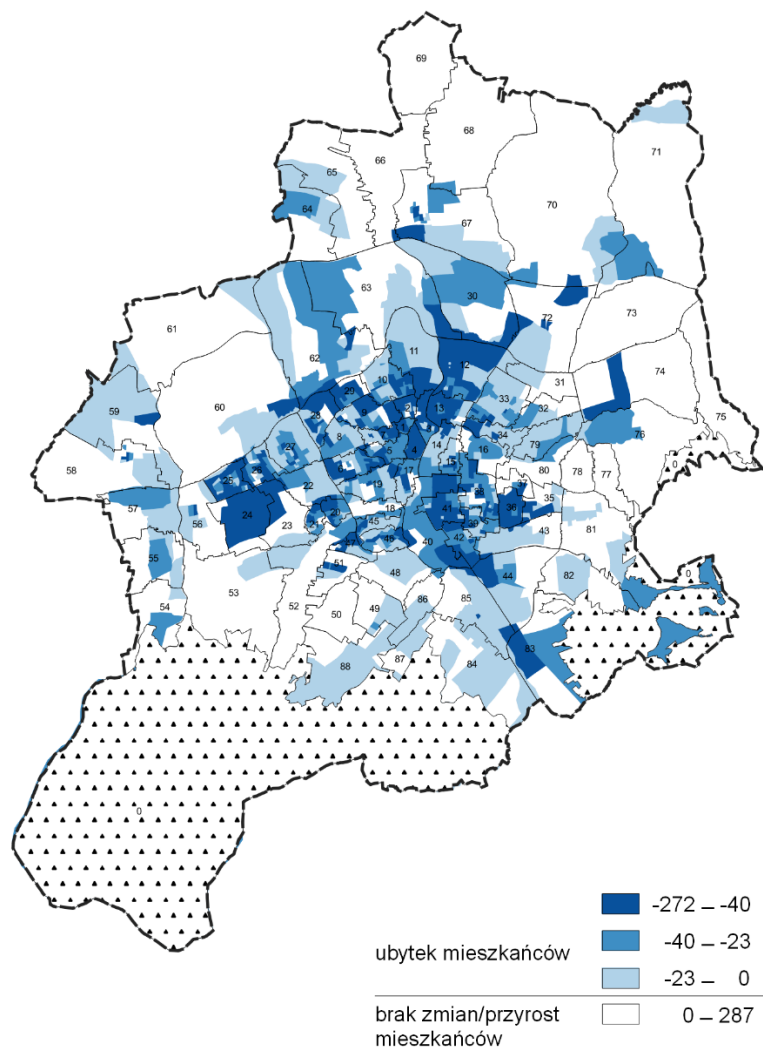
Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 13 Liczba osób objętych obowiązkiem nauki (7-18 lat) na 1000 mieszkańców

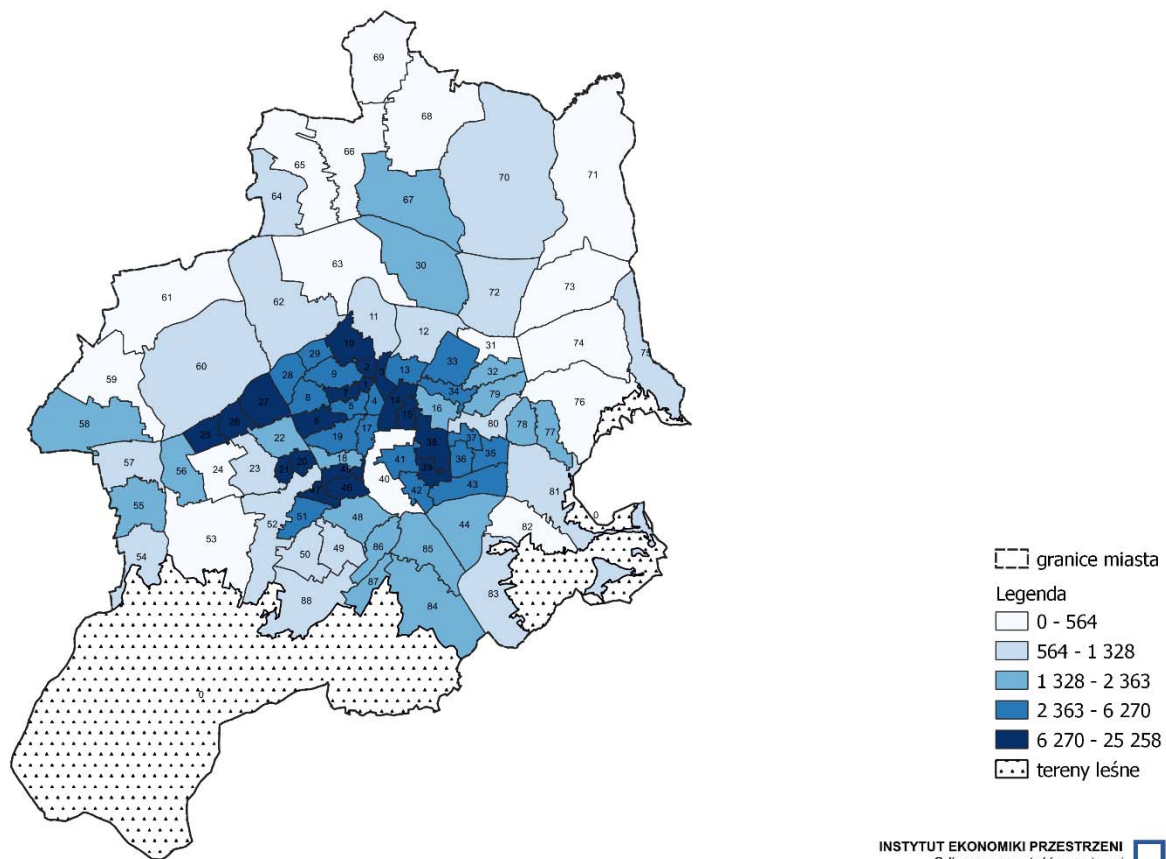
Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 14 Zmiana liczby ludności w latach 2011-2018

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Mapa 15 Gęstość zaludnienia (os./km²)

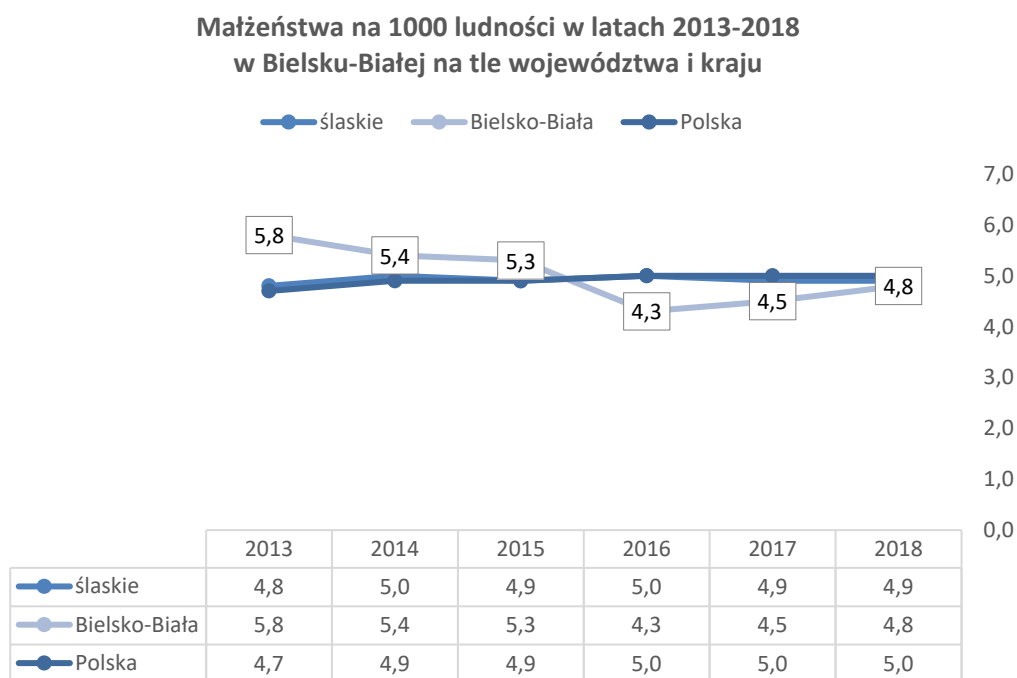
Analiza rozmieszczenia ludności wskazuje, że miasto jest pod tym względem bardzo zróżnicowane. Wysoka wartość wskaźnika gęstości zaludnienia (powyżej 6 283 os./km²) występuje jedynie w centrum miasta w odległości nieprzekraczającej odpowiednio: 1,5 km (północ), 3 km (południe), 4 km (zachód) oraz 1,5 km (wschód) od rynku Starego Miasta. Na wskazanym obszarze żyje blisko 50% mieszkańców miasta, przy czym zajmuje on jedynie 9,38% powierzchni miasta i zlokalizowano na nim ponad 1/5 wszystkich budynków znajdujących się w mieście.

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczą roku 2018.

Sytuację demograficzno - społeczną w mieście ilustruje również liczba zawieranych małżeństw. Mając do dyspozycji dane z lat 2013-2018 można zauważyć, że najwięcej małżeństw zawarto w roku 2009 (5,8 małżeństwa na 1000 mieszkańców). Wskaźnik ten był wyższy od wyniku województwa (4,8) i kraju (4,7). W kolejnych latach liczba zawieranych małżeństw spadała i najniższą wartość osiągnęła w roku 2016, tj. 4,3 małżeństwa na 1000 mieszkańców. Rok 2018 przyniósł nieznaczne podwyższenie tego wskaźnika do 4,8 (podobne wskaźniki odnotowano dla województwa 4,9 i kraju 5,0).

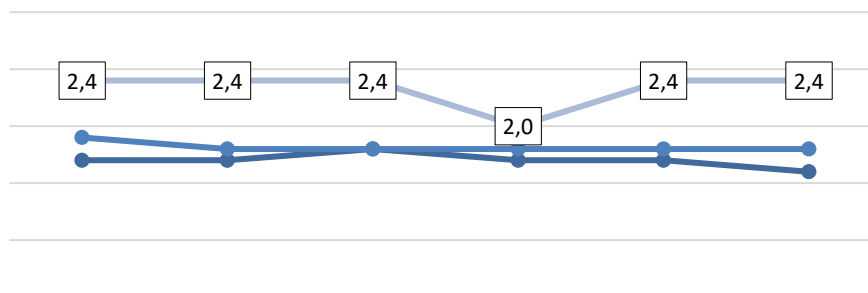
Wykres 8 Małżeństwa na 1000 ludności w latach 2013-2018 w Bielsku-Białej na tle województwa i kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

O ile dane dotyczące zawieranych małżeństw dla Bielska-Białej nie odbiegają od średniej wojewódzkiej i krajowej, o tyle problem rozpadu rodzin i związanej z tym liczby rozwodów jest charakterystyczny dla miasta. Liczba rozwodów orzekanych rokrocznie w Bielsku-Białej pozostaje na podobnym poziomie od 2013. Wskaźnik liczby rozwodów na 1000 mieszkańców w 2018 wyniósł 2,4 (dla porównania wskaźnik dla województwa wyniósł 1,8, dla kraju 1,6). Wskaźniki Bielska-Białej wypadają niekorzystnie w porównaniu z innymi miastami. Najmniej rozwodów było orzekanych w latach 2013-2018 w małżeństwach zamieszkujących Nowy Sącz – średnio 1,7. Wyższe wartości zanotowano w Rybniku – 1,9 i Częstochowie – 2,0. Najczęściej problem rozwodów dotyczył w 2018 roku w Bielsku-Białej rodzin bez dzieci – 40,2% oraz rodzin z jednym dzieckiem 37,7%. Rodziny z dwójką dzieci stanowiły 19,4%, a z trójką lub większą liczbą dzieci 2,7%.

Rozwody na 1000 ludności w Bielsku-Białej na tle kraju i województwa

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
—●— Polska	1,7	1,7	1,8	1,7	1,7	1,6
—●— śląskie	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
—●— Bielsko-Biała	2,4	2,4	2,4	2,0	2,4	2,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

W 2018 roku w Bielsku-Białej liczba rozwodów stanowiła dokładnie połowę zawieranych małżeństw (małżeństwa na 1000 ludności – 4,8; rozwody na 1000 ludności – 2,4). Dane ogólnopolskie z 2018 roku wskazują, że prawie jedna trzecia małżeństw kończy się rozwodem, w tym zakresie występują jednak bardzo duże różnice między mieszkańcami miast i wsi.⁶ Wyniki Bielska-Białej przedstawione na tle kraju i województwa są zdecydowanie mniej korzystne.

Wnioski i rekomendacje

Nie ulega wątpliwości, iż zarówno już obserwowane, jak i prognozowane zmiany w liczbie i strukturze ludności stanowią kluczowy kontekst planowania polityk publicznych. Do najważniejszych, z punktu widzenia rozwoju lokalnego, konsekwencji starzenia demograficznego oraz depopulacji, można zaliczyć:

- ubożenie dochodów osobistych mieszkańców oraz dochodów miast przy jednoczesnej presji na wzrost wydatków publicznych na zapewnienie usług (głównie opiekuńczych i zdrowotnych) dla potrzeb rosnącej grupy osób starszych,
- wyludnianie się centrów miast i dekapitalizację substancji mieszkaniowej, włącznie z pojawianiem się pustostanów,
- konieczność utrzymania infrastruktury, często zbyt rozbudowanej w stosunku do malejącej liczby mieszkańców, oraz jej dostosowania do potrzeb zmieniającego się profilu użytkownika.

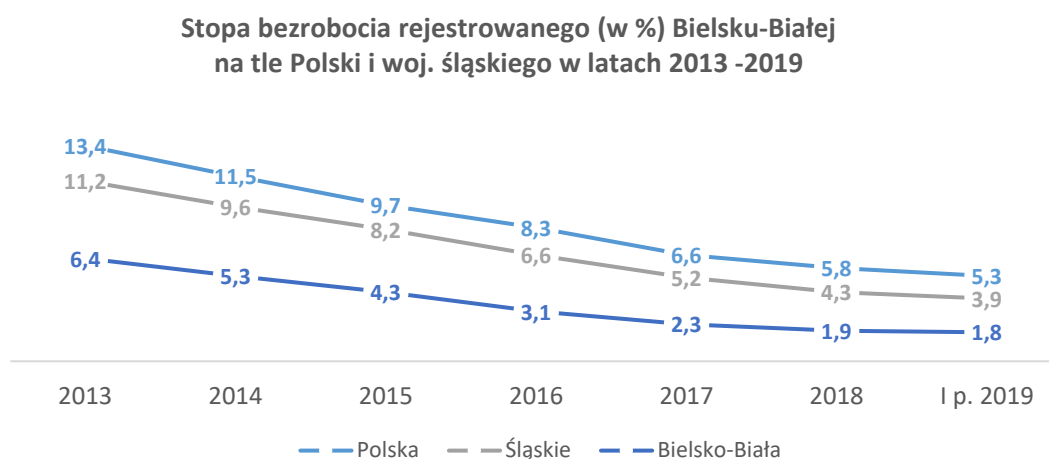
⁶ Sytuacja demograficzna Polski do 2018 roku Tworzenie i rozpad rodzin., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019, [www: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-2018-roku-tworzenie-i-rozpad-rodzin,33,2.html](https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-2018-roku-tworzenie-i-rozpad-rodzin,33,2.html), (dostęp 04.01.2020 roku)

2. Rynek pracy i bezrobocie

Stopa bezrobocia rejestrowanego, zarówno w Bielsku-Białej, województwie śląskim, jak i Polsce od 2013 roku stale obniżała się. W I połowie 2019 roku (stan na dzień 30 VI 2019 roku) w Bielsku-Białej osiągnęła wartość 1,8% (w województwie 3,9%, w kraju 5,3%). Miasto Bielsko-Biała odnotowało więc jeden z najniższych wyników w Polsce pod względem stopy bezrobocia (najmniejsze bezrobocie w Polsce w tożsamym okresie zanotował Poznań z wynikiem 1,3%). Należy zaznaczyć, że województwo śląskie zajmuje drugie miejsce (po Wielkopolsce) pod względem regionów o najniższej liczbie osób bezrobotnych.

Bielsko-Biała odnotowuje znacznie lepsze wyniki także w porównaniu z innymi miastami. Największe różnice w poziomie bezrobocia zauważalne były na początku analizowanego okresu tj. w 2013 roku, kiedy to bezrobocie w Bielsku-Białej było niższe o 7,5 p.p. niż zanotowane w Częstochowie (13,8%), o 4,4 p.p. niż w Nowym Sączu (10,7%) oraz o 2,2 p.p. niż w Rybniku (8,5%). Z roku na rok ta różnica przestała być tak znacząca – na dzień 30 czerwca 2019 roku osiągnęła wartość 1,4 p.p. dla Częstochowy (3,2%), 1,2 p.p. dla Rybnika (3,0%) oraz 0,9 p.p. dla Nowego Sącza (2,7%).

Wykres 10 Stopa bezrobocia rejestrowanego (w%) w Bielsku-Białej na tle Polski i woj. śląskiego w latach 2013-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

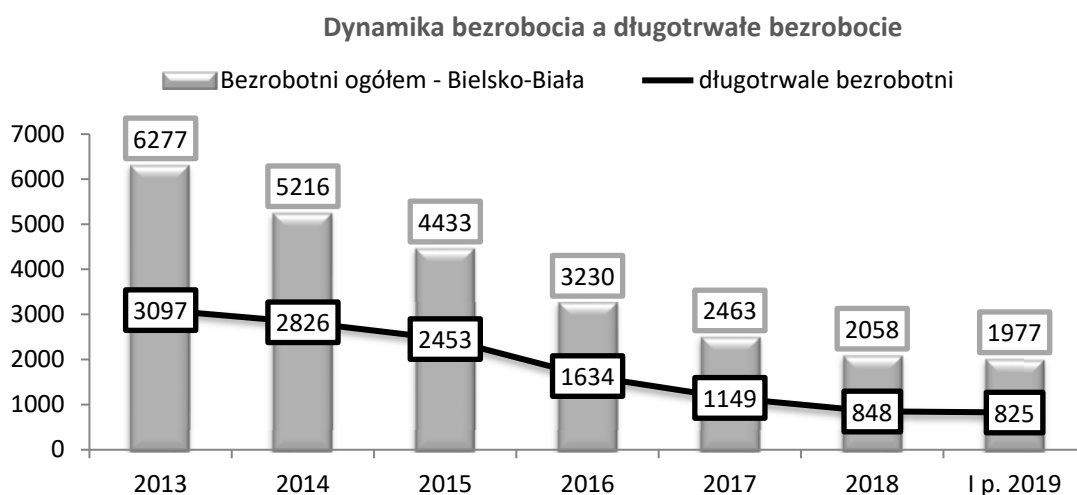
Na przestrzeni ostatnich lat najszybszy spadek liczby osób bezrobotnych był zauważalny w Bielsku-Białej między 2015 a 2016 rokiem. Stopa bezrobocia zmniejszyła się wtedy o 1,2 p.p. Począwszy od 2017 roku tempo obniżania się stopy bezrobocia było znacznie wolniejsze, zarówno w mieście, jak i w województwie i kraju. Wynikało to z faktu, że poziom bezrobocia osiągnął już bardzo niską wartość, przy której spadki były znacznie mniejsze.

Struktura osób bezrobotnych jest wewnątrznie bardzo zróżnicowana, pod względem wieku, poziomu wykształcenia, doświadczenia zawodowego, kwalifikacji, stażu pracy, a także czasu pozostawania bez pracy. Różnorodne są także powody pozostawania bez pracy i przyczyny jej utraty. W grupie bezrobotnych znajdują się osoby zarejestrowane po raz pierwszy oraz takie, które z usług urzędów korzystają po raz kolejny. Liczba osób bezrobotnych pozostających w rejestrach wyniosła ogółem 2 058 (stan na 31.12.2018 roku), t.j. 1,2% ogółu mieszkańców Bielska-Białej. Blisko 80% wszystkich bezrobotnych stanowiły osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Do tej grupy zaliczane są osoby do 30. roku życia, osoby powyżej 50. roku życia, długotrwale bezrobotne, korzystające ze świadczeń

pomocy społecznej, posiadające co najmniej jedno dziecko do 6. roku życia, bądź posiadające co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18. roku życia, a także niepełnosprawni.

Największy udział w grupie bezrobotnych zaliczanych do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w 2018 roku stanowili w Bielsku-Białej bezrobotni długotrwanie, tj. osoby, które w myśl *ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* pozostają w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych.

Wykres 11 Dynamika bezrobocia a długotrwałe bezrobocie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

Na przełomie lat 2017-2018 liczebność tej zbiorowości zmniejszyła się o 301 osób do poziomu 848, a udział subpopulacji długotrwałe bezrobotnych w ogólnej grupie obniżył się o 5,44 p.p., z 46,55% w grudniu 2017 roku do 41,21% w końcu 2018 roku. Wyniki te są bardziej optymistyczne od danych wojewódzkich, gdzie udział długotrwałe bezrobotnych w 2018 roku wyniósł 48,8%.

Na poniższej mapie przedstawiono koncentrację zjawiska długotrwałego bezrobocia w Bielsku-Białej w roku 2018 (liczba osób długotrwałe bezrobotnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców miasta). Wynika z niej, że na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 41 jednostkach (które stanowią 47% wszystkich jednostek miasta). Za tereny o największym nasileniu tego problemu uznano wschodnią część Białej Krakowskiej (31)⁷ – 142,68 na 1000 mieszkańców. Natomiast Komorowice Śląskie (64) oraz Aleksandrowice (24) w ogóle nie odnotowały tego problemu.

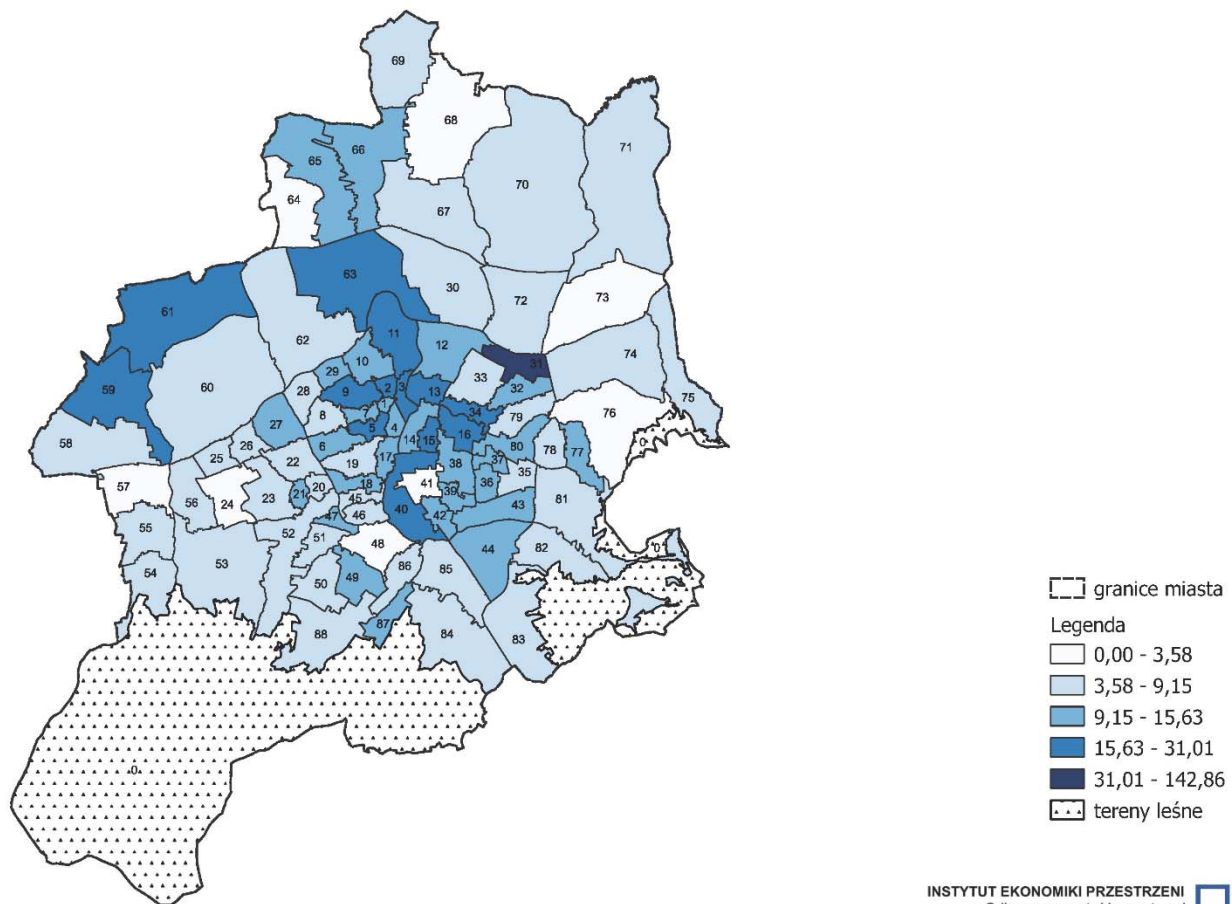
Analizy wykonane na potrzeby tworzenia Gminnego Programu Rewitalizacji⁸ wskazują, że długotrwałe bezrobocie najczęściej powiązane było z wiekiem 50 lat i więcej – w 28 jednostkach (68%), w których wskaźnik długotrwałego bezrobocia był na poziomie wyższym, niż średnia dla miasta, odnotowano

⁷ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

⁸ Por. Opracowanie zintegrowanej diagnozy dla miasta Bielsko-Biała, Etap III. Raport charakteryzujący najważniejsze zjawiska kształtujące sytuację w Bielsku-Białej na potrzeby opracowania Gminnego Programu Rewitalizacji, Kraków 2020.

również ponadprzeciętną liczbę bezrobotnych powyżej 50. roku życia; w przypadku wskaźnika liczby bezrobotnych poniżej 25. roku życia było to 25 jednostek (54%), a w przypadku wskaźnika liczby bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i niższym – 21 jednostek (51%). Jednocześnie tylko w 6 jednostkach, w których odsetek długotrwale bezrobotnych był wyższy od średniej gminnej, nie odnotowano kryzysu w żadnym z analizowanych wskaźników bezrobocia ze względu na wiek lub wykształcenie.

Mapa 16 Liczba osób długotrwale bezrobotnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2018 roku

INSTYTUT EKONOMIKI PRZESTRZENI
 Odkrywamy wartość przestrzeni

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Największy udział w grupie bezrobotnych zaliczanych do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w 2018 r. stanowili w Bielsku-Białej długotrwale bezrobotni – 41,21%.

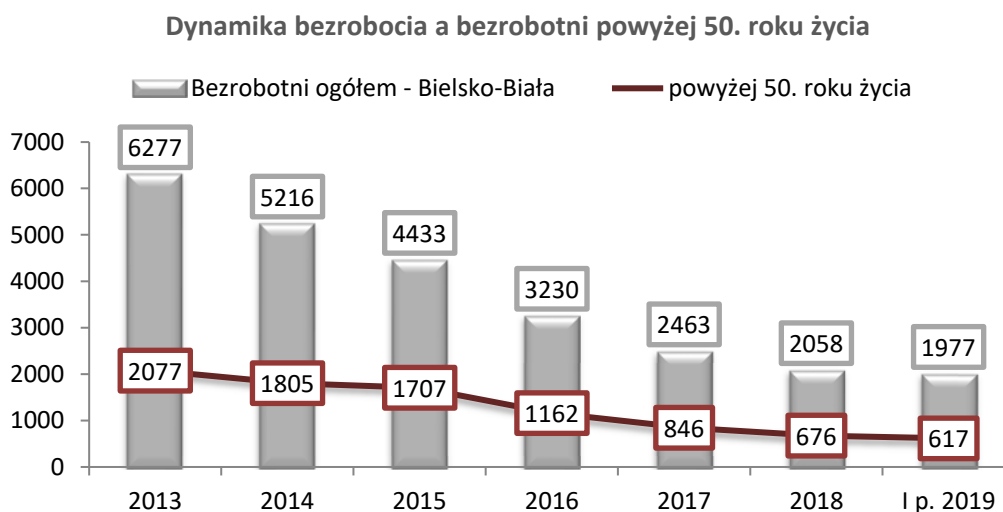
Wartości wskaźnika dot. liczby długotrwale bezrobotnych na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 41 (47%), spośród 88 jednostek.

Najwięcej osób długotrwale pozostających bez pracy zamieszkiwało wschodnią część Białej Krakowskiej (jed. urb. nr 31) – 142,86 na 1000 mieszkańców.

Natomiast Komorowice Śląskie (jed. urb. nr 64) oraz Aleksandrowice (jed. urb. nr 24) w ogóle nie odnotowały tego problemu.

Liczną subpopulacją wśród osób bezrobotnych są także osoby po 50. roku życia, które zdecydowanie dłużej niż osoby młodsze pozostają w rejestrach powiatowych urzędów pracy. Pod koniec roku 2018 w mieście zarejestrowanych było 676 takich osób, o 170 mniej niż na koniec 2017 roku. Udział tej grupy wśród wszystkich bezrobotnych w Bielsku-Białej wyniósł 32,8%. Jest to jeden z najwyższych wyników w całym województwie śląskim (zaraz za Katowicami, gdzie wielkość tej grupy wynosi 33,5%). Od 2015 roku udział osób powyżej 50. roku życia stopniowo się zmniejsza, jednak są to niewielkie zmiany (dla przykładu: w 2018 roku spadł o 1 p.p. względem grudnia 2017 roku). Dla porównania w województwie śląskim osoby powyżej 50. roku życia, stanowiły pod koniec 2018 roku 29,0% ogółu bezrobotnych.

Wykres 12 Dynamika bezrobocia a bezrobotni powyżej 50. roku życia

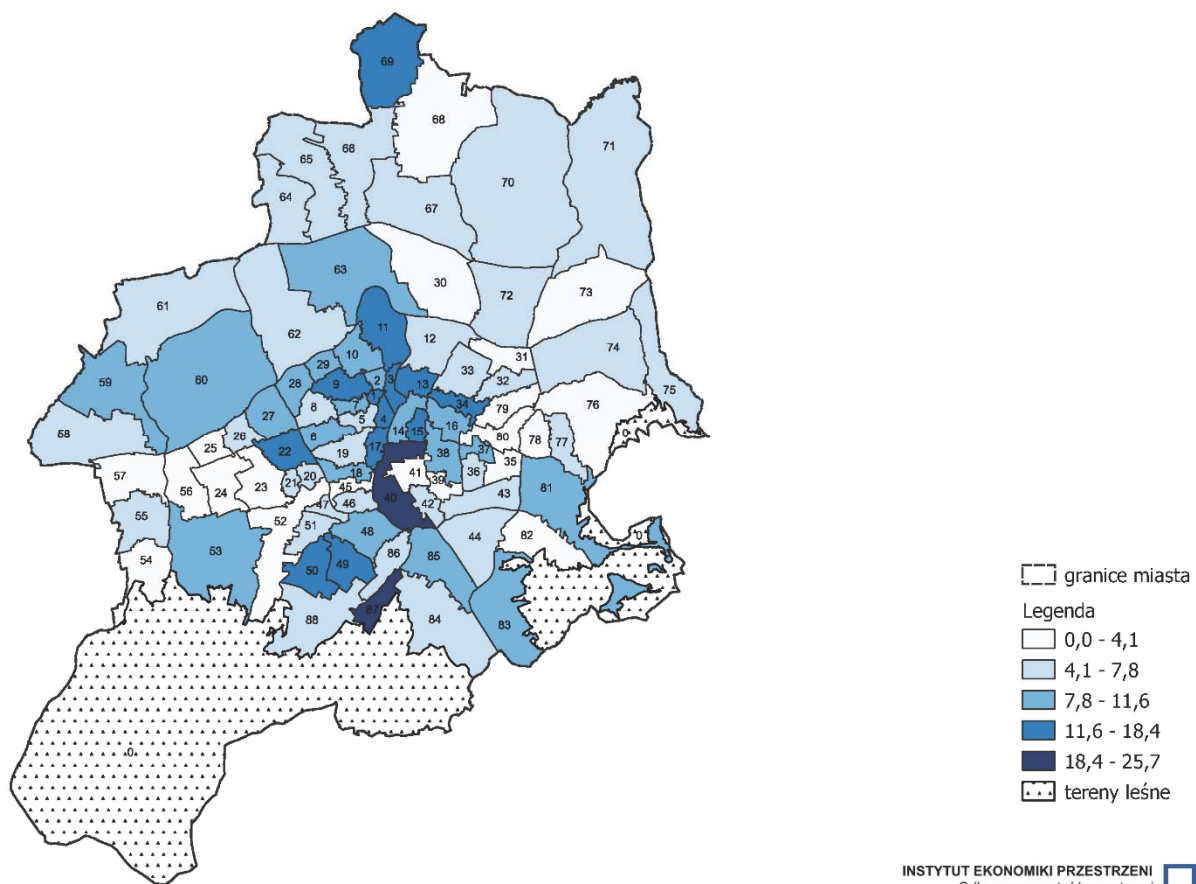
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

Poniższa mapa przedstawia koncentrację zjawiska bezrobocia wśród osób w wieku 50+ w Bielsku-Białej w roku 2018 (liczba bezrobotnych w wieku powyżej 50. roku życia w przeliczeniu na 1000 mieszkańców miasta). Wynika z niej, że na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 38 jednostkach (które stanowią 43% wszystkich jednostek miasta).

Najwięcej osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia zamieszkiwało zachodnią część Leszczyn (40)⁹ – średnio 25,72 osoby na 100 osób w wieku produkcyjnym oraz południową część Mikuszowic Śląskich (87) – 21,11. Problem ten nie występował w jednostkach Biała Krakowska (31) oraz Aleksandrowice (24).

⁹ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

Mapa 17 Liczba osób bezrobotnych w wieku powyżej 50. roku życia na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2018 roku

INSTYTUT EKONOMIKI PRZESTRZENI
 Odkrywamy wartość przestrzeni

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Udział osób powyżej 50. roku życia wśród wszystkich bezrobotnych w Bielsku-Białej w 2018 roku wyniósł 32,8% (676 osób).

Wartości wskaźnika dot. liczby bezrobotnych powyżej 50. roku życia na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 38 (43%), spośród 88 jednostek.

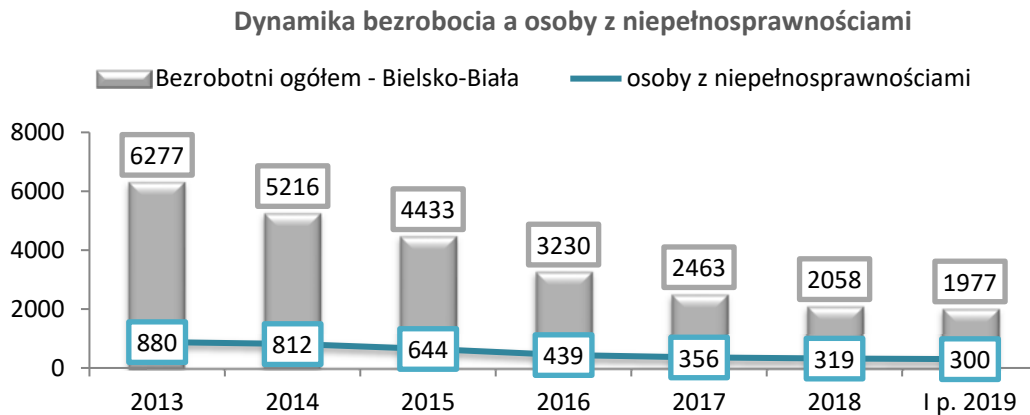
Najwięcej osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia zamieszkiwało zachodnią część Leszczyn (jed. urb. nr 40) – średnio 25,72 osoby na 100 osób w wieku produkcyjnym oraz południową część Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87) – 21,11.

Problem ten nie występował w jednostkach Biała Krakowska (jed. urb. nr 31) oraz Aleksandrowice (jed. urb. nr 24).

Pomimo poprawy sytuacji gospodarczej, jedną z najbardziej oddalonych od rynku pracy grup, są nadal osoby z niepełnosprawnościami. Jest to trzecia, najliczniejsza grupa wśród osób w szczególnej sytuacji na bielskim rynku pracy. Liczba osób niepełnosprawnych bezrobotnych zmniejsza się z ogólnym spadkiem bezrobocia w mieście, jednak udział tej grupy w ogóle bezrobotnych pozostaje na stałe wysokim poziomie – pod koniec 2018 roku wyniósł on 319 osób, co dało 15,5%. Bielsko-Biała odnotowała jeden z najwyższych wyników w tym zakresie po Częstochowie (511 osób) i Sosnowcu (358 osób).

Wykres 13 Dynamika bezrobocia a osoby z niepełnosprawnościami

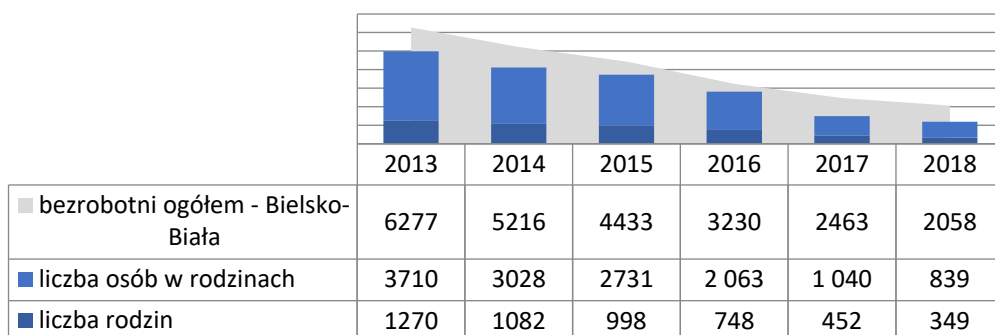

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

Bezrobocie należy do jednego z powodów przyznawania pomocy społecznej. W ostatnich latach, wraz ze spadkiem ogólnej liczby bezrobotnych stanowczo zmniejszyła się liczba osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej z tego właśnie względu. W latach 2013-2016 bezrobotni korzystający z pomocy społecznej stanowili średnio 61% wszystkich zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Bielsku-Białej (2013 – 59,1%, 2014-58,1%, 2015-61,6%, 2016-63,9%). Od 2017 roku wskaźnik ten zmniejszył się o blisko 20 p.p. i wyniósł 42,2% wszystkich zarejestrowanych. Tendencja ta utrzymała się również w roku 2018.

Wykres 14 Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z tytułu bezrobocia w latach 2013-2018 na tle wszystkich zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Bielsku-Białej

Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z tytułu bezrobocia w latach 2013-2018 na tle wszystkich zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Bielsku-Białej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny zasobów pomocy społecznej.

Na poniższej mapie przedstawiono koncentrację zjawiska wykluczenia społecznego wynikającego z bezrobocia (liczba osób, którym przyznano świadczenia na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* na 1000 mieszkańców). Wynika z niej, że na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 34 jednostkach (które stanowią 39% wszystkich jednostek miasta).

Analizy wykonane na potrzeby tworzenia Gminnego Programu Rewitalizacji¹⁰ wskazują, że za tereny o największym nasileniu problemu bezrobocia uznano jednostki, w których stwierdzono wartości wyższe od średniej dla miasta dla wskaźników: liczby długotrwale bezrobotnych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym oraz liczby osób objętych pomocą społeczną z powodu bezrobocia na 1000 mieszkańców (łącznie). Oba te wskaźniki wskazują na utrwalony charakter problemu, z ryzykiem dziedziczenia bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego i uzależnienia od pomocy społecznej. Jednocześnie aktywizacja osób od lat niepracujących jest wyjątkowo trudnym wyzwaniem, wymagającym często ponadstandardowych rozwiązań, możliwych w ramach interwencji rewitalizacyjnej. Tak określone kryterium spełnia 20 jednostek,

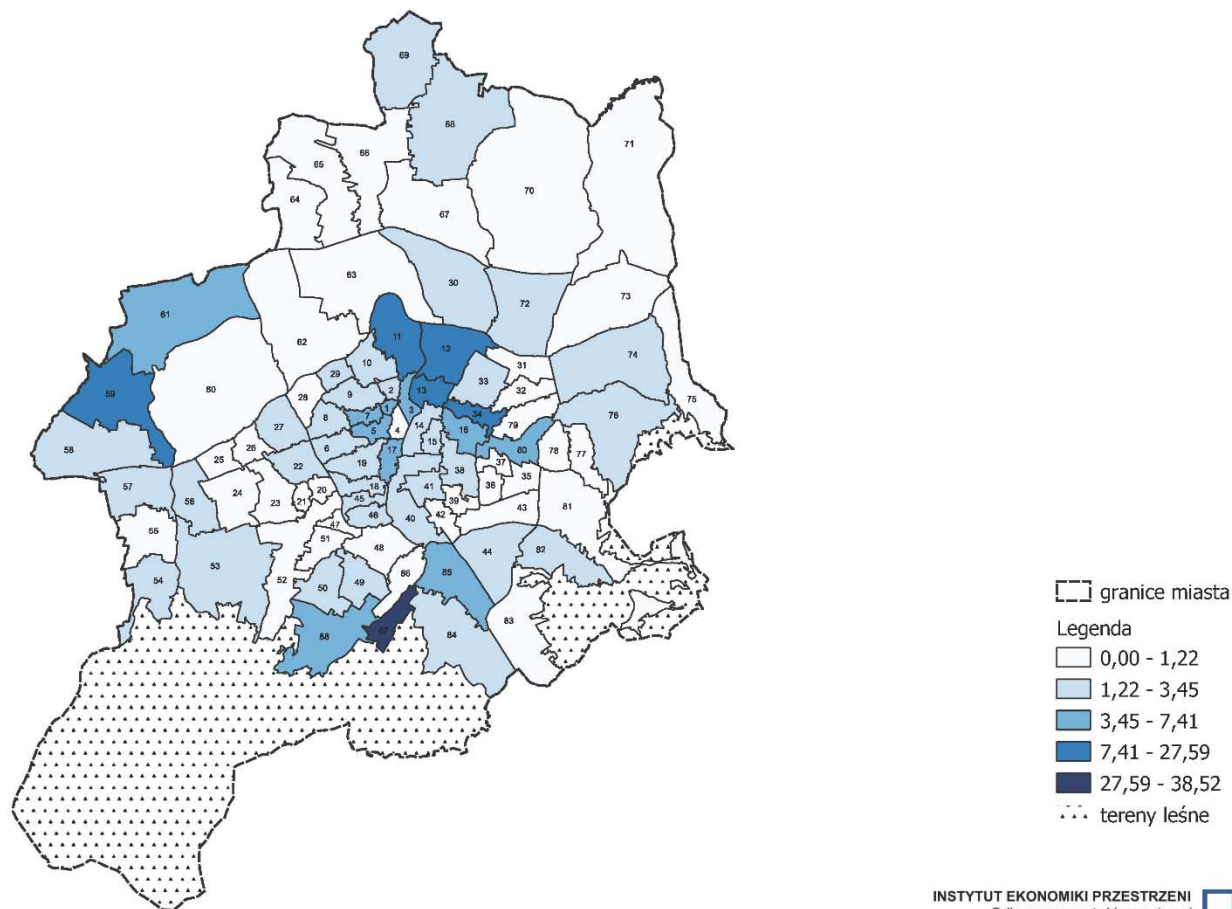
- z których większość [13 jednostek] stanowi gęsto zaludniony obszar w centralnej części miasta, obejmujący: Stare Miasto (1¹¹), wschodnią część Śródmieścia Bielsko (3), wschodnią część Bielska Południe (17), os. Słoneczne (5, 6), wschodnią część Górnego Przedmieścia (7, 9), os. Kopernika (27), a w prawobrzeżnej części miasta – południową część Białej Wschód (13) i Białej Krakowskiej (34) oraz os. Grunwaldzkie (14, 15, 16);
- rozszerzający się następnie na tereny zabudowy jednorodzinnej, handlowo-usługowej i/lub przemysłowej: od północy na wschodnią część Dolnego Przedmieścia (11) i północną część Białej Wschód (12); od wschodu na południowo-zachodnią część Lipnika (80).

¹⁰ Ibidem

¹¹ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

- Pozostałe jednostki spełniające przyjęte kryterium koncentracji, to: w północno-zachodniej części miasta – część Wapienicy (59) i Starego Bielska (61), a na południu – niewielkie fragmenty Kamienicy (49) oraz Mikuszowic Śląskich (87). Poza jednostką 87 są to tereny o gęstości zaludnienia poniżej średniej dla miasta.

Mapa 18 Liczba osób, którym przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w 2018 roku

Liczba rodzin, które korzystały w 2018 roku z pomocy społecznej z tytułu bezrobocia wyniosła 349.

Na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 34 jednostkach (39%).

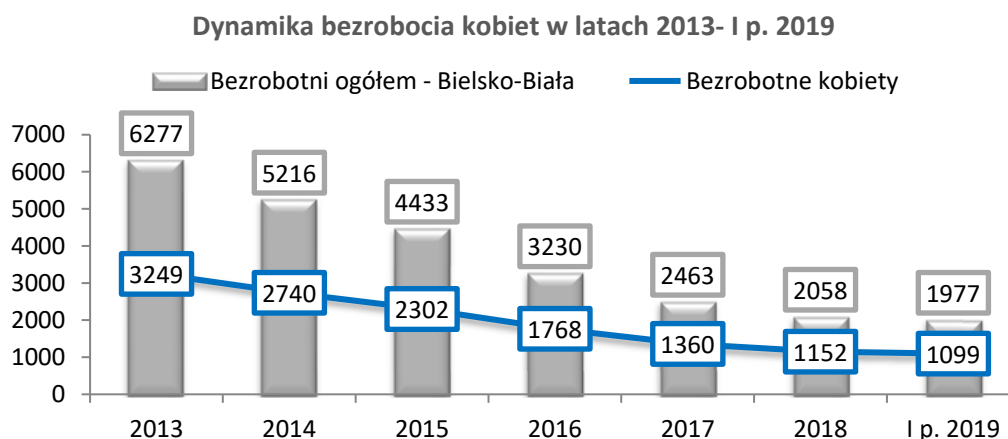
Najwięcej takich rodzin zamieszkiwało południowe części Białej Wschód (jed. urb. nr 13) – 28 rodzin oraz Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87) – 26 rodzin.

Wsparcie udzielane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej z tytułu bezrobocia na tle innych powody przyznawania pomocy w 2018 roku nie było znaczące.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Analizując sytuację na rynku pracy w Bielsku-Białej, nie można pominąć zmian jakie zachodzą w grupie kobiet. Według stanu na dzień 31 grudnia 2018 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy w Bielsku-Białej zarejestrowane były 1 152 kobiety, co stanowiło 56% ogółu bezrobotnych (dla porównania w województwie wskaźnik ten wyniósł 58,4%, w kraju 56%). W ujęciu rocznym liczba bezrobotnych kobiet zmniejszyła się o 208, natomiast ich udział w całej populacji bezrobotnych zwiększył się o 0,8 p.p. (na koniec 2017 roku liczba kobiet bezrobotnych wynosiła 1 360, co stanowiło 55,2% ogółu wszystkich bezrobotnych).

Wykres 15 Dynamika bezrobocia kobiet w latach 2013- I p. 2019

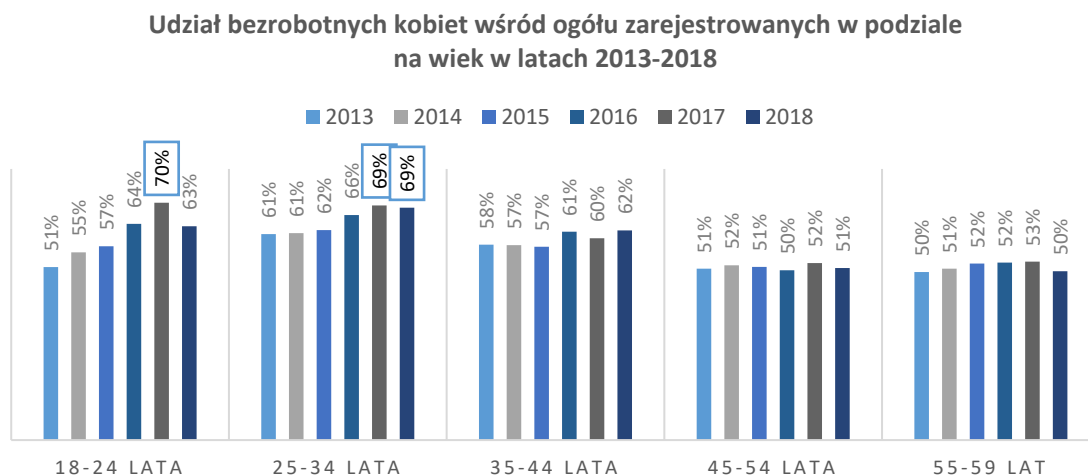
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

Tendencja dotycząca wzrostu liczby bezrobotnych kobiet w ogóle bezrobotnych została po raz pierwszy odnotowana w 2016 roku. W tym okresie kobiety stanowiły 54,7% wszystkich bezrobotnych, co w porównaniu w roku 2015 dało wzrost o 2,8 p.p. (w 2015 roku kobiety stanowiły 51,9% wszystkich bezrobotnych). Począwszy od 2016 roku liczba kobiet w ogóle bezrobotnych stale rośnie, w pierwszej połowie 2019 roku osiągnęła wartość 55,6%.

Analizując strukturę wieku bezrobotnych kobiet można zauważyć, że najszybciej w rejestrach przybywa kobiet należących do przedziałów wiekowych 18-24 oraz 25-34 lata, czyli w wieku najczęściej związanym z posiadaniem małych dzieci. W odniesieniu do kobiet w wieku 18-24 lata można stwierdzić, że ich udział w ogóle bezrobotnych w tej kategorii wiekowej w ostatnich latach podlegał dynamicznemu wzrostowi. Największy wzrost, o 7 p.p. nastąpił w roku 2016 (z 57% w roku 2015), a następnie o kolejne 6 p.p. w roku 2017 i osiągnął najwyższą wartość wśród wszystkich przedziałów – 70% (z 64% w roku 2016). W 2018 zanotowano obniżenie tego wskaźnika do 63%. Liczba kobiet należących do przedziału wiekowego 25-34 lata podlega mniejszym wahaniom, jednak ich udział wśród ogółu zarejestrowanych w tej kategorii wiekowej jest stale wysoki. W latach 2017-2018 liczba kobiet utrzymywała się na poziomie 69%. Były to najwyższe udziały kobiet począwszy od 2013 roku. Dane wojewódzkie potwierdzają ten trend. Na koniec grudnia 2018 roku najwyższy odsetek kobiet w województwie śląskim notowano w grupach wiekowych od 25 do 34 lat (72,3%) oraz 18-24 lata (66,5%).¹²

¹² Rynek pracy w województwie śląskim w 2018 r., Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, marzec 2019

Wykres 16 Udział bezrobotnych kobiet wśród ogółu zarejestrowanych w podziale na wiek w latach 2013-2018

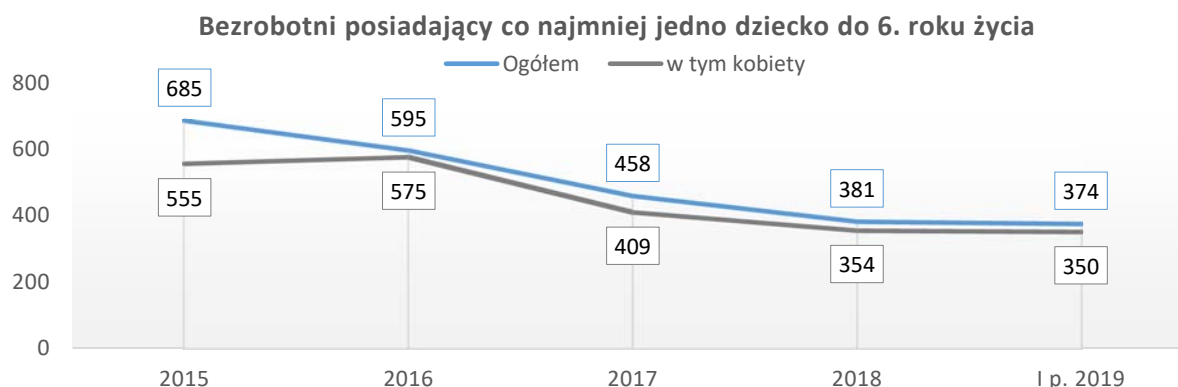

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

Wzrost liczby kobiet w grupach wiekowych 18-34 wśród osób bezrobotnych w 2016 roku może być powiązany z wprowadzeniem rządowego programu *Rodzina 500 Plus*, którego celem jest pomoc w pokryciu kosztów związanych z zaspokojeniem potrzeb życiowych oraz wychowaniem dziecka poprzez przyznawanie świadczeń wychowawczych. Programem są objęte wszystkie rodziny, w tym nieaktywne zawodowo.

Oprócz przedstawionych powyższych danych, mogą o tym stanowić także rosnące wskaźniki dotyczące liczby osób bezrobotnych posiadających co najmniej jedno dziecko do 6. roku życia. W 2016 roku zaobserwowano procentowy wzrost tej subpopulacji wśród bezrobotnych ogółem (wzrost o 2,9 p.p. z 15,5% w 2015 roku do 18,4% w 2016 roku), który utrzymuje się na podobnym poziomie również w I połowie roku 2019. Co charakterystyczne, w jej skład wchodzi najczęściej kobiety w wieku 25-34 lata. Przedstawione dane potwierdzają, że w 2016 roku nastąpił znaczny procentowy wzrost udziału kobiet wśród bezrobotnych z małym dzieckiem. W roku 2015 kobiety stanowiły 81% tej subpopulacji, natomiast w 2016 roku już 96,6%. Wskaźnik ten, nieco obniżony w roku 2017 do 90%, począwszy od 2018 roku powrócił do poziomu 93%.

Wykres 17 Bezrobotni posiadający co najmniej jedno dziecko do 6. roku życia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

Niekorzystne tendencje w zakresie zwiększonego udziału kobiet w grupie osób bezrobotnych korelują także ze wskaźnikami bierności zawodowej.¹³ Dane publikowane przez Urząd Statystyczny mają zasięg regionalny. Osoby bierne zawodowo w województwie śląskim w IV kwartale 2018 roku liczyły 1736 tys. osób i stanowiły 47,7% ludności w wieku 15 lat i więcej. Ich liczba zwiększyła się zarówno w porównaniu z IV kwartałem 2017 roku, jak i z III kwartałem 2018 roku odpowiednio o: 0,9% i 1,8%. Liczba kobiet biernych zawodowo była 1,5-krotnie wyższa niż liczba mężczyzn. Osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 38,7% biernych zawodowo, natomiast osoby w wieku poprodukcyjnym 55,0%. Najmniej liczną grupą wśród biernych zawodowo były osoby w wieku przedprodukcyjnym (6,3%). Głównymi przyczynami zaprzestania pracy przez uprzednio pracujących były: emerytura, renta (66,5%), opieka nad dzieckiem lub inną osobą wymagającą opieki (7,7%), względy osobiste lub rodzinne (6,6%), likwidacja zakładu pracy lub stanowiska pracy (6,4%), choroba, niepełnosprawność (4,6%) oraz zakończenie pracy na czas określony, dorywczej (2,9%).¹⁴

Celem podsumowania, poddając szczegółowej analizie porównawczej ostatnie dwa lata (tj. 2017 rok i 2018 rok) można stwierdzić, że w 2018 roku nastąpiło:

- zmniejszenie się liczby zarejestrowanych bezrobotnych w prawie wszystkich grupach szczegółowo przedstawionych w poniższej tabeli, monitorowanych przez PUP (wśród osób posiadających co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18. roku życia wskaźnik zwiększył się nieznacznie – o 3 osoby);
- w odniesieniu do poszczególnych grup wiekowych – najwolniejsze spadki liczby osób bezrobotnych odnotowuje się w grupach wiekowych 25-34 lata oraz 35-44 lata;
- w zakresie wykształcenia osób bezrobotnych – najmniejsze spadki bezrobocia odnotowano w grupach osób posiadających wykształcenie wyższe i ogólnokształcące, najszybciej z rejestrów ubywa osób z wykształceniem gimnazjalnym oraz średnim zawodowym; w odniesieniu do osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy: najmniejsze spadki bezrobocia odnotowano wśród osób z niepełnosprawnościami.

Tabela 3 Struktura bezrobocia w Bielsku-Białej – porównanie na koniec 2017 i 2018 roku

Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych	Liczba bezrobotnych	Zmiana
	31.12.2018	31.12.2017	2018:2017
Wg wieku			
18 - 24	130	170	-23,5%
25 - 34	508	575	-11,7%
35 - 44	538	625	-13,9%

¹³ Osoby bierne zawodowo według BAEL: Ludność bierna zawodowo, tzn. pozostająca poza siłą roboczą są to wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne tzn. osoby, które w badanym tygodniu: nie pracowały, nie miały pracy i jej nie poszukiwały, nie pracowały, poszukiwały pracy, ale nie były gotowe do jej podjęcia w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym, nie pracowały i nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie: dłuższym niż trzy miesiące lub do 3 miesięcy, ale nie były gotowe tej pracy podjąć. Wśród biernych zawodowo wyróżnia się grupę zniechęconych, do której należą osoby nieposzukujące pracy, ponieważ są przekonane, że jej nie znajdą. *Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 11.01.2020 roku.*

¹⁴ Aktywność ekonomiczna ludności w województwie śląskim w IV kwartale 2018 roku, Urząd Statystyczny w Katowicach, marzec 2019, www: <https://katowice.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/pracawynagrodzenie/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosc-w-wojewodztwie-slaskim-w-iv-kwartale-2018-r-,2,28.html>, (dostęp: 11.01.2020 roku)

45 - 54	435	519	-16,2%
55 - 59	303	380	-20,3%
60 lat i więcej	144	194	-25,8%

Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych	Liczba bezrobotnych	Zmiana
	31.12.2018	31.12.2017	2018:2017
Wg wykształcenia			
wyższe	475	515	-7,8%
średnie zawodowe/policealne	437	537	-18,6%
ogólnokształcące	216	242	-10,7%
zasadnicze zawodowe	455	541	-15,9%
gimnazjalne i poniżej	475	628	-24,4%

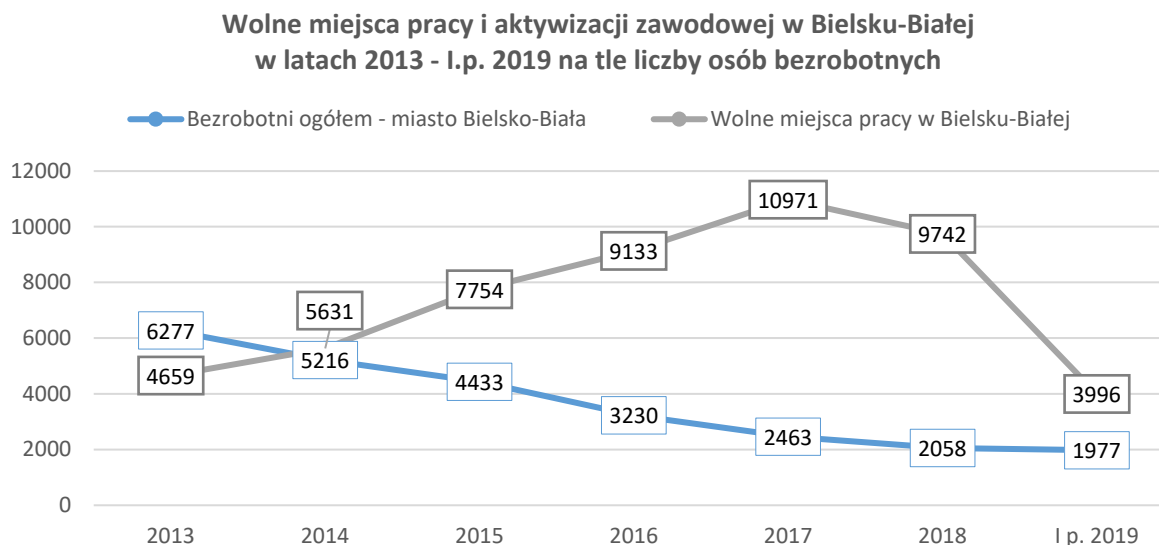
Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych	Liczba bezrobotnych	Zmiana
	31.12.2018	31.12.2017	2018:2017
wg sytuacji na rynku pracy			
do 25 roku życia	130	170	-23,5%
powyżej 50. roku życia	676	846	-20,1%
długotrwale bezrobotni	848	1149	-26,2%
osoby z niepełnosprawnością	319	356	-10,4%
korzystające ze świadczeń pomocy społecznej	36	52	-30,8%
posiadające co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia	381	458	-16,8%
posiadające co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia	10	7	42,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

W 2018 roku do Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej zgłoszono 9 742 wolne miejsca pracy na terenie Bielska-Białej. Liczba ta przewyższała prawie pięciokrotnie liczbę osób bezrobotnych, zarejestrowanych w mieście (2 058 osób bezrobotnych). Od 2014 do 2018 roku Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku-Białej notował powiększającą się różnicę między dostępnymi ofertami pracy a liczbą osób bezrobotnych. Z pewnością z dużej części ofert korzystały także osoby bezrobotne zamieszkujące powiat bielski, jednak ich skala świadczy o rynku, w którym pracownik ma dużą swobodę w wyborze zatrudnienia (tzw. rynek pracownika). Dane z pierwszej połowy 2019 roku wciąż wskazywały na większą liczbę ofert pracy (3 996) niż liczbę bezrobotnych (1 977), jednak zauważalne było także zmniejszenie dynamiki wzrostu tego wskaźnika.

Wykres 18 Wolne miejsca pracy i aktywizacji zawodowej w Bielsku-Białej w latach 2013 – I p. 2019 na tle liczby osób bezrobotnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Bielsku-Białej.

Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku-Białej, oprócz działań statutowych, realizuje szereg programów mających na celu aktywizację osób bezrobotnych. W ostatnich latach szczególne działania kierowane były do osób młodych oraz powyżej 50. roku życia. Jak wynika z *Barometru zawodów dla Bielska-Białej i powiatu bielskiego*¹⁵ największe zapotrzebowanie na tym terenie prognozowane jest dla zawodów w branży usług (kucharze, murarze, kosmetyczki, listonosze i kurierzy, mechanicy, sprzętający, sprzedawcy).

Obecnie nie jest możliwe dokładne oszacowanie wpływu, jaki epidemia koronawirusa będzie miała na rynek pracy. Prognozy dotyczące wpływu zagrożenia epidemicznego na sytuację na rynku pracy mają głównie charakter krótkoterminowy (do końca 2020 roku). Na podstawie ekspertyzy: *Wpływ COVID 19 na gospodarkę i rynek pracy w Polsce* prognozuje się, że największego napływu osób z zasobu zatrudnionych do zasobu bezrobotnych na polskim rynku pracy należy oczekiwać w przypadku następujących sekcji PKD 2007: Handel; naprawa pojazdów samochodowych (G), Zakwaterowanie i gastronomia (I), Administrowanie i działalność wspierająca (N). To oznaczałoby, iż ok. 3 mln 713 tys. pracujących będzie miało do końca 2020 roku relatywnie stabilną pozycję na polskim rynku pracy, natomiast grupa 3 mln 228 tys. zatrudnionych znajduje się w najmniej korzystnej sytuacji na krajowym rynku pracy do końca 2020 roku; w przypadku pozostałych pracujących (9 mln 131 tys. osób) należy wysunąć tezę, ich bieżąca sytuacja na rynku pracy do 2020 roku może kształtować się w większym stopniu pod wpływem innych aniżeli pandemia COVID-19 czynników.¹⁶

¹⁵ Cykliczne badanie, którego koordynatorem jest Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, www.barometrzwodow.pl, (dostęp: 11.01.2020 roku).

¹⁶ Wpływ COVID 19 na gospodarkę i rynek pracy w Polsce – wyciąg z raportu badawczego, Jacek Męcina, Przemysław Potocki – Katedra Ustroju Pracy i Rynku pracy WNPiSM UW, 2020, s. 13

Działania Bielska-Białej na rzecz rozwoju zatrudnienia i aktywizacji zawodowej określa Program Promocji Zatrudnienia oraz Aktywizacji Lokalnego Rynku Pracy na lata 2014-2020 dla Miasta Bielska-Białej.¹⁷ Dokument ten wyznacza kierunki działań na rzecz aktywizacji osób bezrobotnych. Są to:

- wspieranie rozwoju przedsiębiorczości (w tym podejmowanie działań w zakresie ekonomii społecznej),
- zwiększanie aktywizacji zawodowej osób w trudnej sytuacji na rynku pracy (w tym pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe oraz realizacja różnych form zatrudnienia: staży, zatrudnienia subsydiowanego, prac społecznie użytecznych),
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych i dostosowanie ich do potrzeb rynku pracy (w tym finansowanie szkoleń zawodowych, studiów podyplomowych oraz podnoszenie kwalifikacji pracowników służb zatrudnienia).

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej począwszy od 2008 roku realizuje Gminny Program Prac Społecznie Użytecznych (dalej GPPSU).¹⁸ Stanowi on jedną z form przeciwdziałania wykluczeniu z rynku pracy oraz łagodzenia negatywnych skutków bezrobocia i skierowany jest do osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Instrument ten wykorzystywany jest przez wiele samorządów, bo prócz aktywizacji osób w trudnej sytuacji przyczynia się również do tworzenia partnerstw między jednostkami organizacyjnymi publicznych służb zatrudnienia a jednostkami pomocy społecznej oraz społecznej użyteczności wykonywanych na rzecz miasta prac. W latach 2013-2018 w ramach GPPSU było zatrudnionych ogółem 1 816 osób. Należy zaznaczyć, że z roku na rok liczba tych osób się zmniejsza, co może wpisywać się w ogólną tendencję spadku liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (w 2013 roku było zatrudnionych 455 osób, w 2014 roku - 362, w 2015 roku – 334, w 2016 roku – 289, w 2017 roku - 217, w 2018 roku – 150).

W strukturze MOPS działa także Klub Integracji Społecznej, którego celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo oraz prowadzenie długofalowych i wszechstronnych działań mających na celu przygotowanie tych osób do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Natomiast Fundacja Teatru Grodzkiego w Bielsku-Białej prowadzi Centrum Integracji Społecznej, które stanowi kolejny element lokalnego systemu wsparcia na rzecz osób wykluczonych. Warto podkreślić, że w 2020 roku miasto wspólnie z Gminą Kozy powołało do istnienia również spółdzielnię socjalną, która może stać się naturalnym miejscem pracy dla absolwentów KIS i CIS.

Wnioski i rekomendacje

W oparciu o wyniki diagnozy i przeprowadzonych warsztatów rodzą się następujące wnioski:

- Bielsko-Biała odnotowuje jedną z najniższych stóp bezrobocia w Polsce (według stanu na dzień 30 VI 2019 roku - 1,8%),

¹⁷ Załącznik do Uchwały Nr XLVII/1136/2014 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 13 listopada 2014 r.

¹⁸ Realizacja odbywa się w oparciu o *Uchwałę Rady Miejskiej w Bielsku-Białej Nr XXI/570/2008 z dn. 22.02.2008r. w sprawie ustalenia Gminnego Programu Prac Społecznie Użytecznych* adresowanego do bezrobotnych klientów MOPS w Bielsku-Białej oraz w oparciu o *Ustawę z dnia 20.04.2004r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz. U. z 2017r., poz. 1065 z późn. zm.) i *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21.12.2017r. w sprawie trybu organizowania prac społecznie użytecznych*.

- blisko 80% wszystkich bezrobotnych stanowiły osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy (do tej grupy zaliczane są osoby do 30. roku życia, osoby powyżej 50. roku życia, długotrwale bezrobotne, korzystające ze świadczeń pomocy społecznej, posiadające co najmniej jedno dziecko do 6. roku życia, bądź posiadające co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18. roku życia, a także niepełnosprawni),
- największe udziały w grupie bezrobotnych zaliczanych do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w 2018 roku stanowili w Bielsku-Białej bezrobotni długotrwale - 41,21%, osoby po 50. roku życia - 32,8%, osoby z niepełnosprawnością - 15,5%,
- wzrasta bezrobocie kobiet należących do przedziałów wiekowych 18-24 (63% w tej kategorii wiekowej) oraz 25-34 lata (69%),
- zmniejsza się dynamika wzrostu ofert pracy zgłaszanych do Powiatowego Urzędu Pracy, w wyniku sytuacji epidemicznej może nastąpić zahamowanie pozytywnych tendencji na rynku pracy.

W świetle przedstawionych powyżej wniosków, mając na uwadze dynamiczną sytuację epidemiczną i jej wpływ na lokalny rynek pracy, rekomenduje się:

- rozwój usług aktywizujących osoby niepełnosprawne, osoby powyżej 50. roku życia oraz osoby długotrwale korzystające z pomocy społecznej,
- realizacja działań mających na celu zwiększenie motywacji do podjęcia zatrudnienia wśród kobiet pobierających świadczenie wychowawcze na dziecko/dzieci w ramach Rządowego Programu „Rodzina 500 plus”,
- kształtowanie inkluzywnego rynku pracy,
- podejmowanie działań na rzecz dostosowania programów nauczania do potrzeb bielskich pracodawców,
- inicjowanie powstawania podmiotów, których celem jest reintegracja społeczna i zawodowa osób wykluczonych społecznie.

3. Pomoc społeczna i zagrożenie wykluczeniem społecznym

Celem pomocy społecznej jest umożliwienie przezwyciężania trudnych sytuacji życiowych osobom, które nie są w stanie pokonać ich samodzielnie, dysponując własnymi uprawnieniami, zasobami i możliwościami. Pomoc społeczna polega na wspieraniu tych osób w zakresie zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwieniu im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka. Do zadań pomocy społecznej należy również podejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Pomoc społeczna obejmuje w szczególności: przyznawanie i wypłacanie świadczeń, pracę socjalną, prowadzenie i rozwój infrastruktury socjalnej, analizę i ocenę problemów wymagających świadczeń z pomocy społecznej, realizację zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych oraz rozwijanie nowych form pomocy społecznej i samopomocy.¹⁹ Warto w tym miejscu wspomnieć, że jednym z wyzwań zdefiniowanych w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)²⁰ jest wsparcie osób najbardziej

¹⁹Na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2019 r., poz. 1507 ze zm.

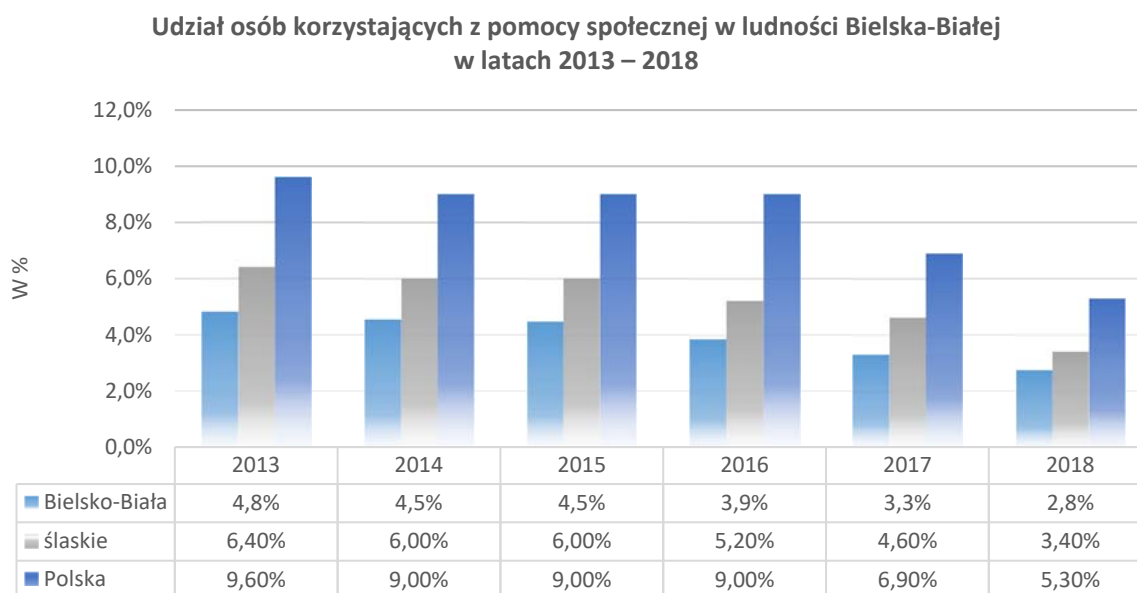
²⁰ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r., s. 13

potrzebujących i wykluczonych z życia społeczno-gospodarczego. Zgodnie z prognozami opracowanymi na potrzeby SOR wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym powinien osiągnąć w 2030 roku w Polsce 12% (tj. spadek o 5,6 p.p. w stosunku do 17,6% odnotowanych w 2015 roku). Aby te prognozy zostały urzeczywistnione, planuje się położyć nacisk nie tylko na działania redystrybucyjne, prowadzące do łagodzenia ubóstwa związanego z poziomem dochodów, lecz przede wszystkim na działania aktywizujące, umożliwiające powszechne uczestnictwo w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego.²¹

W 2018 roku Bielsko-Biała odnotowała najniższy wskaźnik udziału korzystających z pomocy społecznej wśród ogółu mieszkańców miasta, w porównaniu do województwa i kraju. W Polsce w 2018 roku ze świadczeń pomocy społecznej korzystało blisko 2 mln ludzi, co stanowiło 5,3% mieszkańców kraju (spadek o 0,3 p.p. w stosunku do roku 2017). Województwo śląskie odnotowało wartość 3,4%. W Bielsku-Białej natomiast wskaźnik ten wynosił 2,8% ludności miasta i był najniższy w analizowanym okresie 2013-2018. W 2018 roku pomocą społeczną objęto tu 4 711 osób w rodzinach. Wynik Bielska-Białej jest jednym z niższych w województwie i najkorzystniejszym w porównaniu do innych miast poddanych analizie. W 2018 roku populacja osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła w Rybniku 5,5%, w Nowym Sączu 5,1%, a w Częstochowie 3,9%.

Zgodnie z prognozami²² ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie w 2020 roku liczba rodzin w województwie śląskim, którym zostaną przyznane świadczenia będzie większa od tej z 2019 roku o 1,3%, natomiast liczba osób w tego rodzaju rodzinach będzie większa o 1,4%. Obecna sytuacja epidemiczna może jednak znacząco wpłynąć na przygotowane prognozy.

Wykres 19 Udział osób z korzystających z pomocy społecznej w ludności Bielska-Białej w latach 2013-2018

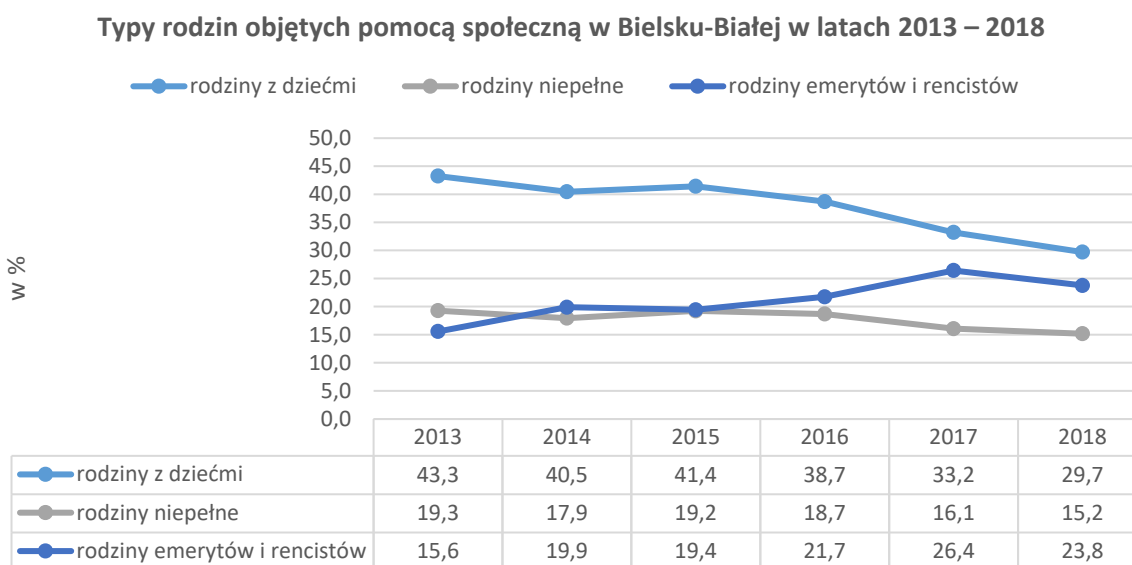
Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczące Polski i województwa śląskiego pochodzą z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej Województwa Śląskiego za lata 2014-2019 opracowywanej przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego. Dane dla Bielska-Białej pochodzą ze sprawozdania OZPS. Dane dot. ludności – GUS – BDL.

²¹ Ibidem

²² Na podstawie OZPS Województwa Śląskiego 2020, opracowanej przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, 2020, s. 97

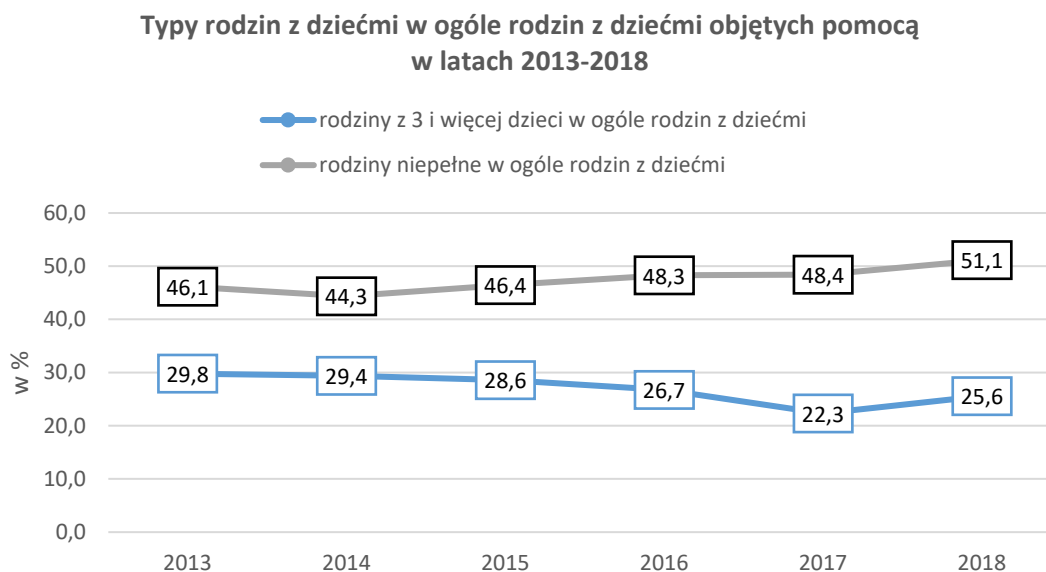
Jak wynika ze sprawozdania MRPIPS-03 za 2018 rok, ze wsparcia w ramach systemu pomocy społecznej skorzystało 2 541 rodzin (o 359 rodzin mniej niż rok wcześniej). Na przestrzeni okresu 2013-2018 odnotowano zmiany w strukturze osób korzystających z pomocy. Największe spadki w analizowanym okresie dotyczą rodzin z dziećmi – w 2018 roku o 13,6 p.p. zmniejszyła się liczba rodzin z dziećmi korzystających z pomocy, w porównaniu z 2013 rokiem (w 2013 roku stanowiły one 43,3%, natomiast w 2018 roku 29,7%). Wciąż jest to najliczniejsza grupa wśród korzystających z pomocy. Analiza subpopulacji rodzin z dziećmi wskazuje, że zdecydowanie przeważają rodziny niepełne, czyli samotne matki lub ojcowie wychowujący dzieci – 51,1% (386 rodzin). Z kolei rodziny z trójką i więcej dzieci stanowiły w Bielsku-Białej jedną czwartą ogółu rodzin objętych pomocą społeczną (193 rodziny).

Wykres 20 Typy rodzin objętych pomocą społeczną w Bielsku-Białej w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania MRPIPS-03 (wcześniej MPiPS-03).

Wykres 21 Typy rodzin z dziećmi w ogóle rodzin z dziećmi objętych pomocą w latach 2013-2018

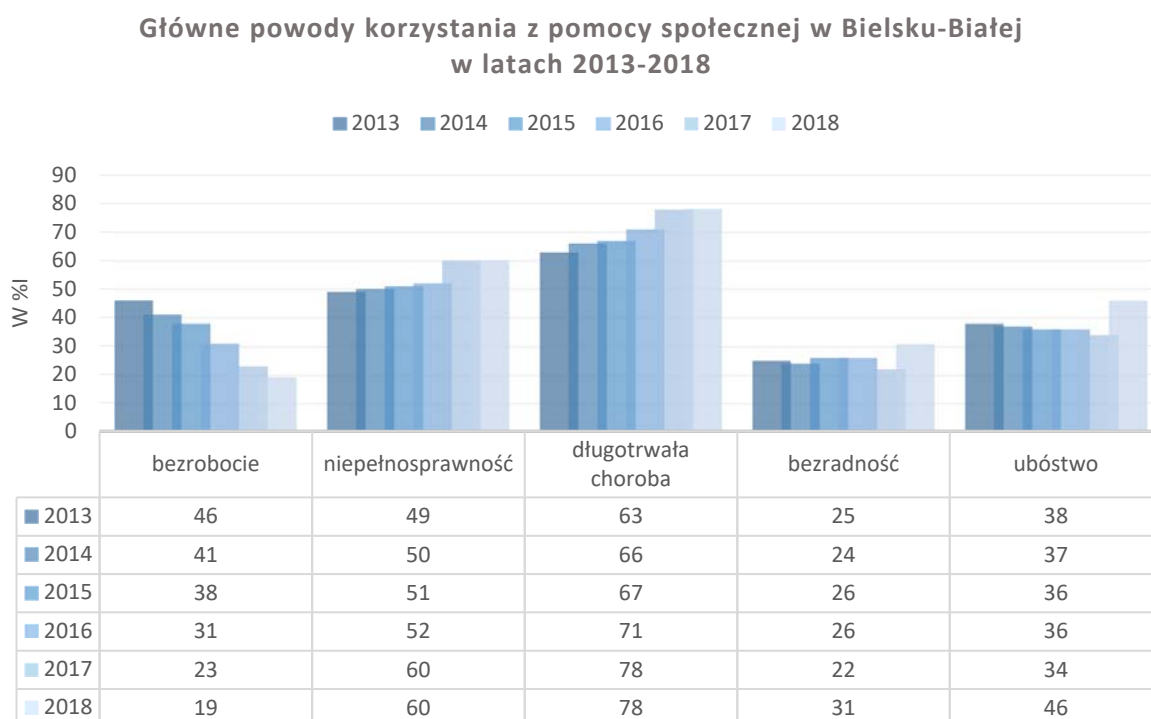

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania MRPIPS-03 (wcześniej MPiPS-03).

Uwagę zwraca rosnący w omawianym okresie wskaźnik rodzin emerytów i rencistów objętych pomocą. Ich udział wśród osób objętych pomocą w 2018 roku wyniósł 23,8% (604 rodziny) i zmniejszył się o 2,6 p.p. w stosunku do roku 2017 (26,4% tj. 767 rodzin). Analizując lata 2013-2018, widać że wskaźnik ten jednak wzrósł sumarycznie o 8,2 p.p. Wyniki Bielska-Białej są w tym zakresie wyższe, niż odnotowane dla województwa śląskiego – w 2018 roku udział osób starszych wyniósł 21,7%. Dane te świadczą o szybkim tempie zmian związanych ze starzeniem się społeczeństwa oraz o konieczności przesunięcia akcentu działań na wsparcie osób starszych.

Z wymienionych w art. 7 ustawy o pomocy społecznej przesłanek, które mogą być podstawą udzielenia pomocy społecznej, w Bielsku-Białej w latach 2013-2018 najczęściej występowały długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, ubóstwo, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych.

Wykres 22 Główne powody korzystania z pomocy społecznej w Bielsku-Białej w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej za lata 2013-2017 oraz Sprawozdania z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej za rok 2018.

Odsetek klientów pomocy społecznej korzystających ze wsparcia z danego powodu w ogólnej liczbie klientów. Podane wartości nie sumują się do 100%, ponieważ sytuację wielu osób charakteryzuje występowanie kilku problemów jednocześnie.

Analizując powody udzielania pomocy społecznej w ciągu ostatnich lat można zauważyć zmieniający się profil klienta pomocy społecznej. Obserwowany jest stały wzrost odsetka klientów, którzy otrzymują wsparcie z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby (wzrost o 15 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 rokiem) i niepełnosprawności (wzrost o 11 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 rokiem). Jednocześnie zauważalny jest spadek odsetka klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z powodu bezrobocia (spadek o 27 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 rokiem). Udział osób otrzymujących wsparcie z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych w latach 2013-2017 był względnie stały, wahał się od 22 do 26%. W 2018 roku nastąpił wzrost tego wskaźnika do 31% (wzrost o 6 p.p.

między rokiem 2017 i 2018). W latach 2013-2017 odnotowywano też stały spadek liczby osób otrzymujących wsparcie z powodu ubóstwa (spadek o 4 p.p. pomiędzy 2013 i 2017 rokiem), jednak w 2018 roku odsetek klientów, którzy otrzymali wsparcie z tytułu ubóstwa wzrósł o 12 p.p. w stosunku do roku 2017. Zmiana ta wpisuje się w ogólnopolskie zahamowanie tendencji spadkowej zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego w oparciu o wydatki gospodarstw domowych w 2018 roku.²³

W celu zdiagnozowania wewnątrzmijskiego zróżnicowania zjawiska ubóstwa przeanalizowano w układzie przyjętych jednostek referencyjnych dwa wskaźniki: liczba osób, którym przyznano świadczenia na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* na 1000 mieszkańców (ogółem) oraz liczba osób, którym przyznano świadczenia na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* z powodu długotrwałej choroby na 1000 mieszkańców. Rozmieszczenie tych zjawisk przedstawiają poniższe mapy.

Na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźników wyższe od średniej dla miasta odnotowano:

- w zakresie liczby osób, którym przyznano świadczenia na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* na 1000 mieszkańców – w 33 jednostkach (38%),
- liczby osób korzystających z pomocy na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* z powodu długotrwałej choroby na 1000 mieszkańców – w 33 jednostkach (38%).

Najwięcej osób korzystających z pomocy społecznej mieszkało w południowej części Mikuszowic Śląskich (87)²⁴ – 131,85 osób na 1 000 mieszkańców. Na kolejnych miejscach znalazły się jednostki z dużo niższymi wynikami, tj. przemysłowa część Wapienicy (59) – 72,41 oraz wschodnia część Dolnego Przedmieścia (11) – 67,52. Problemu nie odnotowano w trzech jednostkach: Aleksandrowice (24), Biała Krakowska (31) oraz Komorowice Śląskie (63).

Podobnie dane kształtują się w zakresie korzystania z pomocy społecznej z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby. Najczęściej z tego powodu korzystali ze wsparcia mieszkańcy południowej części Mikuszowic Śląskich (87) – tj. 84,44 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Niższe wyniki odnotowała Biała Wschód podzielona na dwie jednostki urbanistyczne nr 12 i 13 – kolejno: 41,28 oraz 37,00.

Na podstawie analiz dokonanych w celu opracowania Gminnego Programu Rewitalizacji²⁵ zauważono, że silną korelację wykazują następujące wskaźniki: liczba osób korzystających z pomocy społecznej ogółem oraz liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa. Na 33 jednostki, w których odnotowano ponadprzeciętną liczbę osób objętych pomocą społeczną, w 30 stwierdzono również wyższą od średniej liczbę osób pobierających świadczenia z tytułu ubóstwa. Zła sytuacja materialna, niekoniecznie związana z bezrobociem (które w okresie 2013-2018 systematycznie spadało), ale np. z relatywnie niskimi dochodami (zjawisko ubóstwa pracujących), wciąż stanowi zatem istotny problem społeczny.

Za tereny o największej koncentracji osób w trudnej sytuacji materialnej uznano jednostki, w których stwierdzono wartości wyższe od średniej dla miasta dla wskaźnika liczby osób korzystających z pomocy

²³ Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r., Główny Urząd Statystyczny, 2019 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html> (dostęp: 11.01.2020 r.).

²⁴ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

²⁵ Por. Opracowanie zintegrowanej diagnozy dla miasta Bielsko-Biała, Etap III. Raport charakteryzujący najważniejsze zjawiska kształtujące sytuację w Bielsku-Białej na potrzeby opracowania Gminnego Programu Rewitalizacji, Kraków 2020.

społecznej na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców. Spośród 36 jednostek spełniających to kryterium,

- większość [19 jednostek] stanowi gęsto zaludniony obszar w centralnej części miasta, obejmujący: Śródmieście Bielsko (2, 3, 4), Bielsko Południe (17, 18, 19), os. Słoneczne (5, 6), Górne Przedmieście (7, 8, 9), os. Kopernika (27), os. Mieszka I (29), południową część Białej Wschód (13), południową część Białej Krakowskiej (34), wschodnią część os. Grunwaldzkiego (16), północno-zachodnią część Złotych Łanów (38) oraz położoną na zachód od nich część Leszczyn (41, 42);
- obszar ten rozszerza się na słabiej zaludnione tereny zabudowy jednorodzinnej, handlowo-usługowej i/lub przemysłowej: w kierunku północnym na wschodnią część Dolnego Przedmieścia (11) i północną część Białej Wschód (12), od wschodu na fragment Lipnika (80), a od południa na część Leszczyn wzdłuż rzeki Biała (40).

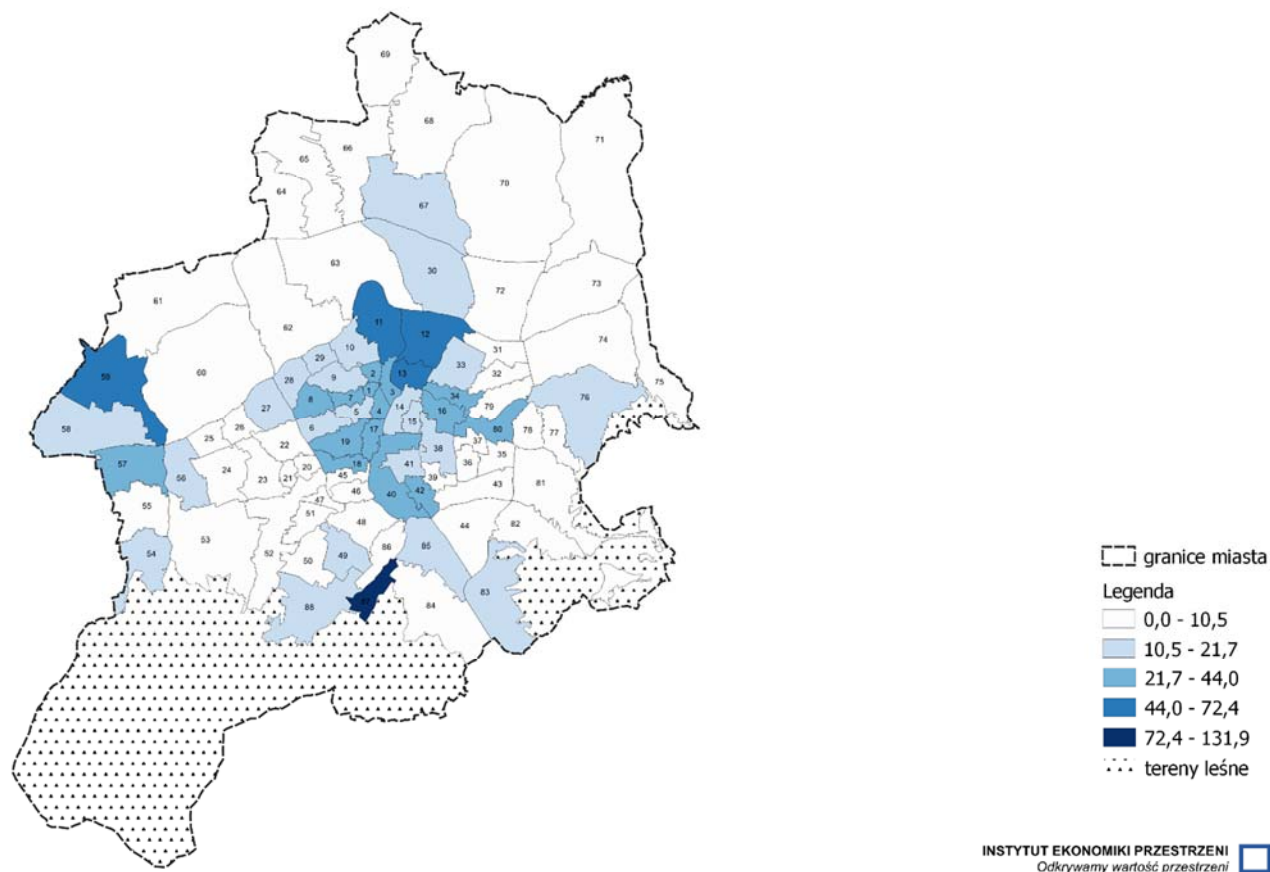
Na terenach bardziej oddalonych od centrum koncentracją problemu ubóstwa wyróżniają się: na południu – Mikuszowice Krakowskie (83), część Mikuszowic Śląskich (85, 87, 88) oraz fragment Kamienicy (49); a następnie w kierunku północnym: środkowa część Aleksandrowic (23) oraz część Wapienicy (54, 56, 57, 59), wschodnia część Komorowic Śląskich (66), południowa część Komorowic Krakowskich (67) i południowo-wschodnia część Hałcnowa (73).²⁶

---

²⁶ Ibidem

Mapa 19 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy pomocy społecznej na 1000 mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

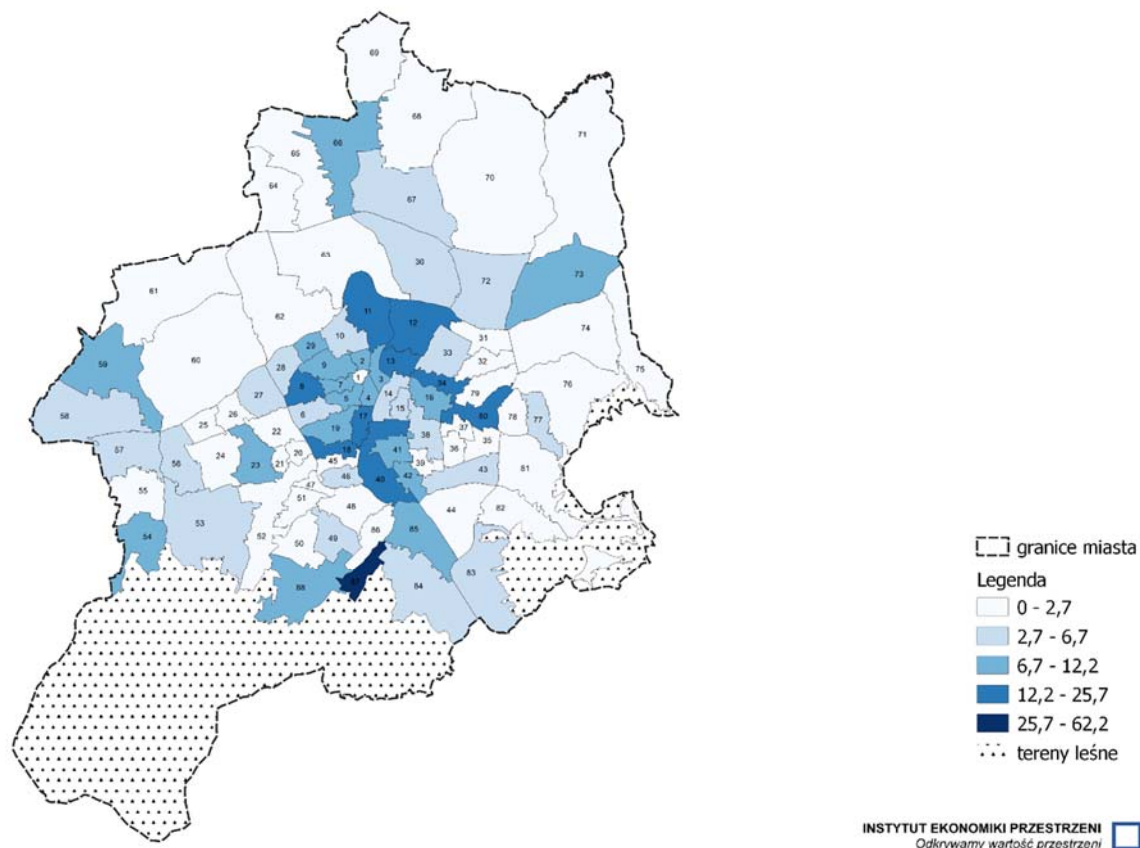
Wartości wskaźnika dot. liczby osób, którym przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 33 (38%) spośród 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych.

Najwięcej osób korzystających z pomocy społecznej mieszkało w południowej części Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87) – 131,85 osób na 1 000 mieszkańców.

Na kolejnych miejscach znalazły się jednostki z dużo niższymi wynikami, tj. przemysłowa część Wapienicy (jed. urb. nr 59 – 72,41 oraz wschodnia część Dolnego Przedmieścia (jed. urb. nr 11) – 67,52.

Problemu nie odnotowano w trzech jednostkach: Aleksandrowice (jed. urb. nr 24), Biała Krakowska (jed. urb. nr 31) oraz Komorowice Śląskie (jed. urb. nr 63).

Mapa 20 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców

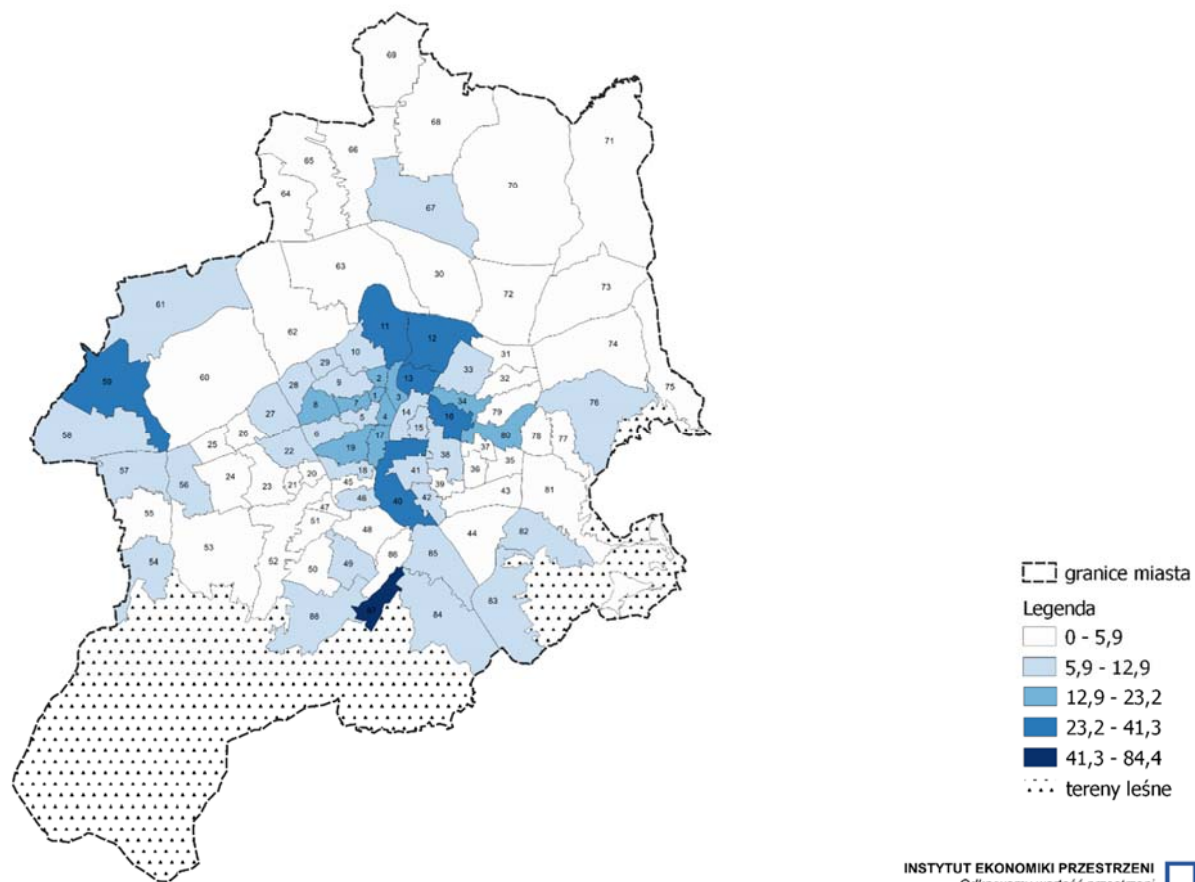
Wartości wskaźnika dot. liczby osób, którym przyznano świadczenia z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 31 (35%), spośród 88 jednostek.

Najwięcej takich osób zamieszkiwało południową część Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87), tj. 62,22 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Na dalszych pozycjach znalazły się wschodnia część Dolnego Przedmieścia (jed. urb. nr 11) –25,72 oraz południowa część Białej Wschód (jed. urb. nr 13) - 23.

W 12 jednostkach urbanistycznych nie odnotowano korzystających ze wsparcia z powodu ubóstwa.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Mapa 21 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy pomocy społecznej z powodu długotrwałej choroby na 1000 mieszkańców

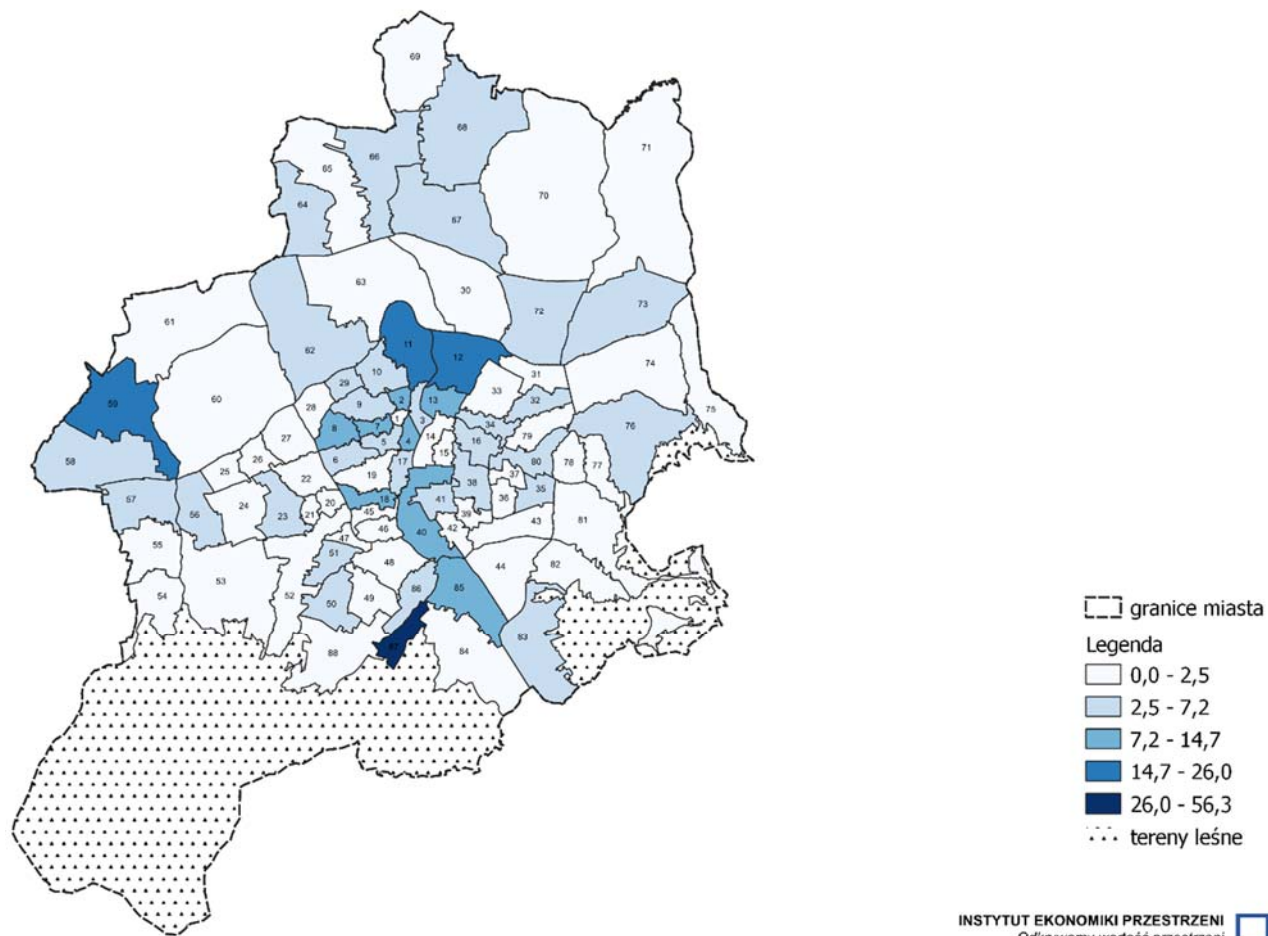
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Długotrwała lub ciężka choroba to jeden z najczęstszych powodów przyznawania pomocy społecznej.

Wartości wskaźnika dot. liczby osób, którym przyznano świadczenia z powodu długotrwałej choroby na 1000 mieszkańców wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 33 (38%), spośród 88 jednostek.

Najczęściej z tego powodu korzystali ze wsparcia mieszkańcy południowej części Mikuszowic Śląskich (jed. urb. Nr 87) – tj. 84,44 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Niższe wyniki odnotowała Biała Wschód podzielona na dwie jednostki urbanistyczne nr 12 i 13 – kolejno: 41,28 oraz 37,00.

Mapa 22 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego na 1000 mieszkańców

INSTYTUT EKONOMIKI PRZESTRZENI
 Odkrywamy wartość przestrzeni

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

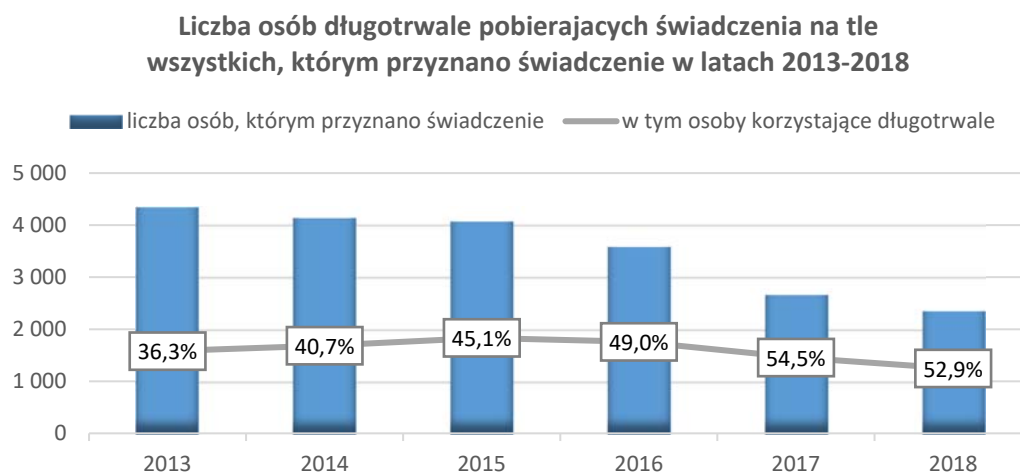
Wartości wskaźnika dot. liczby osób, którym przyznano świadczenia z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 25 (28%), spośród 88 jednostek.

Najwięcej takich osób zamieszkiwało południową część Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87), tj. 56,3 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Na dalszych pozycjach znalazły się północna część Białej Wschód (jed. urb. nr 12) – 25,99 oraz sąsiadująca z nią wschodnia część Dolnego Przedmieścia (jed. urb. nr 11) – 22,51. Równie wysoki wynik odnotowała przemysłowa część Wapienicy *jed. urb. nr 59) – 22,41.

W 15 jednostkach urbanistycznych nie odnotowano korzystających ze wsparcia z tego powodu.

W ostatnich latach nastąpił wzrost liczby osób pobierających świadczenia w sposób długotrwały tj. takich które w ciągu ostatnich 3 lat były zarejestrowane w systemie świadczeń pomocy społecznej, przez co najmniej 18 miesięcy. Począwszy od 2017 roku długotrwanie pobierający świadczenia stanowią ponad połowę wszystkich świadczeniobiorców (w 2017 roku stanowili 54,5%, a w 2018 roku 52,9%). Bazowanie na świadczeniach pomocy społecznej w codziennym życiu oraz traktowanie ich jako stałego źródła dochodu powoduje uzależnienie od systemu. Pogłębiające się uzależnienie od pomocy społecznej dokonuje się przede wszystkim na płaszczyźnie psychicznej, powodując nieodwracalne zmiany osobowości.²⁷ W związku z powyższym trzeba podkreślić, że choć maleje liczba i udział w populacji miasta osób korzystających z pomocy społecznej, to w systemie pomocy społecznej może pozostać klient „najtrudniejszy” – najgłębiej wykluczony, najbardziej oddalony od rynku pracy, w związku z czym dotychczasowe instrumenty wsparcia mogą okazać się niewystarczające. Niezbędne wydaje się stworzenie szerokiego katalogu instytucji i narzędzi aktywizacji zawodowej dostępnych lokalnie, dostosowanych do specyficznych potrzeb osób wykluczonych.

Wykres 23 Liczba osób długotrwanie pobierających świadczenia na tle wszystkich, którym przyznano świadczenie w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Analizując strukturę korzystających ze świadczeń można zauważyć, iż świadczenia pieniężne w 2018 roku dotyczyły średnio 66,6% osób objętych pomocą społeczną (spadek o 0,8 p.p. w porównaniu do 2017 roku). Nieco rzadziej przyznawane były świadczenia niepieniężne – przeciętnie 63,5% osób objętych pomocą społeczną było ich beneficjentami (o 0,5 p.p. mniej niż przed rokiem).²⁸ Na przestrzeni ostatnich lat widać spadek liczby osób objętych pomocą w formie świadczeń pieniężnych. Jeszcze w 2013 roku ponad 80,5% osób było objętych pomocą pieniężną (spadek o 13,9 p.p. do poziomu 66,6% w 2018 roku).

Warto podkreślić, że ośrodki pomocy społecznej oferują bardzo szerokie wsparcie w formie świadczeń niepieniężnych. Zgodnie z *ustawą o pomocy społecznej*, zalicza się do nich m.in.: pracę socjalną, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne, pomoc rzeczową, poradnictwo

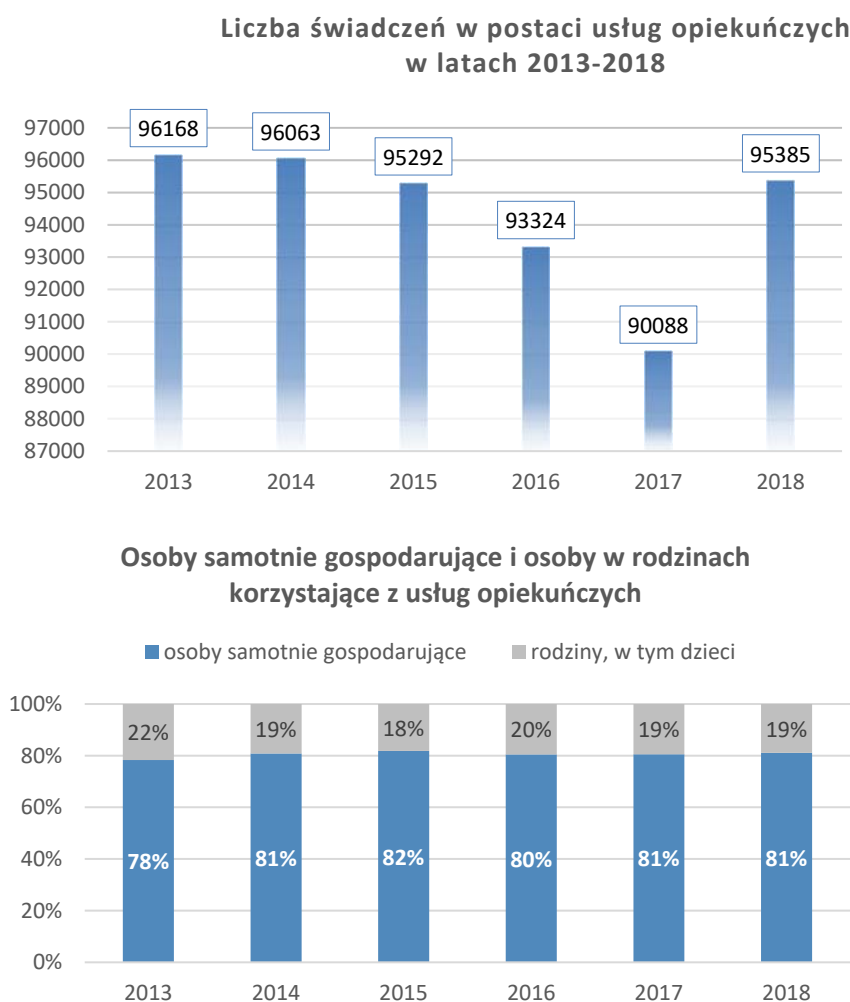
²⁷ Na podstawie artykułu *Przejawy dysfunkcji w pomocy społecznej i możliwości ich naprawy*, Anna Kotlarska-Michalska Zakład Badań Problemów Społecznych i Pracy Socjalnej, Instytut Socjologii UAM, 2010

²⁸ Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03).

specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie czy usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy.

Wśród wsparcia, jakie ośrodki pomocy społecznej oferują mieszkańcom są usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze (zadanie własne gminy), a także specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi (zadanie zlecone gminie). Analiza *Oceny zasobów pomocy społecznej* za lata 2013-2018 wskazuje na coraz istotniejszą rolę Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w realizacji usług opiekuńczych dla osób wymagających stałego wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Dzięki tej formie wsparcia przede wszystkim osoby starsze i niepełnosprawne mają możliwość zaspokajania niezbędnych potrzeb życiowych w ich własnym środowisku. W analizowanym okresie średnio 500 osób rocznie korzystało z usług opiekuńczych, w tym z usług specjalistycznych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Osoby korzystające z usług specjalistycznych stanowiły średnio 19% wszystkich korzystających ze wsparcia opiekuńczego.

Wykres 24 Liczba świadczeń w postaci usług opiekuńczych oraz osoby korzystające ze świadczeń w latach 2013-2018

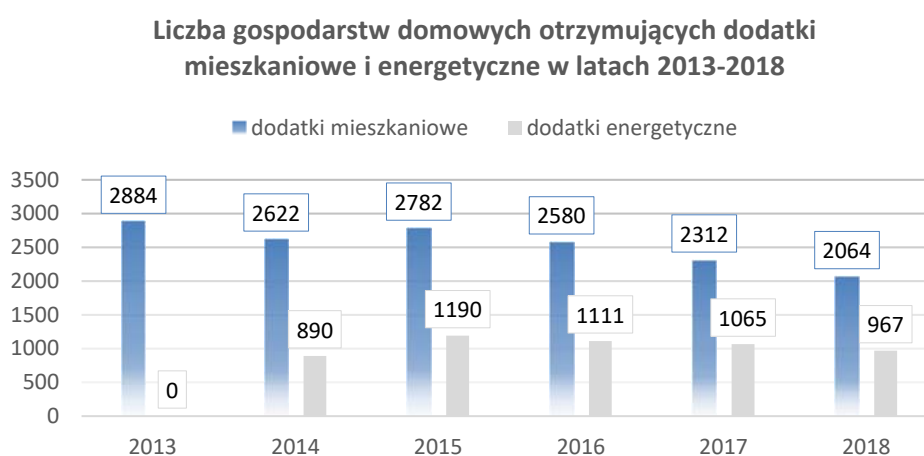
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Oceny Zasobów Pomocy Społecznej*.

W 2018 roku zdecydowanie wzrosła liczba zrealizowanych świadczeń w postaci usług opiekuńczych - wyniosła 95 385 (wzrost o 5 297 w stosunku do roku 2017). Z usług opiekuńczych w większości

korzystają osoby starsze samotnie gospodarujące. Mniejszy udział w tym zakresie mają rodziny i dzieci. W związku z rosnącym udziałem osób starszych w populacji miasta oraz malejącymi rodzinnymi zasobami opiekuńczymi, niezbędne jest stałe rozwijanie tej formy wsparcia, również w oparciu o usługodawców spoza sektora publicznego (w szczególności z wykorzystaniem podmiotów ekonomii społecznej, których jednym z podstawowych celów jest świadczenie usług społecznych dla mieszkańców).

Wskaźnikami zamożności mieszkańców mogą być także dane na temat osób objętych dodatkami mieszkaniowymi i energetycznymi. Wsparciem w postaci dodatków mieszkaniowych objęto w 2018 roku 2 064 gospodarstwa domowe (o 248 mniej, niż przed rokiem). Natomiast dodatki energetyczne otrzymało w 2018 roku 967 gospodarstw (o 98 mniej, niż w 2017 roku).

Wykres 25 Liczba gospodarstw domowych otrzymujących dodatki mieszkaniowe i energetyczne w latach 2013-2018

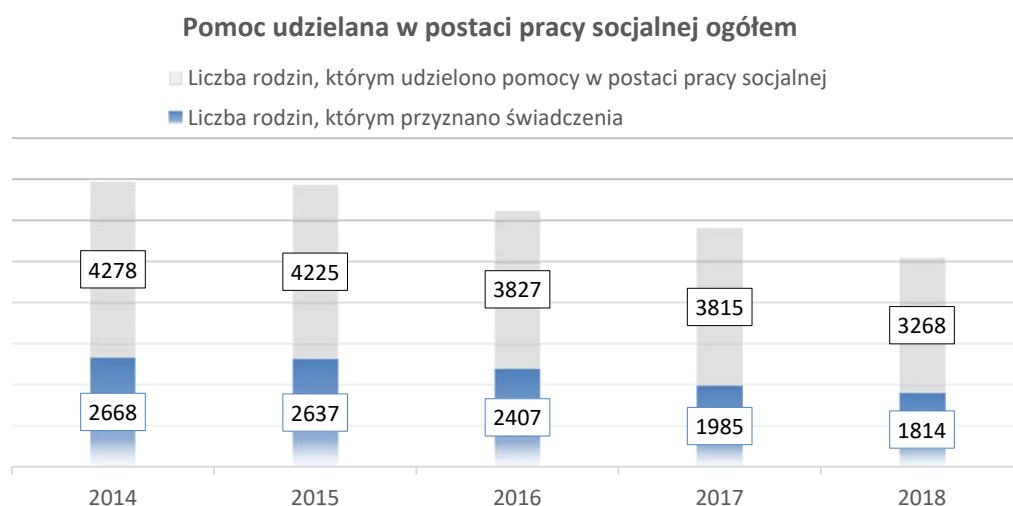
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Z analizy polityki mieszkaniowej miasta wynika, że potrzeby mieszkaniowe są bardzo duże. W 2018 roku złożono 582 wnioski o przyznanie mieszkania komunalnego, a 130 osób oczekiwało na lokal socjalny. Zasób mieszkań komunalnych w 2018 roku wyniósł 6 457 mieszkań oraz 255 lokali socjalnych. Liczba eksmisji bez wskazania lokalu socjalnego wyniosła 101. Natomiast zaległości w opłatach za mieszkanie komunalne dotyczyły 2 158 lokali i wyniosły 1681,7 tys. zł. Bielsko-Biała w porównaniu z innymi miastami dysponowała dużym zasobem pustostanów, z danych GUS wynika, że w 2018 roku było ich 527 (dla porównania w Rybniku – 245, w Częstochowie – 240, a w Nowym Sączu 22).

Jednymi z najistotniejszych czynników mających wpływ na poziom usług oraz instrumentów wsparcia dla mieszkańców są niewątpliwie: liczebność oraz kompetencje kadry jednostek pomocowych. W 2018 roku, kadra Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej liczyła 355 osób, w tym pracownicy socjalni stanowili około 25% zatrudnionych (86 osób). Spośród zatrudnionych w ośrodku pracowników 272 posiadało wykształcenie wyższe, a 62 wykształcenie średnie. Specjalizację I i II stopnia w zawodzie pracownika socjalnego posiadało 7 pracowników socjalnych. Wśród pracowników 22 osoby posiadały specjalizację z organizacji pomocy społecznej. W Bielsku-Białej wskaźnik zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby ludności miasta (jeden pracownik

na 2 000 mieszkańców)²⁹ wynosił w 2018 roku 1 991 mieszkańców (w 2017 roku – 1 884). Jednocześnie wskaźnik zatrudnienia pracowników socjalnych w stosunku do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną (jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na nie więcej, niż 50 takich rodzin)³⁰ wynosił 34 rodziny i osoby samotnie gospodarujące. Podstawową metodą pracy pracownika socjalnego mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych jest praca socjalna. W 2018 roku objęto tą formą wsparcia 3 268 rodzin.

Wykres 26 Pomoc udzielana w postaci pracy socjalnej ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Praca socjalna może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny. Kontrakty socjalne najczęściej wykorzystywano w celu wsparcia osób lub rodzin w rozwiązaniu ich trudnej sytuacji życiowej – w 2018 roku zawarto 748 takich kontaktów z 523 osobami. Największa liczba kontraktów socjalnych zawarta została z osobami z problemem alkoholowym.³¹ Analizując dane dot. kontraktów socjalnych (od 2014 roku), zwrócić uwagę możemy na spadek odsetka klientów objętych pracą socjalną prowadzoną w oparciu o kontrakt socjalny. W wyniku działań podejmowanych przez pracowników socjalnych w 2018 roku usamodzielniono się 57 osób/rodzin, które osiągnęły trwałą poprawę jakości swojego życia.³²

Wspierając mieszkańców w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych i rodzinnych, Bielsko-Biała podejmuje szereg działań oraz organizuje infrastrukturę socjalną w ramach systemu pomocy społecznej i jego otoczenia. Istotne jest zapewnienie mieszkańcom kompleksowego wsparcia, dopasowanego do potrzeb konkretnych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Oferta socjalna Bielska-Białej jest bogata, natomiast wciąż wymaga doskonalenia, szczególnie w odniesieniu do grup najbardziej problemowych.

²⁹ Art. 110 ust. 11 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej Dz.U. z 2019 r., poz. 1507 ze zm.

³⁰ Ibidem

³¹ Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej w 2018 roku

³² Ibidem

Tabela 4 Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia w Bielsku-Białej w 2018 roku

Lp.	Typ instytucji z uwzględnieniem głównych odbiorców działań	Liczba miejsc w placówkach	Liczba osób korzystających	Liczba osób oczekujących
osoby z niepełnosprawnościami				
1.	środowiskowy dom samopomocy	62	65	29
2.	warsztat terapii zajęciowej	80	80	brak danych
3.	zakład aktywności zawodowej	40	40	brak danych
4.	mieszkanie chronione	42	55	2
rodzina				
5.	ośrodek interwencji kryzysowej	22	2176	nie dotyczy
6.	placówka wsparcia dziennego	504	728	nie dotyczy
7.	placówka opiekuńczo-wychowawcza	90	93	nie dotyczy
osoby starsze				
8.	dom pomocy społecznej	222	271	10
9.	dzienny dom pomocy	59	62	10
10.	klub samopomocy	125	160	20
osoby długotrwale bezrobotne bądź inne zagrożone wykluczeniem społecznym				
11.	centrum integracji społecznej	64	64	nie dotyczy
12.	klub integracji społecznej	76	76	nie dotyczy
osoby bezdomne				
13.	noclegowania i schroniska dla osób bezdomnych (2) w tym schronisko z usługami opiekuńczymi	120	392	nie dotyczy
RAZEM		1386	3870	71

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2018.

Poddając analizie dane za rok 2018 zgromadzone w *Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej* dotyczące liczby osób korzystających ze wsparcia można zauważyć, że bardzo ważną rolę w systemie odgrywają ośrodki interwencji kryzysowej. Do Podbeskidzkiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej zgłosiło się 2 176 osób (tylko o 16 mniej, niż w 2017 roku). Prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej należy do zadań własnych powiatu. Celem ich działania jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie poprzez udzielanie natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy. Z tej ostatniej formy wsparcia korzystają zarówno osoby jak i rodziny – bez względu na posiadany dochód. Z danych OZPS wynika, że wzrasta liczba rodzin, które korzystały z tego wsparcia. W roku 2018 było ich 12 (wzrost o 7 rodzin w porównaniu z rokiem 2016).

Inną formą wspierania rodziny, oferującą pomoc równie często są placówki wsparcia dziennego. W 2018 roku do placówek zgłosiło się 728 dzieci i młodzieży (wzrost o 65 w porównaniu z rokiem 2017), które korzystały z oferty zajęciowej w placówkach prowadzonych w formie opiekuńczej i specjalistycznej (świetlice, kluby), oraz pracy podwórkowej. W Bielsku-Białej w 2018 roku funkcjonowało 14 takich jednostek, w tym 3 były prowadzone przez podmioty ze sfery pożytku publicznego.

Z roku na rok zwiększa się liczba mieszkań chronionych prowadzonych przez jednostki Miasta (MOPS i ŚDS Podkowa). Na przestrzeni lat 2013-2018 liczba miejsc dostępnych w mieszkaniach chronionych podwoiła się (z 20 w 2013 roku do 42 w 2018 roku). Natomiast liczba osób korzystających z tej formy wsparcia wzrosła z 21 do 55 (lata 2013-2018). Nadal należy dążyć do rozwijania mieszkalnictwa chronionego w mieście, wykorzystując przy tym dostępne możliwości finansowania zewnętrznego.

Poddając analizie dane dotyczące liczby osób oczekujących na wsparcie w 2018 roku można stwierdzić, że największa potrzeba wsparcia dotyczyła osób z niepełnosprawnościami oraz osób starszych. Na czele jednostek, do których oczekuje największa liczba potrzebujących, zalicza się środowiskowy dom samopomocy, a więc miejsce adresowane do osób z zaburzeniami psychicznymi. W Bielsku-Białej działa ŚDS „Podkowa”, który posiada 42 miejsca (z usług ŚDS skorzystało 45 mieszkańców Bielska-Białej). Pod koniec 2018 roku podjęto działania polegające na przekształceniu Domu Dziennego Pobytu dla Osób Dotkniętych Chorobą Alzheimera lub Innymi Chorobami Otepiennymi w filię ŚDS „Podkowa”, zapewniając 20 dodatkowych miejsc. W sumie w 2018 roku ŚDS posiadał 62 miejsca. Liczba ta okazuje się jednak niewystarczająca. Należy zaznaczyć, że prowadzenie i rozwój infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi należy do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych zarówno przez gminę, jak i powiat.

Z racji braku danych dotyczących liczby oczekujących do warsztatów terapii zajęciowej oraz zakładu aktywności zawodowej nie można stwierdzić czy podobna sytuacja nie zachodzi również w tych jednostkach przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami.

Ważnymi formami wsparcia, adresowanymi głównie do osób starszych są: dom pomocy społecznej, dzienne domy pomocy i kluby samopomocy. Wsparcie w tych jednostkach otrzymały w 2018 roku łącznie 493 osoby (w tym 271 w domach pomocy społecznej, 160 w klubach samopomocy oraz 62 w dziennych domach). Zgromadzone dane wskazują, że w 2018 roku 40 osób oczekiwało

na wsparcie w tych jednostkach. W związku z niekorzystną sytuacją demograficzną Bielska-Białej niezbędne jest wzmacnianie potencjału jednostek oferujących wsparcie dla osób starszych, a także realizowanie nowych inicjatyw na rzecz tej grupy.

Osoby i rodziny potrzebujące wsparcia mogły korzystać w 2018 roku z pomocy świadczonej m.in. w następujących formach:

- 1) Mieszkania chronione – 7 placówek zapewniało 42 miejsca, z których skorzystało łącznie 55 osób. Mieszkania były prowadzone przez MOPS oraz przez ŚDS Podkowa. W zasobie MOPS znajdowały się 4 mieszkania chronione treningowe oraz 1 mieszkanie chronione wspierane, zapewniające łącznie 33 miejsca, z których skorzystało 45 osób/rodzin. Dwie osoby zostały wpisane na listę oczekujących na mieszkanie. ŚDS Podkowa prowadził łącznie 2 mieszkania posiadające 9 miejsc, z których skorzystało 10 osób.
- 2) Placówki opiekuńczo-wychowawcze mające na celu całodobowe organizowanie opieki nad dzieckiem pozbawionym częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej. W 2018 roku z tego rodzaju wsparcia skorzystały 93 osoby (o 34 mniej niż w 2017 roku), w tym 75 osób korzystało z opieki w ramach placówek typu rodzinnego;
- 3) Centrum integracji społecznej działające w strukturze Fundacji Teatru Grodzkiego, do którego w 2018 uczęszczało 64 uczestników;
- 4) Klub integracji społecznej prowadzony w strukturach MOPS, z którego wsparcia w 2018 roku korzystało 76 osób;
- 5) Warsztaty terapii zajęciowej prowadzone przez Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki oraz Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie Port. W zajęciach w 2018 roku uczestniczyło 80 osób niepełnosprawnych;
- 6) Zakład aktywności zawodowej prowadzony przez Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki. W ZAZ w 2018 zatrudnienie znalazło 40 osób niepełnosprawnych.
- 7) Noclegownia (1 placówka), Schronisko dla Osób Bezdomnych (1 placówka), Schronisko dla Osób Bezdomnych z Usługami Opiekuńczymi (1 placówka) – w 2018 roku objęły wsparciem 392 osoby bezdomne. Zapewniają 120 miejsc ogółem.

Oprócz działań Miasta opisanych we wcześniejszej części tego rozdziału, na uwagę zasługują także dodatkowe inicjatywy Miasta, realizowane między innymi w ramach następujących programów i projektów:

- projekt Zintegrowana Animacja Społeczna w Bielsku-Białej, którego celem jest wzmocnienie aktywności i pobudzenie spójności społecznej 9 zmarginalizowanych, wieloprotymowych społeczności lokalnych miasta Bielska-Białej (w tym: Biała Śródmieście, Biała Wschód, Śródmieście Bielsko, Dolne i Górne Przedmieście, Beskidzkie, Wojska Polskiego, Żłote Łany) poprzez realizację programów aktywności lokalnej;
- program Giełda Wolontariatu w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej, którego celem jest szerzenie idei wolontariatu w środowisku lokalnym poprzez pomoc na rzecz osób potrzebujących; w ramach programu są organizowane spotkania informacyjne, rekrutacja oraz prowadzenie bazy wolontariuszy (głównie studentów uczelni wyższych, uczniów szkół średnich, organizacji pozarządowych) i odbiorców wsparcia;
- projekt Razem możemy więcej – rozwój usług społecznych, którego celem jest zapewnienie usług opiekuńczych, usług odciążeniowych oraz asystenckich dla osób niepełnosprawnych, niesamodzielnych i ubogich;

- projekt Ekosystemy na rzecz utrzymania zdrowia psychicznego w gminach realizowany w partnerstwie m.in. z Bielskim Stowarzyszeniem Artystycznym Teatr Grodzki, którego celem jest stworzenie środowiskowej sieci wsparcia dla osób chorujących psychicznie, stanowiącej element uzupełniający w dotychczasowym systemie leczenia i opieki osób chorujących psychicznie, opartej na działalności Lokalnych Zespołów Wsparcia Zdrowia Psychicznego;
- projekt Miejskie Centrum Usług Społecznościowych - Rozwój międzypokoleniowych usług społecznych w Bielsku-Białej, którego celem jest rozwój usług mających na celu przeciwdziałanie marginalizacji społecznej osób starszych, w tym wspieranie opieki dziennej, usług opieki w miejscu zamieszkania czy wspierania mieszkalnictwa chronionego.³³

Wnioski i rekomendacje

W oparciu o wyniki diagnozy i przeprowadzonych warsztatów rodzą się następujące wnioski i rekomendacje:

- przy niewielkim odsetku osób korzystających z pomocy społecznej, wciąż ponad połowę stanowią osoby korzystające ze świadczeń w sposób długotrwały, w związku z czym w systemie pomocy społecznej może pozostać klient „najtrudniejszy” – najgłębiej wykluczony, najbardziej oddalony od rynku pracy, dla którego dotychczasowe instrumenty wsparcia stają się/mogą okazać się niewystarczające;
- wyzwaniem jest też mniejsza możliwość oddziaływania systemu pomocy społecznej na klientów, którzy nadal wymagają wsparcia w obszarze kompetencji i postaw, a ich motywacja do współpracy ze służbami jest niższa ze względu na otrzymywanie przez nich dodatkowych świadczeń pieniężnych niezwiązanych z planem pomocy socjalnej;
- w związku z rosnącym udziałem osób starszych w populacji miasta oraz malejącymi rodzinnymi zasobami opiekuńczymi niezbędne jest stałe rozwijanie oferty usług opiekuńczych, również w oparciu o usługodawców spoza sektora publicznego (w szczególności z wykorzystaniem podmiotów ekonomii społecznej, których jednym z podstawowych celów jest świadczenie usług społecznych dla mieszkańców);
- w związku z dużymi potrzebami mieszkaniowymi potwierdzonymi liczbą osób oczekujących na mieszkanie komunalne bądź lokal socjalny, a także istniejącymi pustostanami będącymi w zasobach Miasta rekomenduje się podjęcie działań na rzecz poprawy stanu technicznego istniejącego zasobu mieszkaniowego i zwiększanie liczby zagospodarowanych pustostanów;
- rekomenduje się rozwijanie różnych form mieszkalnictwa chronionego, treningowego, wspomaganego, na które jest ciągłe zapotrzebowanie w Bielsku-Białej;
- niezbędne jest dalsze zapewnienie możliwości uczestnictwa w terapii zajęciowej, prowadzenie ośrodków wsparcia i rehabilitacji, również we współpracy z organizacjami pozarządowymi, czy innymi podmiotami ekonomii społecznej.

---

³³ Na podstawie Sprawozdania z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w 2018 r oraz Raportu o stanie Miasta Bielska-Białej za rok 2018

4. Niepełnosprawność

Niepełnosprawność, rozumiana jako trwała lub okresowa niezdolność do wypełniania ról społecznych, spowodowana stałym lub długotrwałym naruszeniem sprawności organizmu, wpływa na poziom funkcjonowania, jakość życia i integrację społeczną osób niepełnosprawnych i ich rodzin.³⁴ W tym kontekście zjawisko niepełnosprawności stanowi wyzwanie dla instytucji i organizacji wspierających. Określenie dokładnej liczby osób niepełnosprawnych zamieszkujących Bielsko-Białą w 2018 roku nie jest możliwe. Wpływ na to ma między innymi kwestia rozróżnienia niepełnosprawności biologicznej (do tego typu zaliczone są osoby, które nie posiadają prawnego orzeczenia, lecz deklarują, że mają ograniczenia w wykonywaniu wybranych czynności) i niepełnosprawności prawnej (posiadanie orzeczenia). Ponadto sporym utrudnieniem w dokładnym oszacowaniu liczby osób z niepełnosprawnościami jest brak jednego systemu gromadzenia danych na temat orzeczeń wydawanych zarówno przez organy krajowe (np. ZUS, KRUS), jak i wojewódzkie oraz powiatowe. Na potrzeby niniejszej diagnozy poddano analizie przede wszystkim dane z lat 2013-2018 uzyskane z Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności.

Ostatnie dostępne dane diagnozujące problem niepełnosprawności w pełnym zakresie, tj. dotyczące osób z niepełnosprawnością biologiczną oraz prawną pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego 2011 (dalej NSP). Uzyskane wyniki wskazywały, że ponad 12% populacji Polski określiło swój stan zdrowia jako niezadawalający, tj. stwierdziło problemy zdrowotne długotrwale ograniczające możliwość wykonywania codziennych czynności. Na bazie NSP ustalono, że w Bielsku-Białej w 2011 roku mieszkało 24 372 osób niepełnosprawnych ogółem (prawnie i biologicznie), które stanowiły 14,0% ludności. Mniejszy odsetek osób niepełnosprawnych zanotowano zarówno w województwie – 11,9% jak i kraju 12,2%. Dane NSP wskazywały, że więcej było w Bielsku-Białej niepełnosprawnych kobiet – 55,1%, niż mężczyzn – 44,9%.

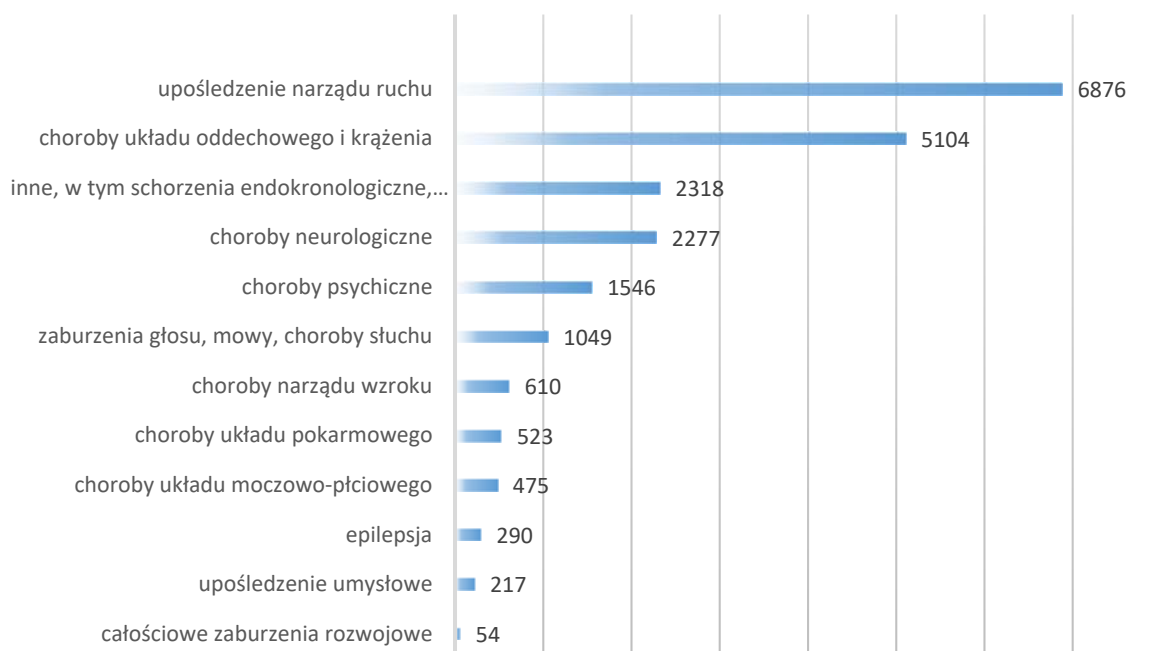
Aktualne informacje z Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności (dane za okres od 01.01.2013 do 30.06.2019 roku) wskazują na 12 047 osób niepełnosprawnych prawnie, które stanowiły około 7% wszystkich mieszkańców miasta. Dane dotyczą osób, którym wydano orzeczenie w wyniku postępowania wszystkich instancji (tj. Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Bielsku-Białej, Wojewódzkiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Katowicach oraz Sądu Rejonowego Wydziału V Pracy i Ubezpieczeń Społecznych).

Cennych informacji na temat problemu niepełnosprawności w Bielsku-Białej dostarcza analiza przyczyn niepełnosprawności. Wśród wszystkich osób niepełnosprawnych posiadających aktualne orzeczenie, najwięcej dotyczy upośledzenia narządu ruchu – 6 876 orzeczeń, chorób układu oddechowego i krążenia – 5 104 oraz innych schorzeń, w tym zaliczonych do zaburzeń endokrynologicznych, metabolicznych oraz enzymatycznych – 2 318, a także neurologicznych – 2 277. Z kolei najmniej liczną grupę stanowiły orzeczenia z powodu całościowych zaburzeń rozwojowych – 54, schorzeń związanych z upośledzeniem umysłowym – 217, epilepsją – 290 oraz chorobami układu moczowo-płciowego – 475.

---

³⁴ Na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 426 ze zm.)

Najczęstsze przyczyny niepełnosprawności mieszkańców Bielska-Białej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Bielsku-Białej (dane za okres od 01.01.2013 r. do 30.06.2019 r.).

Na poniższych mapach, w oparciu o dwa wskaźniki - liczba osób posiadających orzeczenie Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności³⁵ na 1000 mieszkańców miasta oraz liczba osób niepełnosprawnych ruchowo na 1000 mieszkańców, przedstawiono koncentrację zjawiska niepełnosprawności w Bielsku-Białej w 2019 roku.

Wynika z niej, że na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźnika wyższe od średniej dla miasta odnotowano:

- w zakresie liczby osób posiadających orzeczenie Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności na 1000 mieszkańców – w 46 jednostkach (52%),
- liczby osób z orzeczoną niepełnosprawnością ruchową na 1000 mieszkańców – w 45 jednostkach (51%).

W grupie 46 jednostek, w których odnotowano ponadprzeciętną liczbę osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, znalazły się również 42 (z 45) jednostek z wyższą od średniej dla miasta liczbą osób z orzeczoną niepełnosprawnością ruchową.

³⁵ Informacje przedstawione na mapie dotyczą wszystkich osób z niepełnosprawnością tj. posiadających orzeczenie o niepełnosprawności do 16. roku życia oraz posiadających orzeczenie o stopniu niepełnosprawności powyżej 16. roku życia. Mapa przedstawia stan na 2019 r.

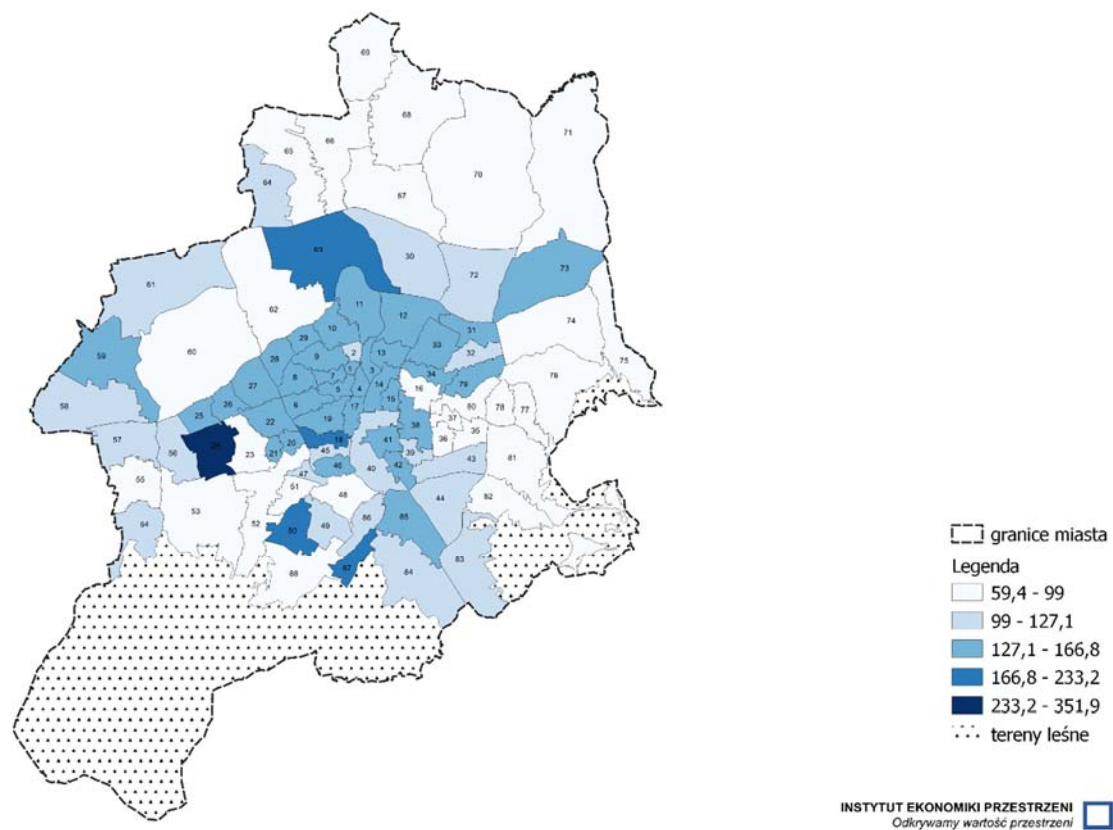
Mieszkańcy z orzeczeniem o niepełnosprawności najczęściej zamieszkiwali najbardziej wysuniętą na zachód część Aleksandrowic (24)³⁶ – 351,85 osób na 1000 mieszkańców, centralną część Kamienicy (50) – 233,18 oraz południową część Komorowic Śląskich (63) – 223,78. Najniższe wartości w tym zakresie odnotowały natomiast Komorowice Krakowskie (69) – 59,43 oraz Hałcnów (71) – 61,11.

Upośledzenie narządu ruchu jest najczęstszą przyczyną niepełnosprawności mieszkańców Bielska-Białej, dlatego rozkład mieszkańców z tym problemem jest bardzo zbliżony do poprzedniej mapy. Najwięcej osób niepełnosprawnych ruchowo zamieszkuje najbardziej wysuniętą na zachód część Aleksandrowic (24) – 185,19 osób na 1000 mieszkańców, południową część Komorowic Śląskich (63) – 90,91 oraz centralną część Kamienicy (50) – 82,96.

---

³⁶ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

Mapa 23 Liczba osób³⁷ posiadających orzeczenie Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności na 1000 mieszkańców w 2019 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Wartości wskaźnika dot. liczby osób posiadających orzeczenie Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 46 (52%), spośród 88 jednostek.

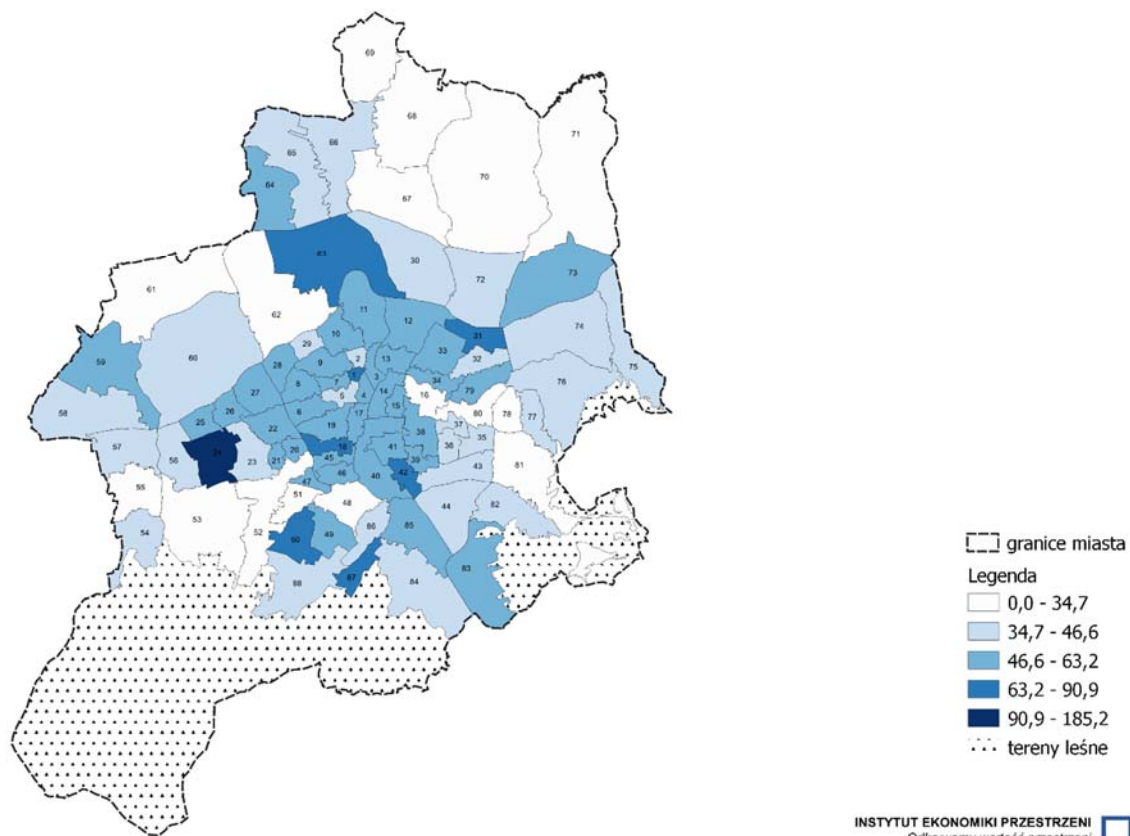
Mieszkańcy z orzeczeniem o niepełnosprawności najczęściej zamieszkiwali najbardziej wysuniętą na zachód część Aleksandrowic (jed. urb. nr 24) – 351,85 osób na 1000 mieszkańców, centralną część Kamienicy (jed. urb. nr 50) – 233,18 oraz południową część Komorowic Śląskich (jed. urb. nr 63) – 223,78.

Najniższe wartości w tym zakresie odnotowały natomiast Komorowice Krakowskie (jed. urb. nr 69) – 59,43 oraz Hałcnów (jed. urb. nr 71) – 61,11.

³⁷ Informacje przedstawione na mapie dotyczą wszystkich osób z niepełnosprawnością tj. posiadających orzeczenie o niepełnosprawności do 16. roku życia oraz posiadających orzeczenie o stopniu niepełnosprawności powyżej 16. roku życia.

Mapa 24 Liczba osób niepełnosprawnych ruchowo na 1000 mieszkańców w 2019 roku

Upośledzenie narządu ruchu jest najczęstszą przyczyną niepełnosprawności mieszkańców Bielska-Białej, dlatego rozkład mieszkańców z tym problemem jest bardzo zbliżony do poprzedniej mapy.

Wartości wskaźnika dot. liczby osób niepełnosprawnych ruchowo na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 45 (51%), spośród 88 jednostek.

Najwięcej osób niepełnosprawnych z tego powodu zamieszkuje najbardziej wysuniętą na zachód część Aleksandrowic (jed. urb. nr 24) – 185,19 osób na 1000 mieszkańców, południową część Komorowic Śląskich (jed. urb. nr 63) – 90,91 oraz centralną część Kamienicy (jed. urb. nr 50) – 82,96.

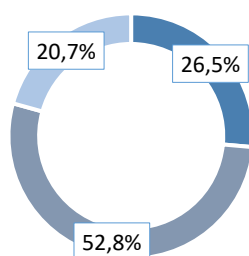
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Trzeba zaznaczyć, że niepełnosprawność jednej osoby może być spowodowana kilkoma przyczynami, dlatego dane przedstawione na powyższym wykresie nie pokrywają się z liczbą osób niepełnosprawnych posiadających ważne orzeczenia. Największą grupę osób z niepełnosprawnością stanowią osoby posiadające orzeczenie o stopniu umiarkowanym – jest ich 6 366, tj. 52,8% wszystkich niepełnosprawnych. Osoby zaliczone do niepełnosprawności o stopniu znacznym to 3 187 mieszkańców Bielska-Białej (co stanowi 26,5%), natomiast orzeczenia o stopniu lekkim posiadały 2 494 osoby (20,7%).

Wykres 28 Osoby z niepełnosprawnością w podziale na stopnie niepełnosprawności

Osoby z niepełnosprawnością w podziale na stopnie niepełnosprawności

■ znaczny ■ umiarkowany ■ lekki

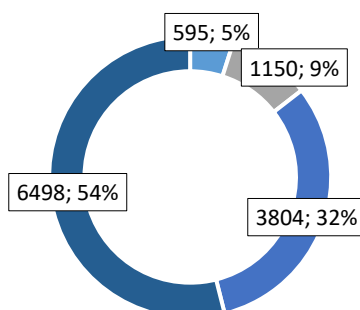
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Bielsku-Białej.

Bielsko-Białą zamieszkiwało więcej niepełnosprawnych kobiet niż mężczyzn. Kobiety stanowiły 52,5% populacji osób niepełnosprawnych (6.325 kobiet), a mężczyźni 47,5% (5.722 mężczyzn). Nadwyżka kobiet nad mężczyznami wynika przede wszystkim z przeważającej liczby osób niepełnosprawnych w grupach wiekowych 60 lat i więcej, gdzie liczebnie dominują kobiety.

Wykres 29 Osoby z niepełnosprawnościami według wieku

Osoby z niepełnosprawnościami według wieku

■ 16-25 ■ 26-40 ■ 41-59 ■ 60 lat i więcej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Bielsku-Białej.

Analizując strukturę wiekową osób z niepełnosprawnością prawną należy zauważyć, że najliczniejszą grupę stanowią osoby po ukończeniu 60. roku życia (6 498 osób, czyli 54% wszystkich osób z niepełnosprawnością). W tej grupie wiekowej występuje także najwięcej orzeczeń wydawanych z powodu posiadania dwóch bądź trzech przyczyn niepełnosprawności (stanowią one blisko 73% wszystkich orzeczeń wydawanych w tej grupie wiekowej, czyli 4 734). Osoby w wieku 41-59 lat stanowiły drugą pod względem liczebności grupę osób z niepełnosprawnością. Ich udział w subpopulacji wynosił 32% (tj. 3 804 osoby). Te dwie grupy wiekowe stanowiły łącznie 86% wszystkich osób z orzeczoną niepełnosprawnością. Osoby młodsze, tj. w wieku 16-25 lat oraz 26-40 miały najmniejszy udział w populacji i stanowiły odpowiednio 5% i 9% wszystkich niepełnosprawnych.

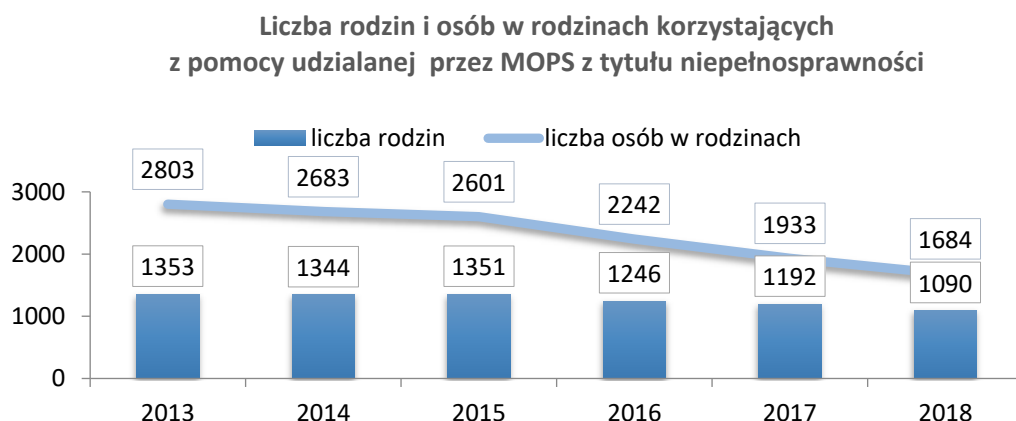
Niepełnosprawność bardzo często utrudnia lub uniemożliwia wykonywanie pracy zawodowej. Z tego względu osoby z niepełnosprawnościami znajdują się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Z danych Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności wynika, że większość osób z orzeczeniem posiadała pracę (7 091 osób, co stanowiło 58,9% wszystkich niepełnosprawnych). Osób niepracujących było mniej – 4 956 (czyli 41,1%). Liczba niepełnosprawnych mieszkańców Bielska-Białej pozostających w rejestrach bezrobotnych przy ogólnym spadku bezrobocia, począwszy od 2017 roku jednak stale rośnie – w 2017 roku stanowili oni 14,5% wszystkich bezrobotnych, w 2018 roku odnotowano wzrost o 1 p.p. (15,5%). Wynik z 2018 roku jest jednym z najgorszych w całym województwie śląskim. Szczegółowe informacje na ten temat znajdują się w rozdziale *Rynek pracy i bezrobocie*.

Dane Głównego Urzędu Statystycznego³⁸ wskazują, że obecność w gospodarstwie domowym osoby niepełnosprawnej jest czynnikiem zwiększającym ryzyko zagrożenia ubóstwem. Najnowsze dane w ujęciu ogólnopolskim dotyczą 2017 roku. Na ich podstawie można zauważyć, że wyraźnie wyższy od przeciętnego jest wskaźnik zagrożenia ubóstwem ustawowym w rodzinach z niepełnosprawnymi dziećmi – 18,2%, a także w rodzinach z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego – 12,8%. Dla porównania – w gospodarstwach bez osób niepełnosprawnych wskaźnik ten wynosi 9,6%. Występowanie ubóstwa wśród osób z niepełnosprawnościami potwierdza znaczny wzrost odsetka klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej, korzystających ze wsparcia z tytułu niepełnosprawności (na tle wszystkich uzyskujących pomoc). W 2018 roku niepełnosprawność była drugą pod względem najczęściej występujących przesłanek, powodującą przyznanie pomocy społecznej (po długotrwałej i ciężkiej chorobie). Przy ogólnym spadku liczby osób korzystających z pomocy, odsetek klientów otrzymujących wsparcie z tytułu niepełnosprawności wzrósł pomiędzy 2013 i 2018 rokiem o 11 p.p. (z 49 do 60%). W 2018 roku z tego względu pomocą objęto 1 090 rodzin oraz 1 684 osoby w rodzinach.

---

³⁸ Dane GUS, szacunki na podstawie badań budżetów, [www: https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat/3/10/2713](https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/temat/3/10/2713), (dostęp 22.01.2020 r.).

Wykres 30 Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy udzielanej przez MOPS z tytułu niepełnosprawności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Poniższa mapa identyfikuje obszary miasta charakteryzujące się koncentracją mieszkańców wymagających lub mogących potrzebować wsparcia z powodu problemów zdrowotnych, na podstawie wskaźnika liczby osób korzystających z pomocy na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców. Z jej analizy wynika, że na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźników wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 33 jednostkach (stanowiących 38% wszystkich jednostek urbanistycznych). Najwięcej osób korzystających z pomocy społecznej, z tytułu niepełnosprawności zamieszkiwało w 2018 roku południową część Mikuszowice Śląskich (87)³⁹ – 71,11.

Należy zaznaczyć, że 7 jednostek nie odnotowało w ogóle przypadków korzystania ze wsparcia z powodu niepełnosprawności. Są to: Aleksandrowice (23 i 24), Biała Krakowska (31), Wapienica (55), Komorowice Śląskie (63), Komorowice Krakowskie (69), Lipnik (78).

Na potrzeby Gminnego Programu Rewitalizacji⁴⁰, celem oceny występowania ryzyka wykluczenia społecznego z powodu stanu zdrowia, poddano pod analizę równoległe dwa wskaźniki: liczby osób korzystających z pomocy na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców oraz liczby osób korzystających z pomocy społecznej z powodu długotrwałej choroby na 1000 mieszkańców. Wskaźniki te wykazują silną korelację. Na 33 jednostki, w których odnotowano ponadprzeciętną liczbę osób objętych pomocą społeczną z tytułu długotrwałej choroby, w 31 stwierdzono również wyższą od średniej liczbę osób pobierających świadczenia z tytułu ubóstwa; odwrotna zależność również wynosi 31 do 2.

Za tereny o największym udziale osób wymagających lub mogących potrzebować wsparcia z powodu problemów zdrowotnych uznano jednostki, w których stwierdzono wartości wyższe od średniej dla miasta dla co najmniej jednego z analizowanych wskaźników, tj. wskaźnika liczby osób, którym

³⁹ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

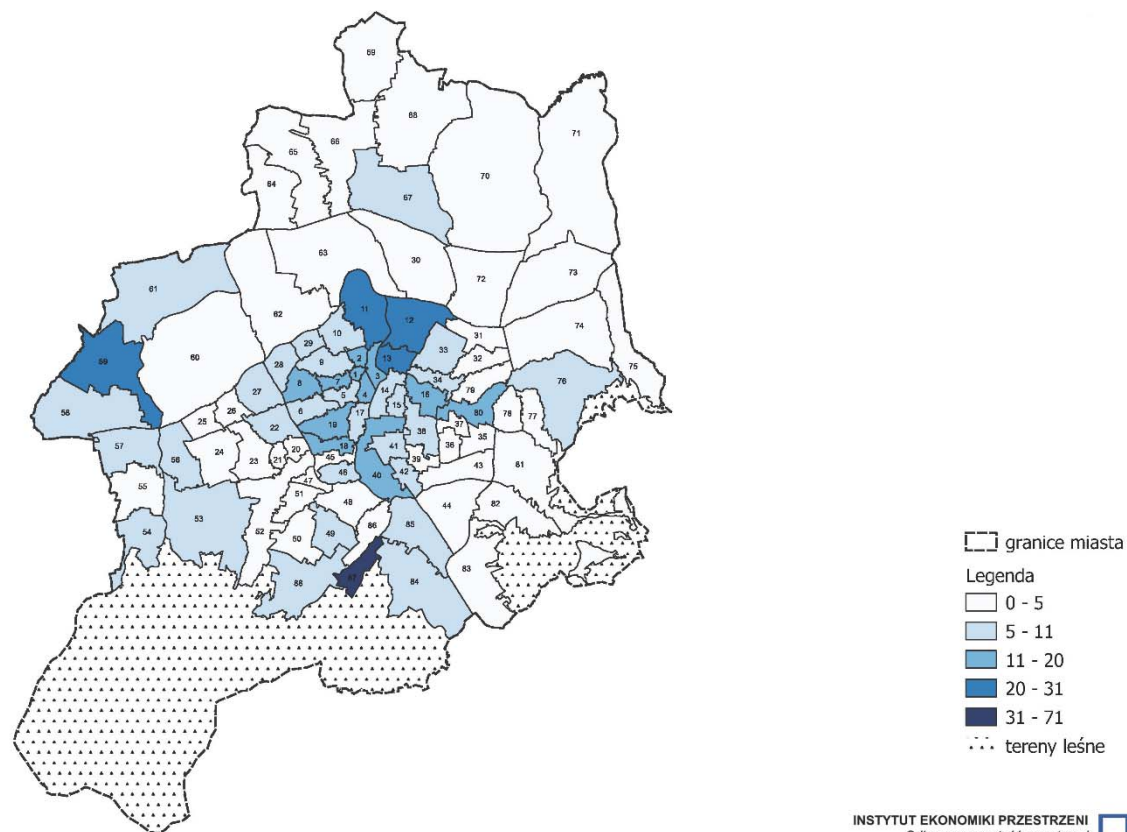
⁴⁰ Por. Opracowanie zintegrowanej diagnozy dla miasta Bielsko-Biała, Etap III. Raport charakteryzujący najważniejsze zjawiska kształtujące sytuację w Bielsku-Białej na potrzeby opracowania Gminnego Programu Rewitalizacji, Kraków 2020.

przyznano świadczenia na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* z powodu długotrwałej choroby na 1000 mieszkańców lub wskaźnika liczby osób korzystających z pomocy na podstawie *ustawy o pomocy społecznej* z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców. Tak określone kryterium spełnia 35 jednostek,

- z których zdecydowana większość [23 jednostki] stanowi gęsto zaludniony obszar w centralnej części miasta, obejmujący: Stare Miasto (1), Śródmieście Bielsko (2, 3, 4), Bielsko Południe (17, 18, 19); część os. Karpackiego (46), wschodnią część Aleksandrowic (22), os. Kopernika (27), zachodnią część os. Słonecznego (6), Górne Przedmieście (7, 8, 9), os. Mieszka I (29), a w prawobrzeżnej części miasta – południową część Białej Wschód (13) i Białej Krakowskiej (34), os. Grunwaldzkie (14, 15, 16), północno-zachodnią część Złotych Łanów (38) oraz część Leszczyn (41 i 42, a także słabo zaludniona jednostka 40);
- obszar ten rozszerza się następnie: od północy na wschodnią część Dolnego Przedmieścia (11) i północną część Białej Wschód (12); od wschodu na południowo-zachodnią część Lipnika (80); od południa na część Mikuszowic Śląskich (85, 87, 88) oraz fragment Kamienicy (49); poza jednostkami 85 i 87 są to tereny o gęstości zaludnienia poniżej średniej dla miasta.

Pozostałe jednostki spełniające przyjęte kryterium koncentracji to tereny w zachodniej części miasta: część Wapienicy (56, 57, 59) i Starego Bielska (61).

Mapa 25 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców

W latach 2013-2018 wzrósł odsetek osób, które korzystały z pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności.

Wartości wskaźnika dot. liczby osób, którym przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 33 (38%), spośród 88 jednostek.

Najwięcej takich osób zamieszkiwało w 2018 roku południową część Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87) – 71,11.

Należy zaznaczyć, że 7 jednostek nie odnotowało w ogóle przypadków korzystania ze wsparcia z powodu niepełnosprawności. Są to: Aleksandrowice (jed. urb. nr 23 i 24), Biała Krakowska (jed. urb. nr 31), Wapienica (jed. urb. nr 55), Komorowice Śląskie (jed. urb. nr 63), Komorowice Krakowskie (jed. urb. nr 69), Lipnik (jed. urb. nr 78).

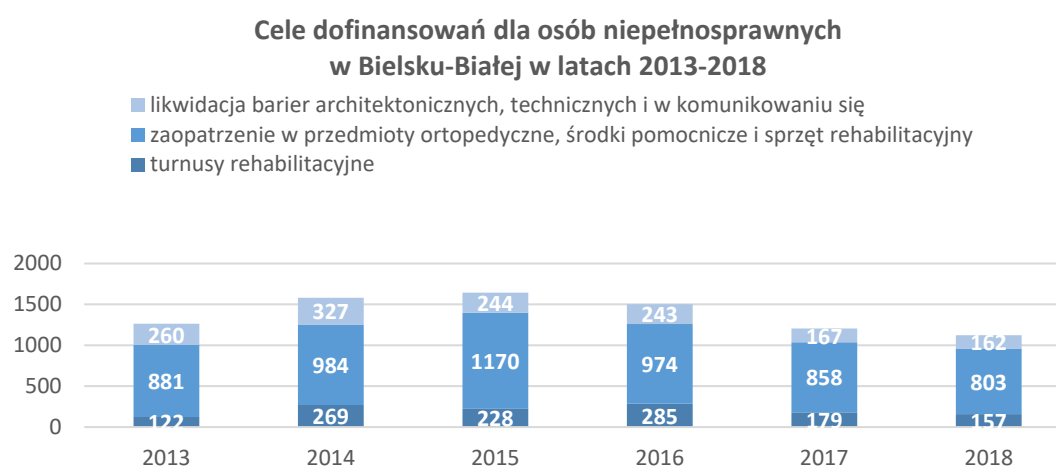
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Inną istotną formą pomocy dla osób z niepełnosprawnościami jest zapewnienie dofinansowania w zakresie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny, pomoc w likwidacji barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, a także dofinansowanie turnusów rehabilitacyjnych. Osoby niepełnosprawne, zwłaszcza ruchowo, napotykają szereg ograniczeń w swoim najbliższym otoczeniu, m.in. w postaci barier architektonicznych. Likwidacja tego rodzaju ograniczeń ułatwia codzienne funkcjonowanie ludzi obarczonych niepełnosprawnością i ich opiekunów. W latach 2013-2018 udzielono łącznie 1 403 dofinansowań przeznaczonych na likwidację barier architektonicznych, technicznych i związanych z komunikowaniem się. Specjaliści zajmujący się wsparciem osób z niepełnosprawnością podkreślali jednak, że potrzeby w tym zakresie są większe, niż możliwości finansowe Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Inną ważną formą wsparcia osób z niepełnosprawnościami jest umożliwienie korzystania z rehabilitacji społecznej. Jedną z form zorganizowanej aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wycieczki, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników⁴¹ były turnusy rehabilitacyjne. W latach 2013-2018 wsparcie finansowe do turnusów rehabilitacyjnych otrzymało 1 240 osób.

Największa liczba dofinansowań dotyczyła jednak zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny oraz przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze. W tym zakresie, w latach 2013-2018 wsparcie otrzymało 5 670 osób. Potrzeby związane z zapewnieniem odpowiedniego sprzętu rehabilitacyjnego i przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych są duże. Ze względu na wysoki koszt tego typu zaopatrzenia, osoby z niepełnosprawnością mają problemy z jego nabyciem. Specjaliści uczestniczący w spotkaniu diagnostycznym dostrzegając tę kwestię, zwrócili uwagę, że pomocne w tym zakresie byłoby stworzenie wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego w mieście. Mogłaby ona gromadzić sprzęt rehabilitacyjny przekazywany przez rodziny, które już go nie wykorzystują, aby następnie użyczać go innym potrzebującym.

Wykres 31 Cele dofinansowań dla osób niepełnosprawnych w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

⁴¹ Art.10 c ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 426 ze zm.)

Osobom z niepełnosprawnościami dedykowane jest również wsparcie w formie warsztatów terapii zajęciowej (WTZ). Na terenie miasta działają WTZ prowadzone przez Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki oraz Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie Port. W 2018 roku w zajęciach uczestniczyło łącznie 80 osób niepełnosprawnych z terenu miasta Bielska-Białej i okolic. Kadra WTZ liczyła w 2018 roku 29 osób, a roczny koszt utrzymania warsztatów wyniósł 1 475 200 zł (w tym 90% pochodziło ze środków PFRON, a 10% ze środków własnych powiatu).⁴² Celem działalności warsztatów jest przygotowanie osób w nich uczestniczących do podjęcia pracy na otwartym rynku poprzez prowadzenie rehabilitacji zawodowej i społecznej, dostosowanej do indywidualnych predyspozycji osób z niepełnosprawnościami. Ze względu na brak szczegółowych danych nie można ocenić efektywności zatrudnieniowej uczestników warsztatów terapii zajęciowej, brak informacji także w zakresie liczby oczekujących na wsparcie w tego typu jednostce. Z pewnością jednak istotne jest funkcjonowanie dwóch tego typu jednostek, które są prowadzone przez organizacje pozarządowe.

Uwagę zwraca też możliwość aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w warunkach pracy chronionej. Z wykazu zakładów pracy chronionej prowadzonego przez Wojewodę Śląskiego wynika, że na koniec 2018 roku w województwie działało 106 takich podmiotów, natomiast w Bielsku-Białej funkcjonowało ich 17.

Zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami posiadających znaczny stopień niepełnosprawności oraz osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, to najważniejsze zadania zakładów aktywności zawodowej (ZAZ). W Bielsku-Białej na koniec 2018 roku działał jeden tego typu podmiot prowadzony przez Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne Teatr Grodzki. Natomiast w województwie śląskim status ZAZ posiadało 14 podmiotów.⁴³ Profil działalności śląskich ZAZ jest zróżnicowany, natomiast w Bielsku-Białej funkcjonuje zakład introligatorsko-drukarski, który zatrudnia łącznie 40 osób niepełnosprawnych.

Potrzeby związane z aktywizacją zawodową osób niepełnosprawnych są wciąż duże. Mimo dość różnorodnej oferty podmiotów działających w tym obszarze w Bielsku-Białej, liczba miejsc przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnością jest niewystarczająca. Specjaliści obecni na spotkaniu diagnostycznym sygnalizowali, że w systemie wsparcia brakuje elementu między ZAZ a rynkiem lokalnym, w którym niepełnosprawny pracownik miałby zapewnione zatrudnienie o charakterze chronionym, np. przy udziale trenera pracy. Co prawda, działają w Bielsku-Białej zakłady pracy chronionej, jednak według specjalistów biorących udział w spotkaniu diagnostycznym nie zawsze są w stanie w pełni stworzyć potrzebne warunki. Jednocześnie uczestnicy spotkania wskazywali na pewną „iluzoryczność” działania tych podmiotów. Drugą kwestią podnoszoną w tym zakresie była konieczność zapewnienia przez samorząd zleceń dla podmiotów zatrudniających osoby niepełnosprawne. Niestabilna sytuacja firm powoduje bowiem, że pracownicy wolą pozostać w ZAZ bądź nadal uczestniczyć w zajęciach WTZ, w obawie przed utratą dotychczasowej pozycji. Mówiąc o aktywizacji osób z niepełnosprawnością specjaliści dostrzegają też problem niewykorzystanych potencjałów osób, które mogłyby pracować. Uzależnienie od systemu wsparcia, lęk przed utratą świadczeń, wyuczona bezradność to bariery, które uniemożliwiają podjęcie zatrudnienia. Konieczna jest stała praca mentalna

---

⁴² Dane pochodzą ze Sprawozdania działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej w 2018 roku.

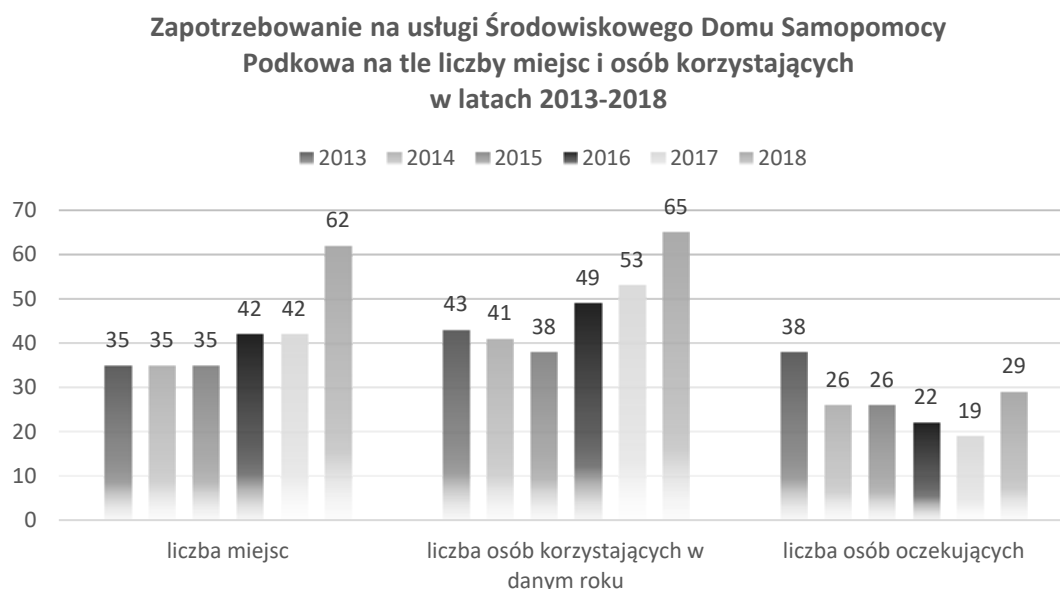
⁴³ Dane pochodzą z wykazu zakładów aktywności zawodowej dostępnego na stronie www.katowice.uw.gov.pl (dostęp 23.01.2020 r.).

i edukacyjna zarówno z osobami niepełnosprawnymi, jak i ich rodzicami, a także propagowanie dobrych postaw.

Osobom przewlekłe psychicznie chorym wsparcie oferują środowiskowe domy samopomocy (ŚDS), których celem jest podtrzymywanie efektów leczenia psychiatrycznego umożliwiające tworzenie warunków do rozwoju aktywności życiowej. W Bielsku-Białej wsparcie takie oferował ŚDS Podkowa, działający jako jednostka budżetowa gminy i dysponujący w 2018 roku 62 miejscami. Obejmowało to 42 miejsca w ŚDS typu A (dla osób przewlekłe psychicznie chorych) oraz 20 miejsc w ŚDS typu C (dla osób wykazujących inne przewlekłe zaburzenia czynności psychicznych m.in. choroba Alzheimera oraz inne choroby otępienne). Dla porównania w województwie śląskim według stanu na 31.12.2018 roku działały 43 tego typu ośrodki, w których było 1 817 miejsc, w tym 17 miejsc pobytu całodobowego. Zajęcia terapeutyczne w ŚDS Podkowa odbywały się w ośmiu pracowniach, w tym: plastycznej, stolarskiej, rękodzieła, ogrodniczej, rekreacyjnej, gastronomicznej i komputerowej. Ponadto uczestnicy korzystali z indywidualnych treningów z terapeutami oraz konsultacji psychiatrycznych i psychologicznych. Poddając analizie dane z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej za lata 2013-2018 można stwierdzić, że zapotrzebowanie na usługi świadczone przez ŚDS stale rośnie. Podjęte działania nie rozwiązują jednak kwestii wzrastającej liczby osób z zaburzeniami psychicznymi, zainteresowanych wsparciem ŚDS obu typów. Podjęte działania nie rozwiązują jednak kwestii wzrastającej liczby osób z zaburzeniami psychicznymi, zainteresowanych wsparciem ŚDS obu typów. W 2018 roku na miejsce w ŚDS Podkowa oczekiwało 29 osób. Co istotne liczba ta zwiększyła się do 39 osób w 2019 roku, w tym do ŚDS typu A oczekiwały 33 osoby, a do typu C 6 osób (według stanu na dzień 31.12.2019 roku). W 2018 roku kadra ŚDS Podkowa liczyła 17 osób, czyli o 4 osoby więcej niż w rok wcześniej

Wykres 32 Zapotrzebowanie na usługi Środowiskowego Domu Samopomocy Podkowa na tle liczby miejsc i osób korzystających w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Wsparcie dla osób z niepełnosprawnością intelektualną oferował również ŚDS Centrum, który jest ośrodkiem wsparcia dziennego prowadzonym przez Powiat Bielski. Z jego oferty korzystają mieszkańcy powiatu bielskiego, a także mieszkańcy miasta Białska-Białej, w oparciu o zawarte porozumienie. W 2018 roku ŚDS dysponował 120 miejscami, a z jego wsparcia skorzystały łącznie 124 osoby. Z roku

na rok liczba miejsc oferowanych przez ŚDS Centrum nieznacznie się zwiększa (od 115 miejsc w 2016 roku do 120 w 2018 roku). Działania ŚDS były adresowane w szczególności do osób z niepełnosprawnościami sprzężonymi w postaci zaburzeń neurologicznych, zaburzeń czynności psychicznych i niepełnosprawności motorycznej. Obecnie działalność ŚDS prowadzona jest w czterech budynkach, w tym trzech na terenie miasta Bielska-Białej (siedziba przy ul. Sobieskiego 158, Filia I – ul. Piastowska 58, Filia III – ul. Jagieńki 43B) oraz w jednym zlokalizowanym w Bestwinie (Filia II przy ul. Plebańskiej 2).

Opracowany w 2019 roku raport dotyczący efektywności działalności ŚDS w województwie śląskim wskazuje, że powiat bielski posiadał najwięcej miejsc w środowiskowych domach samopomocy w porównaniu z innymi jednostkami województwa (na dalszych miejscach podium znalazły się Katowice (113) i powiat myszkowski (110)). Miasto Bielsko-Biała znalazło się na 14. pozycji rankingu.

Tabela 5 Środowiskowe Domy Samopomocy ze względu na liczbę oferowanych miejsc w 2018 roku

Lp.	Powiat: ziemski, grodzki	Liczba miejsc	Stosunek do ogólnej liczby i miejsc w woj. śląskim	Liczba ludności w powiecie (31.12.2018)	Liczba mieszkańców przypadających na jedno miejsce
			%		w ŚDS
1.	bielski	120	6,6	164 003	1 367
2.	Katowice	113	6,22	296 262	2 622
3.	myszkowski	110	6,05	71 396	649
...					
14.	Bielsko-Biała	62	3,41	171 505	2 766

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu „Środowiskowe Domy Samopomocy w województwie śląskim, raport dotyczący efektywności działalności w 2018 roku”, Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Wydział Rodziny i Polityki Społecznej, październik 2019 r., <https://www.slaskie.pl/download/content/86931>, (dostęp: 23.01.2020 r.).

Niewątpliwie istnieje potrzeba dalszego rozwoju tej formy wsparcia, szczególnie w pobliżu stałego miejsca zamieszkania uczestników zajęć. Świadczy o tym coraz większe zapotrzebowanie na tego rodzaju usługi oraz wciąż duża liczba oczekujących. Na bazie danych z 2018 roku można zauważyć, że większość ŚDS w województwie śląskim jest prowadzona przez takie podmioty (51,2% wszystkich ŚDS).

Specjaliści zajmujący się wsparciem dla osób z niepełnosprawnością byli zdania, że sporo działań wspierających (takich jak informacja czy wsparcie specjalistyczne) w większym lub mniejszym stopniu jest zapewnionych w Bielsku-Białej, jednak nie są realizowane kompleksowo. Brakuje tym samym wsparcia systemowego dla rodzin opiekujących się niepełnosprawnym członkiem rodziny. Rodziny często nie wiedzą, gdzie mogą szukać konkretnego wsparcia, a jak już je znajdą, najczęściej dany podmiot świadczy jeden rodzaj wsparcia. Potrzebne jest więc miejsce, w którym będzie można uzyskać zarówno informację, jak i podstawowe porady psychologa, terapeuty, asystenta osoby niepełnosprawnej czy doradcy zawodowego. Specjaliści podkreślili, że poszczególne funkcje takiego punktu są wypełniane przez różne instytucje, jednak ich działalność w dużej mierze się powiela. Głównym zadaniem tego typu punktu byłoby więc wsparcie osoby niepełnosprawnej w nakreśleniu

ścieżki wsparcia – wskazanie możliwości i uprawnień wynikających z niepełnosprawności, a następnie pokierowaniu do dalszych specjalistów.

Podkreślono, że działalność takiego punktu jest istotna także dla rodziców, którzy spodziewają się niepełnosprawnego dziecka. W związku z tym informacje o takim miejscu powinny być zamieszczone w ośrodkach zdrowia, gabinetach ginekologicznych i innych miejscach, gdzie mogą przebywać osoby potencjalnie potrzebujące tego typu wsparcia. Aktualnie w stosunku do rodzin, które spotykają się z tym problemem pomocną dłoń wyciągają inni rodzice, którzy doświadczyli wcześniej takich trudności. Warto jednak przeanalizować rozwiązanie systemowe tego problemu.

Uczestnicy spotkania diagnostycznego zauważyli także, iż w zdecydowanej większości osobami niepełnosprawnymi opiekują się matki, które często same są niepełnosprawne ruchowo (ze względu na duże przeciążenie związane z opieką). Zazwyczaj bezpośrednim powodem rezygnacji z pracy była niedostosowana forma edukacji, która nie zapewniała wystarczającej opieki niepełnosprawnemu dziecku. Z drugiej strony, rezygnacja z aktywności celem poświęcenia się dla rodziny wzmacnia przekonanie, że tylko rodzic potrafi zapewnić bezpieczeństwo niepełnosprawnemu dziecku. Istotne są w tym zakresie działania edukacyjne skierowane przede wszystkim do młodych rodziców – budowanie świadomości, czym jest niepełnosprawność, a także jak można z nią żyć. Istotne byłoby powołanie tzw. stref dla rodzica, w których będzie mógł odpocząć, zadbać o siebie, a jego niepełnosprawne dziecko otrzyma fachową opiekę. Innym pomysłem, który równie mocno wybrzmiał w trakcie spotkania było powołanie klubu dla osób niepełnosprawnych w wieku aktywności zawodowej – byłoby to miejsce, w którym osoby niepełnosprawne mogłyby wspólnie spędzać czas, rozwijać swoje zainteresowania, a także wspierać się nawzajem, np. w kwestiach związanych z problemami w pracy.

Podkreślano, że w mieście w najmniejszym stopniu realizowane są usługi odciążeniowe (obecnie głównie w formie projektowej z ograniczoną liczbą miejsc). W stosunku do zapotrzebowania wciąż za mało jest też placówek opiekuńczych świadczących dzienną i całodobową opiekę, asystentów osób niepełnosprawnych odciążających rodziców/opiekunów w opiece, mieszkań treningowych. Specjaliści są przekonani, że przyczyną tego stanu rzeczy są głównie czynniki ekonomiczne – tworzenie i utrzymywanie takich placówek jest bardzo kosztowne. Ponadto nie ma wypracowanego ogólnopolskiego systemowego wsparcia dla rodzin opiekujących się niepełnosprawnym członkiem rodziny, który mógłby być przeniesiony bezpośrednio do Bielska-Białej.

Dodatkowo, na terenie miasta Bielska-Białej, na zlecenie Starosty Powiatu Bielskiego, prowadzony jest Dom Pomocy Społecznej przez Zgromadzenie Córek Bożej Miłości, dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie oraz dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie. W domu tym, zgodnie ze stanem na dzień 30.06.2020 roku przebywało 7 mieszkańców.

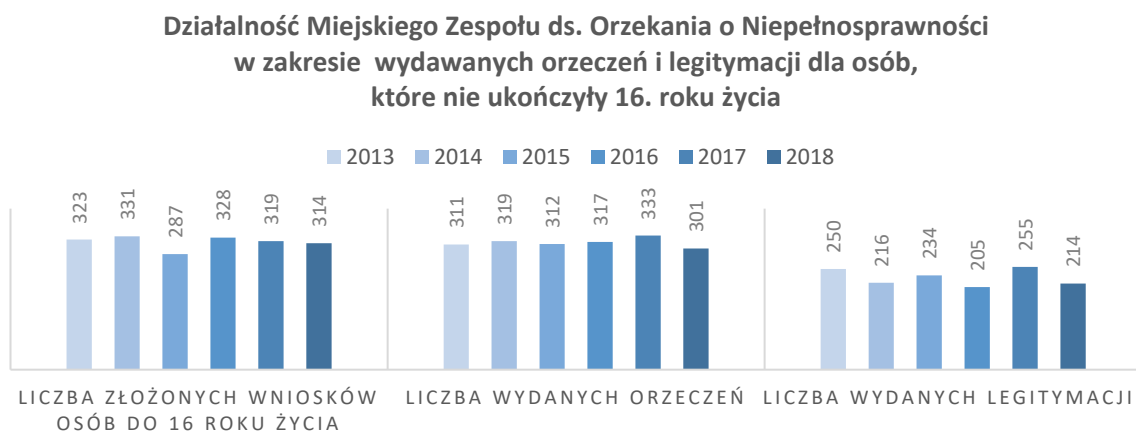
Omawianie problemu niepełnosprawności w mieście, nierozłączenie jest związane z działalnością Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności działającego w strukturze Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej (dalej jako Zespół). Do kluczowych zadań Zespołu zalicza się:

- wydawanie orzeczeń o niepełnosprawności (zaliczeniu bądź niezaliczeniu do osób niepełnosprawnych) osób w wieku do 16 roku życia,
- wydawanie orzeczeń o stopniu niepełnosprawności (zaliczeniu do lekkiego bądź umiarkowanego bądź znacznego stopnia niepełnosprawności) osób w wieku od 16 roku,

- wydawanie legitymacji osobom niepełnosprawnym, a także kart parkingowych dla osób niepełnosprawnych i placówek zajmujących się opieką, rehabilitacją lub edukacją osób niepełnosprawnych.

Zdecydowana większość działań Zespołu dotyczy osób, które ukończyły 16. rok życia. Liczba składanych wniosków, jak i wydanych orzeczeń w tej grupie wiekowej była 10-krotnie wyższa, niż w grupie osób do 16. roku życia. Liczba wniosków o wydanie orzeczenia w grupie do 16. roku życia nie ulegała znacznym wahaniom w latach 2013-2018 i średnio rocznie wynosiła 317. Podobnie wyglądała sytuacja dotycząca wydanych orzeczeń – około 315 rocznie oraz legitymacji – średnio 229 rocznie.

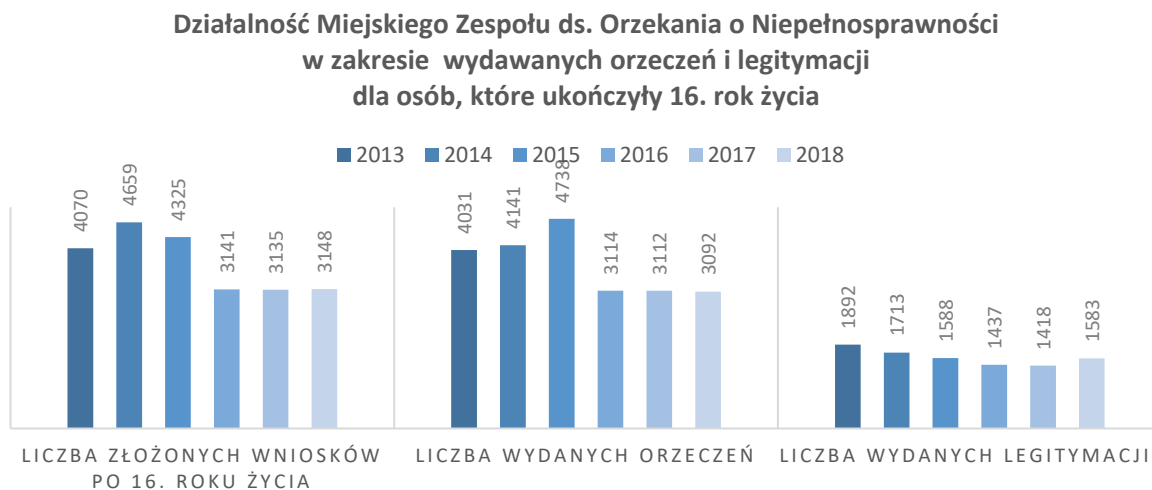
Wykres 33 Działalność Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności dotycząca osób które nie ukończyły 16. roku życia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej.

Od 2016 roku zauważalny jest spadek liczby wniosków o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności w grupie osób, które ukończyły 16. rok życia. Jeszcze w 2015 roku złożono 4 325 wniosków, natomiast w 2016 już o 1 184 wnioski mniej (3 141). Tendencja ta utrzymała się do 2018 roku, kiedy to do Zespołu wpłynęło 3 148 wniosków. W związku z mniejszą liczbą wniosków, zmniejszyła się też liczba wydawanych orzeczeń o niepełnosprawności. W 2018 roku wydano ich 3 092.

Wykres 34 Działalność Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności dotycząca osób, które ukończyły 16. rok życia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej.

Liczba wydanych legitymacji w latach 2013-2018 wyniosła łącznie 9 361. Duża różnica między liczbą wydanych orzeczeń a wydanych legitymacji wynika z kilku powodów. Jednym z nich może być brak potrzeby korzystania z uprawnień, które przysługują dzięki legitymacji (zniżka na przejazdy czy karty parkingowe), innym – chęć odwołania od decyzji Zespołu i skierowania sprawy do wyższej instancji.

Należy podkreślić, że przyjęta w niniejszym opracowaniu wielkość subpopulacji osób niepełnosprawnych w Bielsku-Białej bazuje tylko na działalności Zespołu. Ze względu na brak jednolitej bazy osób z niepełnosprawnościami, liczba ta nie zawiera osób legitymujących się innymi orzeczeniami, w tym: orzeczeniami o niezdolności do pracy lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, orzeczeniami o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym Lekarza Rzecznawcy Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz orzeczeniami o niezdolności do służby Komisji lekarskich Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Kierunki działań i zadania Bielska-Białej na rzecz integracji społecznej osób niepełnosprawnych wyznacza „Miejski Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na lata 2014-2020”.⁴⁴ Dokument ten wyznacza pięć celów strategicznych, w tym:

- 1) ułatwianie osobom niepełnosprawnym uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia oraz promowanie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy,
- 2) zapewnienie osobom niepełnosprawnym różnorodnych form wsparcia socjalnego umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym,
- 3) aktywizacja osób niepełnosprawnych oraz podnoszenie świadomości społecznej na kwestie związane z niepełnosprawnością,
- 4) zapewnienie osobom niepełnosprawnym dostępu do edukacji oraz umożliwianie rozwijania ich zdolności intelektualnych i fizycznych,
- 5) zwiększanie dostępności transportu i obiektów użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych.

Oprócz działań Miasta na rzecz osób niepełnosprawnych opisanych we wcześniejszej części tego rozdziału, na uwagę zasługują także dwa programy realizowane przez Miasto:

- Doradca Osób Niepełnosprawnych – program, którego celem jest zapewnienie pomocy i poradnictwa w zakresie przysługujących uprawnień dla osób niepełnosprawnych, poprzez utworzenie w strukturze MOPS punktu informacyjnego, w którym dwa razy w tygodniu pełni dyżur specjalista;
- pilotażowy Program Aktywny Samorząd – współfinansowany ze środków PFRON, który składa się z dwóch modułów: dofinansowań w zakresie likwidacji barier transportowych, w zakresie poruszania się oraz zwiększenia dostępności do społeczeństwa informacyjnego, jak również możliwości doszkalania się w tym uzyskania wykształcenia wyższego.

---

⁴⁴ Załącznik do Uchwały Nr XLI/974/2014 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 29 kwietnia 2014 r.

Wnioski i rekomendacje

W oparciu o wyniki diagnozy i przeprowadzonych warsztatów nasuwają się następujące wnioski oraz rekomendacje w przypadku osób z niepełnosprawnościami:

- świadczenie w sposób efektywny wsparcia dla osób z niepełnosprawnością musi opierać się na dokładnej diagnozie potrzeb i potencjałów wpieranej grupy; obecnie posiadane informacje często są niepełne, co utrudnia stworzenie odpowiedniej oferty wsparcia;
- istotne jest kontynuowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi, działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych;
- wciąż zauważalny jest brak dostatecznego wsparcia informacyjnego odnośnie praw, czy możliwych form wsparcia dla osób z niepełnosprawnością i ich rodzin, w tym spodziewających się niepełnosprawnego dziecka;
- należy poszukiwać rozwiązań zapewniających systemowe i powszechne wsparcie rodzin opiekujących się niepełnosprawnym członkiem rodziny, w szczególności nakierowanych na zapewnienie większego dostępu do usług odciążeniowych;
- niezbędne jest wspieranie rozwoju profesji asystentury w odpowiedzi na potrzeby osób z niepełnosprawnością oraz ich rodzin;
- należy zintensyfikować działania mające na celu aktywizację zawodową osób z niepełnosprawnością, podejmując działania w dwóch sferach: edukacyjnej – propagowania dobrych postaw wśród osób z niepełnosprawnością oraz ich rodzin, a także poprzez tworzenie i rozwój podmiotów o charakterze reintegracyjnym oraz miejsc pracy chronionej (trener zatrudnienia wspieranego);
- istnieje potrzeba dalszego rozwoju wsparcia oferowanego przez środowiskowe domy samopomocy – świadczy o tym coraz większe zapotrzebowanie na tego rodzaju usługi oraz wciąż duża liczba oczekujących.

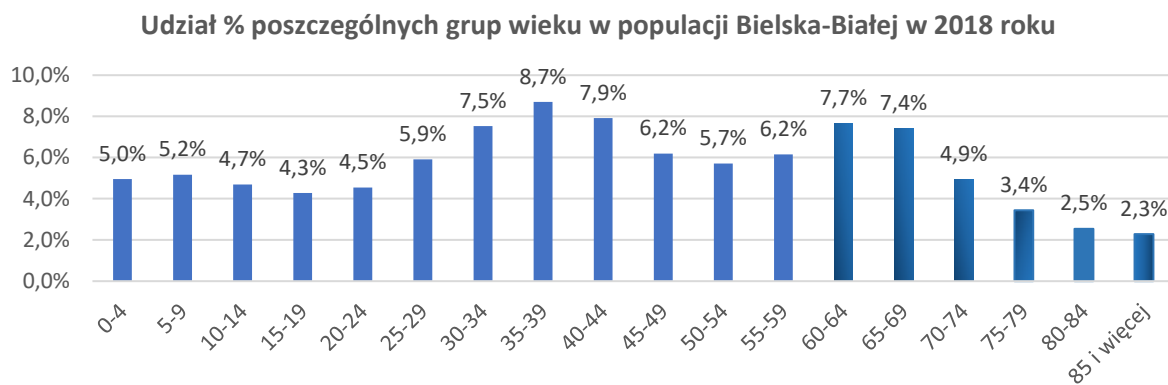
5. Starość

Bielsko-Biała charakteryzuje się bardziej dynamicznym, niż w województwie śląskim i kraju wzrostem liczby osób starszych w ogólnej populacji mieszkańców. Problem ten został nakreślony w *Rozdziale 1 Charakterystyka demograficzna populacji Bielska-Białej*, jednak w tym miejscu, ze względu na jego znaczenie, zostanie przeanalizowany szczegółowo.

W 2018 roku Bielsko-Białą zamieszkiwało 48 472 osób powyżej 60. roku życia. Stanowili oni znaczącą grupę, tj. 28,3% populacji całego miasta. Wśród osób powyżej 60. roku życia liczebnie przeważały kobiety – 28 798 (ich udział w tej subpopulacji wyniósł 59,4%) nad mężczyznami – 19 674 (40,6%). Dla porównania, w 2018 roku województwo śląskie zamieszkiwało 26,17% osób powyżej 60. roku życia (1 186 553 osób), a kraj 24,75% (9 508 393 osób). Dynamika wzrostu populacji osób powyżej 60. roku życia, począwszy od 2013 roku notuje największe wartości w Bielsku-Białej. W 2013 roku osoby starsze stanowiły 24,69% wszystkich mieszkańców. Ponadto z roku na rok odnotowywany był stały wzrost tego wskaźnika. W 2018 roku liczba osób starszych wzrosła do 28,3% (tj. o 3,61 p.p. w stosunku do roku 2013; dla porównania wzrost wskaźnika w województwie wyniósł 3,57 p.p., w kraju 3,21 p.p.). Nieco trudniejszą sytuację pod tym względem odnotowuje Częstochowa, gdzie osoby starsze stanowiły w 2018 roku już 26,3% populacji (wzrost o 4,5 p.p. w stosunku do 2013 roku). Miejsca równorzędne

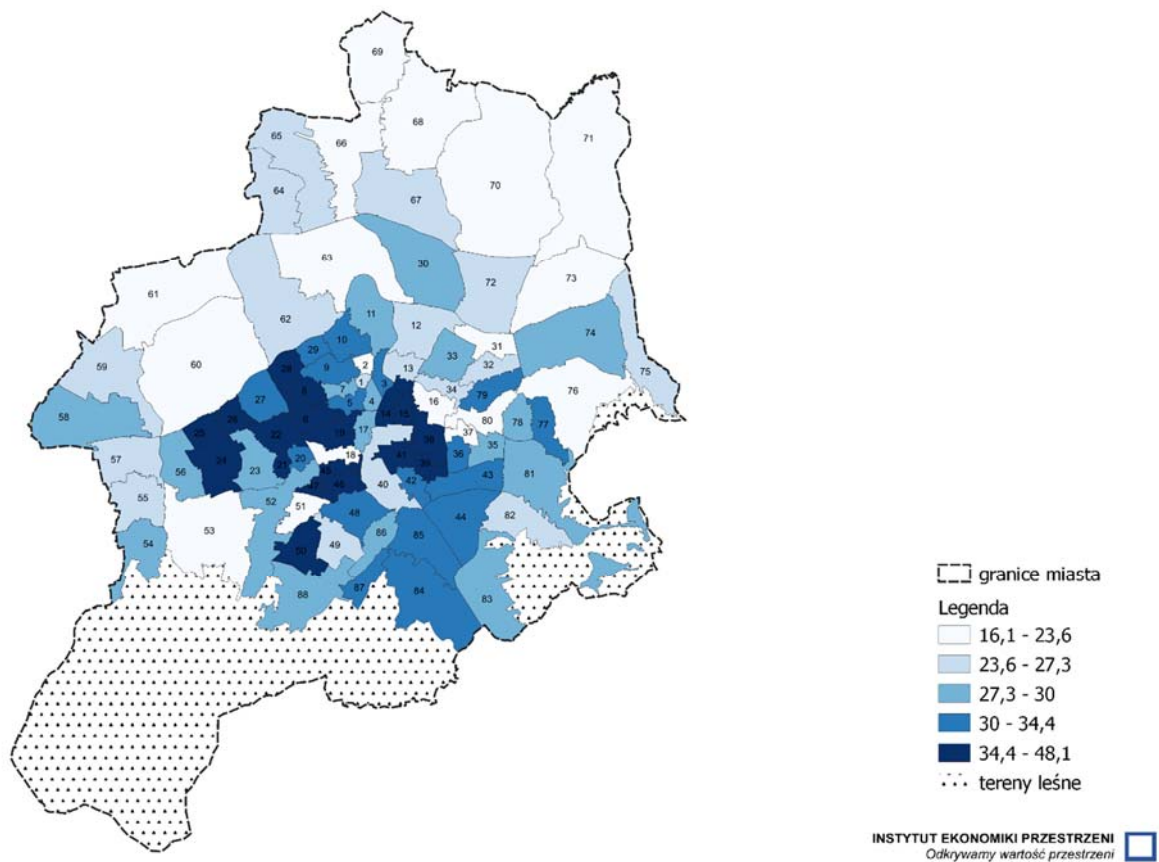
zajął Nowy Sącz i Rybnik – 21%, jednak w omawianym okresie starzenie się społeczeństwa zachodziło nieco szybciej w Rybniku (wzrost populacji osób starszych o 3,5 p.p. między rokiem 2013 a 2018) niż w Nowym Sączu (wzrost o 3 p.p.).

Wykres 35 Udział % poszczególnych grup wieku w populacji Bielska-Białej w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Mapa 26 Udział procentowy osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie mieszkańców danej jednostki urbanistycznej w roku 2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

W 2018 roku w Bielsku-Białej zamieszkiwało 28,3% osób od 60. roku życia (dla porównania w województwie śląskim wskaźnik ten wynosił 26,17%, w Polsce 24,75%).

Wartości wskaźnika dot. udziału procentowego osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 33 (38%), spośród 88 jednostek.

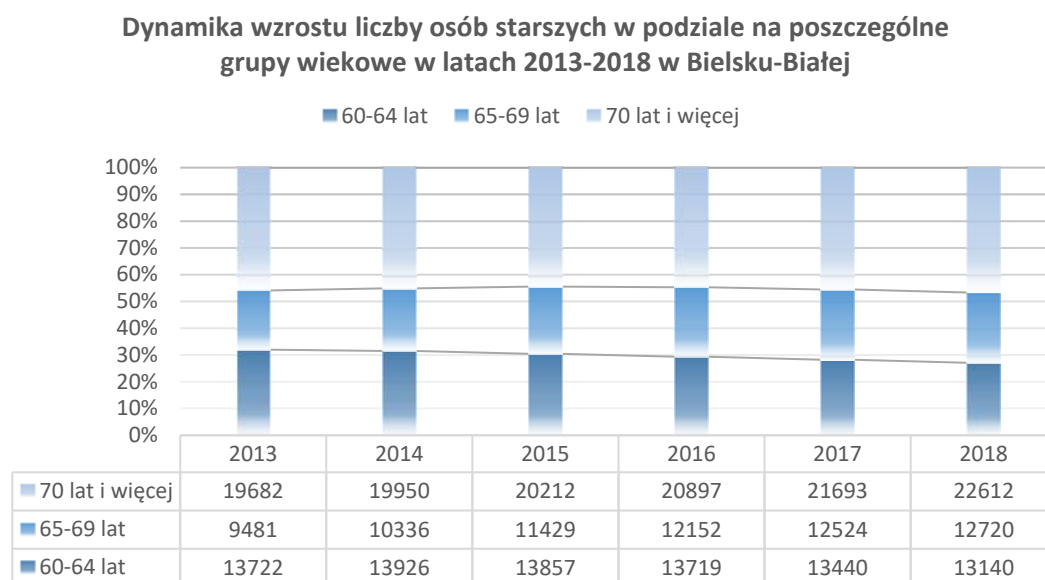
Jednostką miasta, w której blisko połowa mieszkańców to osoby 60+, była zachodnia część Aleksandrowic (jed. urb. nr 24) – 48,15%. Na kolejnym miejscu, z wynikiem 39,21% znalazła się południowa część Osiedla Karpackiego (jed. urb. nr 47). Należy dodać, że 45 spośród 88 jednostek osiągnęło wynik powyżej średniej dla Bielska-Białej.

Tylko w 4 jednostkach udział osób powyżej 60. roku życia wyniósł mniej niż 20%. Są to: Komorowice Śląskie (jed. urb. nr 63), Stare Bielsko (jed. urb. nr 61) oraz Kamienica (jed. urb. nr 51 i 53).

Jeśli chodzi o analizę poszczególnych grup wiekowych, wśród subpopulacji 60+ dominują osoby w wieku 70 lat i więcej – w 2018 roku stanowiły one 46,65% subpopulacji osób starszych (w województwie 45,76%, w kraju 45,43%). Przedstawiciele tej grupy wiekowej, ze względu na choroby bądź niepełnosprawność, a także samotność, często potrzebują wsparcia w zakresie stałej bądź doraźnej opieki. Z kolei osoby w wieku 60-64 lata w 2018 roku stanowiły 27,11% subpopulacji osób starszych Bielska-Białej (w województwie 29,03%, w kraju 29,20%). Wśród tej grupy część osób jest nieaktywna zawodowo, ważne jest więc ich wsparcie w zakresie utrzymania aktywności psychofizycznej, ale też zagospodarowania wolnego czasu czy rozwoju (np. działalność uniwersytetów trzeciego wieku). Najmniej liczną grupę w subpopulacji osób starszych w Bielsku-Białej w 2018 roku tworzyły osoby w wieku 65-69 lat – stanowiły one 26,24% wszystkich osób 60+ (w województwie 25,20%, w kraju 25,38%). Prognozy demograficzne zakładają dynamiczny proces starzenia się społeczeństwa, co z pewnością przełoży się na zwiększenie liczby niepełnosprawnych mieszkańców Bielska-Białej (por. Rozdział Charakterystyka demograficzna populacji Bielska-Białej).

Wykres 36 Dynamika wzrostu liczby osób starszych w podziale na poszczególne grupy wiekowe w latach 2013-2018 w Bielsku-Białej

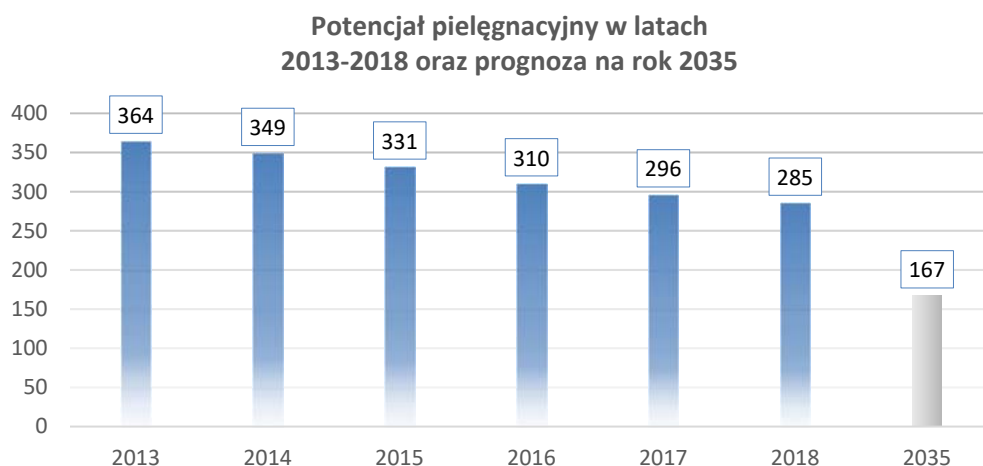
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że przeciętne trwanie życia noworodków płci męskiej urodzonych w 2018 roku wyniesie 73,8 lat (prognoza dla Polski) i 73,5 lat (dla województwa). Natomiast noworodki płci żeńskiej urodzone w 2018 roku statystycznie mogą dożyć 81,7 lat (dane dla Polski) oraz 80,9 lat (dla województwa). Wynika z tego, że kobiety będą żyły średnio o 7,9 lat dłużej niż mężczyźni w Polsce oraz 7,4 lat w województwie. Przeciętne dalsze trwanie życia dla mężczyzn, którzy osiągnęli w 2018 roku 60 lat jest prognozowane na kolejne 19 lat (wskaźnik dla Polski wynosi 19,1), natomiast tożsamy wskaźnik dla kobiet wynosi 23,7 lat (w Polsce 24,2).

Rosnąca grupa bielskich seniorów i prognozy demograficzne przewidujące dalszy wzrost liczebności osób starszych, a także pogarszająca się wraz z wiekiem kondycja zdrowotna rodzą pytania o przyszłość opieki nad niesamodzielnymi seniorami. Obecnie wsparcie opiekuńcze nad osobami starszymi sprawuje przede wszystkim rodzina. Jednocześnie prognozy demograficzne pokazują, że maleje tzw. potencjał pielęgnacyjny czyli stosunek liczby kobiet w wieku 45-64 lat (które potencjalnie mogą

podjąć opiekę wobec osób w wieku 80+) do osób w wieku 80+. Jeszcze w 2013 roku było 364 opiekunów rodzinnych przypadających na 100 osób w wieku 80+. Ze względu na szybki wzrost liczby osób w najstarszych grupach wiekowych wskaźnik ten zmalał do 285 w 2018 roku (spadek o 79). Według prognoz GUS w 2035 roku potencjał pielęgnacyjny wyniesie już tylko 167 opiekunów. Należy zaznaczyć, że osoby w wieku 80+ to przede wszystkim kobiety (współczynnik feminizacji w tej grupie wynosi średnio 220 kobiet na 100 mężczyzn), gospodarujące samotnie, najczęściej owdowiałe.

Wykres 37 Potencjał pielęgnacyjny (liczba kobiet w wieku 45-64 lat do liczby osób w wieku 80+) w Bielsku-Białej w latach 2013 - 2018 oraz prognoza na rok 2035

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – BDL.

W ramach międzynarodowego projektu EUROFAMCARE⁴⁵, przeprowadzonego w latach 2003-2005 podjęto się próby oszacowania liczby rodzinnych – nieformalnych opiekunów osób starszych w Polsce. Ze względu na to, że osoby pełniące taką funkcję nie są nigdzie zarejestrowane (prócz nielicznych, którzy pobierają zasiłek opiekuńczy) kalkulacja tej populacji nie jest prosta. Na podstawie liczby osób starszych niepełnosprawnych lub wymagających pomocy oszacowano, iż liczba nieformalnych opiekunów zbliżała się do 2 milionów dla kraju.

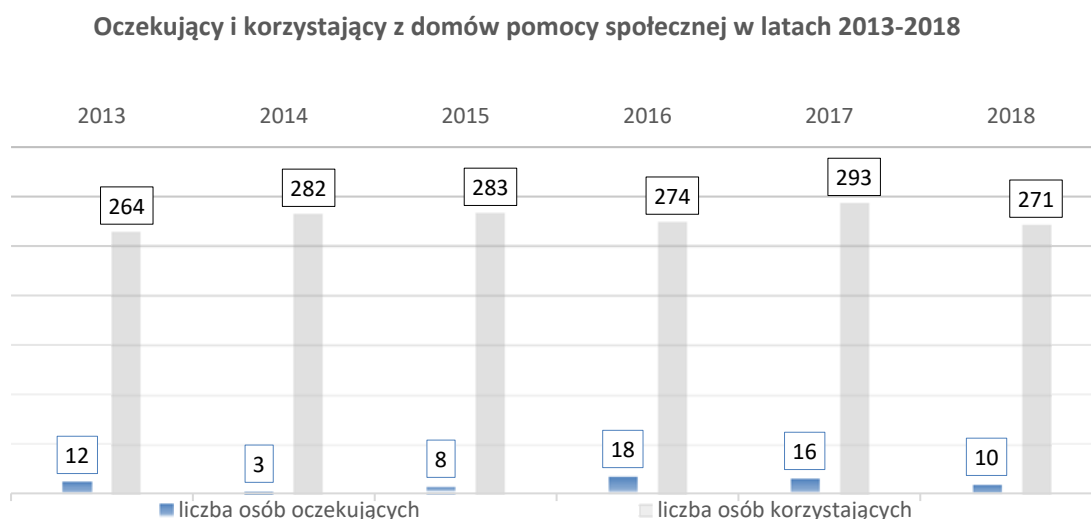
Na dane świadczące o niskim potencjale pielęgnacyjnym, nakładają się statystyki Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności, które wskazują, że najliczniejszą grupę osób z niepełnosprawnościami stanowią osoby po 60. roku życia (według danych na 30.06.2019 roku 6 498 osób, czyli 54% wszystkich niepełnosprawnych, którzy ukończyli 16. rok życia). W tej grupie wiekowej występuje także najwięcej orzeczeń wydawanych z powodu posiadania dwóch bądź trzech przyczyn niepełnosprawności (stanowią one blisko 73% wszystkich orzeczeń wydawanych w tej grupie wiekowej, czyli 4 734 orzeczenia). Oznacza to, że potrzeba zapewnienia wsparcia, np. w postaci usług opiekuńczych będzie coraz większa.

W Bielsku-Białej według danych uzyskanych ze *Sprawozdania Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej za 2018 rok*, funkcjonowały 4 domy pomocy społecznej (DPS), prowadzone przez Miasto Bielsko-Biała. DPS oferowały w 2018 roku 222 miejsca, z których skorzystało łącznie 271 osób (o 22 osoby mniej niż w roku 2017). Kadra DPS liczyła w 2018 roku 156 osób. W analizowanym okresie liczba miejsc, którymi

⁴⁵ <https://www.uke.de/extern/eurofamcare/> (dostęp 25.01.2020 r.)

dysponowały DPS nie uległa zmianom. Zauważalne jest natomiast stałe wysokie zapotrzebowanie na usługi DPS. W 2017 roku z pobytu w DPS skorzystały 293 osoby – to najwyższy wskaźnik w całym omawianym okresie. Wciąż istnieje także lista oczekujących na pobyt, najwięcej osób oczekiwało na wsparcie DPS w 2016 roku – 18. W 2018 roku na liście oczekujących było 10 osób. Dodatkowo na terenie miasta funkcjonują dwa domy pomocy społecznej prowadzone przez Powiat Bielski, z których mogą skorzystać mieszkańcy Bielska-Białej.

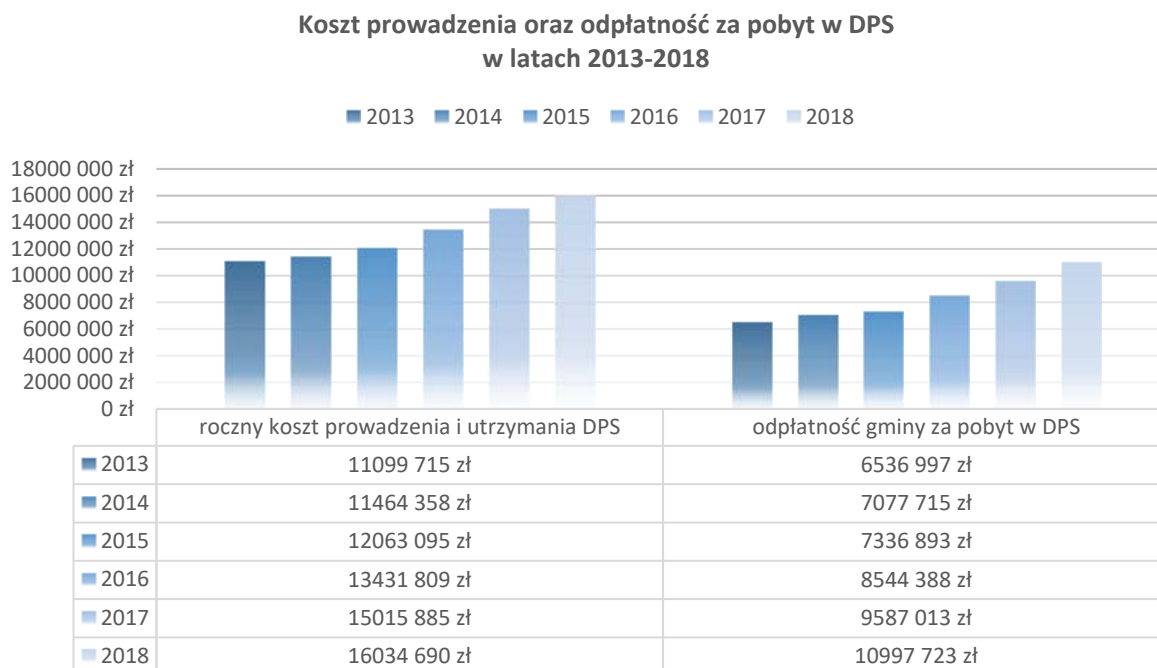
Wykres 38 Oczekujący i korzystający z domów pomocy społecznej w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Z roku na rok wzrasta średni miesięczny koszt utrzymania jednego mieszkańca DPS. Począwszy od 2004 roku odpłatność za pobyt mieszkańca spoczywa na osobie przebywającej w DPS, członkach rodziny oraz gminie, która skierowała swojego mieszkańca do DPS. Średni miesięczny koszt utrzymania jednego mieszkańca w DPS wyniósł około 4 500 zł i był uzależniony od specyfiki DPS (wyższe koszty utrzymania w domach dla przewlekle somatycznie chorych [średnio 5 300 zł miesięcznie] niż w domach przeznaczonych dla osób starszych [średnio 3 600 zł miesięcznie]). Wysokie opłaty powodują, że osoby starsze nie są w stanie pokryć ich ze swoich dochodów. W związku z powyższym Miasto ma obowiązek partycypować w kosztach na rzecz swoich mieszkańców umieszczonych w DPS. Prowadzenie domów, w tym zapewnienie specjalistycznej kadry oraz współuczestniczenie w odpłatności za pobyt w DPS stanowią jedne z najwyższych kosztów ponoszonych w zakresie prowadzonej polityki społecznej na rzecz osób starszych.

Wykres 39 Koszt prowadzenia oraz odpłatność za pobyt w DPS w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Powyższy wykres wskazuje, że w ciągu ostatnich sześciu lat koszty prowadzenia DPS wzrosły o 44,5% (z 11 099 715 zł do 16 034 690 zł). Natomiast odpłatność za pobyt w DPS mieszkańców gminy wzrosła o 68,2% (z 6 536 99 zł do 10 997 723 zł). Prognozy dotyczące niekorzystnej sytuacji demograficznej, każą przypuszczać, że w kolejnych latach gmina będzie ponosiła jeszcze większe wydatki tego typu.

W Bielsku-Białej w omawianym okresie nie funkcjonował rodzinny dom pomocy, który mógłby stać się uzupełnieniem dla usług świadczonych w DPS. Rodzinny dom pomocy stanowi formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej, niż trzech i nie więcej, niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie.

Według rejestru prowadzonego przez Wojewodę Śląskiego⁴⁶ w październiku 2019 roku w Bielsku-Białej funkcjonowało także 5 domów opieki lub domów seniora i posiadały one łącznie 139 miejsc opieki. Placówki tego typu mogą być prowadzone zarówno przez organizacje pozarządowe w ramach działalności statutowej, jak i przez prywatnych przedsiębiorców. W Bielsku-Białej wszystkie tego typu jednostki były prowadzone w ramach działalności gospodarczych. Bardzo istotne w kontekście zapewnienia osobom starszym należytej opieki są realizowane przez Miasto usługi opiekuńcze, które zostały szczegółowo opisane w rozdziale *Pomoc społeczna i zagrożenie wykluczeniem społecznym*.

Według stanu na dzień 01.01.2020 roku w mieście Bielsku-Białej prowadzonych jest 8 ośrodków wsparcia dla seniorów. Siedem z nich prowadzonych jest przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

⁴⁶ Dane pochodzą z rejestru: Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub w podeszłym wieku prowadzonym w ramach działalności statutowej lub gospodarczej, prowadzonego przez Wojewodę Śląskiego, [www: https://www.katowice.uw.gov.pl/download/443](https://www.katowice.uw.gov.pl/download/443), (dostęp 25.01.2020 r.).

w formie klubów samopomocy (5 placówek) oraz w formie domu dziennego pobytu (2 placówki). Ósmy z nich w formie domu dziennego pobytu prowadzony jest na zlecenie i współfinansowany przez Miasto. Należy wskazać, że Miasto Bielsko-Biała 3 z wyżej wymienionych placówek utworzyło w ramach Programu Wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, natomiast jeden z ośrodków został utworzony w ramach *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020, Oś priorytetowa IX Włączenie społeczne, Działanie 9.2 Dostępne i efektywne usługi społeczne i zdrowotne, Poddziałanie 9.2.2 Rozwój usług społecznych i zdrowotnych*, jako projekt pod nazwą: „Miejskie Centrum Usług Społecznościowych - Rozwój międzypokoleniowych usług społecznych w Bielsku-Białej”, realizując zadanie „Willa Animacji Międzypokoleniowej "SIXT Wam" - Strefa dla Seniorów.

Poniższa tabela zawiera zestawienie istniejącej na terenie Bielska-Białej kluczowej infrastruktury dla osób starszych ukazanej na tle liczby osób starszych, w tym niepełnosprawnych mieszkańców miasta.

Tabela 6 Liczba miejsc w placówkach dla osób starszych a wielkość populacji

Lp.	Typ placówki	Liczba miejsc	W 2018 roku Bielsko-Białą zamieszkiwało 48.472 osób powyżej 60. roku życia, w tym:
<i>placówki całodobowe</i>			
1.	dom pomocy społecznej	222	
2.	placówki prywatne zapewniające opiekę całodobową	139	
<i>placówki dzienne</i>			
3.	klub samopomocy	100	
4.	dom dziennego pobytu	95	
RAZEM		556	<ul style="list-style-type: none"> • 22.612 osób w wieku 70+, • 6.498 osób z niepełnosprawnościami powyżej 60. roku życia

Źródło: Opracowanie własne. Dane dotyczące liczby miejsc w poszczególnych placówkach pochodzą z następujących źródeł: 1) domy pomocy społecznej – OZPS za rok 2018, 2) placówki prywatne... - rejestr placówek prowadzony przez Wojewodę Śląskiego (stan na X 2019 r.), 3) klub samopomocy, dom dziennego pobytu – dane otrzymane z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej (stan na 1.01.2020 r.)

Istotną rolę w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu osób starszych pełnią uniwersytety trzeciego wieku (dalej UTW), które przede wszystkim prowadzą działalność edukacyjną, aktywizującą oraz nakierowaną na ochronę praw osób starszych. W Bielsku-Białej działa jeden UTW, który prócz wykładów oferuje seminaria, wycieczki, naukę języków obcych, kluby i koła zainteresowań, a także zajęcia ruchowe. W roku akademickim 2018/2019 z jego oferty skorzystało 462 seniorów.

Duży wkład w działania na rzecz seniorów mają organizacje pożytku publicznego, które w ramach dostępnych środków, w tym środków przekazywanych przez Miasto Bielsko-Biała, podejmują szereg działań edukacyjnych, pomocowych, służących integracji osób starszych. Należy jednak pamiętać, że nie zastąpią one działań samorządu, a mogą jedynie wspierać i uzupełniać ofertę adresowaną do osób w podeszłym wieku.

Poddając ocenie działania podejmowane na terenie Bielska-Białej można stwierdzić, że Miasto stara się wykorzystywać dostępne źródła finansowania i zapewniać wsparcie osobom starszym. Jednak prognozy wskazujące na dynamiczny wzrost liczby osób starszych w populacji Bielska-Białej, przy zmniejszaniu się rodzinnych zasobów opiekuńczych wymagają zdecydowanej odpowiedzi w zakresie ciągłego rozwijania usług opiekuńczych, w tym usług wsparcia środowiskowego oraz miejsc opieki dziennej dla seniorów, przy udziale usługodawców również spoza sektora publicznego.

Potwierdzają to specjaliści z instytucji i organizacji pozarządowych działających na rzecz seniorów w Bielsku-Białej, którzy uczestniczyli w spotkaniu diagnostycznym. W ich opinii potrzebny jest rozwój nie tylko usług opiekuńczych świadczonych przez instytucje pomocy społecznej, ale także usług pozainstytucjonalnych, które pomogłyby w większym stopniu odpowiedzieć na rosnące potrzeby seniorów. Wskazywano, że w Bielsku-Białej powinno powstać centrum wolontariatu, które pozwoliłoby zwiększyć liczbę wolontariuszy działających na rzecz seniorów. Proponowano także, aby wprowadzić specjalną formę odpłatnego wolontariatu tzw. odpłatne usługi sąsiedzkie, które kiedyś już funkcjonowały z powodzeniem w Bielsku-Białej i mogłyby zostać wznowione. Należy podkreślić, że w Bielsku-Białej funkcjonuje program Giełda Wolontariatu w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej, w ramach którego są podejmowane takie działania. Być może istnieje potrzeba większego nagłośnienia realizowanych już działań.

Rozwojowi usług opiekuńczych powinny równolegle towarzyszyć działania, których celem jest utrzymanie seniorów przez jak najdłuższy czas w zdrowiu, aktywności, samodzielności, sprawnie funkcjonujących w swoim środowisku. Specjaliści zgodzili się, że tego typu działania powinny stanowić główny cel polityki senioralnej miasta. Aby go zrealizować, potrzebna jest współpraca między Urzędem Miejskim, instytucjami pomocy społecznej i opieki zdrowotnej oraz organizacjami pozarządowymi i organizacjami pracodawców działającymi w Bielsku-Białej. Konieczne są działania aktywizujące, utrzymujące seniorów w aktywnym trybie życia i zdrowiu. Wskazywano, że w Bielsku-Białej brakuje geriatrów (obecnie praktykę prowadzi tylko jeden lekarz o tej specjalizacji), potrzebny jest także szpitalny oddział geriatryczny (najbliższy tego typu oddział znajduje się w Cieszynie). Uczestnicy spotkań podkreślali, że specjalistyczna opieka geriatryczna jest niezbędna w wieku senioralnym i pozwala w znaczący sposób poprawić jakość życia oraz stan zdrowia osób starszych.

Specjaliści byli także zgodni, że należy dalej rozwijać ofertę Miasta, mającą na celu aktywizację seniorów. Kluby seniora działające w Bielsku - Białej cieszą się dużym zainteresowaniem oraz są cenione przez seniorów, jednak jest ich zbyt mało, a ich oferta wymaga dalszego rozwoju i wzbogacenia. Zdaniem zarówno mieszkańców, jak i przedstawicieli instytucji obecnych na spotkaniach, klub seniora powinien być na każdym osiedlu. Wsparcia finansowo-lokalowego wymagają także nieformalne kluby seniora, zakładane w wyniku inicjatyw oddolnych. Wskazywano także, że brakuje centrum seniora – miejsca, które pełniłoby zarówno funkcję informacyjną, jak i aktywizującą, gdzie senior mógłby uzyskać informację na temat dostępnych form wsparcia oraz aktualnej oferty.

Istotnym problemem, wymagającym szczególnego podkreślenia według przedstawicieli bielsko-bialskich organizacji pozarządowych, jest stale rosnąca liczba seniorów znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, którzy z różnych powodów nie kwalifikują się do pomocy społecznej. Należy zauważyć, że ubóstwo jest jedną z głównych przyczyn społecznego wykluczenia seniorów. Potwierdzają to zapisy Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu mówiące o tym, że choć spada poziom pogłębionej deprivacji materialnej wśród seniorów w wieku 60+, to jednak z roku na rok wzrasta zagrożenie ubóstwem (2005-2011).⁴⁷ Potrzebne są zatem działania mające na celu poprawę sytuacji materialnej seniorów. Trzeba przyznać, że Miasto w ostatnim czasie podjęło już tego typu inicjatywy: wprowadzono bezpłatne przejazdy komunikacją miejską dla osób w wieku 65+, wprowadzono kartę seniora oraz kartę dużej rodziny, do których uprawnieni są także seniorzy posiadający troje lub więcej dzieci. Działania na rzecz poprawy sytuacji materialnej seniorów prowadzą

---

⁴⁷ Załącznik do uchwały nr 165 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. (poz. 787), s. 18-20

także organizacje pozarządowe, jednak ich możliwości są ograniczone. Wskazane jest zwiększenie wsparcia finansowego dla działań pomocowych świadczonych przez organizacje pozarządowe oraz poszukiwanie rozwiązań alternatywnych, np. wprowadzenie banków żywności i regulacji umożliwiających stały transfer żywności do osób starszych. Uczestnicy spotkania wskazywali również, że potrzebne jest wspólne – uwzględniające perspektywę Miasta, organizacji pozarządowych oraz różnych instytucji – wypracowanie zintegrowanego systemu wsparcia dla seniorów w Bielsku-Białej.

Kierunki działań miasta Bielska-Białej na rzecz seniorów określa Miejski Program na rzecz Osób Starszych na lata 2014-2020. Polityka senioralna jest realizowana poprzez wdrożenie następujących działań:

- wsparcie osób starszych w ich środowisku zamieszkania,
- wspieranie rodziny osób starszych,
- rozwój ośrodków wsparcia dziennego i całodobowego dla osób starszych,
- podniesienie aktywności osób starszych i działających na ich rzecz organizacji,
- tworzenie warunków do aktywnego udziału osób starszych w życiu społecznym,
- poprawa dostępności do usług medycznych i rehabilitacyjnych osób starszych,
- utrzymanie i poprawa sprawności psychofizycznej osób starszych,
- podniesienie poziomu wiedzy na temat osób starszych szczególnie wśród dzieci i młodzieży,
- wzmocnienie integracji międzypokoleniowej,
- promocja aktywności osób starszych.⁴⁸

Na uwagę zasługuje zorganizowany po raz pierwszy w 2019 roku Plebiscyt Aktywny Senior, czyli inicjatywa Miasta mająca na celu promowanie osób starszych wyróżniających się aktywnością społeczną. Ponadto, od 2019 roku realizowany jest Program „Miejsce przyjazne dla seniorów”. Program adresowany jest do osób, które ukończyły 65. rok życia i są mieszkańcami Miasta Bielska-Białej. Założeniem Programu jest zwiększenie uczestnictwa osób starszych w życiu społecznym oraz wspieranie różnorodnych form aktywności seniorów, poprzez zwiększenie im dostępu do dóbr kultury, sportu, rekreacji, edukacji i innych usług. Cel programu realizowany jest przez wprowadzenie, koordynację i promocję systemu ulg, zwolnień i preferencji w różnego rodzaju jednostkach kultury i rekreacji. Senior może skorzystać o oferty na podstawie Karty Seniora wydanej przez Urząd Miejski.

⁴⁹

Od 16 września – 31 grudnia 2019 roku wnioski o wydanie „Karty Seniora” złożyło 3 821 osób starszych, wydano 3 534 „Kart Seniora”.

Inne działania, na które warto zwrócić uwagę to organizacja corocznych Dni Seniora, w ramach których odbywają się liczne wydarzenia kulturalne, prelekcje, dyżury punktów informacyjnych organizacji i instytucji działających na rzecz seniorów. Ponadto, w Bielsku-Białej funkcjonuje portal internetowy dedykowany seniorom. Kluczowe wydaje się prowadzenie stałych działań podnoszących kompetencje oraz nie dopuszczających do wykluczenia cyfrowego coraz szerszej grupy starszych mieszkańców miasta.

⁴⁸ Załącznik do Uchwały Nr XLI/969/2014 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 29 kwietnia 2014r.

⁴⁹ Załącznik do uchwały Nr IX/150/2019 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 10 czerwca 2019 r.

Wnioski i rekomendacje

Z analizy dokumentów zastanych, opinii specjalistów uczestniczących w spotkaniach diagnostycznych, pogłębionych wywiadów oraz przeprowadzonych ankiet wynika, że:

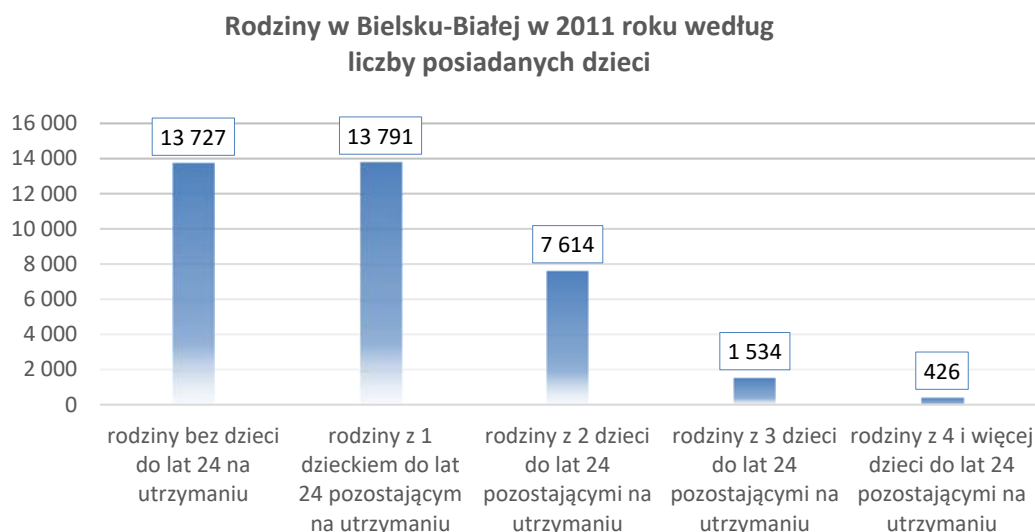
- wsparcie niesamodzielnych osób starszych powinno stać się priorytetem polityki społecznej w Bielsku-Białej;
- należy poszukiwać nowych rozwiązań w zakresie rozwijania opieki środowiskowej dla seniorów;
- prognozy wskazujące na dynamiczny wzrost liczby osób starszych w populacji Bielska-Białej przy zmniejszaniu się rodzinnych zasobów opiekuńczych wymagają zdecydowanej odpowiedzi w zakresie ciągłego rozwijania usług opiekuńczych, w tym usług wsparcia środowiskowego oraz miejsc opieki dziennej dla seniorów, przy udziale usługodawców również spoza sektora publicznego;
- rozwojowi usług opiekuńczych powinny równolegle towarzyszyć działania, których celem jest utrzymanie seniorów przez jak najdłuższy czas w zdrowiu, aktywności, samodzielności, sprawnie funkcjonujących w swoim środowisku;
- niezbędna jest zapewnienie specjalistycznej opieki geriatrycznej pozwalającej w znaczący sposób poprawić jakość życia oraz stan zdrowia osób starszych;
- należy intensyfikować działania informacyjne na temat możliwych form wsparcia oraz docierać do osób, które nie mają wiedzy o przysługujących im uprawnieniach;
- zwiększanie zapotrzebowania na miejsca w DPS będzie stanowiło duże obciążenie dla społeczności lokalnej (obciążenie dopłatami do pobytu mieszkańca budżetów gmin);
- duży wkład w działania na rzecz seniorów mają organizacje pożytku publicznego, które w ramach dostępnych środków, podejmują szereg działań edukacyjnych, pomocowych, służących integracji osób starszych; należy jednak pamiętać, że nie zastąpią one działań samorządu, a mogą jedynie wspierać i uzupełniać ofertę adresowaną do osób w podeszłym wieku.

6. Opieka nad dzieckiem i rodziną

Ostatnie dane statystyczne dotyczące rodzin zostały uzyskane w 2011 roku podczas Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań. Według wyników NSP w Bielsku - Białej mieszkało łącznie 37 092 rodzin, w tym 23 365 rodzin z dziećmi do 24 lat na utrzymaniu (w tym 35 531 dzieci).

Wykres 40 Rodziny w Bielsku-Białej w 2011 według liczby posiadanych dzieci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.

W Bielsku-Białej w 2011 roku dwie najliczniejsze grupy stanowiły niemal *ex aequo* rodziny z jednym dzieckiem – 37,2% (tj. 13 791 rodzin) oraz rodziny bez dzieci na utrzymaniu – 37,0% (tj. 13 727 rodzin). Łącznie obejmowały one 74,2% wszystkich rodzin (tj. 27 518 rodzin). Dużo niższy był udział rodzin z dwójką dzieci – stanowiły one 20,5% wszystkich rodzin (tj. 7 614 rodzin). Rodziny wielodzietne (posiadające co najmniej troje dzieci) stanowiły 5,3% rodzin z dziećmi (1 960). Dla porównania w województwie śląskim nieznacznie więcej było rodzin z jednym dzieckiem – 37,5% nad rodzinami bez dzieci 34,2%. Więcej też w subpopulacji rodzin, stanowiły te z dwójką dzieci – 22,6%. Podobny odsetek jak w Bielsku-Białej dotyczył w regionie rodzin 3+, było ich 5,7%. Obecna sytuacja demograficzna Bielska-Białej stanowi naturalną kontynuację zaprezentowanych wyników. Jest ona rezultatem trendu coraz częstszych decyzji rodzin o posiadaniu tylko jednego dziecka i coraz rzadszych decyzji o powiększeniu rodzin do trójki lub większej liczby dzieci.

Potwierdzeniem tej tendencji jest utrzymujący się od 2013 roku ujemny przyrost naturalny. W 2018 roku współczynnik przyrostu wyniósł -0,64 na 1000 mieszkańców. W województwie śląskim odnotowano jeden z najniższych wskaźników w całej Polsce, tj. -2,11 (dla porównania wartość dla całego kraju wyniosła -0,68).

Zgodnie z założeniami opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny prognozy demograficznej, obejmującej okres do 2050 roku, w przyjętej perspektywie wystąpi znaczne zmniejszenie liczby dzieci i osób dorosłych, zaś zwiększy się liczba i udział osób starszych. W stosunku do 2013 roku ubytek dzieci w wieku 0-14 lat szacowany jest na 1,65 mln, co stanowi 71,4% ich liczby w bazowym roku prognozy (w miastach – 68,4% oraz 75,2% na wsi). Z kolei liczba osób dorosłych (15-64 lata) zmniejszy się w perspektywie do 2050 roku o 8,3 mln; pod względem liczebności zasoby tej grupy ludności w końcu prognozowanego okresu będą stanowiły w miastach 61,5% stanu z 2013 roku, a na wsi 81,2%.⁵⁰

W prognozowanym okresie populacja kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) zmniejszy się z 9,3 mln w 2013 roku do 5,8 mln w 2050 roku. W 2013 roku kobiety w wieku 15-49 lat stanowiły zarówno

⁵⁰ Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014, s. 34

w miastach jak i na wsi około 24% populacji, w końcu okresu prognozy będzie to jedynie 17%. Jednocześnie będziemy obserwować niekorzystne zmiany relacji pomiędzy udziałami poszczególnych grup wieku prokreacyjnego kobiet, powodujące zaawansowanie procesu starzenia się potencjalnych matek. Przewidywane, niesprzyjające zmiany w liczbie i strukturze zbiorowości kobiet będą przyczyną trwałego spadku liczby urodzeń do 2050 roku, co przyniesie w następstwie zmniejszenie populacji dzieci i młodzieży w wieku do 24 lat. W liczbach bezwzględnych – do 2050 roku zbiorowość dzieci i młodzieży skurczy się o około 3,5 mln.⁵¹

Jak wskazują dane Głównego Urzędu Statystycznego⁵², dzietność kobiet w Polsce nadal jest istotnie determinowana liczbą zawieranych związków małżeńskich, przy czym ponad połowa dzieci rodzi się w okresie pierwszych trzech lat trwania małżeństwa. Wzrost liczby nowo zawartych małżeństw skutkuje zatem, w kolejnych 2-3 latach, wzrostem liczby urodzeń. W Bielsku-Białej najwięcej małżeństw zawarto w roku 2009 (5,8 małżeństwa na 1000 mieszkańców). Wskaźnik ten był wyższy od wyniku województwa (4,8) i kraju (4,7). W kolejnych latach liczba zawieranych małżeństw spadała i najniższą wartość osiągnęła w roku 2016, tj. 4,3 małżeństwa na 1000 mieszkańców. Rok 2018 przyniósł nieznaczne podwyższenie tego wskaźnika do 4,8 (podobne wskaźniki odnotowano dla województwa 4,9 i kraju 5,0). W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że młodzi mieszkańcy Bielska-Białej uważają, że ich miasto jest dobrym miejscem do założenia rodziny.⁵³

Na kondycję rodziny mogą wpływać też wysokie wskaźniki dotyczące liczby rozwodów w mieście. Liczba rozwodów orzekanych rokrocznie w Bielsku-Białej pozostaje na podobnym poziomie od 2013 roku. Wskaźnik liczby rozwodów na 1000 mieszkańców w 2018 wyniósł 2,4 (dla porównania wskaźnik dla województwa wyniósł 1,8, dla kraju 1,6). Zestawienie danych dotyczących liczby zawartych małżeństw i orzeczonych rozwodów w danym roku wskazuje, iż połowa zawartych małżeństw skończy się rozwodem (dane z 2018 roku: małżeństwa na 1000 ludności – 4,8; rozwody na 1000 ludności – 2,4). Co więcej, obecni na spotkaniu diagnostycznym specjaliści z zakresu wsparcia rodziny stwierdzili, że problem ten w związku z zaistniałą w 2020 roku sytuacją epidemiczną może przybierać na sile – coraz więcej osób zgłasza się bowiem po pomoc prawną dotyczącą kwestii rozwodowych.

Mieszkańcom, a w szczególności rodzinom w trudnej sytuacji, Miasto udziela wsparcia m. in. poprzez interwencję kryzysową i poradnictwo specjalistyczne. W Bielsku-Białej funkcjonuje ośrodek interwencji kryzysowej (OIK), który w 2018 roku posiadał 22 miejsca schronienia dla osób i rodzin znajdujących się w sytuacji kryzysu. W latach 2013-2018 z tej formy wsparcia skorzystało 14 848 mieszkańców Bielska-Białej i powiatu bielskiego. Z roku na rok liczba osób korzystających z OIK zmniejszała się, w 2013 roku pomocą objęto 2.620 osób, natomiast w 2018 roku 2 176.

Osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, pomoc społeczna zobowiązana jest świadczyć poradnictwo specjalistyczne. Jest to jedna z form świadczeń niepieniężnych, która opiera się w szczególności na usługach prawnych,

---

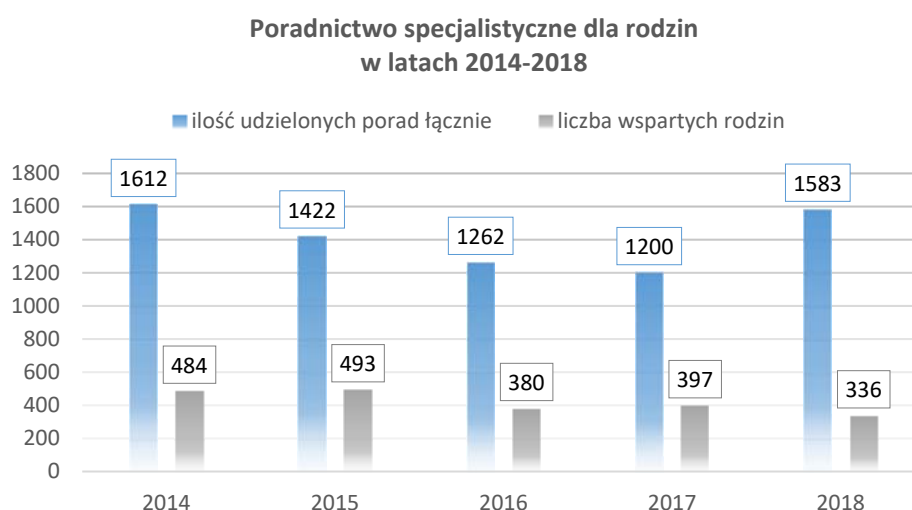
⁵¹ Ibidem, s. 39

⁵² Sytuacja demograficzna Polski do 2018 roku. Tworzenie i rozpad rodzin. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019, [www: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-2018-roku-tworzenie-i-rozpad-rodzin,33,2.html](https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-2018-roku-tworzenie-i-rozpad-rodzin,33,2.html), (dostęp: 25.01.2020 r.)

⁵³ Na podstawie *Raportu z badań dotyczących sytuacji i potrzeb młodzieży w Bielsku-Białej wraz z diagnozą stanu aktualnego w kontekście trendu depopulacji*, Bielsko-Biała 2019 r.

psychologicznych i rodzinnych i jest świadczona osobom i rodzinom, bez względu na posiadany dochód. Pomoc specjalistyczna jest świadczona przez Zespół Poradnictwa Specjalistycznego, działający w strukturach MOPS. W latach 2014-2018 z tej formy wsparcia skorzystało łącznie 2 090 rodzin, którym udzielono 7 079 porad. O ile liczba rodzin korzystających z pomocy z roku na rok zmniejsza się, o tyle liczba udzielanych porad rośnie – w 2018 roku, w którym z poradnictwa skorzystało najmniej rodzin w całym omawianym okresie, tj. 336, udzielono aż 1 583 porady, co świadczy o dużej potrzebie tego rodzaju wsparcia. Wśród najczęściej występujących problemów z jakimi przychodzą rodziny są problemy alkoholowe (blisko połowa porad w 2018 roku dotyczyła tego problemu). Należy zaznaczyć, że problem związany z nadużywaniem alkoholu dotyczy coraz większej liczby udzielanych porad – począwszy od 2015 roku liczba porad w tym temacie stale rośnie (2015 rok – 147 porad, 2016 rok – 350, 2017 rok – 373, 2018 rok – 425). Poza tym dominują problemy natury opiekuńczo-wychowawczej oraz problemy rodzinne. Rzadziej poradnictwo dotyczy przemocy w rodzinie czy problemów narkotykowych.

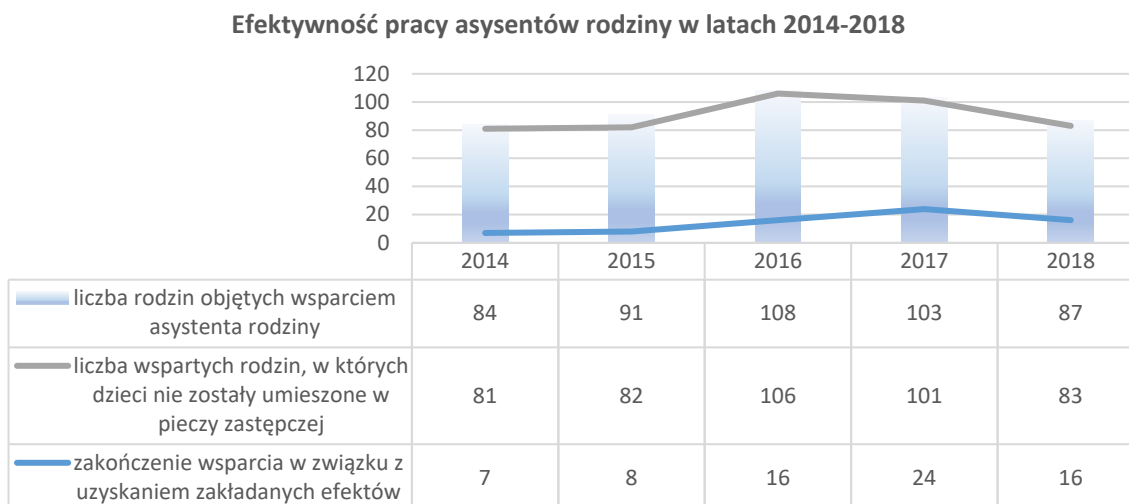
Wykres 41 Poradnictwo specjalistyczne dla rodzin w latach 2014-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2013-2018.

Ważną rolę w Zespole Poradnictwa Specjalistycznego pełnią asystenci rodziny, którzy podejmują pracę z rodzinami, u których pracownik socjalny zdiagnozował trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych zagrażające umieszczeniem dziecka w pieczy zastępczej, jak również w przypadku czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną. W 2018 roku pod opieką asystentów rodziny było w Bielsku-Białej łącznie 87 rodzin (o 16 mniej niż w roku 2017). Najwięcej rodzin objęto pomocą w roku 2016 – 108, najmniej w roku 2014 – 84. Analiza *Sprawozdań z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej* wskazuje, że średnio w 95% rodzin objętych wsparciem dzieci pozostają pod opieką rodziców. Praca z rodzinami jest jednak procesem długotrwałym, co potwierdzają dane dotyczące liczby rodzin, które zakończyły wsparcie w związku z uzyskaniem zakładanych efektów – stanowią one średnio 15% wszystkich rodzin objętych wsparciem.

Wykres 42 Efektywność pracy asystentów rodziny w latach 2014-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2013-2018.

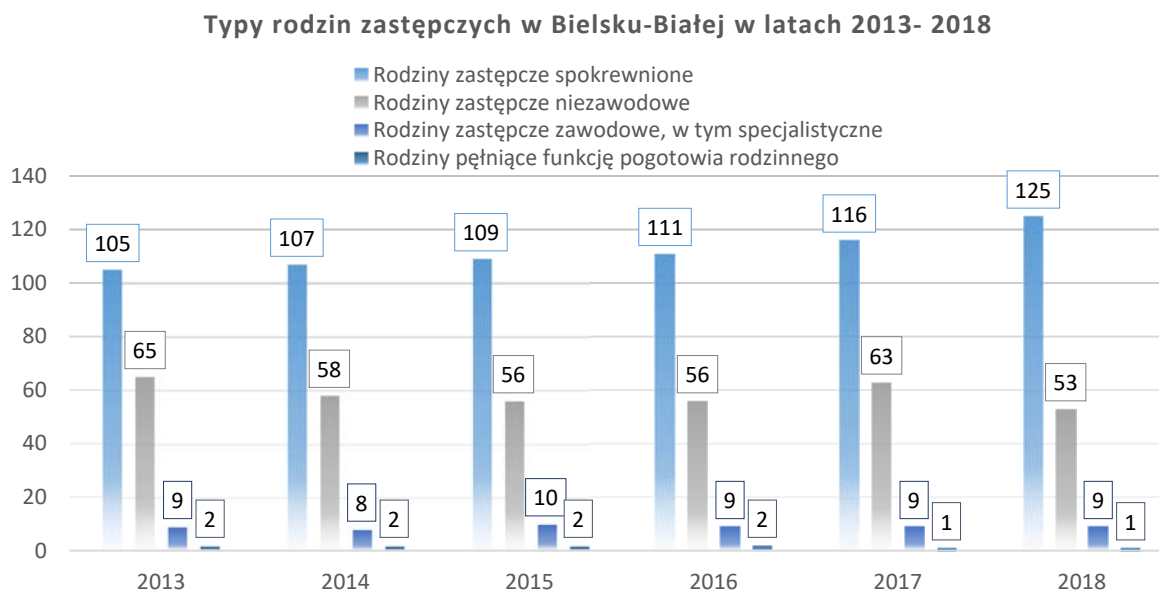
W przypadkach braku możliwości sprawowania opieki nad dziećmi i ich wychowywania przez rodziców biologicznych organizowane jest wsparcie realizowane poprzez system tzw. pieczy zastępczej. Zapewnia on opiekę i wychowanie dziecka oraz pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub, gdy jest to niemożliwe, dążenie do przysposobienia dziecka (adopcji). Opieka i wychowanie w środowisku zastępczym jest możliwa w dwóch formach: rodzinnej oraz instytucjonalnej.

Na koniec 2018 roku w Bielsku-Białej w ramach rodzinnej pieczy zastępczej funkcjonowało 188 rodzin zastępczych i 6 rodzinnych domów dziecka, w których wychowywało się 272 dzieci i młodzieży, w tym:

- 125 spokrewnionych rodzin zastępczych,
- 53 rodziny zastępcze niezawodowe,
- 9 rodzin zastępczych zawodowych, w tym: 5 rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych,
- 1 rodzina pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego,
- 6 rodzinnych domów dziecka.

W grupie rodzin zastępczych najliczniejsze były rodziny zastępcze spokrewnione – 66,5%, a następnie rodziny zastępcze niezawodowe – 28,2% ogółu. Najmniej było rodzin zawodowych – niespełna 4,8% wszystkich rodzin zastępczych w mieście, natomiast rodzinne pogotowia stanowiły 0,5% wszystkich rodzin. Na przestrzeni lat 2013-2018 można zauważyć stały wzrost liczby spokrewnionych rodzin zastępczych (wzrost o 20 rodzin między 2018 a 2013 rokiem). Względnie stała jest liczba rodzin zawodowych (od 8 do 10 rodzin) oraz pełniących funkcję pogotowia rodzinnego (1-2 rodziny). W roku 2018 zanotowano natomiast znaczny spadek liczby rodzin zastępczych o charakterze niezawodowym.

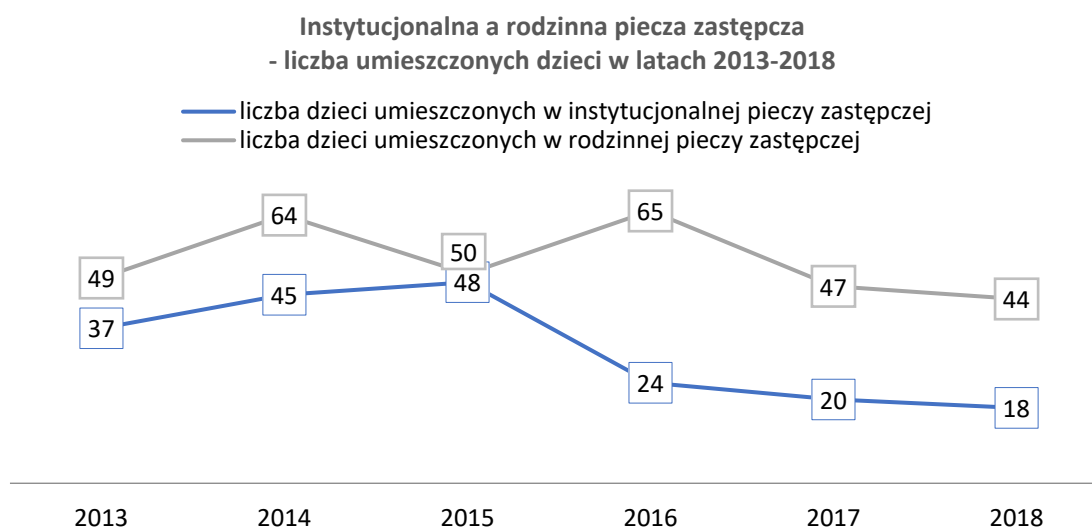
Wykres 43 Typy rodzin zastępczych w Bielsku-Białej w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2013-2018.

Drugim typem pieczy zastępczej jest forma instytucjonalna. W Bielsku-Białej funkcjonuje Zespół Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych, który w 2018 roku zapewniał łącznie 93 miejsca (20 miejsc w pogotowiu opiekuńczym oraz 73 miejsca w trzech domach dziecka). W okresie 2013-2018 widać wyraźny spadek liczby dzieci przybywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej. W 2018 roku tą formą pomocy objętych było 90 dzieci (dla porównania w 2014 roku – 151, w 2015 roku – 168, w 2016 roku – 130, w 2017 roku – 114). Poniższy wykres dowodzi, że forma rodzinnej pieczy zastępczej staje się coraz bardziej rozpowszechniona.

Wykres 44 Instytucjonalna a rodzinna piecza zastępcza - liczba umieszczonych dzieci w latach 2013-2018

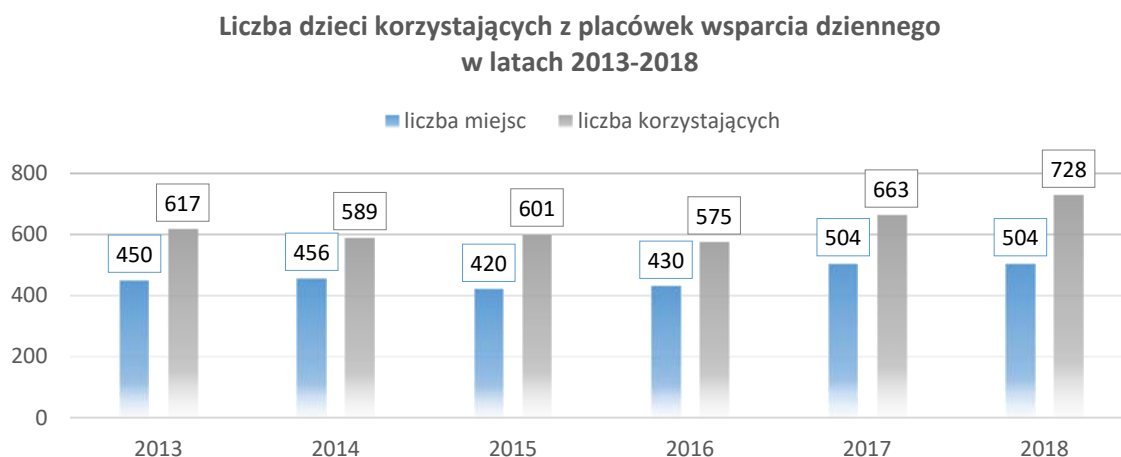

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2013-2018.

Najwięcej dzieci zostało umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej w 2016 roku (65 dzieci), równocześnie w tym roku nastąpił bardzo duży spadek umieszczeń dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Wpływ na tę sytuację może mieć praca sądów, które zawsze przed wydaniem postanowienia o umieszczeniu dziecka w pieczy instytucjonalnej ustalają możliwość umieszczenia dziecka w pierwszej kolejności w pieczy zastępczej rodzinnej. Ponadto spadek umieszczeń dzieci w pieczy zastępczej w ostatnich latach możemy wiązać ze skuteczną pracą pracownika socjalnego i asystenta rodziny, rozwiniętego poradnictwa specjalistycznego oraz placówek wsparcia dziennego na terenie miasta, pracujących na rzecz rodzin z dziećmi i wspierających rodzinę biologiczną w prawidłowym realizowaniu funkcji opiekuńczych-wychowawczych. Mimo spadku umieszczeń dzieci w pieczy zastępczej, niezbędne jest podejmowanie działań na rzecz poszerzenia bazy kandydatów na niezawodowe rodziny zastępcze, gotowych na przyjęcie dziecka, gdy zaistnieje taka potrzeba. Mimo prowadzonych coraz szerszych działań w zakresie pozyskania kandydatów na rodziny zastępcze, obserwuje się zbyt małe zainteresowanie podjęciem się funkcji rodziny zastępczej przez mieszkańców miasta. Raport Najwyższej Izby Kontroli⁵⁴ dotyczący działania powiatów w zakresie tworzenia i wsparcia rodzin zastępczych wskazuje, że niewystarczająca liczba kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych wynika nie tylko ze zbyt niskiego wynagrodzenia za wykonywaną pracę, ale również z *przeszkód natury psychologicznej: braku gotowości do podjęcia odpowiedzialności za wychowanie dzieci, które mogą potencjalnie sprawiać trudności opiekuńczo-wychowawcze; braku własnych doświadczeń związanych z wychowaniem dzieci, nieustabilizowanej własnej sytuacji rodzinnej, finansowej, mieszkaniowej, zawodowej; mylnego pojmowania funkcji rodziny zastępczej i roli, jaką powinno się pełnić; braku gotowości do poświęcenia czasu własnego na realizację wymagań wynikających z ustawy, tj. współdziałania z koordynatorem, udziału w posiedzeniach okresowej oceny funkcjonowania dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej, konieczności odbycia szkolenia*. Tego typu przeszkody zostały uznane przez specjalistów z zakresu wsparcia rodziny, za mające negatywny wpływ na pozyskiwanie nowych rodzin zastępczych również w Bielsku-Białej. Wyrażono opinię, że wciąż potrzebne są przygotowane profesjonalnie akcje promujące rodzicielstwo zastępcze. Wsparcie rodzin jest również realizowane poprzez placówki wsparcia dziennego. W Bielsku-Białej w 2018 roku funkcjonowało 14 tego typu placówek (ich liczba nie zmieniła się od 2015 roku, w latach 2013 i 2014 było ich 15), w tym 11 było prowadzonych przez Środowiskowe Centrum Pomocy (od 01.02.2019 roku przekształcone w Zespół Placówek dla Dzieci i Młodzieży „Parasol”), a 3 przy współpracy z organizacjami pożytku publicznego. Placówki łącznie zapewniały 504 miejsca, w ramach których prowadzono wsparcie w formie specjalistycznej, opiekuńczej bądź podwórkowej. Kilka placówek łączyło różne formy wsparcia w ramach swojej działalności.

---

⁵⁴ Informacja o wynikach kontroli Działania powiatów w zakresie tworzenia i wsparcia rodzin zastępczych, Warszawa 2017 r., [www: https://www.nik.gov.pl/plik/id,13099,vp,15511.pdf](https://www.nik.gov.pl/plik/id,13099,vp,15511.pdf) , (dostęp 26.01.2020 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Na uwagę zasługuje zapoczątkowany w 2017 roku wzrost zarówno liczby dostępnych miejsc w placówkach, jak i znaczny wzrost liczby dzieci korzystających z ich oferty. W 2018 roku ze wsparcia skorzystało 728 dzieci (czyli 153 więcej niż w 2016 roku i 65 więcej niż w roku 2017). Przytoczone dane świadczą o dużym zapotrzebowaniu na tego rodzaju wsparcie. Potwierdzają to również specjaliści z zakresu wsparcia rodziny, obecni na spotkaniu diagnostycznym. W ich opinii do placówek najczęściej trafiają dzieci z rodzin, które borykają się z problemami wychowawczymi, choć w zajęciach mogą uczestniczyć wszyscy zainteresowani. Są to przeważnie podopieczni wykazujący zaburzenia zachowania, a często również problemy psychologiczno-psychiatryczne. Ekspertsi podkreślili, że takie problemy dotyczą dzieci w coraz młodszym wieku. Jak stwierdzili, dla wielu placówka jest „drugim domem”, gdzie oprócz kształtowania swoich pasji i zainteresowań, otrzymują pomoc także w takich kwestiach jak np. odrabianie zadań domowych. Specjaliści zgodzili się, że w mieście nadal jest zapotrzebowanie na kolejne placówki wsparcia. Wynika to ich zdaniem z braku podstawowych umiejętności rodzicielskich, a często też wiąże się z problemem przekazywanym z pokolenia na pokolenie – począwszy od dziadków, rodziców, dzieci poprzez wnuki. Kluczowym problemem, na który zwracano uwagę, jest wydostanie się z tego zamkniętego kręgu. Podkreślono, że często największym wyzwaniem jest namówienie rodziców do skorzystania z oferowanego wsparcia.

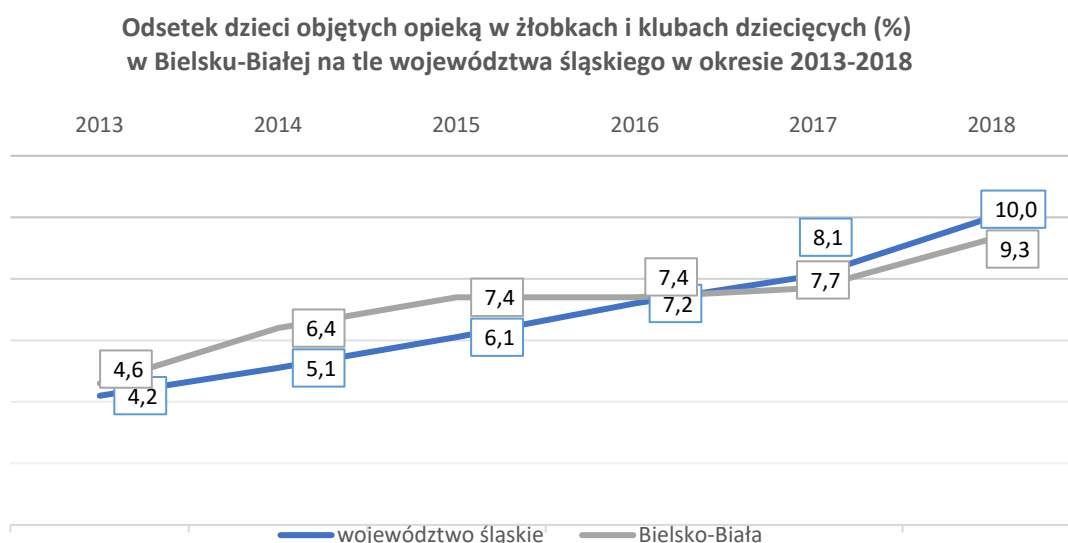
Podczas spotkania zwrócono także uwagę na fakt, iż w mieście jest bardzo wysokie zapotrzebowanie na wsparcie psychologiczne o charakterze terapeutycznym. Punkt, który funkcjonuje przy Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci Młodzieży w Szpitalu Pediatrycznym w Bielsku-Białej nie odpowiada na wszystkie potrzeby – czas oczekiwania na diagnozę jest bardzo długi, co stanowi przeszkodę w skutecznym zapobieganiu sytuacjom trudnym. Potrzebne jest stworzenie punktu szybkiej interwencji oraz położenie większego nacisku na pomoc terapeutyczną – specjalistyczną, psychiatryczną.

Zgodzono się również, że najistotniejszym problemem z punktu widzenia sytuacji rodzin w Bielsku-Białej są problemy natury opiekuńczo-wychowawczej, które swój początek mają w braku umiejętności tworzenia prawdziwych relacji w rodzinach, tworzenia więzi rodzinnych, braku umiejętności rozmowy z dziećmi. W tym kontekście podkreślono również potrzebę większej dostępności pomocy

psychologicznej już od najmłodszych lat – konieczność zatrudnienia psychologa, począwszy od opieki żłobkowej i przedszkolnej, po edukację na poziomie podstawowym i średnim. Tego typu wsparcie powinno mieć charakter systemowy, nie może być incydentalne, ponieważ nie przynosi oczekiwanych efektów, a nierozwiązane na wczesnym etapie problemy nawarstwiają się, co powoduje, że trudniej je rozwiązać. Dla pracowników instytucji zaangażowanych we wsparcie rodzin pewną barierą stanowi także pejoratywny przekaz medialny ukazujący ich działania jako niepotrzebną ingerencję w sprawy rodzin. Jak podkreślili, ta niekorzystna opinia, bardzo często wydawana niesprawiedliwie, powoduje brak chęci współpracy po stronie rodziców.

Instytucjonalna opieka nad najmłodszymi dziećmi do lat 3 zapewniana jest w żłobkach, klubach dziecięcych, przez dziennego opiekuna lub przez nianię. Usługi te są wciąż trudno dostępne dla mieszkańców z uwagi na ograniczoną liczbę miejsc oraz wysokie koszty. W Bielsku-Białej w 2018 roku prawie 9,3% dzieci zostało objętych opieką żłobkową. Dla porównania w województwie śląskim było ich nieznacznie więcej, ogółem 10%. Lepiej sytuacja wyglądała w śląskich miastach, w których odsetek wyniósł 12,2%, niż na terenach wiejskich, gdzie 3,1% dzieci uczęszczało do żłobka. Dane ogólnopolskie potwierdzają ten trend – w miastach uczęszcza do żłobka blisko 15,9% dzieci, na wsi 2,8% (ogółem 10,5% dzieci uczestniczy w zajęciach żłobkowych).

Wykres 46 Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych w Bielsku-Białej na tle województwa śląskiego w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Lata 2013-2018 charakteryzują się stałym wzrostem odsetka dzieci uczęszczających do żłobków. W omawianym okresie wzrósł on dwukrotnie (z 4,6% w 2013 do 9,3% w 2018 roku), co świadczy o dużym zapotrzebowaniu na tego typu formy pomocy. Według danych GUS, na koniec 2019 roku w Bielsku-Białej mieszkało 5 106 dzieci do lat 3. Jednocześnie w mieście funkcjonowały 22 żłobki oraz 5 klubów dziecięcych (w 2013 roku odpowiednio 5 i 1), które łącznie dysponowały 682 miejscami (w 2013 roku 273 miejsca). Z tej liczby samorządowi podlegał tylko jeden żłobek (posiadający dwie placówki), ze 193 miejscami (bez zmian w stosunku do 2013 roku), co oznacza, iż tylko 3,8% bielskobialskich dzieci w wieku do lat 3 mogło liczyć na miejsce w placówce publicznej. Opieką w żłobkach

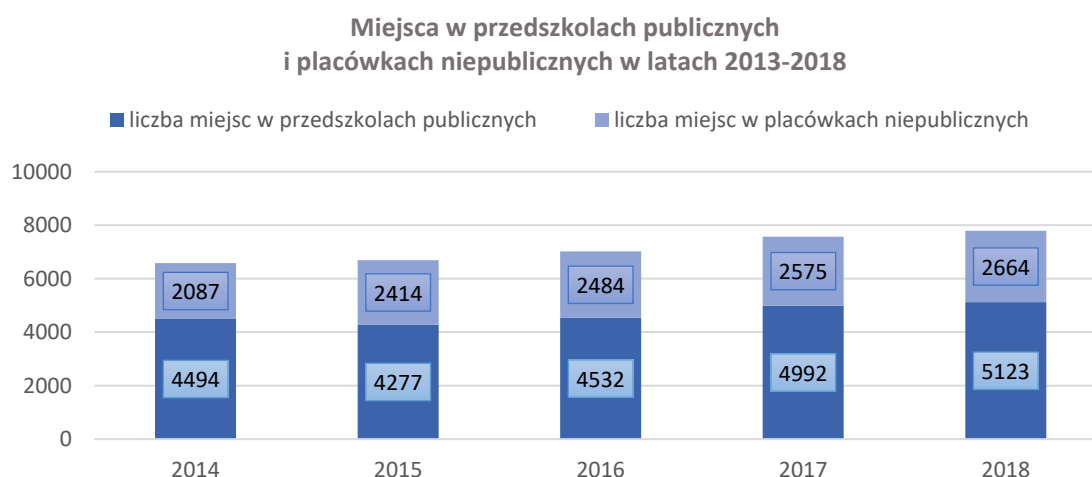

i klubach dziecięcych objętych było na koniec 2019 roku 11,4% dzieci do lat 3. To wprawdzie o 6,8 p.p. więcej niż w 2013 roku, nadal jest to jednak jeden z najniższych wyników wśród powiatowych miast województwa śląskiego (miejsce 13. z 19), niższy również od średniej krajowej (12,4%).

Duże zapotrzebowanie na opiekę żłobkową, wynikające z przytoczonych danych zostało potwierdzone przez ekspertów z zakresu wsparcia rodziny, obecnych na spotkaniu diagnostycznym. Podkreślono, że niewystarczająca liczba miejsc opieki przystępnych cenowo w żłobku publicznym, a także brak dofinansowań do miejsc opieki w formach niepublicznych jest przyczyną rezygnacji bądź minimalizowania aktywności zawodowej, a także nie zachęca do posiadania większej liczby dzieci. Dostępność żłobków została także negatywnie oceniona w ankiecie badania opinii rodziców, w której wzięło udział ponad 1000 mieszkańców Bielska-Białej. Ponad 60% osób negatywnie oceniło dostępność żłobków w Bielsku-Białej. Był to również jeden z najczęściej wymienianych przez rodziców problemów. Mając na uwadze niekorzystną sytuację demograficzną Bielska-Białej należy podjąć działania wspierające rodziców w zapewnieniu opieki nad dziećmi.

Wsparcie dla rodzin w opiece nad starszymi dziećmi funkcjonuje w formie przedszkoli. Dane z *Oceny Zasobów Pomocy Społecznej* wskazują, że w 2018 roku w Bielsku-Białej funkcjonowały 43 przedszkola publiczne (5 123 miejsca), 36 przedszkoli niepublicznych (2 522 miejsca), 3 niepubliczne inne formy wychowania przedszkolnego (73 miejsca), 3 oddziały zerowe w szkołach niepublicznych (31 miejsc) oraz 2 oddziały zerowe w szkołach publicznych prowadzonych przez organ inny, niż samorząd (38 miejsc). Łączna liczba miejsc dostępnych w tych formach opieki wyniosła 7 787. Z roku na rok liczba miejsc w placówkach wychowania przedszkolnego rośnie. Według danych GUS w 2018 roku na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego przypadało w Bielsku-Białej 0,65 dzieci w wieku 3-5 lat, z kolei w województwie śląskim było to 0,81 dziecka. Zdecydowaną większość miejsc opieki w Bielsku-Białej, bo 65,8% zapewniają placówki publiczne, natomiast 34,2% jest w dyspozycji placówek prywatnych (dane z 2018 roku).

Wykres 47 Miejsca w przedszkolach publicznych i niepublicznych w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Oceny Zasobów Pomocy Społecznej*.

Duża liczba miejsc dla przedszkolaków to domena większych miast. Jest to związane zarówno z większą liczbą dzieci, jak również z potrzebą lokalizacji przedszkola blisko miejsca pracy rodzica (dojazd z okolicznych miejscowości do pracy w mieście). W związku z powyższym w Bielsku-Białej w 2018 roku wskaźnik liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku 3-

5 lat wyniósł równo 1 tys. Była to najwyższa wartość w całym analizowanym okresie 2013-2018. Dla porównania tożsamy wskaźnik dla województwa śląskiego wynosił 890.

Wykres 48 Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <http://swaid.stat.gov.pl/>.

Dostępność przedszkoli została pozytywnie oceniona przez większość ankietowanych rodziców. Pojawiały się jednak także negatywne oceny i komentarze dotyczące zbyt małej liczby bezpłatnych lub dofinansowanych przedszkoli oraz trudności w znalezieniu miejsca w przedszkolu znajdującym się blisko miejsca zamieszkania. Rodzice biorący udział w ankiecie nie zauważyli wzrostu liczby przedszkoli w ostatnich latach, co może wskazywać na postępujące równoległe do liczby przedszkoli zapotrzebowanie.

W latach 2013-2018 Bielsko-Biała odznaczała się wysokim współczynnikiem skolaryzacji brutto na poziomie podstawowym i gimnazjalnym. Skolaryzacja brutto jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. W 2018 roku, dla poziomu szkoły podstawowej współczynnik skolaryzacji brutto wynosił 106 (dla porównania w województwie śląskim osiągnął wartość 96,32). Na poziomie gimnazjalnym natomiast współczynnik skolaryzacji brutto był jeszcze wyższy i osiągnął wskaźnik 116,54 (województwo śląskie odnotowało wartość 100,93).

O dobrej jakości nauczania, świadczą wysokie wyniki przeprowadzonego po raz pierwszy w 2019 roku egzaminu ósmoklasisty.⁵⁵ W każdym z przedmiotów – języku polskim, matematyce, czy języku angielskim, uczniowie z Bielska-Białej odnotowali w 2019 roku lepszą średnią niż skalkulowana dla województwa czy Polski. Wyniki bielskich uczniów z języka polskiego wyniosły 65,93% (czyli o 1,81 p.p. więcej niż dla województwa i 2,93 p.p. więcej niż dla kraju), język angielski był zdawany ze średnim wynikiem 66,27% w Bielsku-Białej (tj. o 6,04 p.p. więcej niż dla województwa i o 7,27 więcej niż dla Polski). W matematyce uczniowie Bielska-Białej odnotowali najlepszy wynik w całym województwie uzyskując średnią 50,44% (tj. o 5,7 p.p. więcej niż dla województwa i o 5,44 p.p. więcej niż dla Polski).

⁵⁵ http://www.oke.jaworzno.pl/wyniki/8klasa/2019_E8_powiaty_OKE.pdf (dostęp 28.02.2020 r.)

Porównując wyniki uczniów z Bielska-Białej do innych miast należy stwierdzić, że Bielsko-Biała z powodzeniem wyprzedza inne miasta w województwie śląskim (Częstochowa, Rybnik), jednak odnotowuje niższe lub mocno zbliżone wyniki do Nowego Sącza⁵⁶. Największa różnica w zakresie średnich wyników dotyczy języka polskiego - uczniowie z Nowego Sącza zdawali egzamin na poziomie 70% (w Bielsku-Białej uzyskano wynik 65,93%). Wynik egzaminu z matematyki jest bardzo zbliżony - Nowy Sącz - 51%, Bielsko-Biała - 50,44%. Natomiast w zakresie języka angielskiego nieznacznie przoduje Bielsko-Biała – 66,27%, przed Nowym Sączem – 66,0%.

Warto zwrócić uwagę także na wysoką zdawalność egzaminów maturalnych. Średni wynik zdawalności w 2019 roku wyniósł w Bielsku-Białej 84,3% i był wyższy dla odnotowanego dla województwa 79,7% i kraju 80,5%. Średnia Bielska-Białej uplasowała miasto na wysokiej trzeciej pozycji w porównaniu do innych powiatów (na pierwszym miejscu w 2019 znalazł się powiat kłobucki – 91,21%, liczba maturzystów 239; miejsce drugie: powiat lubliniecki – 86,93%, liczba maturzystów 329). Należy zaznaczyć, że wyraźnie pozytywna tendencja zdawalności egzaminu maturalnego utrzymuje się w Bielsku-Białej od 2016 roku. Porównując ogólne wyniki zdawalności z innymi miastami, należy stwierdzić że bielscy uczniowie ustępują miejsca na podium jedynie maturzystom z Nowego Sącza⁵⁷, którzy w 2019 roku osiągnęli 93% poziom zdawalności, przy liczbie uczniów większej o 259 osób (w Nowym Sączu do egzaminu przystąpiło 2 514 uczniów). Gorsze wyniki od Bielska-Białej zanotowały Częstochowa – 80,1% oraz Rybnik – 77,6%. Dobre wyniki zdawalności egzaminów przekładają się na pozytywne oceny uczniów uczęszczających do szkół, którzy doceniają zarówno różnorodność ich oferty, jak i wysoki poziom kształcenia.⁵⁸

W przeciwieństwie do wysokich ocen szkół ponadpodstawowych, słabo oceniana jest oferta kształcenia wyższego, co przekłada się na niewielką chęć kontynuacji nauki w Bielsku-Białej (tylko 10,5% ankietowanych uczniów zamierza kontynuować naukę w mieście). W wyborze studiów istotne są: wysoki poziom nauczania, możliwość poszerzenia zainteresowań oraz pozycja uczelni w rankingu, stąd 34,2% uczniów zadeklarowało chęć studiowania w Krakowie, Wrocławiu czy Katowicach. Ważnym czynnikiem, który wpłynęłaby na dalszą edukację w Bielsku-Białej jest według badanych nawiązanie bliskiej współpracy między szkołami średnimi, uczelniami oraz przedsiębiorcami, celem dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnego rynku pracy.⁵⁹

Wsparcie rodzin w wychowywaniu dzieci jest realizowane także za pomocą rządowego programu *Rodzina 500 Plus*. Świadczenie wychowawcze w okresie od 1 kwietnia 2016 roku do 30 czerwca 2019 roku przysługiwało na drugie i kolejne dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia w wysokości 500 zł miesięcznie. Świadczenie na pierwsze dziecko uzależnione było od spełnienia kryterium dochodowego wynoszącego 800 zł miesięcznie netto na osobę w rodzinie lub 1 200 zł na członka rodziny, jeśli którekolwiek z dzieci było niepełnosprawne. Z kolei dla dzieci wychowujących się we wszystkich formach rodzinnej pieczy zastępczej adresowany jest dodatek wychowawczy lub dodatek do zryczałtowanej kwoty środków finansowych na utrzymanie dziecka w placówce typu rodzinnego.

⁵⁶ http://oke.krakow.pl/inf/filedata/w2019/E8/egzamin_sp8_2019_m_nowy_sacz_pow_m_nowy_sacz.pdf (dostęp 28.02.2020 r.)

⁵⁷ http://www.oke.krakow.pl/inf/filedata/files/6111_08_%C5%9Brednie%20wyniki_obowi%C4%85zkowe_w%20powiatach_2019_wszystkie%20typy%20szk%C3%B3%C5%82_NOWA.pdf (dostęp 28.02.2020 r.)

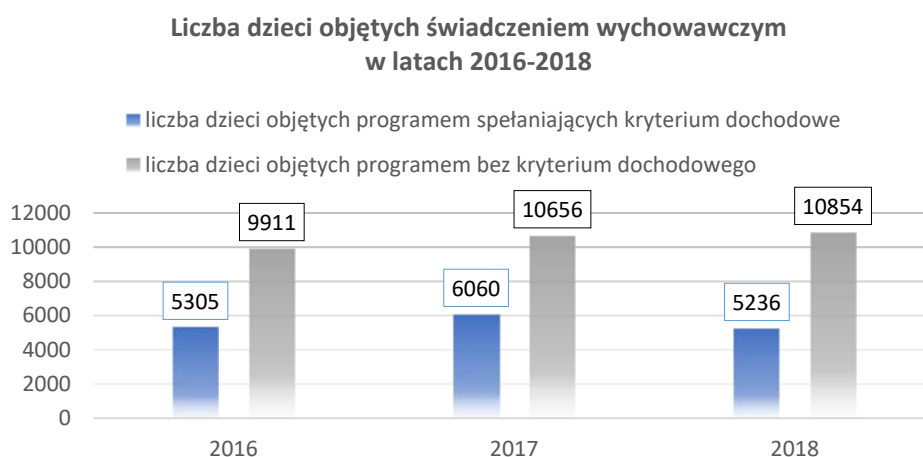
⁵⁸ Na podstawie *Raportu z badań dotyczących sytuacji i potrzeb młodzieży w Bielsku-Białej wraz z diagnozą stanu aktualnego w kontekście trendu depopulacji, Bielsko-Biała 2019 r.*

⁵⁹ Ibidem

Przysługuje on niezależnie od dochodu na każde dziecko do ukończenia 18. roku życia, umieszczone w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka oraz placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego. Począwszy od 1 lipca 2019 roku program rozszerzono również na pierwsze dziecko w rodzinie do 18. roku życia, bez konieczności spełniania kryterium dochodowego.⁶⁰

Dane ze *Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej za lata 2016-2018* (czyli od początku obowiązywania programu *Rodzina 500 Plus* do okresu, gdy program nie został rozszerzony na każde dziecko) wskazują, że wypłacono 466 540 świadczeń, na łączną kwotę 232 706 224 zł. W 2018 roku świadczeniem wychowawczym w Bielsku-Białej objęto ponad 11 161 rodzin (o 555 mniej niż w 2017 roku) i 16 090 dzieci w tych rodzinach (o 626 dzieci mniej, niż w roku 2017). Świadczenia wychowawcze uzależnione od dochodu (na pierwsze dziecko) otrzymywało 32,5% wszystkich wspartych dzieci, czyli 5 236 dzieci (o 824 mniej niż w 2017 roku), co stanowiło 16,8% mieszkańców Bielska-Białej w wieku 0-18 lat (o 2,8 p. p. mniej niż na koniec 2017 roku). Świadczenia na dzieci bez kryterium dochodowego stanowiły w 2018 roku 67,5% wszystkich dzieci (10 854 dzieci, czyli o 198 więcej niż w 2017 roku).

Wykres 49 Liczba dzieci objętych świadczeniem wychowawczym w latach 2016-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej za lata 2016-2018*.

Dodatkowo w 2018 roku każdy uczeń, który nie ukończył 20 lat (lub 24 lat jeśli miał orzeczenie o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności, potrzebie kształcenia specjalnego lub potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych) mógł być objęty programem *Dobry Start*. W ramach programu zostało wypłacone (niezależnie od wysokości dochodu) jednorazowe świadczenie w związku z rozpoczęciem roku szkolnego m.in. na zakup wyprawki szkolnej w wysokości 300 zł na każde uczące się dziecko.⁶¹ Z tego programu skorzystało w 2018 roku 17 601 dzieci i młodzieży. Wypłacono łącznie 5 278 650 zł.

Wsparcie na pokrywanie wydatków w zakresie utrzymania dziecka jest oferowane także w postaci świadczeń rodzinnych, udzielanych po spełnieniu kryteriów dochodowych. Do świadczeń rodzinnych

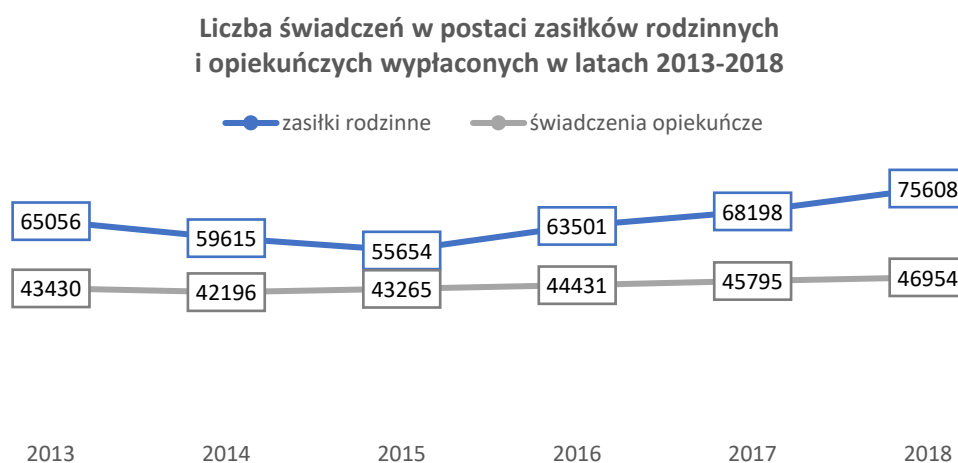
⁶⁰ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz. U. z 2019 r. poz. 2407

⁶¹ Uchwała Nr 80 Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie ustanowienia rządowego programu „Dobry start”

zalicza się między innymi zasiłki rodzinne wraz dodatkami, świadczenia opiekuńcze oraz świadczenia rodzicielskie. W omawianym okresie w Bielsku-Białej nastąpił wzrost liczby wypłacanych świadczeń rodzinnych. W 2018 roku wypłacono 75 608 zasiłków rodzinnych na łączną kwotę 8 446 383,78 zł (było to o 7 410 świadczeń więcej niż w 2017 roku). Trend wzrostowy w zakresie liczby świadczeń został po raz pierwszy zauważony w 2016 roku, kiedy to wzrosła ona o 7 847 (z 55 654 w roku 2015 do 63 501 w 2016 roku). W kolejnych latach liczba przyznawanych świadczeń nie zmniejszyła się i największą wartość odnotowano w roku 2018.

Nieco inaczej sytuacja wygląda w zakresie liczby świadczeń opiekuńczych, wypłacanych podobnie jak zasiłki rodzinne z budżetu państwa. Na przestrzeni lat 2013-2018 liczba świadczeń opiekuńczych wzrosła o 8,1% (z 43 430 świadczeń wypłaconych w 2013 roku do 46 954 w 2018). Niewielkie wahania w zakresie liczby przyznawanych świadczeń opiekuńczych nie korelują jednak z nakładami finansowymi przeznaczonymi na ich wypłatę. Pomiedzy rokiem 2013 a 2018 kwota wypłaconych świadczeń wzrosła o 77,5% – z 7 959 851 zł do 14 126 504 zł.

Wykres 50 Liczba świadczeń w postaci zasiłków rodzinnych i opiekuńczych wypłaconych w latach 2013-2018

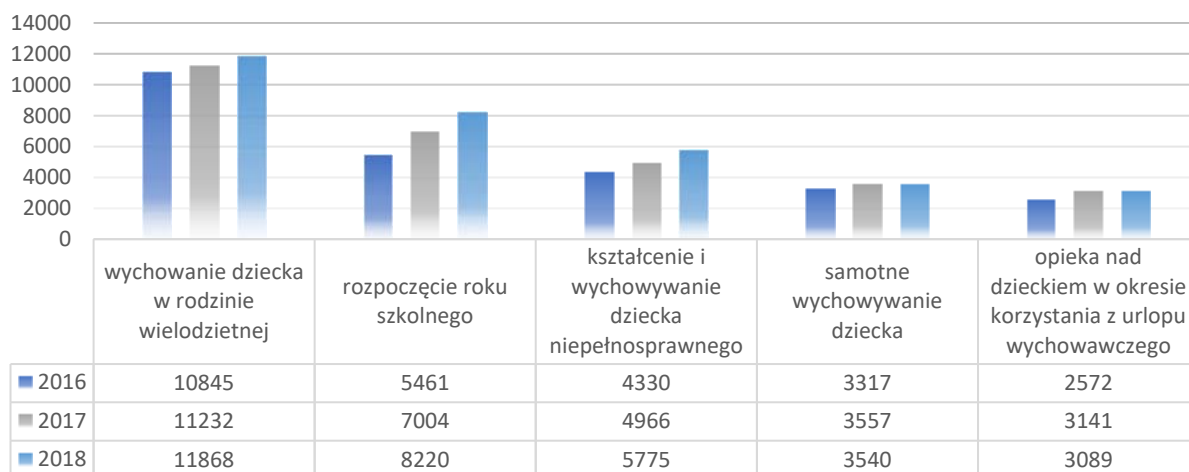

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej za lata 2013-2018.

Rodziny uprawnione do otrzymania zasiłku rodzinnego mogą otrzymać również dodatki przeznaczone dla rodzin w szczególnej sytuacji. Najczęstszym powodem przyznawania dodatków była wielodzietność – w 2018 roku wypłacono ich 11 868 na łączną kwotę 1 084 171,10 zł (w porównaniu z 2017 rokiem - wzrost o 636 świadczeń na kwotę 47 198 64 zł). Innymi, występującymi relatywnie rzadziej powodami wypłacania dodatków były potrzeby związane z rozpoczęciem roku szkolnego – 8 220 dodatków, wychowywaniem dziecka z niepełnosprawnością – 5 775 dodatków, a także samotnym wychowywaniem dziecka – 3 540 dodatków. Należy zauważyć, że pomiędzy rokiem 2017 i 2018 w najszybszym tempie rosła liczba świadczeń wypłacanych z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego – odnotowano wzrost o 17,4%, a także z tytułu wychowywania dziecka niepełnosprawnego – wzrost o 16,3% w tożsamym czasie. Nakłady finansowe przeznaczone na wypłatę zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami wzrosły w omawianym okresie o 24,5% (z 10 225 726 zł w roku 2013 do 12 734 314 zł w 2018 roku).

Wykres 51 Najczęstsze powody przyznawania dodatków rodzinnych w latach 2016-2018

Najczęstsze powody przyznawania dodatków rodzinnych w latach 2016-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej za lata 2016-2018.

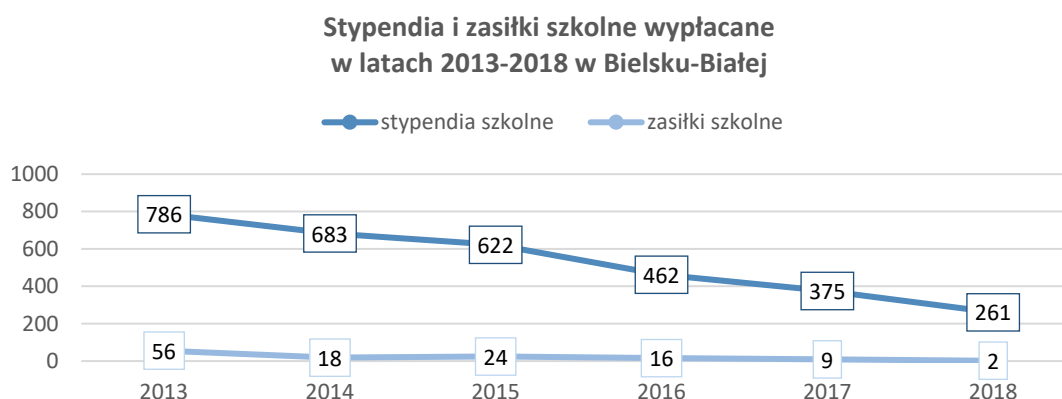
Od 1 stycznia 2016 roku realizowane jest także świadczenie rodzicielskie, przysługujące kobietom, które urodziły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego. Świadczenie przysługuje w przypadku urodzenia jednego dziecka przy jednym porodzie, przysposobienia jednego dziecka lub objęcia opieką jednego dziecka, przez okres 52 tygodni, w wysokości 1 000 zł miesięcznie. W roku 2018 skorzystało z tego świadczenia ponad 3 557 matek z terenu Bielska-Białej (o 599 mniej niż w 2017 roku, kiedy wypłacono 4 145 świadczeń).

Od 1 stycznia 2017 roku, rodzicom przysługuje także prawo do jednorazowego świadczenia w wysokości 4 000 zł w przypadku urodzenia się żywego dziecka z ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniem albo nieuleczalną chorobą zagrażającą życiu, wprowadzone *ustawą z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”*. W 2018 roku świadczenie to wypłacono 20 osobom (dla porównania, w 2017 roku wypłacono 12 takich świadczeń).

Z roku na rok zmniejsza się liczba świadczeniobiorców pobierających stypendia i zasiłki szkolne w myśl *ustawy o oświacie*⁶². Ta forma pomocy, przyznawana przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej jest również uzależniona od wysokości dochodu w rodzinie. W 2018 roku przyznano 261 stypendiów (o 96 mniej niż w roku 2017) oraz 2 zasiłki (o 7 mniej, niż w 2017 roku). W 2018 roku najczęściej stypendia były kierowane do uczniów szkół podstawowych (stanowili oni 69,8% wszystkich otrzymujących stypendium, tj. 182 dzieci). Na kolejnym miejscu uplasowali się uczniowie szkół ponadgimnazjalnych – 59 osób (22,6%). Uczniów szkół gimnazjalnych pobierających stypendia w 2018 roku było najmniej – 20 (tj. 7,6%), co wynika z faktu wygaszania nauczania w formie gimnazjów.

⁶² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1481 za zm.).

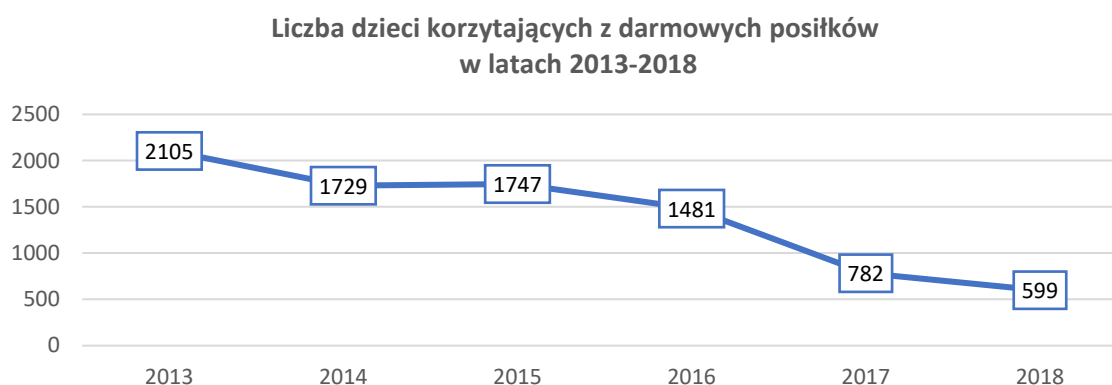
Wykres 52 Stypendia i zasiłki szkolne wypłacane w latach 2013-2018 w Bielsku-Białej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej za lata 2013-2018.

W ramach świadczeń niepieniężnych przyznawane jest również prawo do świadczeń w formie posiłku. Z roku na rok coraz mniej dzieci korzysta z tej możliwości. Analizując dane z lat 2013-2018 można zauważyć, że zapotrzebowanie na tę formę wsparcia spadło o blisko 71,5%. Jeszcze w 2013 roku z darmowych posiłków korzystało 2 105 dzieci, natomiast w 2018 roku ich liczba zmniejszyła się do 599.

Wykres 53 Liczba dzieci korzystających z darmowych posiłków w latach 2013-2018

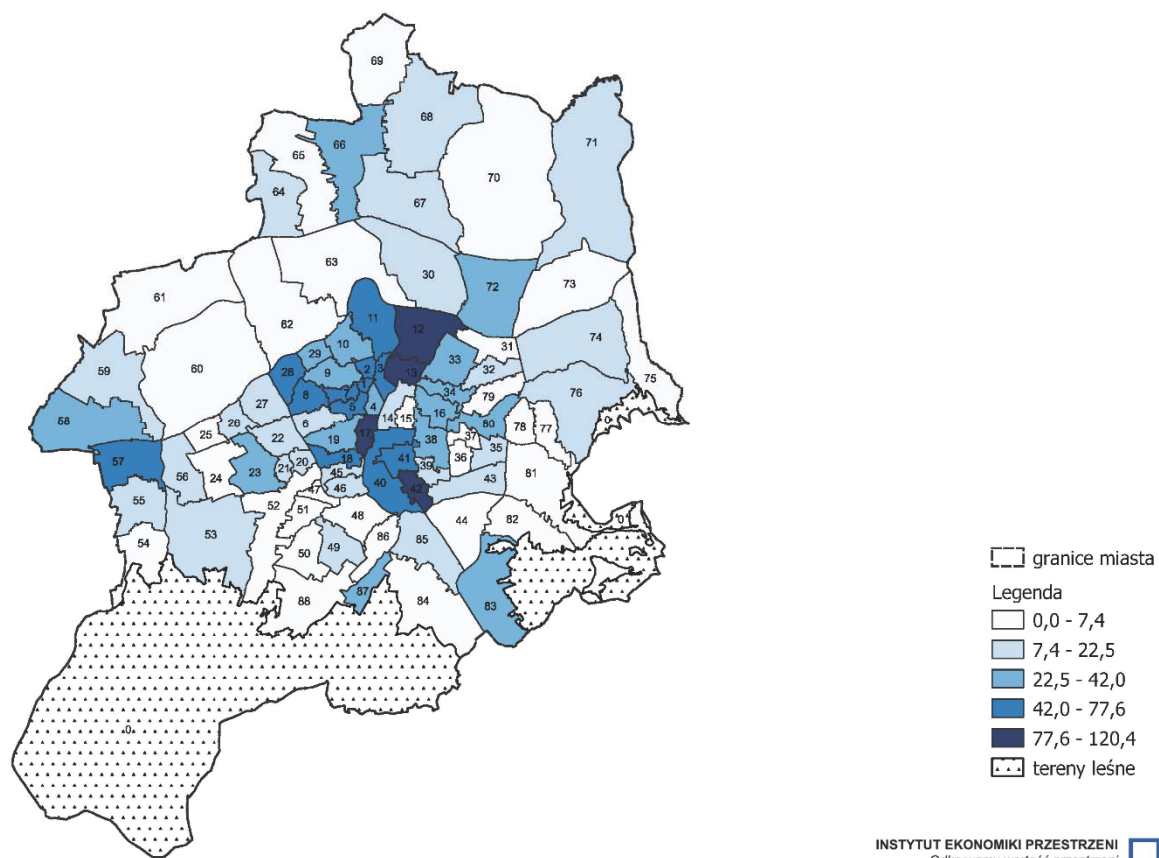

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej za lata 2013-2018.

Poniższa mapa przedstawia wewnątrzmijskie zróżnicowanie sytuacji materialnej rodzin, ocenianej na podstawie wskaźnika liczby dzieci korzystających z posiłków na 1000 mieszkańców. Na 88 zamieszkałych jednostek referencyjnych, wartości wskaźników wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 32 jednostkach (36%). Dzieci objęte pomocą w zakresie dożywiania zamieszkiwały najczęściej centralną część Leszczyn (42)⁶³ – 120,37 dzieci na 1000 mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym. Na kolejnych miejscach znalazła się Biała Wschód (podzielona na dwie jednostki urbanistyczne): 13 – 112,60, 12 – 101,94. Dzieci z 22 jednostek (na 88) nie korzystały w ogóle ze wsparcia w zakresie zapewnienia posiłku.

⁶³ W nawiasach podano numery jednostek urbanistycznych.

Mapa 27 Liczba dzieci korzystających z dożywiania w 2018 roku na 1000 mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym

INSTYTUT EKONOMIKI PRZESTRZENI
 Odkrywamy wartość przestrzeni

Wartości wskaźnika dot. liczby dzieci korzystających z dożywiania na 1000 mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 32 (36%), spośród 88 jednostek.

Dzieci objęte pomocą w zakresie dożywiania zamieszkiwały najczęściej centralną część Leszczyn (jed. urb. nr 42) – 120,37 dzieci na 1000 mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym. Na kolejnych miejscach znalazła się Biała Wschód (podzielona na dwie jednostki urbanistyczne): jed. urb. 13 – 112,60, jed. urb. 12 – 101,94.

Dzieci z 22 jednostek (na 88) nie korzystały w ogóle ze wsparcia w zakresie zapewnienia posiłku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Istotnych informacji na temat sytuacji rodziców dzieci do 15. roku życia w Bielsku-Białej dostarczają także wyniki ankiety przeprowadzonej wśród bielskich rodziców w czerwcu 2020 roku.⁶⁴ Wynika z nich, że większość rodziców (72%) jest zadowolona z życia w Bielsku-Białej i w większości dobrze ocenia jakość i dostępność różnych usług dla dzieci w Bielsku-Białej. Mimo to w ankiecie rodzice wymienili wiele problemów, które ich zdaniem wymagają rozwiązania i podjęcia działań ze strony Miasta, aby Bielsko-Biała mogła zostać uznana za miasto przyjazne rodzinom. Dla celów analitycznych wymienione przez mieszkańców problemy zostały pogrupowane w pięć obszarów.

NAJWAŻNIEJSZE PROBLEMY W OPINII RODZICÓW W BIELSKU-BIAŁEJ⁶⁵:

- **Zapewnienie dzieciom opieki oraz możliwości rozwoju w czasie pozaszkolnym**

Wielu rodziców wskazało w ankiecie, że w Bielsku-Białej brakuje bezpłatnych zajęć pozalekcyjnych. Prawie połowa ankietowanych (48%) negatywnie oceniła dostępność tego typu zajęć, przy czym ocen pozytywnych było 30%. Podkreślano, że chętnych na bezpłatne zajęcia pozalekcyjne prowadzone w szkołach (np. kółka zainteresowań) jest więcej niż dostępnych miejsc, co sprawia, że rodzice są zmuszeni zapisywać dzieci na zajęcia prywatne oferowane przez domy kultury lub placówki prywatne, a to, szczególnie w przypadku rodzin wielodzietnych, generuje wysokie koszty. Rodzice wskazywali także, że zbyt mało jest półkolonii oraz możliwości zapewnienia opieki dzieciom w trakcie wakacji oraz ferii. Problemem jest również czas wolny młodzieży – zdaniem rodziców brakuje skateparków oraz innych miejsc dla młodych, gdzie mogliby w aktywny i bezpieczny sposób spędzać wolny czas i spotykać się. Brakuje również możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego dla dzieci z niepełnosprawnościami. Zdaniem rodziców potrzebne jest zwiększenie oferty bezpłatnych lub dofinansowanych przez miasto pozalekcyjnych zajęć oraz rozwój możliwości spędzania czasu wolnego dla dzieci w wieku przedszkolnym oraz szkolnym.

- **Poruszanie się po Bielsku-Białej z dzieckiem**

Dla wielu rodziców dużym problemem jest bezpieczne i sprawne poruszanie się po mieście z dziećmi. Chodzi tu zarówno o dojeżdżenie/dojazd do szkoły, jak i pozostałe codzienne aktywności. Zdaniem rodziców w wielu dzielnicach brakuje chodników oraz dobrze oznakowanych przejść dla pieszych. Stan chodników również utrudnia rodzicom prowadzenie wózków dziecięcych, a dzieciom rowerków czy hulajnogi. Problemem są także bardzo ruchliwe drogi, korki, zbyt mała liczba progów zwalniających oraz brak miejsc parkingowych. W ocenie wielu rodziców komunikacja miejska w Bielsku-Białej jest słabo rozwinięta (autobusy kursują zbyt rzadko, centrum miasta jest słabo skomunikowane z pozostałymi częściami, a poruszanie się komunikacją miejską często wiąże się z przesiadkami oraz długim czasem oczekiwania na następny autobus). Zdaniem większości rodziców komunikacja miejska powinna być bezpłatna dla dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. Dużym problemem, bardzo często wskazywanym przez rodziców w ankiecie jest też brak rozwiniętej sieci ścieżek rowerowych umożliwiających sprawne i bezpieczne poruszanie się po mieście na rowerze z dziećmi.

- **Zapewnienie opieki dzieciom w czasie pracy rodziców**

Zbyt mała liczba bezpłatnych żłobków i przedszkoli była trzecim najczęściej wymienianym przez rodziców problemem w ankiecie. Wielu rodziców, chcąc pogodzić pracę z opieką nad dzieckiem,

⁶⁴ W ankiecie wzięło udział 1.016 rodziców mieszkających w Bielsku-Białej. Ankieta została zrealizowana na zlecenie Urzędu Miejskiego i przeprowadzona w ramach prac nad diagnozą sytuacji społecznej w mieście.

⁶⁵ Podsumowanie sporządzono w oparciu o analizę 783 komentarzy mieszkańców Bielska-Białej.

zmuszonych jest do korzystania z odpłatnej opieki, co stanowi duże obciążenie rodzinnego budżetu. Rodzice, których dzieci korzystają z państwowych placówek wskazywali, że często są one słabo wyposażone, a budynki wymagają remontu. Problemem są także zbyt krótkie godziny pracy żłobków i przedszkoli.

- **Dostępność i jakość opieki zdrowotnej**

Trudny dostęp do lekarzy specjalistów dziecięcych, brak dobrej bezpłatnej opieki medycznej dla dzieci, a także duże kolejki do specjalistów to kwestie, które były często wymieniane przez rodziców jako problem. Wskazywano, że jakość bezpłatnej opieki zdrowotnej w Bielsku-Białej jest słaba i w związku z tym rodzice często zmuszeni są szukać specjalistów w innych miastach. Należy jednak zaznaczyć, że mimo, iż dla wielu rodziców opieka zdrowotna w mieście jest problematyczna, to ogólnie większość ankietowanych dobrze oceniła dostępność i jakość opieki zdrowotnej w Bielsku-Białej. W obu przypadkach dominowały oceny pozytywne, które przy ocenie dostępności opieki zdrowotnej stanowiły 41% odpowiedzi, a w przypadku oceny jej jakości 45% wszystkich odpowiedzi.

- **Zbyt mała liczba miejsc do rodzinnego spędzania czasu wolnego oraz miejskich atrakcji dla dzieci (placów zabaw, miejsc rozrywki)**

Mimo, że dostępność i jakość miejsc, gdzie dzieci mogą spędzać czas na zabawie na dworze (np. place zabaw, parki) została oceniona w ankiecie przez większość rodziców pozytywnie (72% ocen pozytywnych), to jednocześnie w pytaniu dotyczącym problemów pojawiło się wiele komentarzy wskazujących na potrzebę modernizacji starych i zaniedbanych placów zabaw wciąż występujących w bielskich dzielnicach. Wielu rodziców widzi potrzebę budowy nowych, dużych i nowoczesnych placów zabaw. Ogólnie, zdaniem rodziców, dostępność i jakość miejsc do spędzania czasu wolnego z dziećmi uległa poprawie w ostatnich trzech latach, jednak potrzebne jest zwiększenie liczby tego typu miejsc, ponieważ istniejące, niedawno otwarte, są przepełnione i bardzo tłumnie odwiedzane, szczególnie w weekendy. Rodzicom brakuje parków, miejsc do spacerów, jazdy na rowerze i innych form aktywnego spędzania czasu na świeżym powietrzu. Brakuje także basenów, lodowisk oraz aquaparku. Bielscy rodzice chcieliby, aby w przestrzeni miasta pojawiło się więcej parków, terenów zielonych i miejsc dostosowanych do rodzinnego spędzania czasu.

W zakresie wspierania rodzin ważne są przyjęte przez miasto dwa dokumenty: Program Wspierania Rodziny oraz Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2018-2020⁶⁶ oraz Program Rodzina Plus⁶⁷.

Program Wspierania Rodziny(...) definiuje trzy cele strategiczne:

- 1) przywrócenie rodzinom przeżywającym trudności opiekuńczo-wychowawcze zdolności do prawidłowego wypełniania tych funkcji;
- 2) tworzenie warunków do skutecznego rozwoju systemu pieczy zastępczej w mieście Bielsko-Biała z ukierunkowaniem na formy rodzinne;
- 3) organizowanie wsparcia pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej w drodze do samodzielności.

Działania podejmowane przez Miasto w tym zakresie zostały szczegółowo przeanalizowane we wcześniejszej części rozdziału.

Natomiast Program Rodzina Plus obejmuje zadania, zwłaszcza te wykraczające poza obligatoryjną działalność samorządu, niezdefiniowane w innych programach na rzecz rodziny, tworząc pakiet działań

⁶⁶ Załącznik do Uchwały Nr XXXVI/707/2017 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 19 grudnia 2017 r.

⁶⁷ Załącznik do Uchwały Nr XX/374/2016 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 30 sierpnia 2016 r.

prorodzinnych skierowanych do rodzin zamieszkałych na terenie miasta Bielska-Białej, w szczególności rodzin wielodzietnych, ale także rodzin zastępczych, rodzin wychowujących dziecko niepełnosprawne oraz rodzin o niskim statusie materialnym.⁶⁸ Dwa cele strategiczne, na których opiera się program dotyczą zapewnienia rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej bezpieczeństwa socjalnego oraz podejmowania działań profilaktycznych wspierających rodziny. Program zakłada między innymi rozwijanie systemu ulg i zwolnień umożliwiających większy dostęp do oferty przygotowanej przez sieć miejskich instytucji kultury i sportu, a także organizowanie wypoczynku letniego i zimowego dla dzieci i młodzieży, również we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Wnioski i rekomendacje

W oparciu o wyniki diagnozy i przeprowadzonych warsztatów nasuwają się następujące wnioski oraz rekomendacje w przypadku wsparcia dla rodzin:

- istnieje potrzeba rozwoju sieci placówek wsparcia dziennego, których celem jest wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży oraz wsparcie rodzin w kwestiach opiekuńczo-wychowawczych;
- rekomenduje się podjęcie działań mających na celu promowanie idei rodzicielstwa zastępczego, celem zwiększania zasobu rodzin zastępczych;
- niezbędne są działania mające na celu skuteczne przeciwdziałanie tworzenia się rodzin wieloproblemowych, w których problemy przekazywane są z pokolenia na pokolenie;
- potrzebne jest stworzenie punktu szybkiej interwencji oraz położenie większego nacisku na pomoc terapeutyczną – specjalistyczną, psychiatryczną;
- niezbędne jest zwiększenie dostępności pomocy psychologicznej, począwszy od opieki żłobkowej i przedszkolnej, po edukację na poziomie podstawowym i średnim;
- niewystarczająca liczba miejsc opieki przystępnych cenowo w żłobku publicznym, a także brak dofinansowań do miejsc opieki w formach niepublicznych jest przyczyną rezygnacji bądź minimalizowania aktywności zawodowej, a także nie zachęca do posiadania większej liczby dzieci;
- istnieje potrzeba poszerzania liczby przedszkoli blisko miejsca zamieszkania, w szczególności na nowych osiedlach;
- w kontekście słabnącego zainteresowania kontynuowaniem nauki w bielskich szkołach wyższych konieczne jest nawiązanie bliskiej współpracy między szkołami średnimi, uczelniami oraz przedsiębiorcami, celem dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnego rynku pracy;
- niezbędne jest zwiększenie dostępności bezpłatnych zajęć pozalekcyjnych prowadzonych w szkołach (np. kółka zainteresowań), półkolonii oraz możliwości zapewnienia opieki dzieciom w trakcie wakacji oraz ferii.

---

⁶⁸ Ibidem, s. 4

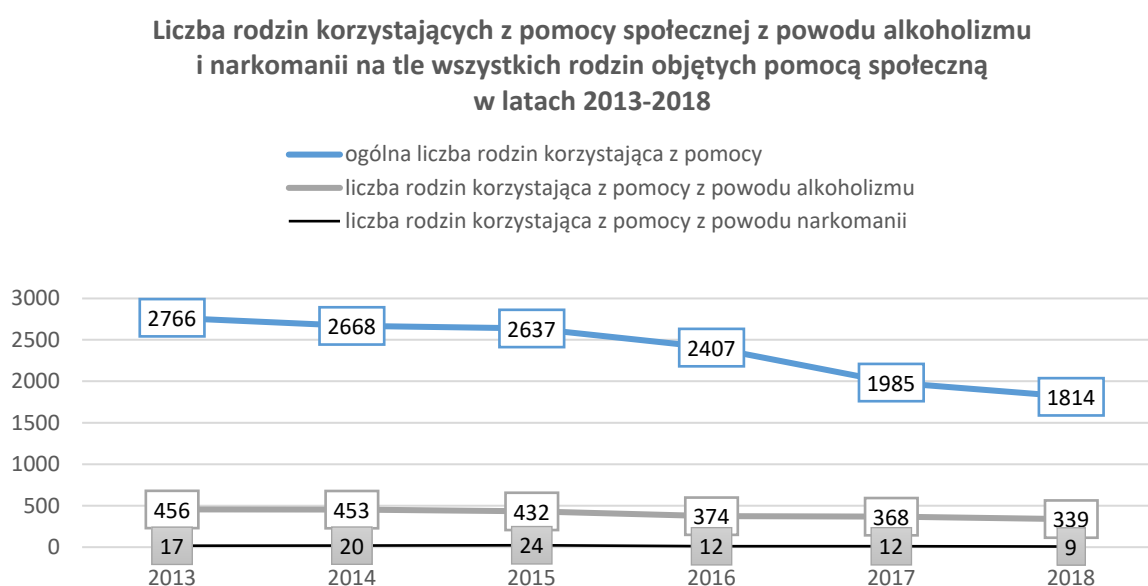
7. Uzależnienia i bezdomność

Dostępne dane nie umożliwiają dokładnego określenia skali uzależnień. Przyczyny są różne – osoby uzależnione i ich rodziny mogą nie zdawać sobie sprawy z problemu, mogą również go ukrywać albo próbować rozwiązywać we własnym gronie, nie korzystając z pomocy specjalistów. Z tego względu analiza problemu wymaga korzystania z fragmentarycznych danych pochodzących z różnych źródeł, a także uzupełniania ich danymi z badań społecznych.

Na podstawie szacunków Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przyjmuje się, że liczba osób uzależnionych od alkoholu stanowi około 2% populacji. W związku z czym należy przyjąć, że w Bielsku-Białej może mieszkać około 3 500 osób uzależnionych od alkoholu (w Polsce takich osób może być około 800 000). Z kolei liczba osób pijących szkodliwie może stanowić kolejne 5-7% mieszkańców miasta, tj. 9 000-12 000 (w Polsce około 3 mln osób). Problem nie dotyczy jednak tylko samych uzależnionych, są w niego wplątane także rodziny alkoholików. Szacuje się, że ta grupa stanowi kolejne 8% populacji, w Bielsku-Białej może to być blisko 14 000 osób. Na podstawie poczynionych szacunków można stwierdzić, że problem alkoholowy może dotyczyć bezpośrednio bądź pośrednio nawet około 29 500 mieszkańców Bielska-Białej, czyli 17% populacji miasta. Trudniej jest ocenić rozmiar występowania zjawiska narkomanii, ponieważ jest to problem złożony pod względem prawnym. Używanie narkotyków jest nielegalne i często ukrywane, przy tym zwiększa się ich różnorodność oraz dostępność.

Uzależnienia bardzo często związane są z życiową niezaradnością, w tym problemami natury opiekuńczo-wychowawczej, czy brakiem umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego. W związku z powyższym część osób uzależnionych korzysta ze wsparcia Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.

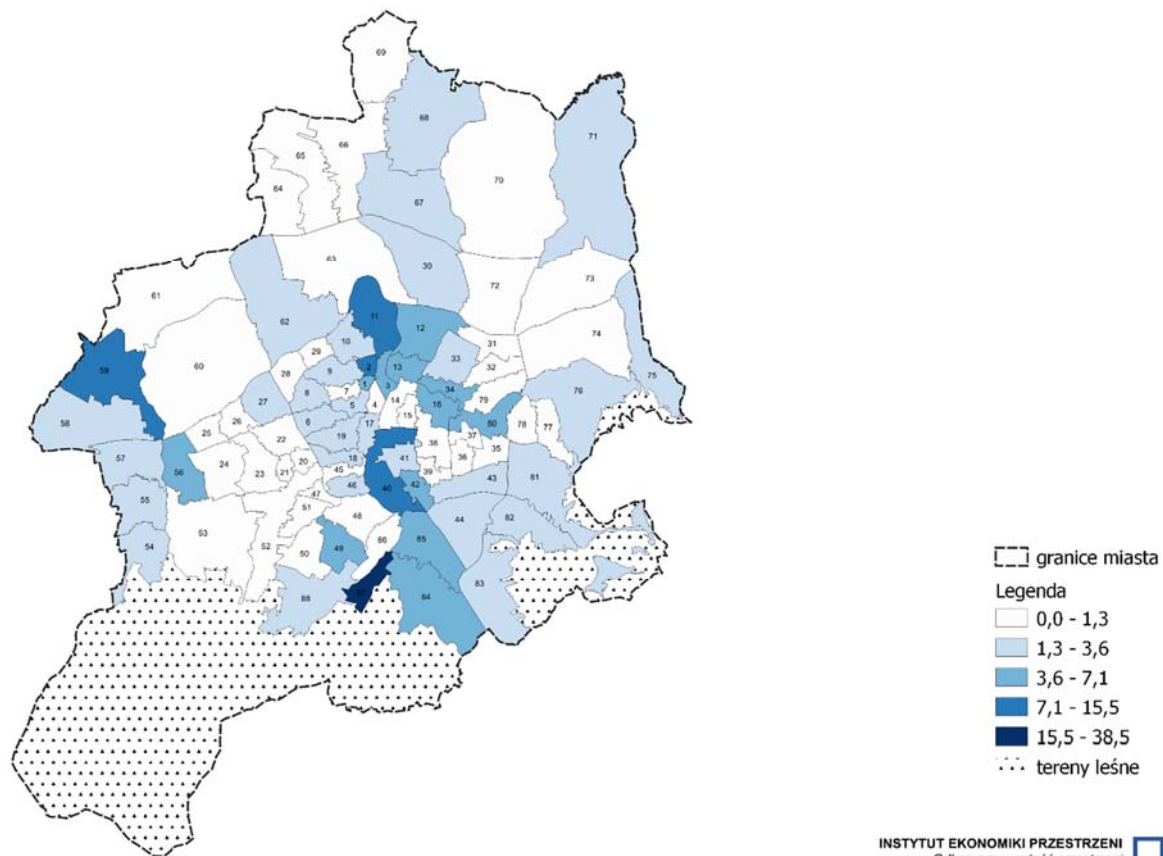
Wykres 54 Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu i narkomanii na tle wszystkich rodzin objętych pomocą społeczną w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Z powyższego wykresu wynika, że wraz ze spadkiem ogólnej liczby korzystających z pomocy, zmniejsza się także liczba rodzin, które korzystają z pomocy ze względu na alkoholizm czy narkomanię. Należy jednak zauważyć, że procentowy udział subpopulacji, której przyznano pomoc z powodu alkoholizmu w całej wspartej grupie nieznacznie rośnie. W 2018 roku takie rodziny stanowiły 18,7% wszystkich, które uzyskały pomoc (tj. o 0,2 p.p. więcej niż w 2017 roku oraz o 3,2 p.p. więcej niż w 2016 roku). Rodziny wsparte z tytułu zażywania narkotyków stanowiły w 2018 roku 0,5% wszystkich, które otrzymały wsparcie. Ich liczba począwszy od 2015 roku stale zmniejsza się, w 2018 roku odnotowano 9 takich przypadków.

Mapa 28 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenie na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców

INSTYTUT EKONOMIKI PRZESTRZENI
Odkrywamy wartość przestrzeni

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Wartości wskaźnika dot. liczby osób, którym przyznano świadczenia z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 34 (39%), spośród 88 jednostek.

Liczba rodzin, które korzystały w 2018 roku z pomocy społecznej z tytułu alkoholizmu wyniosła 339.

Najwięcej takich osób zamieszkiwało południową część Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87), tj. 38,52 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Na dalszych pozycjach znalazły się przemysłowa część Wapienicy (jed. urb. nr 59) – 15,52 oraz wschodnia część Dolnego Przedmieścia (jed. urb. nr 11) – 11,25. Należy nadmienić, iż na terenie wskazanych jednostek zlokalizowane są odpowiednio: Schronisko dla Osób Bezdomnych (Mikuszowice Śląskie) oraz osiedle mieszkań do najmu socjalnego (Wapienica).

W 27 jednostkach urbanistycznych nie odnotowano korzystających z tego typu wsparcia.

Uzależnienie od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych jest czynnikiem sprzyjającym wypadkom, w tym m.in. wypadkom komunikacyjnym i utonięciom. Na przestrzeni lat 2013-2018 w Bielsku-Białej niemal dwukrotnie zmniejszyła się liczba osób kierujących pojazdami w stanie nietrzeźwości. W 2013 roku ich liczba wyniosła 738 i była najwyższa w całym omawianym okresie. Natomiast w 2018 roku zatrzymano 385 osób nietrzeźwych (tj. o 73 osoby mniej niż w 2017 roku). Liczba osób zatrzymanych w stanie wskazującym na spożycie alkoholu (zawartość alkoholu we krwi od 0,2 do 0,5 promila) w omawianym okresie ulegała wahaniom. Najwięcej takich osób zatrzymano w roku 2015 – 381, najmniej w 2017 – 103. Porównując lata 2017 i 2018, nastąpił ponowny wzrost liczby zatrzymanych osób z tego powodu (wzrost o 84 osoby z 103 w 2017 roku do 187 w roku 2018).

Nietrzeźwi, zarówno kierujący, jak i piesi, są sprawcami wypadków i kolizji drogowych. W Bielsku-Białej w 2018 roku osoby pod wpływem alkoholu spowodowały łącznie 17 wypadków (w tym 11 z winy kierującego, 6 z winy pieszego) oraz 92 kolizje (w tym 85 z winy kierującego). Liczba wypadków spowodowanych przez nietrzeźwych w latach wcześniejszych była wyższa: w 2017 roku wynosiła 25, a w 2016 – 23 wypadki. Liczba kolizji pozostaje na zbliżonym poziomie: w 2017 roku – 92, w 2016 roku – 89. W 2018 roku do zdarzeń dochodziło częściej z winy kierujących (spowodowali 88% wszystkich kolizji i wypadków z powodu nietrzeźwości). Wypadki z udziałem nietrzeźwych stanowiły w 2018 roku 11,56% wszystkich wypadków, do których doszło w rejonie działania Komendy Miejskiej Policji (odnotowano ich łącznie 147) oraz 2,02% wszystkich kolizji (łącznie 4 553).

Powołując się na wyniki badania przeprowadzonego na zlecenie Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej⁶⁹ można zauważyć, że 12,6% spośród badanych osób spożywających alkohol, przyznało się, że prowadziły pojazd pod jego wpływem. Większość osób, które prowadziły samochód po spożyciu alkoholu, zrobiło to 2-3 razy w życiu (45,1% ankietowanych) lub tylko jeden raz (41,2% badanych). Co 10. badany kierował auto pod wpływem alkoholu 4-6 razy w życiu (9,8%), a pozostali respondenci jeszcze częściej (3,9% badanych). Ponadto co 8. dorosły mieszkaniec Bielska-Białej przyznał, że jechał samochodem kierowanym przez pijanego kierowcę (12,8%). Przyzwolenie na jazdę pod wpływem alkoholu świadczy o ciągle niewielkiej wiedzy na temat skutków takich zachowań, stąd potrzeba nieprzerwanej edukacji w tym zakresie. Niezbędne jest zarówno wzmacnianie postaw braku akceptacji wobec pijanych kierowców, jak i edukowanie mieszkańców w zakresie bezwzględnej konieczności i sposobach podejmowania reakcji w sytuacji bycia świadkiem prowadzenia pojazdów przez osoby nietrzeźwe.

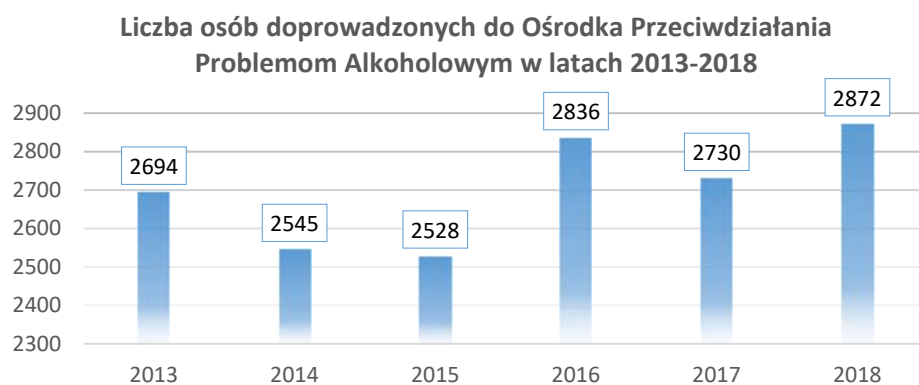
Niepokojące dane w zakresie liczby osób doprowadzanych do izby wytrzeźwień docierają z Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym w Bielsku-Białej. Zgodnie z poniższym wykresem, rok 2018 był najgorszy pod względem liczby nietrzeźwych osób wymagających interwencji, bowiem w izbie wytrzeźwień znalazły się 2 872 osoby (tj. o 142 więcej niż w roku 2017). Trzeba zaznaczyć, że wiele z tych osób było doprowadzanych do izby kilkakrotnie. Straż Miejska prowadzi również swoje statystyki w tym zakresie.⁷⁰ Wpisują się one w niekorzystny trend związany z większą liczbą osób nietrzeźwych wymagających interwencji. W 2018 roku Straż Miejska podejmowała działania wobec 796 osób nietrzeźwych (w 2017 roku było 550 takich przypadków).

---

⁶⁹ Diagnoza problemów alkoholowych, używania substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych i przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Bielska-Białej oraz postaw, opinii i zachowań wobec tych szkodliwych zjawisk społecznych w środowisku lokalnym. Bielsko-Biała, grudzień 2018 r.

⁷⁰ Na podstawie Informacji rocznej z działalności Straży Miejskiej za rok 2018.

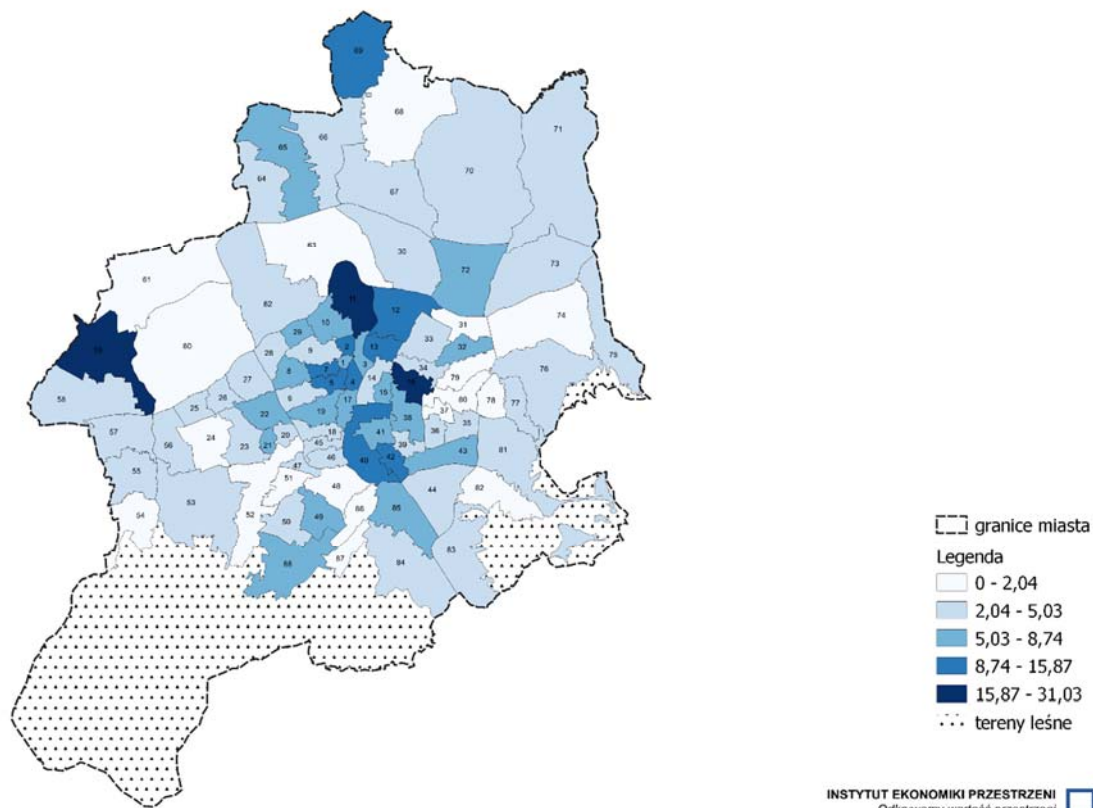
Wykres 55 Liczba osób doprowadzonych do Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych za lata 2013-2018.

Mapa 29 Liczba osób doprowadzonych do Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym na 1000 mieszkańców w 2018 roku

Wartości wskaźnika dot. liczby osób doprowadzonych do Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 31 (35%), spośród 88 jednostek.

W 2018 roku najczęściej do Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym trafiali mieszkańcy przemysłowej części Wapienicy (jed. urb. nr 59) – 31,01 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, wschodniej części Osiedla Grunwaldzkiego(jed. urb. nr 16) – 28,83 oraz Dolnego Przedmieścia (jed. urb. nr 11) – 27,33.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Z danych Komendy Miejskiej Policji w Bielsku-Białej wynika, że w 2018 roku popełniono 316 przestępstw z *ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii* (w 2017 roku było ich 413), w tym 37% przestępstw zostało popełnionych przez osoby nieletnie. Z ogólnej liczby 117 osób podejrzanych, nieletnich było 16. Najwięcej przestępstw odnotowano za posiadanie narkotyków – 242 (tj. o 66 mniej, niż w 2017 roku). Policjanci zabezpieczyli narkotyki o wartości 510 000 zł, wśród nich najwięcej marihuany. Eksperti prognozują, że zwiększeniu ulegnie produkcja substancji psychotropowych na bazie ogólnie dostępnych środków farmakologicznych (zakup takich farmaceutyków nie stanowi trudności, nawet przy hurtowym obrocie). Zorganizowane grupy przestępcze rozbudowywać będą kanały przemytu narkotyków.⁷¹

Przeprowadzone w 2018 roku badania⁷² potwierdzają, że najczęściej zażywany narkotykiem jest marihuana (70,7% badanych). Rzadziej jako środek odurzający stosowano alkohol z lekami (31,5% badanych) i dopalacze (27,2% badanych). Osoby zażywające środki odurzające, najczęściej przyjmują tego rodzaju substancje, żeby się odprężyć, zrelaksować (44,6% badanych). Dla 40,2% używających wystarczającym motywem przyjmowania środków odurzających jest branie tych substancji przez inne osoby. W tym kontekście istotne wydaje się ciągłe zwiększanie świadomości konsekwencji zdrowotnych i prawnych związanych z używaniem środków psychoaktywnych poprzez podejmowanie działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych do społeczności lokalnej

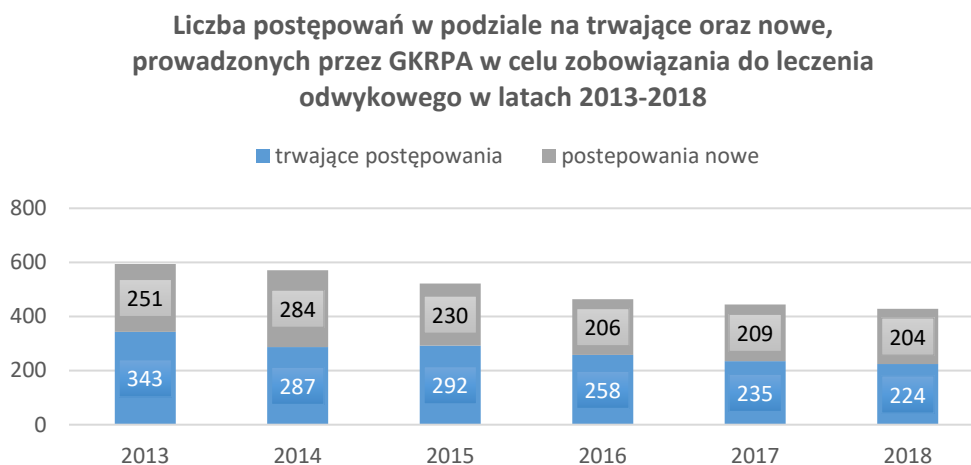
O skali zjawiska uzależnienia od alkoholu mówią również dane gromadzone przez Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Bielsku-Białej (dalej jako GKRPA lub Komisja), której zadaniem jest zmotywowanie osób uzależnionych do podjęcia terapii odwykowej, bądź jeśli motywowanie nie przynosi rezultatu, kierowanie wniosków do sądu o zobowiązanie do leczenia odwykowego. W latach 2013-2018 GKRPA prowadziła łącznie 3 023 postępowania, w tym do sądu skierowała 668 wniosków o zobowiązanie sądowe do podjęcia leczenia odwykowego. Jak wynika z poniższego wykresu liczba postępowań prowadzonych przez GKRPA w analizowanym okresie stale malała. Najwięcej postępowań było prowadzonych w 2013 roku – 594, natomiast w 2018 roku prowadzono ich 428 (o 166 mniej, niż w roku 2013).

---

⁷¹ Zagrożenia i wyzwania w ponowoczesnym świecie. Red. Grzegorz Ignatowski, Sławomir Szymański, Społeczna Akademia Nauk, Łódź-Warszawa 2017, s. 137-138

⁷² Diagnoza problemów alkoholowych, używania substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych i przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Bielska-Białej oraz postaw, opinii i zachowań wobec tych szkodliwych zjawisk społecznych w środowisku lokalnym. Bielsko-Biała, grudzień 2018 r.

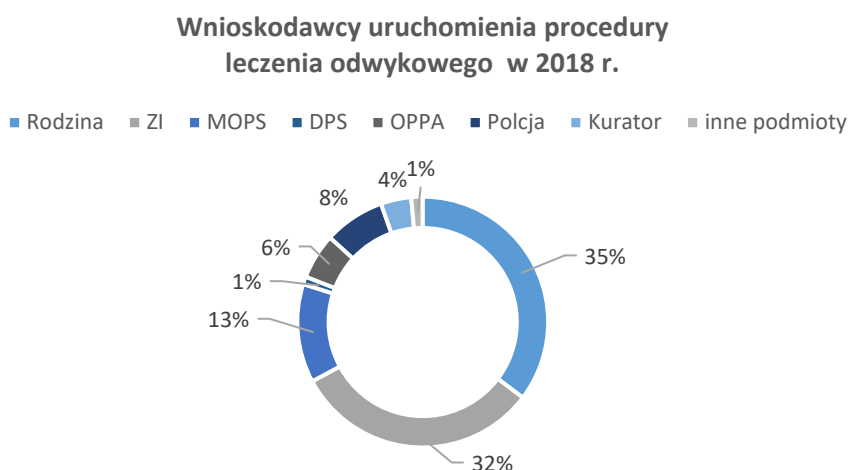
Wykres 56 Liczba postępowań w podziale na trwające oraz nowe, prowadzonych przez GKRPA w celu zobowiązania do leczenia odwykowego w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki Rozwiązywania Problemów Alkoholowych za lata 2013-2018.

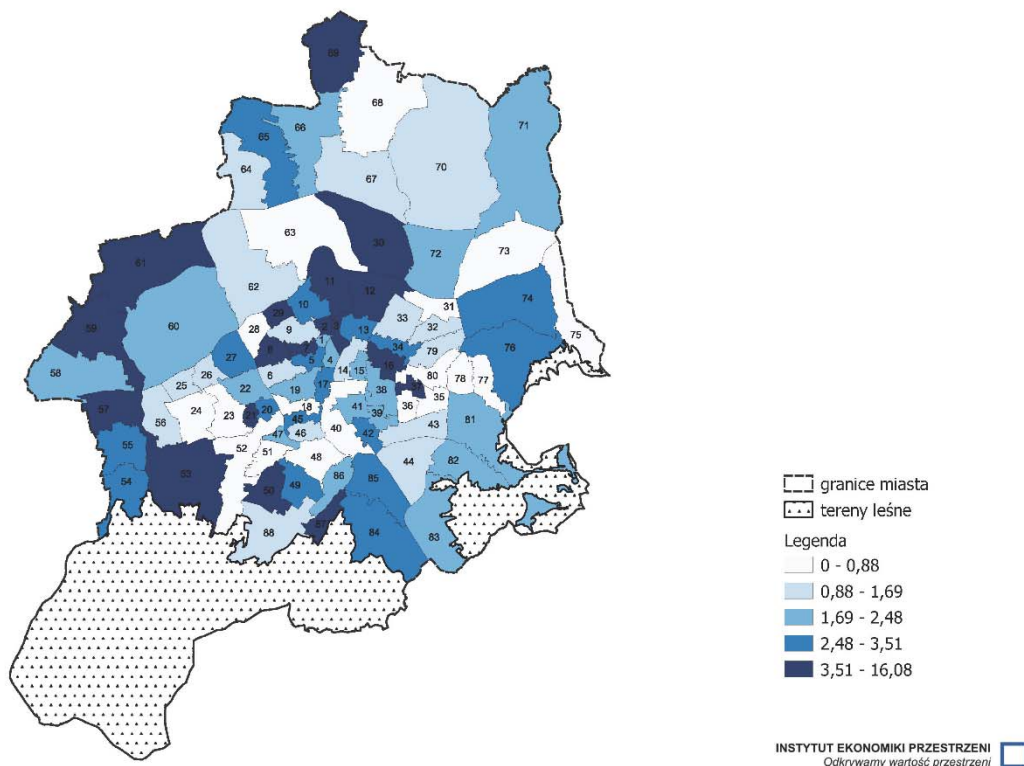
Wciąż odnotowuje się jednak sporo nowych osób, które zostają skierowane do GKRPA – każdego roku Komisja wszczyną powyżej 200 postępowań, co potwierdza istotność problemu. Zdecydowaną większość objętych wsparciem GKRPA stanowią mężczyźni (blisko 80% wszystkich osób). Ich liczebna przewaga utrzymuje się przez wszystkie analizowane lata. Zobowiązanie do podjęcia leczenia najczęściej jest kierowane do osób, które w związku ze swoją chorobą alkoholową powodują rozkład życia rodzinnego, demoralizację nieletnich, bądź systematycznie zakłócają spokój lub porządek publiczny. Wnioski o leczenie najczęściej inicjowane są przez rodziny bądź zespół interdyscyplinarny, co jest oznaką współwystępowania razem z problemem alkoholowym problemu przemocy w rodzinie.

Wykres 57 Wnioskodawcy uruchomienia procedury leczenia odwykowego w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych za lata 2013-2018.

Mapa 30 Liczba wniosków skierowanych do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 1000 mieszkańców

Wartości wskaźnika dot. wniosków skierowanych do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 37 (42%), spośród 88 jednostek.

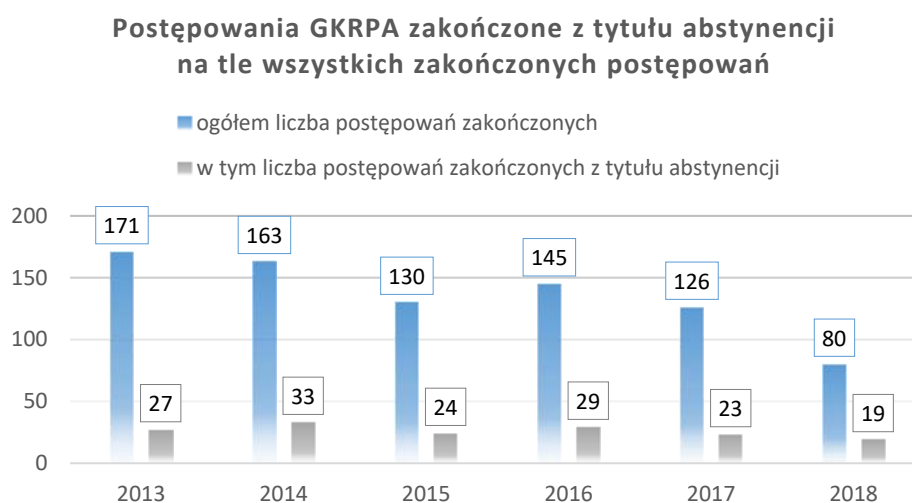
Najwięcej wniosków wystosowano wobec wschodniej części Dolnego Przedmieścia (jed. urb. nr 11) – 16,08. Druga w kolejności jednostka Kamienica (jed. urb. nr 50) odnotowała dwukrotnie niższą wartość – 8,97.

W 15 jednostkach urbanistycznych nie odnotowano tego problemu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

W 2018 roku GKRPA obradowała w trakcie 141 posiedzeń, na które zaproszono 1 270 osób uzależnionych wraz z członkami rodzin. Tylko nieco więcej, niż połowa zaproszonych osób stawiła się na spotkanie (667 osób). Wpływ na zakończenie prowadzonego przez GKRPA postępowania mają zarówno przyczyny pozytywne, takie jak zachowanie abstynencji, w tym ukończenie terapii przez uzależnionego, jak i dość często – zmiana miejsca zamieszkania czy zgon. W 2018 roku na 80 zakończonych procedur, tylko 19 było spowodowanych utrzymaniem abstynencji, w tym 10 zakończeniem terapii. Stanowiły one 23,8% wszystkich zakończonych postępowań. Wynik ten był lepszy od odnotowanych w poprzednich latach, jednak wciąż wydaje się niewystarczający w kontekście skutecznego rozwiązywania problemów uzależnień od alkoholu w Bielsku-Białej.

Wykres 58 Postępowania GKRPA zakończone z tytułu abstynencji na tle wszystkich zakończonych postępowań

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych za lata 2013-2018.

Oprócz uzależnień od substancji psychoaktywnych, przedstawiciele instytucji obecnych na spotkaniu diagnostycznym zwrócili uwagę na uzależnienia behawioralne, dotyczące przede wszystkim osoby młode. Chodzi w szczególności o uzależnienia od komputera i internetu, które wiążą się z coraz bardziej powszechnym i stałym dostępem do sieci. Nie bez znaczenia jest również fakt bagatelizowania tego problemu, wynikający z niskiej świadomości skutków takich zachowań. Przykładem jest między innymi zauważalna niechęć rodziców do uczestnictwa w spotkaniach czy wywiadówkach o charakterze profilaktycznym. Opinia specjalistów była zgodna, że kluczowa z punktu widzenia skutecznego przeciwdziałania uzależnieniom, jest profilaktyka. Podejmowane działania muszą mieć jednak charakter stały, nie mogą być prowadzone w trybie akcyjnym, nieregularnym. Aby możliwe było systematyczne podejmowanie takich działań, niezbędne jest według ekspertów zwiększenie środków finansowych, które umożliwią zatrudnienie specjalistów oraz lepsze dotarcie do dzieci i młodzieży. Zwrócono uwagę, że działania profilaktyczne powinny mieć swoje stałe miejsce w programach nauczania, z dostosowaniem treści do wieku uczniów. Ich celem byłoby nie tylko podnoszenie wiedzy o możliwych formach uzależnień oraz ich skutkach, ale także zmiana nastawienia do osób z problemami – uzależnionych, doświadczających przemocy czy bezdomnych. Istotnym działaniem jest również praca z rodzicami, której efektem powinno być podniesienie wiedzy i kompetencji wychowawczych.

Problem uzależnień bardzo często staje się przyczyną kolejnych problemów, w tym problemu bezdomności zdefiniowanego w *ustawie o pomocy społecznej*.⁷³ Potwierdzają to dane ogólnopolskie⁷⁴ które wskazują, że najczęstszymi przyczynami bezdomności są (wg kolejności występowania): konflikty rodzinne, uzależnienia (w tym głównie od alkoholu), a także eksmisja i wymeldowanie z mieszkania.

Chcąc przeanalizować rozwój polityki społecznej wobec bezdomności, należy najpierw przyjrzeć się skali i charakterowi tego zjawiska w Bielsku-Białej. Na podstawie danych zaczerpniętych z ogólnopolskich badań liczby osób bezdomnych można stwierdzić, że w Bielsku-Białej z roku na rok zmniejsza się liczba osób wykluczonych ze względu na bezdomność. W 2018 roku wyniosła ona 192 osoby i była najniższa w całym analizowanym okresie (spadek o 55 osób między rokiem 2013 a rokiem 2018). W 2018 roku zdecydowaną większość wśród osób bezdomnych stanowili mężczyźni 71,3% (137 osób), 19,3% stanowiły kobiety (37 osób), a 9,4% dzieci (18 osób), które przebywały w placówkach z jednym z rodziców. Ponad 96% (tj. 185 osób) osób bezdomnych przebywających na terenie Bielska-Białej korzystało ze wsparcia placówek instytucjonalnych, natomiast 7 osób (4 mężczyzn i 3 kobiety) znajdowało się w miejscach niemieszkalnych. Wraz ze zmniejszeniem się liczby osób bezdomnych, zmniejsza się również liczba osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej ze względu na bezdomność. W 2018 roku zostało wspartych łącznie 159 takich rodzin, stanowiły one 6,75% wszystkich korzystających z pomocy społecznej. Z roku na rok wskaźnik ten maleje. W okresie 2013-2018 najwyższe wartości odnotowano w latach 2014 – 301 rodzin (co stanowiło 8,7% wszystkich korzystających z pomocy) oraz 2015 – 305 rodzin (7,5%).

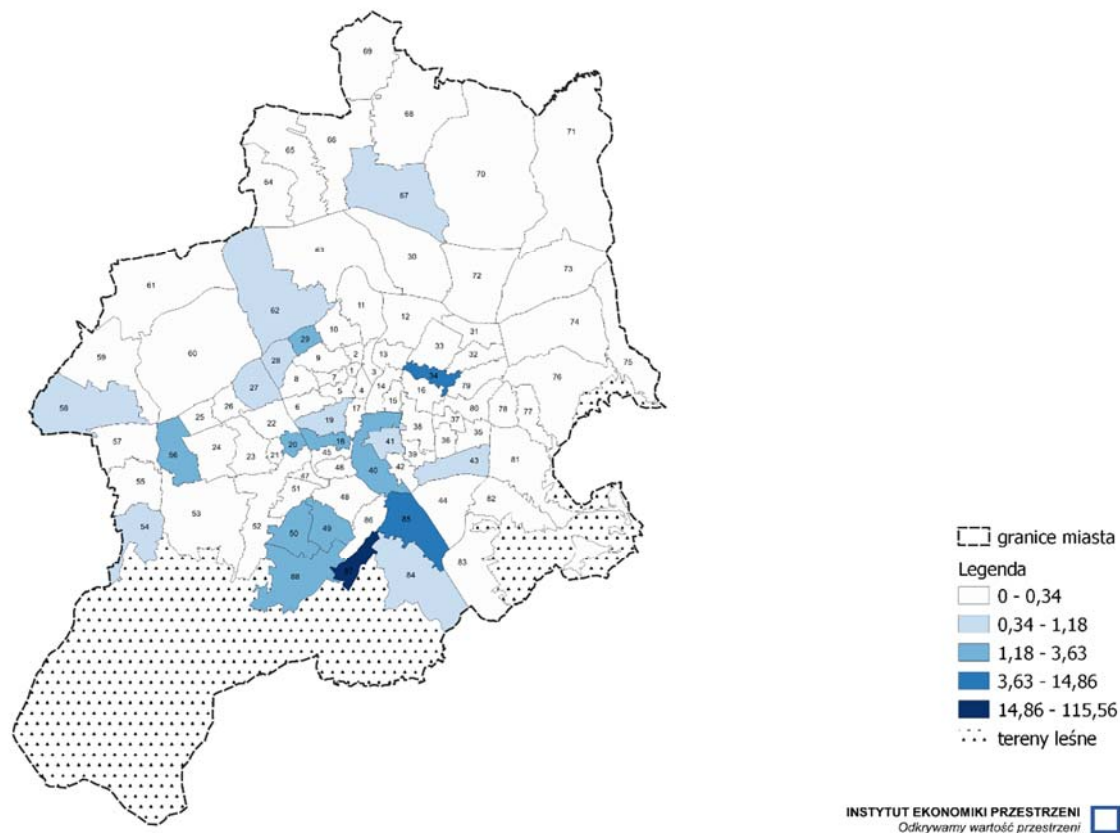
Przedstawiciele instytucji zajmujących się problemem bezdomności w Bielsku-Białej podkreślili, że choć szacowana na podstawie ogólnopolskiego badania liczba osób bezdomnych zmniejsza się, jednak w obecnej sytuacji epidemicznej, która może powodować utratę pracy i w konsekwencji trudności z utrzymaniem mieszkania – problem bezdomności w mieście może przybierać na sile.

---

⁷³ Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej za osobę bezdomną uznaje się osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

⁷⁴ Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych - Edycja 2019: <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019>, (dostęp: 23.02.2020 r.).

Mapa 31 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

Wartości wskaźnika dot. liczby osób, którym przyznano świadczenia z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 8 (9%), spośród 88 jednostek.

Świadczenia udzielane przez MOPS z tytułu bezdomności były kierowane przede wszystkim do mieszkańców południowej części Mikuszowic Śląskich (jed. urb. nr 87) – 115,56 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.

Kolejna jednostka odnotowała o 7 razy niższy wynik.

Wysoki wynik Mikuszowic Śląskich wynika jednak z funkcjonowania na tym terenie Schroniska dla Osób Bezdomnych oraz Schroniska dla Osób Bezdomnych z Usługami Opiekuńczymi.

Wsparcie instytucjonalne w zakresie udzielania schronienia osobom bezdomnym oferuje w Bielsku-Białej Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, prowadząc: Noclegownię (1 placówka, 50 miejsc), Schronisko Osób Bezdomnych (1 placówka, 55 miejsc) oraz Schronisko dla Osób Bezdomnych z usługami opiekuńczymi (1 placówka, 15 miejsc). W 2018 roku z tego typu wsparcia skorzystały 392 osoby. W ramach współpracy ze Śląską Fundacją Błękitny Krzyż prowadzono Ośrodek Readaptacyjny posiadający 20 miejsc hostelowych (w tym 10 miejsc przeznaczonych dla mieszkańców Bielska-Białej). Pomoc dla osób bezdomnych nie koncentrowała się tylko na zapewnieniu wsparcia doraźnego – miejsca schronienia, czy posiłku. Ofertowano również działania nastawione na aktywizację zawodową i reintegrację społeczną, umożliwiające powrót na rynek pracy. W 2018 roku zawarto 188 kontraktów socjalnych ze 123 osobami bezdomnymi objętymi pomocą instytucjonalną. Z kolei indywidualny program wychodzenia z bezdomności realizowano z 6 osobami bezdomnymi, natomiast z różnych form aktywizacji w zakresie zatrudnienia skorzystało 12 osób bezdomnych.

Przytoczone dane wskazują, że niewielka część osób bezdomnych stara się aktywnie wpłynąć na zmianę swojej sytuacji. Ten problem dostrzegają także przedstawiciele instytucji, którzy podkreślali, że jedną z głównych przeszkód jest brak chęci współpracy z pracownikiem socjalnym, a także nierozwiązana sprawa uzależnień (przeważnie od alkoholu bądź środków psychoaktywnych).

W sferze infrastrukturalnej natomiast zwrócono uwagę na potrzebę zapewnienia noclegowni dla kobiet oraz ogrzewalni, których brakuje w mieście. W kwestiach pomocy doraźnej wskazano, że obowiązujące procedury bardzo często uniemożliwiają udzielenie szybkiej pomocy. Chodzi przede wszystkim o zbyt długie oczekiwanie na leki, co często skutkuje pogorszeniem stanu zdrowia osób potrzebujących. Innym problemem jest brak interwencyjnego miejsca dla osób bezdomnych np. wypisywanych z oddziałów ratunkowych w ciągu nocy, których stan zdrowia nie pozwala na przebywanie w noclegowni (skrajne wyniszczenie, niedożywienie, trudności w poruszaniu się).

Podczas spotkania zwrócono również uwagę na brak długofalowej pomocy mieszkaniowej ze wsparciem. Obecnie osoby bezdomne mogą ubiegać się o lokale mieszkalne z zasobów gminy. Potrzebny jest natomiast program mieszkaniowy, który pozwoliłby na usamodzielnianie osób bezdomnych, które wcześniej byłyby przygotowane do zamieszkania. Mieszkania powinny być objęte opieką specjalistów, celem monitorowania sytuacji osób wychodzących z bezdomności oraz odpowiedniego reagowania na sytuacje problemowe, np. powrót do uzależnień czy utratę pracy.

W podjętej dyskusji przewijał się również wątek braku partnerów społecznych, gotowych do współpracy w zakresie przeciwdziałania problemowi bezdomności w Bielsku-Białej. Szczególnie istotny z punktu widzenia Miasta jest współdziałanie w tworzeniu bazy noclegowej dla osób bezdomnych oraz udzielania schronienia.

Przytoczone w tej części dane oraz opinie specjalistów wskazują, że potrzebna jest realizacja kompleksowych działań wspierających powrót do życia społecznego osób bezdomnych. Podejmowane działania o charakterze doraźnym są bardzo ważne, jednak nie rozwiązują problemu. W tym kontekście istotna staje się właściwa koordynacja współpracy podmiotów wspierających osoby bezdomne oparta o długoterminowy program walki z problemem bezdomności i łagodzenia jej skutków.

Inicjatywy Bielska-Białej w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom zostały zapisane w dwóch dokumentach: Gminnym programie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na rok 2020⁷⁵ oraz Gminnym Programie Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2014-2020⁷⁶.

Do celów strategicznych Gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na rok 2020⁷⁷ należą:

- 1) ograniczenie szkód związanych ze spożywaniem napojów alkoholowych,
- 2) ograniczenie zaburzeń życia rodzinnego, w tym szkód zdrowotnych i rozwojowych dzieci i młodzieży z rodzin z problemem alkoholowym,
- 3) ograniczenie zjawiska picia alkoholu przez dzieci i młodzież,
- 4) zwiększenie dostępności do osób, instytucji i organizacji systemu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych,
- 5) ograniczenie przypadków naruszeń prawa w związku z alkoholem,
- 6) zwiększenie wrażliwości społecznej na problem nietrzeźwych kierowców, szkód zdrowotnych związanych ze spożyciem alkoholu oraz towarzyszącą mu przemoc w rodzinie. Podniesienie poziomu wiedzy społeczności lokalnej o zasobach systemu przeciwdziałania alkoholizmowi i przemocy w rodzinie,
- 7) zwiększenie kompetencji służb systemu przeciwdziałania alkoholizmowi i przemocy w rodzinie, w tym rozwój kompetencji wychowawczych i profilaktycznych osób pracujących z dziećmi i młodzieżą.

Natomiast głównym celem Programu Przeciwdziałania Narkomanii na terenie Bielska-Białej⁷⁸ jest ograniczenie zażywania środków odurzających oraz związanych z tym problemów społecznych i zdrowotnych występujących na terenie Bielska-Białej, a także zapobieganie powstawaniu nowych patologii. Cel ten powinien zostać osiągnięty, dzięki następującym celom szczegółowym:

- 1) zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej dla osób uzależnionych, zagrożonych uzależnieniem oraz członków ich rodzin;
- 2) prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej oraz edukacyjnej z zakresu rozwiązywania problemów narkomanii adresowanych do dzieci i młodzieży;
- 3) podniesienie wiedzy społeczeństwa na temat problemów związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych i możliwości zapobiegania zjawisku narkomanii;
- 4) wspomaganie działalności instytucji, organizacji pozarządowych i osób fizycznych, służących rozwiązywaniu problemów narkomanii;
- 5) diagnozowanie i monitorowanie problemów narkomanii na terenie Bielska- Białej.

Wnioski i rekomendacje

W oparciu o wyniki diagnozy i przeprowadzonych warsztatów nasuwają się następujące wnioski oraz rekomendacje w przypadku rozwiązywania problemom uzależnień:

- rośnie liczba osób wymagających wsparcia ze względu na problem alkoholowy (klientów MOPS oraz OPPA);
- niezbędne są działania mające na celu zwiększanie świadomości konsekwencji zdrowotnych i prawnych związanych z używaniem środków psychoaktywnych poprzez

⁷⁵ Załącznik do uchwały Nr XIV/305/2019 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 17 grudnia 2019 r.

⁷⁶ Załącznik do Uchwały Nr XLI/968/2014 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 29 kwietnia 2014r.

⁷⁷ Gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na rok 2020, s. 26

⁷⁸ Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2014-2020, s. 21-24

podejmowanie działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych do społeczności lokalnej;

- konieczność podejmowania stałych działań profilaktycznych dot. przeciwdziałania problemom uzależnień wśród dzieci i młodzieży (ze szczególnym uwzględnieniem uzależnień behawioralnych);
- w zakresie skutecznego wsparcia osób bezdomnych, istnieje potrzeba zapewnienia noclegowni dla kobiet oraz ogrzewalni, których brakuje w mieście;
- niezbędna jest realizacja programu mieszkaniowego, który pozwoliłby na usamodzielnianie osób bezdomnych, które wcześniej byłyby przygotowane do zamieszkania;
- w Bielsku-Białej występuje ograniczona liczba partnerów społecznych, którzy mogliby włączyć się w realizację działań na rzecz osób bezdomnych;
- brakuje lokalnego programu walki z problemem bezdomności i łagodzenia jej skutków, którego zadaniem byłaby m.in. koordynacja współpracy podmiotów wspierających os. bezdomne.

8. Przemoc w rodzinie

Poważną dysfunkcją rodziny, często związaną z współwystępowaniem problemów alkoholowych lub narkotykowych jest przemoc. Zgodnie z art. 2 pkt 2 *ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*⁷⁹, jest to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Przemoc może przybierać różne formy, w tym: przemoc psychiczną, fizyczną, seksualną czy ekonomiczną.

Publikowane przez Policję dane w ujęciu ogólnopolskim⁸⁰ stanowią, że w 2019 roku liczba osób doznających przemocy w rodzinie wyniosła 88 032, w tym 74,1% stanowiły kobiety (65 195), 13,8% dzieci (12 161), a 12,1% mężczyźni (10 676). Liczebność grupy stosującej przemoc wyniosła w 2019 roku 74 910 osób, z czego 91% stanowili mężczyźni. Zdecydowana większość sprawców fizycznego bądź psychicznego znęcania się nad członkami rodziny działała pod wpływem alkoholu – szacuje się, że było ich 56,8% (tj. 42 583 osób). Nie jest to jednak pełny obraz tego zjawiska w Polsce, ponieważ przytoczone dane dotyczą tylko przypadków stwierdzonych w ramach procedury Niebieskie Karty, zainicjowanych właśnie przez Policję.

Oszacowanie rzeczywistej skali przemocy w rodzinach jest skomplikowane. Ten problem pojawia się bowiem także bez współwystępowania uzależnień - w dobrze sytuowanych rodzinach, co dodatkowo może usypiać czujność. W Bielsku-Białej dostępne są oficjalne statystyki MOPS oraz Zespołu Interdyscyplinarnego (ZI), które dotyczą tylko ujawnionych aktów przemocy. Z drugiej strony – ze względu na to, że przemoc w rodzinie jest problemem bardzo wrażliwym, nie jest ona zawsze ujawniana, a co za tym – jest trudna do rozpoznania. Związek emocjonalny ze sprawcą, obawa przed

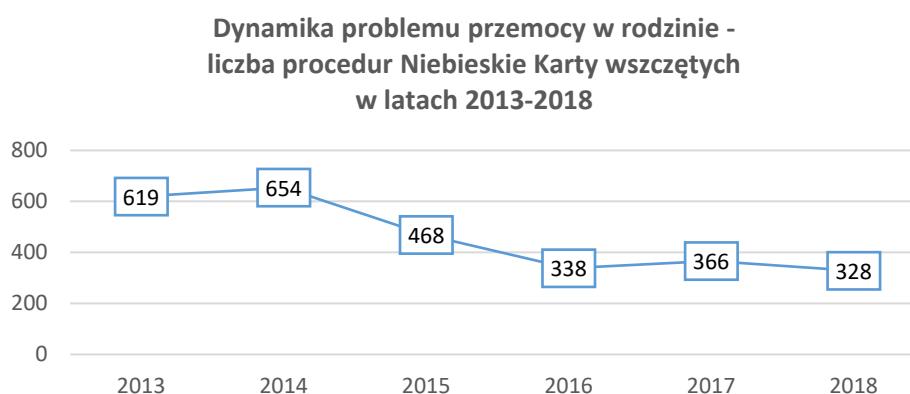
⁷⁹ t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 218

⁸⁰ <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp 02.02.2020 r.)

ostracyzmem społecznym czy brak wiary w możliwość zmiany sytuacji powoduje, że ofiary przemocy trzymają ten fakt dla siebie. Ponadto traktowanie przemocy jako prywatnej sprawy rodziny powoduje, że wiele jej przypadków nigdy nie wychodzi na jaw. Można zatem przypuszczać, że faktyczna skala przemocy w rodzinie jest znacznie większa, niż wynika to z oficjalnych statystyk. W Bielsku-Białej została podjęta w 2018 roku próba oszacowania rzeczywistej skali przemocy. Wyniki przeprowadzonych wśród mieszkańców badań wskazują, że 14,2% Bielszczan obserwuje przemoc psychiczną, fizyczną w swoim otoczeniu. Ofiary przemocy najczęściej doznawały przemocy fizycznej – 48,0% badanych oraz psychicznej – 40,0% badanych. Co ósmy dorosły mieszkaniec Bielska-Białej zna osobę dotkniętą problemem przemocy w rodzinie (12,3%). Mieszkańcy Bielska-Białej, jeśli doznali aktów przemocy, jako sprawcę najczęściej wskazywali małżonka/małżonkę, partnera/partnerkę (56,2% respondentów).⁸¹

System wspierania rodzin dotkniętych przemocą oparty jest o działania interdyscyplinarne, polegające na współpracy grup specjalistów zajmujących się pomocą rodzinie i mogących mieć wpływ na poprawę jej sytuacji. Z danych zawartych w *Sprawozdaniach z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej* wynika, że w latach 2013-2018 wszczynano procedurę Niebieskie Karty (NK) w 2 773 przypadkach. Z roku na rok zmniejsza się liczba rozpoczynanych procedur. W roku 2018 wpłynęło najmniej, bo 328 Niebieskich Kart dotyczących podejrzenia występowania przemocy domowej w 267 rodzinach. Na przestrzeni analizowanego okresu liczba podejmowanych procedur zmniejszyła się o 47%. Jednocześnie z przeprowadzonego w 2018 roku badania wynika, iż aż 14,2% Bielszczan obserwuje przemoc psychiczną lub fizyczną w swoim otoczeniu.⁸² Specjaliści z zakresu przeciwdziałania przemocy uczestniczący w spotkaniu diagnostycznym byli zgodni, że na zmniejszenie liczby ujawnionych przypadków przemocy może przekładać się silne funkcjonowanie stereotypów dotyczących przemocy domowej zakładających, że to ofiara jest odpowiedzialna za przemoc.

Wykres 59 Dynamika problemu przemocy w rodzinie - liczba procedur Niebieskie Karty wszczętych w latach 2013-2018

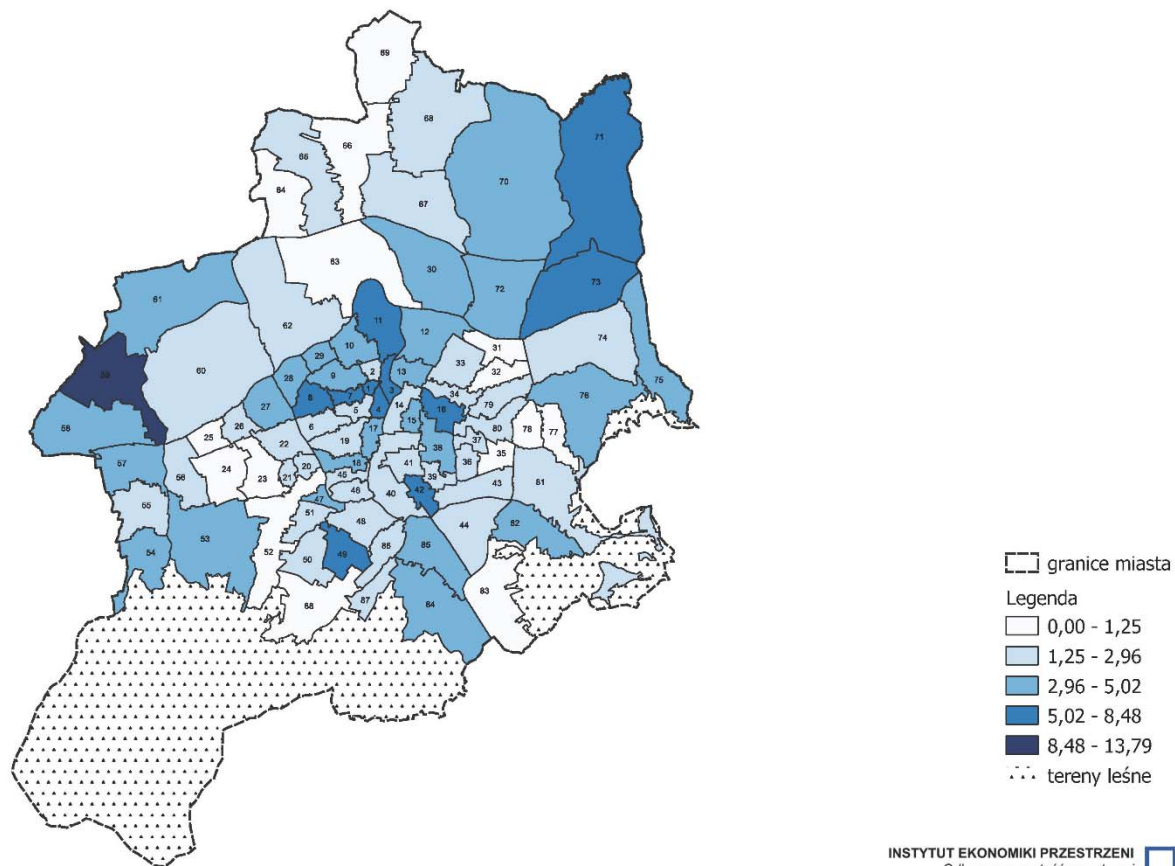

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdań z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej za lata 2013-2018*.

⁸¹ Diagnoza problemów alkoholowych, używania substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych i przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Bielska-Białej oraz postaw, opinii i zachowań wobec tych szkodliwych zjawisk społecznych w środowisku lokalnym. Bielsko-Biała, grudzień 2018 r.

⁸² Ibidem

Mapa 32 Osoby objęte działaniami Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.

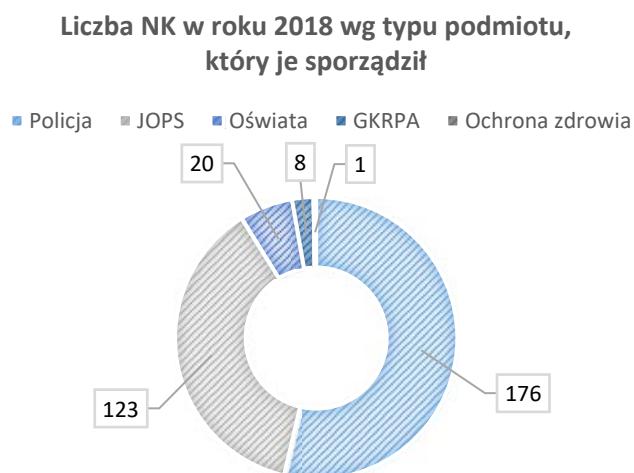
Wartości wskaźnika dot. liczby osób objętych działaniami Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na 1000 mieszkańców, wyższe od średniej dla miasta odnotowano w 37 (42%), spośród 88 jednostek.

W 2018 roku najwięcej osób zostało objętych działaniami Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w przemysłowej części Wapienicy (jed. urb. nr 59) – 13,79 na 1000 mieszkańców. Na dalszych pozycjach znalazły się: część Górnego Przedmieścia (jed. urb. nr 8) – 8,48 oraz Dolnego Przedmieścia (jed. urb. nr 11) – 8,04.

Zjawisko to nie zostało w ogóle odnotowane w 9 jednostkach urbanistycznych.

Sporządzanie formularzy „Niebieskiej Karty - A”, na podstawie których inicjowana jest procedura „Niebieskiej Karty” najczęściej dokonywane jest przez Policję (w 2018 roku Policja wszczęła 53,4% wszystkich procedur, tj. 176). Na drugim miejscu pod względem liczby wszczętych procedur znajdują się jednostki pomocy społecznej – 37,5% wszystkich Niebieskich Kart, tj. 123. Szkoły były inicjatorami wszczęcia procedury w 20 przypadkach (6,1%), a Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w 8 przypadkach (2,4%). Służba zdrowia zainicjowała tę procedurę tylko w jednym przypadku. Zaprezentowane dane mogą wskazywać, że to Policja oraz jednostki pomocy społecznej są najczęściej świadkiem, bądź podejrzewają stosowanie przemocy domowej. Pozostałe podmioty rzadziej wszczynały procedurę, czego powody mogą być różne. Istotne jest jednak zapewnienie stałego wsparcia szkoleniowego dla instytucji zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, aby skuteczniej mogły reagować na wszelkie przejawy przemocy w rodzinie.

Wykres 60 Liczba NK w 2018 wg typu podmiotu, który je sporządził

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Prezydenta Miasta Bielska-Białej z realizacji uchwał Rady Miejskiej w Bielsku-Białej za rok 2018.

Specyfikę zjawiska przemocy w rodzinie potwierdzają statystyki pomocy społecznej, w świetle których przemoc w rodzinie w latach 2013-2018 stanowiła powód wsparcia corocznie kilkudziesięciu rodzin. Analizując lata 2013-2018 widać, jak ze spadkiem ogólnej liczby osób korzystających z pomocy, zmniejsza się liczba objętych wsparciem z powodu przemocy w rodzinie. W 2018 roku ze względu na ten problem udzielono pomocy w oparciu o ustawę o pomocy społecznej 36 rodzinom złożonym z 83 osób (tj. 1,8% wszystkich osób otrzymujących pomoc społeczną). Dla porównania w 2017 roku wsparto 45 rodzin, a w 2016 – 65. Rodziny dotknięte przemocą stanowią średnio około 3% wszystkich wspartych rodzin rocznie.

W województwie śląskim w 2018 roku 4 425 osób otrzymywało wsparcie w z powodu przemocy w rodzinie (stanowili 2,4% wszystkich wspartych tj. o 2 605 mniej, niż w roku 2013). W 2018 roku Polsce takich osób było w 45 289 (stanowili 1,9% otrzymujących wsparcie, tj. o 22 995 osób mniej niż w 2013 roku).

Wykres 61 Liczba rodzin, którym przyznano pomoc z powodu przemocy na tle wszystkich rodzin, które otrzymały wsparcie w latach 2013-2018 na podstawie ustawy o pomocy społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

W 2018 roku pracownicy socjalni Zespołu Profilaktyki, Rozwiązywania Problemów Uzależnień i Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie objęli wsparciem ogółem 494 środowiska, w których stwierdzono występowanie przemocy domowej. Pomocą w formie pracy socjalnej objęto 538 rodzin, przeprowadzono 1278 wizyt w środowiskach, w których występował problem przemocy (w tym 34 interwencje), a także objęli pomocą 521 osób w ramach poradnictwa specjalistycznego (socjalnego).

Jak wynika z przeprowadzonych badań⁸³ dla mieszkańców Bielska-Białej przemoc fizyczna to przede wszystkim gwałt (96,5%), pobicie (87,5%) i ograniczenie dostępu do jedzenia (73,5%). Tylko nieco ponad połowa badanych uważa, że groźba użycia siły jest przemocą fizyczną (53,9%). Natomiast przemoc psychiczna to przede wszystkim groźby pozbawienia środków do życia (76,7%), szantaż emocjonalny (66,9%) i nakłanianie kogoś by postąpił zgodnie z naszą wolą (66,7%).

Działania ZI mają za zadanie przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w odniesieniu do indywidualnych przypadków. W tym celu ZI tworzy grupy robocze, których zadaniem jest opracowanie i realizacja planu pomocy oraz monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy. Obowiązkiem ZI jest również dokumentowanie działań i ich efektów podejmowanych wobec osób i rodzin, w których dochodzi do przemocy. W 2018 roku grupy robocze spotykały się 1 343 razy (dla porównania w 2017 roku zorganizowano 1 437 spotkań, w 2016 – 1.501).

Dodatkową formę pomocy świadczy Podbeskidzki Ośrodek Interwencji Kryzysowej (POIK). Działalność ośrodków interwencji kryzysowej (OIK) skierowana jest do wszystkich osób, które przeżywają kryzys, często wynikający np. z problemów alkoholowych czy przemocy. Celem działania POIK w Bielsku-Białej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie poprzez udzielanie natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej oraz, w zależności od potrzeb, poradnictwa socjalnego lub prawnego, a w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy. Z tej

⁸³ Ibidem

formy wsparcia korzystają zarówno osoby, jak i rodziny, bez względu na posiadany dochód. Oprócz dyżurów psychologów, POIK prowadził również całodobowy telefon zaufania „Niebieska Linia”. W 2018 roku udzielono 7 243 sesje interwencji kryzysowej (o 1 038 mniej, niż w 2017 roku), z których część dotyczyła problemu przemocy. Udzielono również 791 porad prawnych (o 39 mniej niż w 2017 roku). POIK szacuje, że w 2018 roku 137 osób skorzystało z pomocy tylko ze względu na przemoc. Jest to najniższa wartość w całym omawianym okresie (dane dostępne od 2015 roku).

Wykres 62 Liczba osób korzystających ze wsparcia POIK z tytułu przemocy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań Prezydenta Miasta Bielska-Białej z realizacji uchwał Rady Miejskiej w Bielsku-Białej za lata 2015-2018.

Działaniem, które pełni rolę pomocniczą i uzupełniającą w szeregu oddziaływań mających powstrzymać sprawców od dalszej przemocy, jest realizowany przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej program korekcyjno-edukacyjny. Uczestnictwo w programie ma na celu zredukowanie nieprawidłowych zachowań, nabycie umiejętności panowania nad emocjami i kontrolowania agresji. Każdy uczestnik przystępując do programu musi zadeklarować zachowanie abstynencji od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, a także powstrzymanie się od zachowań przemocowych. Z otrzymanych danych wynika, że w latach 2013-2018 do programu przystąpiło łącznie 76 osób, natomiast ukończyły go 43 osoby.

Zakończenie procedury Niebieskie Karty może zostać dokonane tylko i wyłącznie po spełnieniu przesłanek wskazanych w *rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie procedury Niebieskie Karty i wzorów formularzy Niebieska Karta*.⁸⁴ Nie jest więc możliwe zamknięcie lub rezygnacja z procedury na wniosek ofiary przemocy. W rozporządzeniu wskazano dwa przypadki umożliwiające zakończenie procedury, są to:

- ustanie przemocy w rodzinie i uzasadnione przypuszczenie o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy; wskaźnikiem ustania przemocy jest określony czas bez występowania aktów przemocy monitorowany przez przedstawiciela grupy roboczej powołanej przez Zespół Interdyscyplinarny Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;

⁸⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury "Niebieskie Karty" oraz wzorów formularzy "Niebieska Karta" Dz.U. 2011 nr 209 poz. 1245

- rozstrzygnięcie o braku zasadności podejmowania działań – szczególnie w sytuacjach, gdy założona procedura miała charakter profilaktyczny, zapobiegający eskalacji przemocy, a służby zaangażowane w realizację procedury NK nie potwierdzają występowania zdarzeń przemocowych.

Sprawozdania z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Bielsku-Białej potwierdzają, że z roku na rok zmniejsza się liczba zakończonych procedur NK. Wynika to między innymi ze spadku liczby wszczynanych procedur. W roku 2018 zakończono 309 procedur, natomiast w 2017 roku 276 procedur.

Wiodącym problem w zakresie przemocy, według przedstawicieli instytucji zebranych na spotkaniu diagnostycznym została uznana cyberprzemoc wobec dzieci i młodzieży. Choć, jak stwierdzono, trudno dokładnie określić skalę tego zjawiska, problem może przybierać na sile szczególnie w czasie epidemii, ze względu na prowadzenie nauki w formule zdalnej i brak bezpośredniego kontaktu z nauczycielami (możliwości interweniowania na pojawiające się sygnały). Stwierdzono, że na ten problem narażeni są właściwie wszyscy – nie można przypisać go określonym środowiskom czy grupom społecznym. Problem dotyczy sytuacji szkolnych i pozaszkolnych, niezależnie od sytuacji materialnej rodziców, posiadanych zasobów czy współwystępowania innych problemów. W kontekście skutecznego przeciwdziałania temu zjawisku podstawą są działania informacyjne, kierowane do szerokiego grona odbiorców, w szczególności do rodziców. Natomiast działania adresowane do dzieci powinny być oparte o specjalistyczne programy profilaktyczne, które będą oddziaływały nie tylko na emocje, ale i na postawy. Istotne jest również przygotowanie nauczycieli do realizacji konkretnych działań i szybkiego reagowania na pojawiające się problemy. Działania te nie mogą być jednorazowe, lecz powinny mieć charakter systemowy. Istotne byłoby zaangażowanie organizacji pozarządowych, a także poradni psychologiczno-pedagogicznych, które mogłyby zająć się diagnozą potrzeb i realizacją programu. Nie bez znaczenia jest też kwestia finansowania tego typu programów.

W tym miejscu warto też zauważyć, że choć poziom przestępczości mierzonej liczbą przestępstw w przeliczeniu na liczbę mieszkańców Bielska-Białej pozostaje na przeciętnym poziomie, to względnie wysoki pozostaje poziom przestępstw przeciwko rodzinie i opiece. Wskaźnik przestępczości tego rodzaju wyniósł w Bielsku-Białej w 2019 roku 2,6 przestępstwa na 1 tys. mieszkańców. Wynik ten, podobnie jak pozostałych wykorzystanych do porównań miast śląskich, tj. Rybnika (3,0) i Częstochowy (3,1), był wyższy od poziomu ogólnopolskiego wynoszącego 1,8 i znacznie niższy niż odnotowany w Nowym Sączu (22,2). W skali zarówno całego kraju, jak również wybranych miast oraz województw zauważalny jest kilkakrotny wzrost liczby tego rodzaju przestępstw w latach 2017-2018. Był on jednak wynikiem zmian w klasyfikacji tego rodzaju przestępstw na poziomie ogólnopolskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Warto podkreślić, że zarówno funkcjonariusze Policji, jak i Straży Miejskiej regularnie prowadzą spotkania i prelekcje skierowane do uczniów szkół podstawowych, mające na celu wyjaśnienie pojęcia przemocy.

Działania mające na celu zapobieganie i zwalczanie zakażeń wirusem SARS-CoV-2 w bezprecedensowy sposób zmieniły nie tylko rytm codziennego życia społeczeństwa, ale stanowią również zwiększone ryzyko dla zdrowia i życia osób doświadczających przemocy. Zwrócił na to uwagę w swoim wystąpieniu Rzecznik Praw Obywatelskich.⁸⁵ Powołując się na dane z innych państw, w których epidemia rozpoczęła się szybciej, niż w Polsce można zauważyć związek pomiędzy wprowadzeniem środków zaradczych w postaci kwarantanny a gwałtownym wzrostem raportowanych przypadków przemocy. Prognozy dotyczące możliwości wzrostu liczby przypadków użycia przemocy wobec osób najbliższych w czasie epidemii są uzasadnione także czynnikami psychologicznymi – strach przed zakażeniem, poczucie braku kontroli nad biegiem wydarzeń, czy potencjalne pogorszenie sytuacji materialnej, mogą bowiem działać jako stresory prowadzące do wybuchów agresji wobec osób najbliższych.⁸⁶ W tym kontekście istotne jest dostosowanie obecnego sposobu działania w taki sposób, aby umożliwić zapewnienie ciągłości wsparcia osobom doświadczającym przemocy.

W Bielsku-Białej opracowano Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w Bielsku-Białej na lata 2014-2020⁸⁷, którego główne cele koncentrują się na:

- 1) rozwijaniu społecznej świadomości i wrażliwości wobec zjawiska przemocy w rodzinie,
- 2) rozwijaniu profilaktyki przemocy w rodzinie adresowanej do różnych grup społecznych,
- 3) zwiększaniu kompetencji zawodowych pracowników służb, instytucji i organizacji zajmujących się problematyką przemocy w rodzinie,
- 4) zwiększaniu dostępności i efektywności pomocy niesionej osobom doświadczającym

⁸⁵ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 30.03.2020 r. (znak sprawy: XI.518.13.2020.AS); [www: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie_do_Minister_Rodziny.pdf](https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie_do_Minister_Rodziny.pdf) (dostęp:08.08.2020 r.)

⁸⁶ Ibidem

⁸⁷ Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XLI/970/2014 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 29 kwietnia 2014 roku

- 5) przemocy w rodzinie w zależności od ich sytuacji i potrzeb poprzez rozwój różnorodnych form wsparcia socjalnego, pracy socjalnej, poradnictwa psychologicznego, pedagogicznego, prawnego, medycznego, socjalnego, interwencji kryzysowej i psychoterapii,
- 6) rozwojowi zintegrowanego, interdyscyplinarnego, systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, służącego zwiększeniu skuteczności i dostępności pomocy dla rodzin dotkniętych przemocą w rodzinie: ochronie ofiar przemocy w rodzinie oraz oddziaływaniom interwencyjnym i korekcyjnym kierowanym do sprawców przemocy domowej.⁸⁸

Ponadto, w Bielsku-Białej funkcjonuje Miejski program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie na lata 2014-2020⁸⁹, który określa działania psychologiczne, edukacyjne, socjalizacyjne, a także profilaktyczne i terapeutyczne, ukierunkowane na taką zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko stosowania przez nie przemocy w przyszłości oraz zwiększyłaby ich zdolność do samokontroli i konstruktywnego rozwiązywania problemów w bliskich relacjach.⁹⁰

Wnioski i rekomendacje

W oparciu o wyniki diagnozy i przeprowadzonych warsztatów nasuwają się następujące wnioski oraz rekomendacje w przypadku przeciwdziałania problemowi przemocy w rodzinie:

- kluczowe jest podnoszenie świadomości i wrażliwości społecznej poprzez profilaktykę i edukację w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- działania podejmowane na rzecz ofiar przemocy w rodzinie muszą mieć charakter kompleksowy;
- należy podejmować działania zwiększające skuteczność oddziaływań korekcyjnych wobec sprawców przemocy,
- rekomenduje się stałe podnoszenie kompetencji pracowników służb działających w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- konieczne są stałe działania w zakresie przeciwdziałania problemowi cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży.

9. Ochrona zdrowia

Według definicji Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) zdrowie jest nie tylko całkowitym brakiem choroby czy niepełnosprawności, ale także stanem pełnego, fizycznego, umysłowego oraz społecznego dobrostanu, tj. dobrego samopoczucia. Stanowi ono jeden z podstawowych czynników, wpływających na jakość życia rodzin i poszczególnych osób. Statystyki mówiące o oczekiwanym trwaniu życia kobiet i mężczyzn w zdrowiu⁹¹ wskazują, że kobiety dłużej niż mężczyźni pozostają sprawne. W 2017 roku (najnowsze dostępne dane) statystyczna kobieta cieszyła się zdrowiem o blisko 3 lata dłużej, niż

---

⁸⁸ Ibidem, s. 25-26

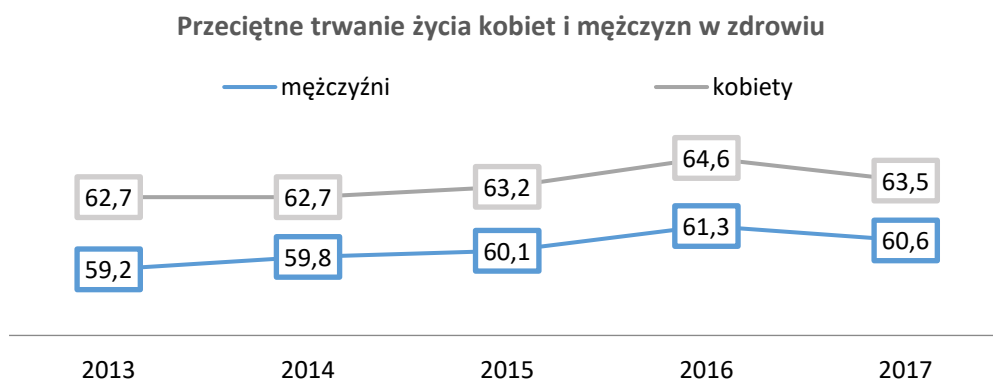
⁸⁹ Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XLI/971/2014 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 29 kwietnia 2014 roku

⁹⁰ Ibidem, s. 4

⁹¹ Dane dotyczące przeciętnego trwania życia w zdrowiu pochodzą z badania ankietowego EU-SILC - Europejskiego Badania Warunków Życia Ludności, www: https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/6/11/1/dochody_i_warunki_zycia_ludnosci_polski_raport_z_badiana_eu-silc_2017.pdf, (dostęp: 06.02.2020 r.)

mężczyzna. Wiek, w którym stan zdrowia ulegał pogorszeniu został oszacowany na 63,5 lat dla kobiet i 60,6 dla mężczyzn. Należy podkreślić, że w 2018 roku mieszkańcy Bielska-Białej po 60. roku życia stanowili 28,3% populacji miasta. Wśród osób powyżej 60. roku życia liczebnie przeważały kobiety – 28 798 (ich udział w tej subpopulacji wyniósł 59,4%) nad mężczyznami – 19 674 (40,6%).

Wykres 64 Przeciętne trwanie życia kobiet i mężczyzn w zdrowiu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie EU-SILC - Europejskiego Badania Warunków Życia Ludności (najnowsze dostępne dane), [www: https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/6/11/1/dochody_i_warunki_zycia_ludnosci_polski_raport_z_badian_eu-silc_2017.pdf](https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/6/11/1/dochody_i_warunki_zycia_ludnosci_polski_raport_z_badian_eu-silc_2017.pdf), (dostęp: 06.02.2020 r.).

Problemy zdrowotne zaburzają funkcjonowanie w wielu aspektach życia, mogą też znacząco wpływać na konieczność rezygnacji z aktywności zawodowej, a co za tym – trudności finansowe, konflikty, stany depresyjne lub uzależnienia. W tym kontekście na uwagę zasługują, omawiane szczegółowo w poprzednich rozdziałach opracowania, najczęstsze powody przyznawania pomocy społecznej. Z wymienionych w art. 7 ustawy o pomocy społecznej przesłanek, które mogą być podstawą udzielenia pomocy społecznej, w Bielsku-Białej w latach 2013-2018 najczęściej występowały długotrwała lub ciężka choroba oraz niepełnosprawność. Ponadto, na przestrzeni ostatnich lat zauważalny jest znaczny wzrost odsetka osób otrzymujących wsparcie z tych powodów. W 2018 roku osoby objęte pomocą z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby stanowiły 78% wszystkich objętych wsparciem (wzrost o 15 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 rokiem), natomiast niepełnosprawność była powodem wsparcia 60% wszystkich klientów (wzrost o 11 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 roku).

Jednym z ważnych warunków dla realizacji zadawalającego poziomu jakości życia jest dostęp i jakość usług zdrowotnych. Mierniki te w najbardziej syntetyczny sposób odzwierciedlają sprawność systemu ochrony zdrowia. Warto zaznaczyć, że miasto Bielsko-Biała jest podmiotem tworzącym dla Beskidzkiego Centrum Onkologii – Szpitala Miejskiego im. Jana Pawła II, który jako samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej realizuje świadczenia szpitalne, ambulatoryjne i długoterminowe. W strukturze szpitala funkcjonują onkologiczne jak i inne specjalistyczne oddziały szpitalne oraz hospicjum domowe i zakład pielęgnacyjno-opiekuńczy. Od 1997 roku Miasto Bielsko-Biała jest członkiem Stowarzyszenia Zdrowych Miast Polskich, które aktywizuje wspólnoty samorządowe do rozwiązywania problemów zdrowia mieszkańców w regionach i gminach oraz udziela dofinansowania gminom działań z zakresu ochrony zdrowia.

Na terenie Miasta Bielska-Białej funkcjonują publiczne i niepubliczne placówki podstawowej, specjalistycznej ambulatoryjnej opieki zdrowotnej oraz leczenia szpitalnego, które udzielają świadczeń zdrowotnych płatnych jak i nieodpłatnych.

Z roku na rok wzrasta liczba porad udzielanych bielskim pacjentom w ramach podstawowej opieki zdrowotnej (wyjątkiem był tylko rok 2016, w którym odnotowano nieznaczny spadek). W 2018 roku odnotowano największą liczbę udzielonych porad – 829 886 (o 26 141 więcej niż w 2017 roku). Rosnąca liczba porad może być oceniona jako zjawisko pozytywne – biorąc pod uwagę krajowe uwarunkowania związane z niekorzystną oceną dostępności usług świadczonych przez ochronę zdrowia (np. odległe terminy wizyt czy zbyt duża odległość od przychodni). Z drugiej strony może świadczyć o pogarszającym się stanie zdrowia społeczeństwa, w tym o dynamicznym jego starzeniu się.

Wykres 65 Porady udzielone w podstawowej opiece zdrowotnej w Bielsku-Białej w latach 2013-2018

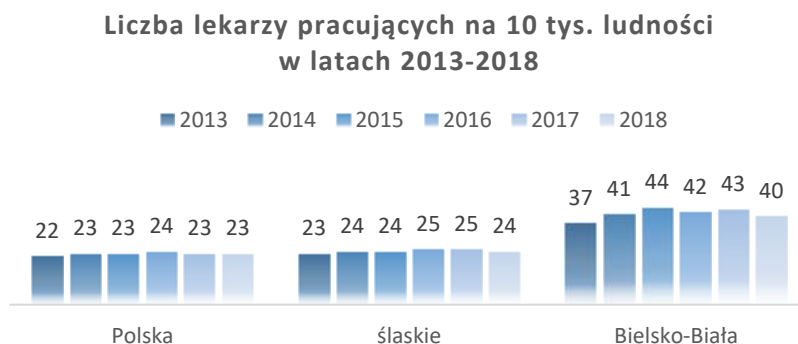

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://bdl.stat.gov.pl>.

Kolejnym kluczowym wskaźnikiem świadczącym o dostępności usług opieki zdrowotnej jest liczba personelu medycznego, a więc lekarzy, położnych i pielęgniarek na 10 tys. ludności. Porównując dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące sytuacji w kraju i województwie, należy zauważyć, że Bielsko-Biała cieszy się zdecydowanie lepszymi wynikami w zakresie dostępności kadry medycznej. W 2018 roku na 10 tys. mieszkańców przypadało tu 40 lekarzy (pracujących w ramach podstawowego miejsca pracy⁹²). Dla województwa śląskiego tożsamy wskaźnik wyniósł 24 lekarzy, a dla kraju 23. Trzeba zaznaczyć, że wyniki Bielska-Białej w całym omawianym okresie 2013-2018 były znacznie lepsze od tych zanotowanych w województwie czy kraju. Już w 2013 roku liczba lekarzy w Bielsku-Białej była o 61% wyższa niż w województwie i 68% niż w kraju. W kolejnych latach ta różnica jeszcze się powiększała na korzyść Bielska-Białej. Należy jednak zauważyć, że od 2015 roku liczba lekarzy zmniejsza się (z 44 w roku 2015 do 40 w roku 2018). Ten proces zachodzi szybciej, niż w województwie i kraju. Nie zmienia to faktu, że Bielsko-Biała wciąż odnotowuje najlepsze wyniki w zakresie liczby personelu medycznego (w porównaniu do średniej regionalnej czy krajowej).

⁹² Osoby pracujące w wymiarze pełnego etatu, w wymiarze godzin przekraczających pełny etat oraz w niepełnym wymiarze godzin w stosunku do czasu pracy określonego obowiązującymi przepisami dla danego rodzaju pracy. Osoby te, niezależnie od wymiaru czasu pracy, są liczone raz, według podstawowego miejsca zatrudnienia. Dane obejmują osoby pracujące z pacjentem, bez osób pracujących w NFZ, administracji państwowej, uczelniach wyższych nie obejmują osób, pracujących w MON i MSW (do 2011 r. MSWiA). Źródło: Główny Urząd Statystyczny

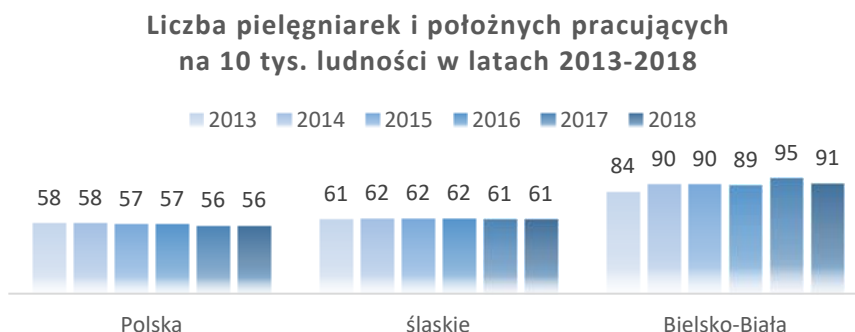
Wykres 66 Lekarze pracujący na 10 tys. ludności w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://bdl.stat.gov.pl>.

Bardzo podobna sytuacja zachodzi w przypadku pielęgniarek i położnych. W 2018 roku na 10 tys. ludności przypadało 91 pielęgniarek i położnych, czyli o 30 więcej niż w województwie śląskim (gdzie wskaźnik wyniósł 61) oraz o 35 więcej niż w kraju (56). W analizowanym okresie 2013-2018 można zauważyć spore wahania w zakresie liczby pielęgniarek w mieście. Inaczej sytuacja wygląda w województwie i kraju, gdzie liczba pielęgniarek pozostaje na stałe niskim poziomie. Zmniejszające się zasoby personelu medycznego stanowią istotne wyzwanie w kontekście starzejącego się społeczeństwa i tym samym coraz większych potrzeb związanych z ochroną zdrowia.

Wykres 67 Liczba pielęgniarek i położnych pracujących na 10 tys. ludności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://bdl.stat.gov.pl>.

Warto w tym miejscu przytoczyć wyniki przeprowadzonego w 2019 roku *Badania opinii i potrzeb mieszkańców Bielska-Białej*⁹³, w którym ankietowani uznali, że ochrona i profilaktyka zdrowia są obszarem, który wymaga szczególnego wsparcia. Temat zdrowia był wskazywany najczęściej – przez 41,73% respondentów⁹⁴. Na kolejnych miejscach znalazły się kwestie dotyczące zapewnienia terenów zielonych (30,36%) oraz rozwoju oświaty i opieki przedszkolnej (25,64%). Wyniki ankiety wskazują, że pomimo większej dostępności personelu medycznego w Bielsku-Białej (w porównaniu do danych

⁹³ Badanie przeprowadzone w 2019 roku przez Instytut Badań Samorządowych metodą telefoniczną (CATI) na próbie 500. dorosłych mieszkańców Bielska-Białej.

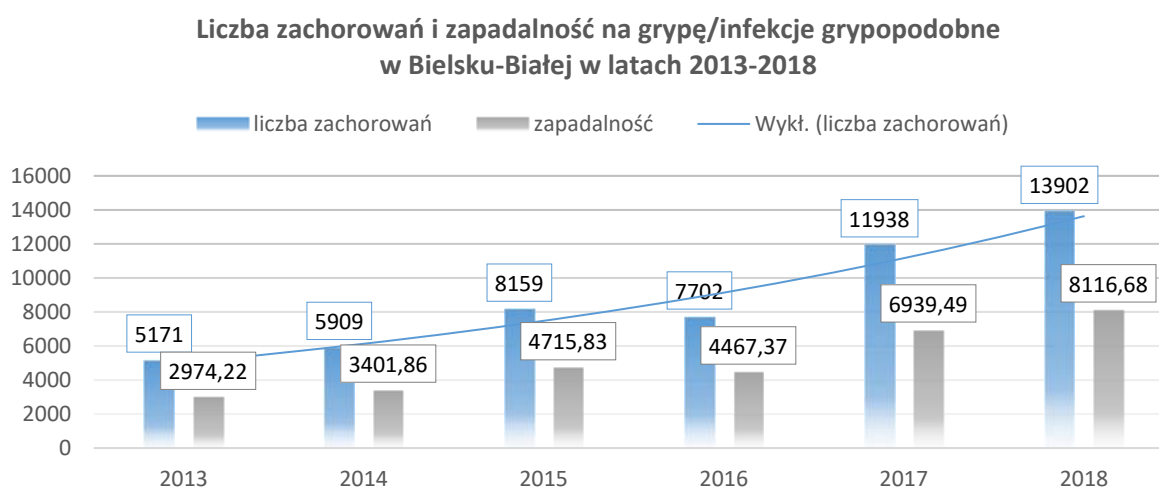
⁹⁴ Ankietowani mogli wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi.

odnotowanych w województwie i kraju) mieszkańcy wciąż odczuwają braki w zakresie ochrony zdrowia.

Ocena stanu sanitarnego - informacja o stanie bezpieczeństwa sanitarnego miasta Bielska-Białej, opracowywana przez Powiatową Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Bielsku-Białej obrazuje sytuację epidemiologiczną w zakresie najczęstszych chorób zakaźnych czy zatruc. W 2018 roku odnotowano zwiększoną zachorowalność na schorzenia charakterystyczne w młodszych grupach wiekowych, tj. zakażenia jelitowe, szkarlatynę oraz ospę wietrzną. Wśród dorosłych wzrosła natomiast zapadalność na grypę, a także boreliozę.

Poddając analizie najczęstsze zachorowania w latach 2013 – 2018, należy zwrócić uwagę na zwiększającą się zapadalność na grypę i infekcje grypopodobne, których szczyt zachorowań przypada zazwyczaj na pierwszy kwartał danego roku. W 2018 roku w Bielsku-Białej stwierdzono najwyższą w całym omawianym okresie liczbę zachorowań – 13 902 (tj. o ponad 16% wyższą niż w roku 2017, kiedy osiągnęła wartość 11 938). Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Bielsku-Białej oceniła, że w roku 2018 odnotowano najwyższą w minionej dekadzie zapadalność na grypę i infekcje grypopodobne – 8 116,68. Przedstawione wyniki są szczególnie niekorzystne w kontekście obecnej sytuacji epidemicznej i obaw jakie niesie ze sobą zachorowanie na SARS-CoV-2, wykazujące podobne objawy do infekcji grypopodobnej.

Wykres 68 Liczba zachorowań i zapadalność na grypę/infekcje grypopodobne w Bielsku-Białej w latach 2013-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów „Ocena stanu sanitarnego - informacja o stanie bezpieczeństwa sanitarnego miasta Bielska-Białej”, Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Bielsku-Białej.

Efektom niekorzystnej sytuacji epidemicznej i związanych z nią obostrzeń (braku kontaktów międzyludzkich, odosobnienia, pojawiających się obaw dotyczących stanu zdrowia) może być pojawianie się lub nasilenie chorób o podłożu psychicznym. W 2017 roku w warunkach ambulatoryjnych w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych substancji leczyło się ponad 1,6 mln osób, czyli blisko 5% wszystkich Polaków, tj. o ponad 40 tys. więcej niż w 2016 roku. Ponad 1,4 mln osób potrzebowało pomocy z uwagi na występujące zaburzenia psychiczne lub zaburzenia zachowania, kolejne 167 tys. osób leczyło się z powodu zaburzeń spowodowanych używaniem alkoholu, a ponad 42 tys. osób – z powodu używania środków psychoaktywnych. W strukturze zaburzeń psychicznych oraz zaburzeń zachowania leczonych

w warunkach ambulatoryjnych dominowały zaburzenia oraz zaburzenia nastroju, które dotyczyły prawie 49% ogółu pacjentów.⁹⁵

Dane dla województwa śląskiego obejmujące rok 2018 potwierdzają, że wskaźnik podlegających leczeniu w jednostkach lecznictwa ambulatoryjnego dla osób z zaburzeniami psychicznymi na 10 tys. mieszkańców wyniósł 356,3 osoby (łącznie leczonych było 161 530 osób). W Bielsku-Białej tożsamy wskaźnik był wyższy niż w województwie i wyniósł 623,7 (10 681 osób).⁹⁶ Należy zaznaczyć, że przedstawione dane zostały zgromadzone według lokalizacji placówek udzielających świadczeń zdrowotnych, co oznacza, że mogli z nich korzystać także mieszkańcy innych gmin. Według danych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO)⁹⁷ zaburzenia i choroby psychiczne stanowią poważny ciężar dla jednostki oraz dla populacji, szczególnie, jeśli nie są leczone. Zaburzenia psychiczne i związane z nadużywaniem substancji psychoaktywnych przyczyniają się do wyjaśniania aż 31% globalnego obciążenia chorobą (Global Burden of Disease).⁹⁸ Według prognozy WHO, w 2030 roku depresja będzie czynnikiem w największym stopniu odpowiedzialnym za GBD. Szacuje się, że w krajach o wysokim dochodzie, depresja może przyczyniać się do GBD w większym stopniu niż w krajach o niskim dochodzie.⁹⁹

W tym miejscu należy podkreślić postulowaną przez specjalistów, którzy brali udział w spotkaniach diagnostycznych, konieczność podjęcia działań mających na celu zwiększenie dostępności wsparcia psychologicznego o charakterze terapeutycznym skierowanego do dzieci i młodzieży. Punkt, który funkcjonuje przy Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży w Szpitalu Pediatrycznym w Bielsku-Białej nie odpowiada na wszystkie potrzeby – czas oczekiwania na diagnozę jest bardzo długi, co stanowi przeszkodę w skutecznym zapobieganiu sytuacjom trudnym. Potrzebne jest stworzenie punktu szybkiej interwencji oraz położenie większego nacisku na pomoc terapeutyczną – specjalistyczną, psychiatryczną.

W 2018 roku w Polsce zmniejszyła się częstość wykrywania wirusowego zapalenia wątroby (WZW) wszystkich typów. Co istotne, najwięcej przypadków WZW typu A zarejestrowano w województwie śląskim (809) – stanowiły one w sumie 56% ogółu zachorowań. Mniejsza liczba zachorowań dotyczyła WZW B (456) oraz WZW C (405), jednak w obu tych przypadkach województwo śląskie charakteryzowało się jednymi z najwyższych wyników w kraju.¹⁰⁰ Co ważne, w przeciwieństwie do niekorzystnych wyników województwa śląskiego, Bielsko-Biała nie odnotowuje znaczącego wzrostu zachorowań w żadnym z typów tej choroby.

Narastający i bardzo poważny problem zdrowotny polskiego społeczeństwa stanowią nowotwory złośliwe. Od 2003 roku liczba nowych zachorowań na nowotwory złośliwe wynosi powyżej 120 tys. rocznie, a w ciągu 2016 roku stwierdzono ich ponad 161 tys. Należy również zauważyć, że wskaźniki zachorowalności na nowotwory złośliwe w Bielsku-Białej są wyższe od średniej dla kraju

⁹⁵ Zdrowie i ochrona zdrowia w 2018 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków, 2019 r., s. 26

⁹⁶ <https://www.katowice.uw.gov.pl/wydzial/wydzial-zdrowia/ochrona-zdrowia-powiaty-14> (dostęp: 26.08.2020 r.)

⁹⁷ https://www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/preventing-disease/en/ (dostęp: 08.08.2020 r.)

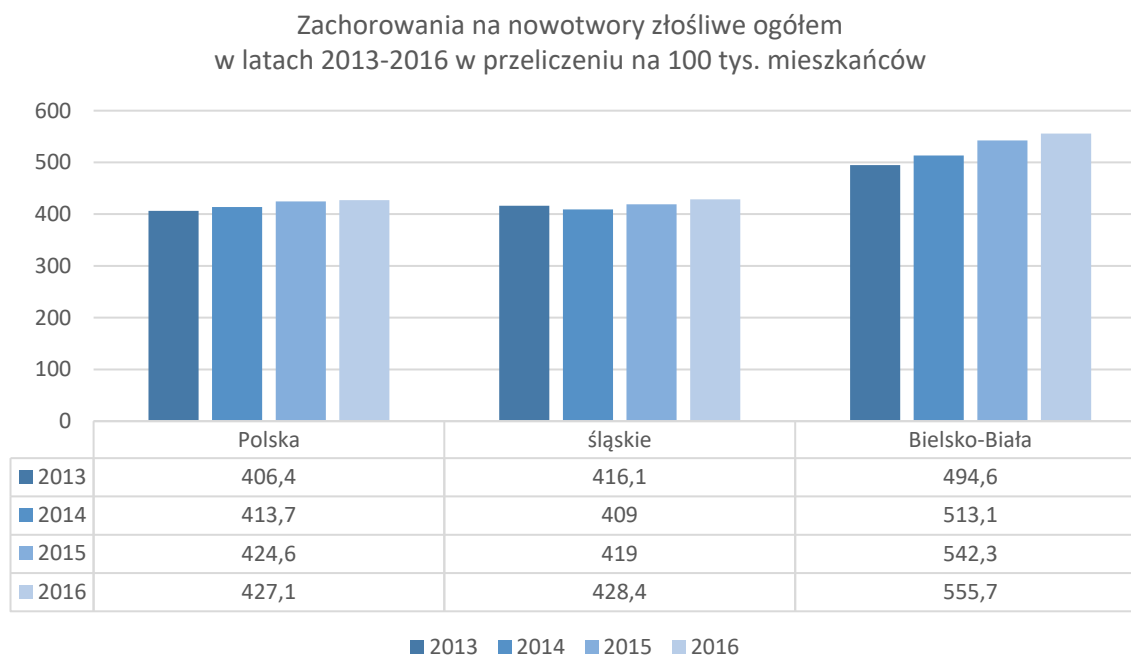
⁹⁸ https://www.who.int/gho/mortality_burden_disease/en/ (dostęp: 08.08.2020 r.)

⁹⁹ Na podstawie opracowania Zdrowie psychiczne w świetle dokumentów Światowej Organizacji Zdrowia, Lucyna Gromulska, Zakład Promocji Zdrowia i Szkolenia Podyplomowego Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie, Warszawa 2010, s. 128

¹⁰⁰ Zdrowie i ochrona zdrowia w 2018 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków, 2019 r., s. 24

i województwa. Ostatnie pełne dane w tym zakresie, zgromadzone przez Śląski Urząd Wojewódzki obejmują rok 2016. W Bielsku-Białej liczba zachorowań osiągnęła 555,7 na 100 tys. ludności i był to drugi wynik w województwie po Rudzie Śląskiej (574,6). Wskaźnik dla Bielska-Białej był o 128,6 wyższy niż dla kraju (427,1) oraz o 127,3 wyższy niż dla województwa (428,4). Należy podkreślić, że w całym omawianym okresie wyniki Bielska-Białej odbiegały niekorzystnie od porównywanych obszarów. Co ważne, także wynik Częstochowy – 446,6 i Rybnika – 394,9 były niższe od odnotowanych w Bielsku-Białej.

Wykres 69 Zachorowania na nowotwory złośliwe ogółem w latach 2013-2016

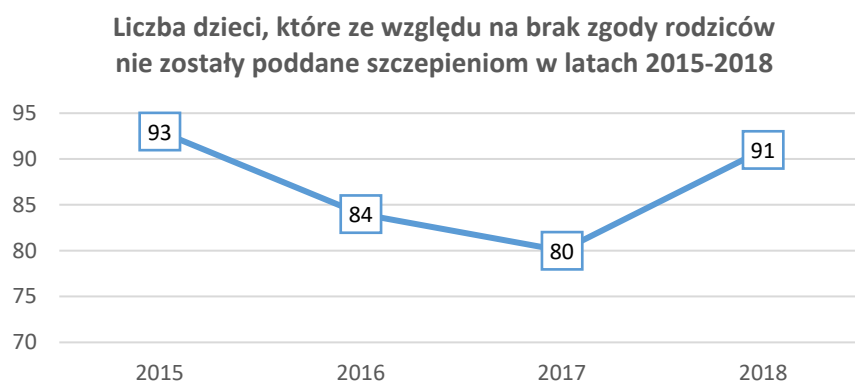

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://www.katowice.uw.gov.pl/wydzial/wydzial-zdrowia/ochrona-zdrowia-powiaty-14> (dostęp: 26.08.2020 r.).

Analizując dane z okresu 2013-2016 należy zauważyć, że częściej na nowotwory złośliwe zapadają w Bielsku-Białej mężczyźni (dla przykładu w 2016 roku wskaźnik ten stanowił 605,9 na 100 tys. mieszkańców) niż kobiety (510,8). Do najczęściej diagnozowanych nowotworów złośliwych u mężczyzn zaliczane są nowotwory gruczołu krokowego, oskrzeli i płuc oraz jelita grubego. Natomiast kobiety najczęściej zapadają na nowotwory sutka, oskrzeli i płuc oraz skóry. Dane o najczęstszych rodzajach nowotworów odnoszą się do województwa i kraju. Dane zamieszczone na portalu www.onkologia.org.pl, pokazują, że w 2017 roku odnotowano w Bielsku-Białej 1 034 nowe zachorowania na nowotwory złośliwe. W Polsce w tożsamym okresie liczba nowych zachorowań wyniosła 164 875, a w województwie śląskim 19 993.

Na bezpieczeństwo zdrowotne mieszkańców Bielska-Białej mają wpływ także obowiązkowe szczepienia stanowiące działania profilaktyczne wielu chorób zakaźnych. Szacuje się, że w Polsce w 2017 roku stwierdzono 30 089 odmów szczepienia. W Bielsku-Białej w 2018 roku odnotowano brak zgody rodziców na szczepienie w przypadku 91 dzieci do 19. roku życia. W latach 2016 i 2017 liczba dzieci niezaszczepionych była nieco niższa – odpowiednio 84 i 80 dzieci.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów za lata 2015-2018 „Ocena stanu sanitarnego - informacja o stanie bezpieczeństwa sanitarnego miasta Bielska-Białej”, Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Bielsku-Białej.

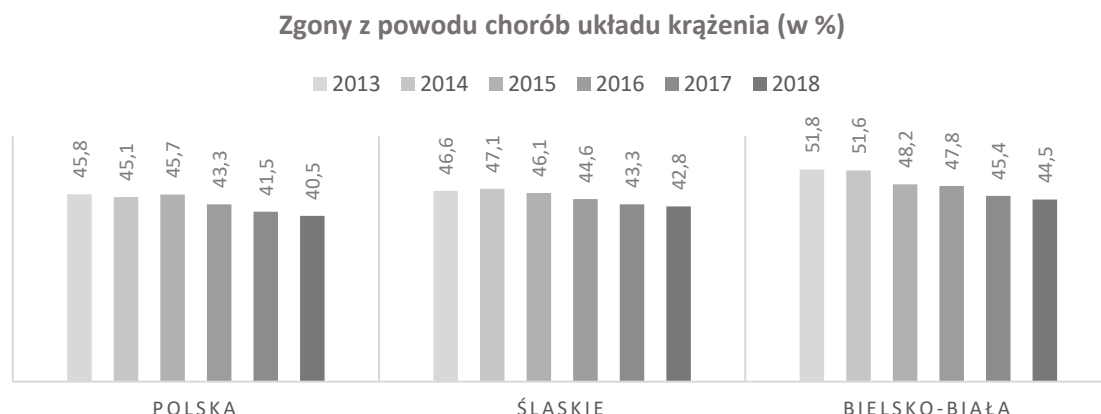
W 2018 roku liczba zgonów ogółem wyniosła w Bielsku-Białej ok. 1,9 tys. Gros zgonów w mieście przypada na osoby w wieku powyżej 60 lat, w szczególności zaś osoby sędziwe tj. w wieku 80 lat i więcej, na które to przypada ponad 45% ogółu liczby zgonów. Łącznie osoby w wieku 60 lat i powyżej stanowiły blisko 88% ogółu liczby zgonów. Wraz z zauważalnymi procesami starzenia się społeczeństwa, w grupach osób najstarszych widoczna jest tendencja do przyrostu liczby zgonów oraz zwiększenie się jej dynamiki w wyższych kategoriach wiekowych. Warto wspomnieć, że zgodnie z założeniami prognozy demograficznej, osoby co najmniej 80-letnie będą w 2050 roku stanowiły 10,4% populacji kraju, podczas gdy w 2013 roku było to 3,9%. Spośród 3,5 mln mieszkańców Polski będących w 2013 roku w wieku 80 lat i więcej, w końcowym roku prognozy ponad 59 tys. ukończy 100 lat.¹⁰¹ W tym kontekście bardzo istotne są działania mające na celu umożliwienie lepszego dostępu do lekarzy geriatrów, jak również zapewnienie szpitalnego oddziału geriatrycznego (o czym była mowa również w *Rozdziale Starość*).

Analizując najczęstsze przyczyny zgonów mieszkańców Bielska-Białej można zauważyć, że wciąż najwięcej osób umiera z powodu chorób układu krążenia tj. 44,5% wszystkich zgonów w 2018 roku. Jest to wynik wyższy niż odnotowany w województwie – 42,8% oraz w kraju – 40,5%. Nieco wyższe wyniki zostały zanotowane w 2018 roku w Nowym Sączu – 47,5% oraz Częstochowie – 45,8%. W Rybniku natomiast osiągnięto wartość poniżej średniej krajowej – 37,6%.

Poddając analizie lata 2013-2018, zauważyć można tendencję spadkową liczby zgonów, których przyczyną były choroby układu krążenia. W 2013 roku więcej, niż połowa zgonów wynikała z tej przyczyny (51,8%). Od tego czasu udział chorób krążenia w ogólnej liczbie zgonów obniżył się o 7,3 p.p. (do poziomu 44,5% w 2018 roku). Był to najwyższy spadek w porównaniu z województwem (3,8 p.p.) i krajem (5,3 p.p.). Nie zmienia to jednak faktu, że Bielsko-Biała wciąż odnotowuje dużo wyższe wskaźniki umieralności z powodu chorób układu krążenia.

¹⁰¹ Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014, s. 38

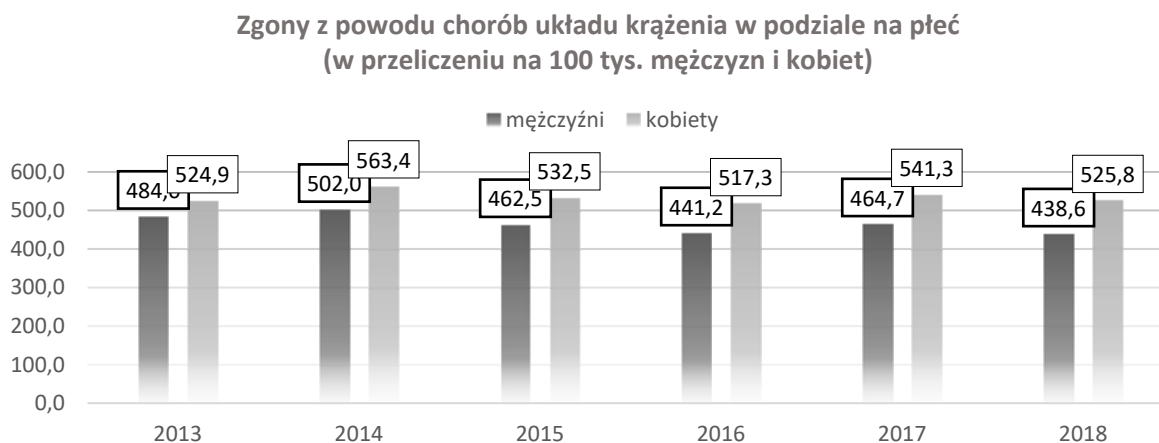
Wykres 71 Zgony z powodu chorób układu krążenia (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://bdl.stat.gov.pl>.

Pogłębiona analiza tego tematu pozwala zauważyć, że kobiety częściej niż mężczyźni umierają z powodu chorób układu krążenia. W 2018 roku na każde 100 tys. zmarło 525,8 kobiet, czyli o 65,9 więcej niż średnia dla Polski (459,9) oraz o 11,4 więcej niż województwa (514,4). Choroby krążenia były przyczyną śmierci 438,6 mężczyzn na 100 tys. mężczyzn (wskaźnik dla województwa – 467,9, dla kraju – 413).

Wykres 72 Zgony z powodu chorób układu krążenia w Bielsku-Białej w podziale na płeć (w przeliczeniu na 100 tys. mężczyzn i kobiet)

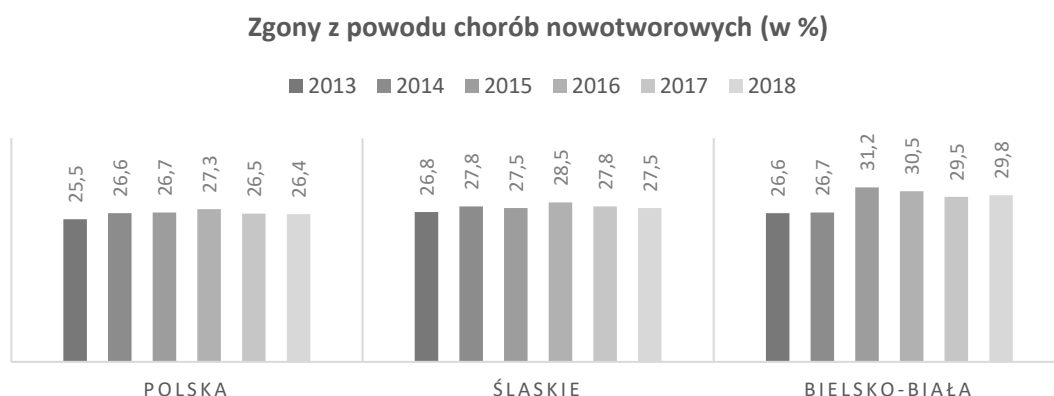
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://bdl.stat.gov.pl>.

Zgony na skutek chorób układu krążenia następują znacznie częściej w grupach wiekowych po 65. roku życia, jednak są na nie narażeni także ludzie młodzi. Warto zaznaczyć, że w 2018 roku odnotowano znaczny spadek wskaźnika dotyczącego zgonów mężczyzn do 65. roku życia, których przyczyną była niewydolność krążeniowa o 12,3 (z 71,6 w 2017 do 59,3 w 2018). Osiągnięta wartość była najniższa zarówno w całym analizowanym okresie 2013-2018, jak i w porównaniu z innymi (Rybnik - 89,9, Nowy Sącz - 76,1, Częstochowa - 73,7, śląskie - 78,9, Polska - 71). W przypadku kobiet wskaźnik zmniejszył się nieznacznie o 0,9 (z 37 w 2017 do 36,1 w 2018), a jego wartość była niższa, niż średnia dla

województwa - 42,7 i wyższa niż dla Polski - 34,2. Duże znaczenie w przeciwdziałaniu tego typu chorobom ma utrzymywanie prawidłowej masy ciała. W 2016 roku w Polsce wśród osób w wieku 20 lat i więcej 23% kobiet i 25% mężczyzn było otyłych, a według prognoz w 2025 roku w Polsce otyłych będzie 26% kobiet i 30% mężczyzn.¹⁰² Niezbędne jest zatem podnoszenie świadomości mieszkańców nt. dbania o dobrą kondycję fizyczną, nawyków żywieniowych w kierunku diety bogatszej w warzywa i owoce, a także znaczenia profilaktyki zdrowotnej.

Choroby nowotworowe to druga, najczęstsza przyczyna zgonów mieszkańców Bielska-Białej. W 2018 roku stanowiły one 29,8% wszystkich zgonów. Odnotowany wskaźnik był wyższy o 2,3 p.p. niż dla województwa (27,5%) oraz o 3,4 p.p. niż dla kraju (26,4%). Największą liczbę zgonów, których przyczyną była choroba nowotworowa, odnotowano w Bielsku-Białej w 2015 roku - 31,2% wszystkich zgonów (wzrost o 4,5 p.p. w porównaniu z rokiem 2014; dla porównania w 2015 roku w województwie tożsamy wskaźnik wynosił 27,5%, a w kraju 26,7%). Od tego czasu umieralność na choroby nowotworowe oscyluje wokół 30%, nie wykazując tendencji spadkowej.

Wykres 73 Zgony z powodu chorób nowotworowych (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://bdl.stat.gov.pl>.

W związku z utrzymującą się niezadowalającą jakością powietrza w mieście¹⁰³, przeanalizowano również liczbę zgonów, których powodem są choroby układu oddechowego. W Bielsku-Białej w 2018 roku choroby układu oddechowego stanowiły przyczynę 5,1% wszystkich zgonów (tj. o 0,6 p.p. więcej, niż w roku 2017). Sytuacja miasta wygląda lepiej, niż w kraju (6,7%) i podobnie do województwa (4,9%). Lepsze wyniki odnotowała tylko Częstochowa – 3,4%, gorsze Nowy Sącz – 6% i Rybnik – 8%.

W związku z dynamicznie postępującym starzeniem się społeczeństwa oraz niewłaściwym trybem życia (zbyt mała aktywność fizyczna, niewłaściwa dieta), obszar związany ze zdrowiem stanowić będzie jeden z priorytetów lokalnej polityki społecznej. Oprócz podejmowania działań mających na celu zwiększanie dostępu do ochrony zdrowia oraz usług opiekuńczych, należy skupić się na działaniach

¹⁰² NFZ o zdrowiu. Naciski tętnicze, Warszawa 2019, s. 11

¹⁰³ Podstawowym problemem i wyzwaniem miasta jest ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza, zarówno ze źródeł punktowych, jak i liniowych i powierzchniowych, gdyż na przestrzeni ostatnich lat odnotowuje się przekroczenia dopuszczalnych norm PM10, PM2,5, B(a)P, ozonu oraz występuje ponadnormatywny poziom emisji B(a)P w okresie grzewczym. 59,99% mieszkańców uczestniczących w Badaniu opinii i potrzeb mieszkańców Bielska – Białej uznało, że walka ze smogiem jest najistotniejszym działaniem w zakresie ochrony środowiska (najwięcej wskazań).

profilaktycznych, związanych z kształtowaniem świadomości prozdrowotnej, co w konsekwencji powinno prowadzić do podejmowania indywidualnych decyzji sprzyjających zdrowiu.

Działania Bielska-Białej w zakresie profilaktyki chorób i edukacji zdrowotnej są kierowane do różnych grup mieszkańców. Wiele z nich jest realizowanych we współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi. W ramach ww. działań warto przytoczyć następujące:

- organizację badań profilaktycznych dla mieszkańców (m.in. w kierunku chorób układu krążenia, nowotworów płuc i gruźlicy, nowotworów jajnika czy prostaty), które były realizowane samodzielnie bądź jako wydarzenie towarzyszące np. Dniom Seniora,
- Regionalną Olimpiadę Wiedzy o Zdrowiu Psychicznym – w 2019 roku odbyła się VIII edycja tego konkursu realizowanego wspólnie z samorządami powiatowymi: bielskim, cieszyńskim, żywieckim, pod patronatem naukowym Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej. W 2019 roku wzięło w niej udział 568 uczniów z 32 szkół funkcjonujących na terenie wyżej wymienionych powiatów,
- audycje radiowe z zakresu promocji i profilaktyki chorób, z udziałem specjalistów nauk medycznych, którzy po zakończeniu audycji pełnili także dyżury telefoniczne,
- profilaktykę czerniaka skóry w szkołach – poprzez realizację lekcji edukacyjnych w klasach 7 i 8 szkół podstawowych. Organizatorem programu było Studenckie Koło Naukowego Onkoma przy Klinice Gastroenterologii Onkologicznej w Centrum Onkologii Instytucie im. Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie,
- przedsięwzięcia realizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi, w tym: domowa opieka hospicyjna nad osobami w terminalnym stadium choroby nowotworowej, prowadzenie gimnastyki rehabilitacyjnej i zajęć ruchowych dla kobiet po mastektomii, wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez organizowanie spotkań, prelekcji, konsultacji psychologicznych,
- wspomaganie idei Honorowego Krwiodawstwa,
- realizację akcji „Koperta Życia”- rozpowszechnianie wśród osób starszych specjalnych kart informacyjnych, w których można zawrzeć najistotniejsze dane o stanie zdrowia, pomocne służbom ratowniczym w szybkim i skutecznym działaniu.

Wnioski i rekomendacje

Analiza danych zastanych oraz spotkań z ekspertami prowadzi do następujących wniosków i rekomendacji:

- w związku z dynamicznie rozwijającą się sytuacją epidemiczną oraz brakiem całościowych danych w zakresie jej wpływu na różne aspekty zdrowia mieszkańców (np. kondycję psychiczną) trudno ocenić sytuację zdrowotną populacji Bielska-Białej;
- niezbędne jest docieranie do jak najszerszej grupy odbiorców z działaniami mającymi na celu podnoszenie świadomości zdrowotnej, szczególnie w kontekście niekorzystnych wskaźników zachorowalności na nowotwory złośliwe w Bielsku-Białej
- w związku z wyższą niż odnotowana w województwie śląskim i kraju umieralnością mieszkańców na choroby układu krążenia, które często są następstwem prowadzonego stylu życia, niezbędne jest podnoszenie świadomości nt. dbania o dobrą kondycję fizyczną,

nawyków żywieniowych w kierunku diety bogatszej w warzywa i owoce, a także znaczenia profilaktyki zdrowotnej - należy prowadzić kompleksową politykę z zakresie promocji zdrowia i zdrowego stylu życia, szczególnie wśród seniorów;

- potrzebna jest poprawa dostępu do pomocy terapeutycznej, szczególnie skierowanej do dzieci i młodzieży;
- należy podjąć działania mające na celu poprawę dostępu do lekarzy specjalistów (zwłaszcza geriatrów).

10. Najważniejsze informacje wynikające z analizy danych zastanych

Powyższa diagnoza, opisująca sytuację społeczną Bielska-Białej oparta jest przede wszystkim na analizie udostępnionych danych zastanych. Opracowanie uwzględnia kluczowe obszary życia społecznego m.in. demografię rynek pracy, oświatę, pomoc społeczną, zdrowie publiczne, nakreślając przy tym główne problemy społeczne. W świetle diagnozy sytuacji społecznej, w toku dalszych prac zmierzających do stworzenia strategii rozwiązywania problemów społecznych, rekomenduje się zwrócenie szczególnej uwagi na następujące kwestie, które będą stanowiły wyzwania najbliższych lat:

- **Z roku na rok zmniejsza się liczba mieszkańców Bielska-Białej.** W 2018 roku Bielsko-Białą zamieszkiwało 171 259 osób, w tym 90 337 kobiet (tj. 52,7%) oraz 80 922 mężczyzn (47,3%). Począwszy od 2013 roku w mieście ubywało 2 440 osób (-1,5%). Podobna tendencja dotyczy też województwa śląskiego, gdzie w latach 2013-2018 spadek wyniósł -65 882 osób (co stanowiło -1,5%; w 2018 roku województwo śląskie zamieszkiwało 4 533 565 osób). Według prognoz Głównego Urzędu Statystycznego w kolejnych latach prognozowane jest dalsze **zmniejszanie się liczby ludności, które będzie następowało w szybszym tempie, niż dotychczas.** W 2030 roku ludność Bielska-Białej ma wynieść 156 347 osób tj. o 8,7% mniej niż w roku 2018, a w 2050 roku 133 260 osób (22,2% mniej niż w roku 2018).
- Począwszy od 2013 roku w Bielsku-Białej odnotowuje się **ujemny przyrost naturalny.** W 2018 roku współczynnik przyrostu wyniósł -0,64 na 1000 mieszkańców. Przyrost naturalny w regionie osiąga jeszcze niższe wartości i świadczy o głębokiej depresji urodzeniowej – w 2018 roku odnotowano jeden z najniższych wskaźników w całej Polsce, tj. -2,11 (dla porównania wartość dla całego kraju wyniosła -0,68).
- **W szybkim tempie rośnie odsetek osób w wieku poprodukcyjnym** – w 2018 roku ludność w wieku poprodukcyjnym stanowiła 24,9% ogółu ludności (od 2013 roku zanotowano wzrost o 3,7 p.p.). Wynik Bielska-Białej jest wyższy niż zanotowany w 2018 roku dla województwa – 22,6% oraz dla kraju – 21,4%.
- Wraz z dynamicznym przyrostem liczby osób w wieku poprodukcyjnym **zmniejsza się liczba osób w wieku produkcyjnym** – w 2018 roku ludność w wieku produkcyjnym stanowiła 57,7% ogółu (spadek o 4,3 p.p. w porównaniu do roku 2013). W województwie śląskim osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 60,3%, natomiast w Polsce 60,6%.
- **Dynamiczny wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego** – w Bielsku-Białej w 2018 roku wskaźnik obciążenia demograficznego wyniósł 73,2. Wartość ta przewyższała wynik województwa (65,8) oraz kraju (65,1). Na przestrzeni 2013-2018 zanotowano niezwykle szybki wzrost tego wskaźnika wynoszący 11,8. Dane dla województwa i kraju również wskazują na stały wzrost obciążenia demograficznego, jednak następuje on wolniej, niż ma to miejsce w Bielsku-Białej (w województwie odnotowano wzrost o 9,1, w Polsce o 7,5). W 2018 roku na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 30 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz aż 43 osoby w wieku poprodukcyjnym, co oznacza, że Bielsko-Biała będzie dysponowała **niższymi zasobami pracy**, ze względu na dużą liczbę osób, które potencjalnie opuściły już rynek pracy.

- Duże **dysproporcje w liczebności kobiet i mężczyzn w najstarszych grupach wiekowych – feminizacja** w grupie osób powyżej 70. roku życia osiągnęła współczynnik 142, między 80 a 84 r.ż. – 185, a powyżej 85 r.ż. – 254.
- Charakterystyczny dla miasta **problem rozwodów** – wysoki wskaźnik rozwodów, utrzymujący się od 2013 roku wynosi 2,4 na 1000 mieszkańców (dla województwa 1,8, dla kraju 1,6 – dane z 2018 roku). W 2018 roku w Bielsku-Białej liczba rozwodów stanowiła dokładnie połowę zawieranych małżeństw (małżeństwa na 1000 ludności – 4,8; rozwody na 1000 ludności – 2,4).
- Stopa bezrobocia rejestrowanego zarówno w Bielsku-Białej, województwie śląskim, jak i Polsce od 2013 roku stale obniżała się. W I połowie 2019 roku (stan na dzień 30 VI 2019 roku) w Bielsku-Białej osiągnęła wartość 1,8% (w województwie 3,9%, w kraju 5,3%). Należy zaznaczyć, że blisko **80% wszystkich bezrobotnych stanowiły osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy**.
- Największy udział w grupie bezrobotnych zaliczanych do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w 2018 roku stanowili w Bielsku-Białej **bezrobotni długotrwale – 41% oraz osoby po 50. roku życia – 32,2%**.
- **Bielsko-Biała znajduje się w czołówce gmin regionu pod względem bezrobocia osób z niepełnosprawnościami** – w 2018 roku stanowiły one 15,5% wszystkich bezrobotnych (319 osób).
- **Zwiększa się liczba kobiet w populacji osób bezrobotnych** – według stanu na dzień 31 grudnia 2018 roku zarejestrowanych było 1 152 kobiet, co stanowiło 56% ogółu bezrobotnych (w województwie 58,4%, w kraju 56%). W ujęciu rocznym liczba bezrobotnych kobiet zmniejszyła się o 208, natomiast ich udział w całej populacji bezrobotnych zwiększył się o 0,8 p.p.
- **Najszybciej w rejestrach bezrobotnych przybywa kobiet należących do przedziałów wiekowych 18-24 oraz 25-34 lata** – w 2018 roku stanowiły one odpowiednio 63% i 69% wszystkich zarejestrowanych (w tych grupach wiekowych).
- W 2016 roku nastąpił **znaczny procentowy wzrost udziału kobiet wśród bezrobotnych z małym dzieckiem**. W roku 2015 kobiety stanowiły 81% tej subpopulacji, natomiast w 2016 roku już 96,6%. Wskaźnik ten, w roku 2017 nieco obniżony do 90%, w 2018 roku powrócił do poziomu 93%.
- W 2018 roku Bielsko-Biała odnotowała **niski wskaźnik udziału korzystających z pomocy społecznej** wśród ogółu mieszkańców miasta – 2,8%. W Polsce w 2018 roku ze świadczeń

pomocy społecznej korzystało blisko 2 mln ludzi, co stanowiło 5,3% mieszkańców kraju, w województwie tożsama wartość wyniosła 3,4%,

- **W grupie rodzin z dziećmi nastąpiły największe spadki wśród osób korzystających z pomocy społecznej** (choć jest to nadal najliczniejsza grupa), w 2018 roku, w porównaniu z rokiem 2013, liczba rodzin z dziećmi korzystających z pomocy zmniejszyła się o 13,6 p.p. (w 2013 roku stanowiły one 43,3%, natomiast w 2018 roku 29,7%).
- Wśród rodzin z dziećmi **najczęściej pomocy potrzebują rodziny niepełne**, czyli samotne matki lub ojcowie wychowujący dzieci – 51,1% (386 rodzin). Z kolei rodziny z trójką i więcej dzieci stanowiły w Bielsku-Białej jedną czwartą ogółu rodzin objętych pomocą społeczną (193 rodziny).
- **Wzrasta wskaźnik rodzin emerytów i rencistów objętych pomocą społeczną**. Ich udział wśród osób objętych pomocą w 2018 roku wyniósł 23,8% (w województwie 21,7%).
- **Zmienia się profil klienta pomocy społecznej**. Obserwowany jest stały wzrost odsetka klientów, którzy otrzymują wsparcie z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby (w 2018 stanowili oni 78% wszystkich klientów – wzrost o 15 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 rokiem) i niepełnosprawności (60% wszystkich klientów – wzrost o 11 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 rokiem). Jednocześnie zauważalny jest zdecydowany spadek odsetka klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z powodu bezrobocia (19% wszystkich klientów – spadek o 27 p.p. pomiędzy 2013 i 2018 rokiem).
- **Wzrasta liczba osób pobierających świadczenia w sposób długotrwały** – w 2018 roku stanowili oni 52,9% wszystkich klientów pomocy społecznej.
- **Maleje tzw. potencjał pielęgnacyjny**, czyli stosunek liczby kobiet w wieku 45-64 lat do osób w wieku 80+. Jeszcze w 2013 roku było 364 opiekunów rodzinnych przypadających na 100 osób w wieku 80+. Ze względu na szybki wzrost liczby osób w najstarszych grupach wiekowych wskaźnik ten zmalał do 285 w 2018 roku (spadek o 79). Według prognoz GUS w 2035 roku potencjał pielęgnacyjny wyniesie 167.
- Średnio **500 osób rocznie korzysta z usług opiekuńczych**, w tym z usług specjalistycznych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Osoby korzystające z usług specjalistycznych stanowiły średnio 19% wszystkich korzystających ze wsparcia opiekuńczego.
- **Wzrasta ilość zrealizowanych świadczeń opiekuńczych** – w 2018 roku wyniosła 95 385 (wzrost o 5 297 w stosunku do roku 2017).
- **Wzrasta zapotrzebowanie na instytucjonalne formy wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami oraz osób starszych**. Lista oczekujących na wsparcie w środowiskowym domu samopomocy w 2018 roku wyniosła 29 osób. Natomiast na pobyt w domu pomocy społecznej czekało 10 osób, dziennym domu pomocy - 10 osób, a klubie samopomocy – 20. Łącznie na wsparcie oczekiwało 40 osób. Należy zaznaczyć,

że w analizowanym okresie 2013-2018 liczba miejsc, którymi dysponowały domy pomocy społecznej nie uległa zmianom. Zauważalne jest natomiast stałe wysokie zapotrzebowanie na tego typu usługi.

- **Prowadzenie domów pomocy społecznej (DPS), w tym zapewnienie specjalistycznej kadry oraz współuczestniczenie w odpłatności za pobyt w DPS stanowią jedne z najwyższych kosztów ponoszonych w zakresie prowadzonej polityki społecznej na rzecz osób starszych.** Średni miesięczny koszt utrzymania jednego mieszkańca w DPS wyniósł w 2018 roku około 4 500 zł i był uzależniony od specyfiki DPS (wyższe koszty utrzymania w domach dla przewlekle somatycznie chorych [średnio 5 300 zł miesięcznie] niż w domach przeznaczonych dla osób starszych [średnio 3 600 zł miesięcznie]). Wysokie opłaty powodują, że osoby starsze nie są w stanie pokryć ich ze swoich dochodów. W związku z powyższym Miasto ma obowiązek partycypować w kosztach na rzecz swoich mieszkańców umieszczonych w DPS.
- Prognozy wskazujące na dynamiczny wzrost osób starszych w populacji Bielska-Białej przy zmniejszaniu się rodzinnych zasobów opiekuńczych wymagają zdecydowanej odpowiedzi w zakresie ciągłego rozwijania usług opiekuńczych, w tym miejsc opieki dziennej dla seniorów, przy udziale usługodawców również spoza sektora publicznego.
- Na bazie NSP ustalono, że w Bielsku-Białej **w 2011 roku mieszkało 24 372 osób niepełnosprawnych ogółem (prawnie i biologicznie), które stanowiły 14,0% ludności.** (w województwie – 11,9%, w kraju 12,2%). Dane NSP wskazywały, że zdecydowanie więcej było w Bielsku-Białej niepełnosprawnych kobiet – 55,1% niż mężczyzn – 44,9%. Dane z Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności, wskazują że **populacja osób niepełnosprawnych prawnie wynosiła 12 047 osób (stan na 30.06.2019 roku), stanowili więc oni około 7% wszystkich mieszkańców miasta.**
- **Najwięcej osób z niepełnosprawnościami posiada upośledzenie narządu ruchu** – 6 876 orzeczeń, bądź cierpi na choroby układu oddechowego i krążenia – 5 104 oraz inne schorzenia, w tym zaliczone do zaburzeń endokrynologicznych, metabolicznych oraz enzymatycznych – 2 318, a także neurologicznych – 2 277.
- **Najliczniejszą grupę osób z niepełnosprawnościami stanowią osoby po ukończeniu 60. roku życia** (6 498 osób, czyli 54% wszystkich niepełnosprawnych). W tej grupie wiekowej występuje także najwięcej orzeczeń wydawanych z powodu posiadania dwóch bądź trzech przyczyn niepełnosprawności (stanowią one blisko 73% wszystkich orzeczeń wydawanych w tej grupie wiekowej).
- W okresie 2013-2018 zauważalny jest **wyraźny spadek liczby dzieci przybywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej.** W 2018 roku tą formą opieki objętych było 90 dzieci (w 2014 roku – 151, w 2015 roku – 168, w 2016 roku – 130, w 2017 roku – 14). Rozpowszechniona staje się natomiast forma rodzinnej pieczy zastępczej. **Znaczny spadek liczby rodzin zastępczych o charakterze niezawodowym w 2018 roku** (z 63 w 2017 roku do 53 w 2018 roku) wskazuje na potrzebę podjęcia działań mających na celu promowanie i wspieranie tej formy opieki.

- Uczniowie z bielskich szkół uzyskują **dobre wyniki zdawalności egzaminów ósmoklasisty i matur**. W kontekście ósmoklasistów – w 2019 roku w każdym z przedmiotów – języku polskim, matematyce, czy języku angielskim, uczniowie z Bielska-Białej odnotowali w 2019 roku lepszą średnią niż skalkulowana dla województwa czy Polski.
Z kolei zdawalność egzaminów maturalnych w 2019 roku kształtowała się na poziomie 84,3% i była wyższa od wyników odnotowanych dla województwa 79,7% i kraju 80,5%.
- Począwszy od 2017 roku odnotowuje się **wzrost zapotrzebowania na wsparcie o charakterze profilaktycznym oferowane przez placówki wsparcia dziennego dla dzieci** – w 2018 roku ze wsparcia skorzystało 728 dzieci (czyli 153 więcej, niż w 2016 roku i 65 więcej niż w roku 2017).
- Lata 2013-2018 charakteryzują się **stałym wzrostem odsetka dzieci uczęszczających do żłobków**. W omawianym okresie wzrósł on dwukrotnie (z 4,6% w 2013 do 9,3% w 2018 roku), co świadczy o dużym zapotrzebowaniu na tego typu usługi. Według danych GUS, na koniec 2019 roku w Bielsku-Białej mieszkało 5 106 dzieci do lat 3. Jednocześnie w mieście funkcjonowały 22 żłobki oraz 5 klubów dziecięcych (w 2013 roku odpowiednio 5 i 1), które łącznie dysponowały 682 miejscami (w 2013 roku 273 miejsca). Z tej liczby samorządowi podlegał tylko jeden żłobek (posiadający dwie placówki), ze 193 miejscami (bez zmian w stosunku do 2013 roku), co oznacza, iż tylko 3,8% bielsko-bialskich dzieci w wieku do lat 3 mogło liczyć na miejsce w placówce publicznej. Opieką w żłobkach i klubach dziecięcych objętych było na koniec 2019 roku 11,4% dzieci do lat 3. To wprawdzie o 6,8 p.p. więcej niż w 2013 roku, nadal jest to jednak jeden z najniższych wyników wśród powiatowych miast województwa śląskiego (miejsce 13. z 19), niższy również od średniej krajowej (12,4%).
- W latach 2013-2018 w Bielsku-Białej nastąpił **znaczny wzrost liczby wypłacanych świadczeń rodzinnych**. Trend wzrostowy w zakresie liczby świadczeń utrzymuje się od 2016 roku, kiedy to liczba świadczeń wzrosła o 7 847 (z 55 654 w roku 2015 do 63 501 w 2016 roku). W 2018 roku wypłacono 75 608 zasiłków rodzinnych na łączną kwotę 8 446 383,78 zł (o 7 410 świadczeń więcej, niż w 2017 roku).
- Z roku na rok **zmniejsza się liczba dzieci uzyskujących stypendia i zasiłki szkolne w myśl ustawy o oświacie**. Ta forma pomocy, przyznawana przez MOPS jest uzależniona od wysokości dochodu w rodzinie. W 2018 roku przyznano 261 stypendiów (o 96 mniej, niż w roku 2017) oraz 2 zasiłki (o 7 mniej, niż w 2017 roku).
- Na przełomie lat 2013-2018, o blisko 71,5% **zmniejszyła się liczba dzieci korzystających z darmowych posiłków** – w 2013 roku z darmowych posiłków korzystało 2 105 dzieci, natomiast w 2018 roku ich liczba zmniejszyła się do 599;
- **Wzrasta udział rodzin objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu** – w 2018 roku stanowiły 18,7% wszystkich, które uzyskały pomoc (o 0,2 p.p. więcej niż w 2017 roku oraz o 3,2 p.p. więcej, niż w 2016 roku).

- **Rok 2018 był najgorszy pod względem liczby nietrzeźwych osób, wymagających interwencji** – w Ośrodku Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym w Bielsku-Białej znalazły się 2 872 osoby (tj. o 142 więcej niż w roku 2017), wiele z nich było doprowadzanych do izby kilkukrotnie.
- Przy ogólnym spadku liczby spraw prowadzonych przez Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, **liczba nowych postępowań wynosi ponad 200 rocznie**. Ponadto, w 2018 roku tylko 23,8% zakończonych postępowań wynikało z utrzymania abstynencji, w tym zakończenia terapii. Wynik ten był lepszy od odnotowanych w poprzednich latach, jednak wciąż wydaje się niewystarczający w kontekście skutecznej walki z uzależnieniem alkoholowym w Bielsku-Białej;
- **W latach 2013-2018 liczba wszczętych procedur Niebieskiej Karty zmniejszyła się o 47%** – w 2018 roku rozpoczęto 328 procedur w 267 rodzinach.
- Z roku na rok wzrasta liczba porad udzielanych bielskim pacjentom w ramach podstawowej opieki zdrowotnej (wyjątkiem był tylko rok 2016, w którym odnotowano nieznaczny spadek). W 2018 roku odnotowano największą liczbę udzielonych porad – 829.886 (o 26.141 więcej niż w 2017 roku). Rosnąca liczba porad może być oceniona jako zjawisko pozytywne – biorąc pod uwagę krajowe uwarunkowania związane z niekorzystną oceną dostępności usług świadczonych przez służbę zdrowia. Z drugiej strony może świadczyć ona o pogarszającym się stanie zdrowia społeczeństwa, w tym o dynamicznym jego starzeniu się.
- Na bezpieczeństwo zdrowotne mieszkańców Bielska-Białej mają wpływ także obowiązkowe szczepienia stanowiące działania profilaktyczne wielu chorób zakaźnych. Szacuje się, że w Polsce w 2017 roku stwierdzono 30.089 odmów szczepienia. W Bielsku-Białej **w 2018 roku odnotowano brak zgody rodziców na szczepienie w przypadku 91 dzieci** do 19. roku życia. W latach 2016 i 2017 liczba dzieci niezaszczepionych była nieco niższa – odpowiednio 84 i 80 dzieci.
- Odbiegające od średnich dla kraju i województwa są wskaźniki zachorowalności na nowotwory złośliwe w Bielsku-Białej. Ostatnie pełne dane w tym zakresie, zgromadzone przez Śląski Urząd Wojewódzki obejmują rok 2016. W Bielsku-Białej liczba zachorowań osiągnęła 555,7 na 100 tys. ludności i był to drugi wynik w województwie po Rudzie Śląskiej (574,6). Wskaźnik dla Bielska-Białej był o 128,6 wyższy niż dla kraju (427,1) oraz o 127,3 wyższy niż dla województwa (428,4).
- W 2018 roku liczba zgonów ogółem wyniosła w Bielsku-Białej ok. 1,9 tys. **Gros zgonów w mieście przypada na osoby w wieku powyżej 60 lat, w szczególności zaś osoby sędziwe tj. w wieku 80 lat i więcej**, na które to przypada ponad 45% ogółu liczby zgonów. Łącznie osoby w wieku 60 lat i powyżej stanowiły blisko 88% ogółu liczby zgonów. W tym kontekście bardzo istotne są działania mające na celu **umożliwienie lepszego dostępu do lekarzy geriatrów, jak również zapewnienie szpitalnego oddziału geriatrycznego w mieście**.

- **Wciąż najwięcej osób umiera z powodu chorób układu krążenia** tj. 44,5% wszystkich zgonów w 2018 roku. Jest to wynik wyższy niż odnotowany w województwie – 42,8% oraz w kraju – 40,5%. Nieco wyższe wyniki zostały zanotowane w 2018 roku w Nowym Sączu – 47,5% oraz Częstochowie – 45,8%. W Rybniku natomiast osiągnięto wartość poniżej średniej krajowej – 37,6%;
- **Choroby nowotworowe, częściej niż w województwie i kraju są przyczyną zgonów bielszczan.** W 2018 roku stanowiły one 29,8% wszystkich zgonów. Odnotowany wskaźnik był wyższy o 2,3 p.p. niż dla województwa (27,5%) oraz o 3,4 p.p. niż dla kraju (26,4%). Największą liczbę zgonów, których przyczyną była choroba nowotworowa, odnotowano w Bielsku-Białej w 2015 roku - 31,2% wszystkich zgonów (wzrost o 4,5 p.p. w porównaniu z rokiem 2014; dla porównania w 2015 roku w województwie tożsamy wskaźnik wynosił 27,5%, a w kraju 26,7%). Od tego czasu umieralność na choroby nowotworowe oscyluje wokół 30%, nie wykazując tendencji spadkowej.
- Poddając analizie najczęstsze zachorowania w latach 2013 – 2018 należy zwrócić uwagę na zwiększającą się zapadalność na grypę i infekcje grypopodobne, których szczyt zachorowań przypada zazwyczaj na pierwszy kwartał danego roku. W 2018 roku w Bielsku-Białej stwierdzono najwyższą w całym omawianym okresie liczbę zachorowań – 13 902 (tj. o ponad 16% wyższą niż w roku 2017, kiedy osiągnęła wartość 11 938). Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Bielsku-Białej oceniła, że w 2018 odnotowano najwyższą w minionej dekadzie zapadalność na grypę i infekcje grypopodobne – 8 116,68. Przedstawione wyniki są szczególnie niekorzystne w kontekście obecnej sytuacji epidemicznej i obaw jakie niesie ze sobą zachorowanie na SARS-CoV-2, wykazujące podobne objawy do infekcji grypopodobnej;
- W przeciwieństwie do niekorzystnych wyników województwa śląskiego w zakresie liczby zachorowań na wirusowe zapalenie wątroby (typ: A, B i C), Bielsko-Biała nie odnotowuje znaczącego wzrostu zachorowań w żadnym z typów tej choroby.
- Efektem niekorzystnej sytuacji epidemicznej i związanych z nią obostrzeń (braku kontaktów międzyludzkich, odosobnienia, pojawiających się obaw dotyczących stanu zdrowia) może być pojawianie się lub nasilenie chorób o podłożu psychicznym.

11. Prognoza problemów społecznych i tendencji rozwojowych

Opracowana diagnoza sytuacji społecznej Bielska-Białej stanowi punkt wyjścia dla wniosków i rekomendacji w procesie planowania strategicznego w samorządzie. Równie istotna w tym względzie jest także długoterminowa prognoza problemów społecznych ujęta w wymiarze regionalnym i ogólnopolskim.

Najpoważniejszym wyzwaniem, stojącym obecnie przed polskimi samorządami jest starzenie się społeczeństwa. Zjawisko to szczególnie widoczne jest w Bielsku-Białej, gdzie osoby w wieku poprodukcyjnym stanowiły w 2018 roku 24,9% ogółu ludności. Dynamiczne postępowanie tego problemu wpłycie będzie na kierunki rozwoju miasta, w tym strukturę budżetu. Z jednej strony miasto odnotowywać będzie coraz mniejsze wpływy do budżetu, z drugiej – wzrastać będzie zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze czy zdrowotne. Szczególnie istotne będą środowiskowe formy opieki, takie jak usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania lub półstacjonarne, w tym placówki dziennej, czasowej opieki. Równocześnie niezbędne jest zwiększanie dostępności form i usług sprzyjających wzrostowi aktywności społecznej oraz zawodowej osób starszych, mających na celu przedłużenie ich funkcjonowania.

Choć stale maleje liczba i udział w populacji regionu i miasta osób korzystających z pomocy społecznej, to w systemie pomocy społecznej może pozostać klient „najtrudniejszy” – najgłębiej wykluczony, najbardziej oddalony od rynku pracy, a dotychczasowe instrumenty wsparcia mogą okazać się niewystarczające. Na uwagę zasługuje trend spadku liczby klientów objętych wsparciem pomocy społecznej z tytułu bezrobocia, przy jednoczesnym wzroście udziału korzystających z pomocy ze względu na problemy zdrowotne. Odpowiedzią na te problemy może być stworzenie szerokiego katalogu instytucji i narzędzi aktywizacji zawodowej dostępnych lokalnie, dostosowanych do specyficznych potrzeb osób wykluczonych. W tej kwestii ważną rolę mogą pełnić podmioty zaliczone do sektora ekonomii społecznej.

Wraz z rosnącymi nakładami finansowymi w obszarze wsparcia rodziny, zarówno w ramach środków publicznych pozostających w dyspozycji administracji rządowej, jak i środków budżetu samorządu, zauważana jest rosnąca skala bierności zawodowej kobiet w wieku 25-44 lata. Pilnie potrzebne są rozwiązania ułatwiające godzenie obowiązków zawodowych i rodzinnych, w szczególności w zakresie dostępności elastycznego zatrudnienia, np. kobiet po dłuższej przerwie w aktywności zawodowej, oraz form wsparcia w opiece nad dziećmi i osobami zależnymi.

Tendencje ogólnopolskie wskazują także na rozluźnianie więzów rodzinnych, rosnący odsetek rozwodów oraz presję wzorców medialnych sprzyjającą podejmowaniu zachowań ryzykownych. Wiąże się z tym obniżenie wieku inicjacji alkoholowej i seksualnej oraz większe ryzyko uzależnień wśród dzieci i młodzieży. Coraz częściej problemami lokalnej społeczności są nie tylko uzależnienia od substancji psychoaktywnych, ale też behawioralne – od komputera lub internetu. Trudno ocenić faktyczną skalę tego zjawiska, jednak bez wątpienia oba rodzaje uzależnień są niebezpieczne ze względu na ich wpływ na zdrowie fizyczne, a także na funkcjonowanie psychiczne, fizyczne i społeczne osób oraz rodzin.

Przedstawione tendencje i problemy społeczne mogą przybierać na sile ze względu na kryzys spowodowany pandemią COVID-19, która rozpoczęła się w 2020 roku. Konsekwencje tego zjawiska nie

są jeszcze znane, jednak nie ma wątpliwości, że oprócz zagrożenia dla zdrowia publicznego, przyczyni się ono do nasilenia wielu problemów społecznych, takich jak wzrost bezrobocia, ubóstwa czy bezdomności.

Rozwiązywanie problemów społecznych stanowi długotrwały i wieloaspektowy proces. Oprócz interwencji podejmowanych w sytuacjach kryzysowych, niezbędne są stałe, profilaktyczne działania zmierzające do zmiany mentalności osób, rodzin i społeczności. Trwała współpraca lokalnych instytucji i organizacji powinna skutkować wczesnym wykrywaniem objawów dysfunkcji, aby móc wdrażać działania zapobiegawcze. Niezbędna jest edukacja społeczeństwa w zakresie zagrożeń cywilizacyjnych. Istotne znaczenie ma również rozwijanie kompetencji i kwalifikacji pracowników pomocy społecznej, służące zwiększeniu efektywności działań.

Spis map

Mapa 1 Podział miasta na jednostki urbanistyczne	9
Mapa 2 Średni wiek mieszkańców (w latach)	19
Mapa 3 Średni wiek kobiet (w latach)	20
Mapa 4 Średni wiek mężczyzn (w latach).....	21
Mapa 5 Odsetek osób w wieku niemobilnym	22
Mapa 6 Odsetek kobiet w wieku niemobilnym.....	23
Mapa 7 Odsetek mężczyzn w wieku niemobilnym	24
Mapa 8 Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 mieszkańców miasta	25
Mapa 9 Odsetek kobiet w wieku poprodukcyjnym.....	26
Mapa 10 Odsetek mężczyzn w wieku poprodukcyjnym	27
Mapa 11 Współczynnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym)	28
Mapa 12 Liczba osób w wieku 3 lat i poniżej na 1000 mieszkańców	29
Mapa 13 Liczba osób objętych obowiązkiem nauki (7-18 lat) na 1000 mieszkańców	30
Mapa 14 Zmiana liczby ludności w latach 2011-2018.....	31
Mapa 15 Gęstość zaludnienia (os/km ²)	32
Mapa 16 Liczba osób długotrwale bezrobotnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2018 roku.....	38
Mapa 17 Liczba osób bezrobotnych w wieku powyżej 50. roku życia na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2018 roku.....	40
Mapa 18 Liczba osób, którym przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej na 1000 mieszkańców w 2018 roku	44
Mapa 19 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy pomocy społecznej na 1000 mieszkańców	57
Mapa 20 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców	58
Mapa 21 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy pomocy społecznej z powodu długotrwałej choroby na 1000 mieszkańców	59
Mapa 22 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego na 1000 mieszkańców	60
Mapa 23 Liczba osób posiadających orzeczenie Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności na 1000 mieszkańców w 2019 roku	72
Mapa 24 Liczba osób niepełnosprawnych ruchowo na 1000 mieszkańców w 2019 roku.....	73
Mapa 25 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców	78
Mapa 26 Udział procentowy osób w wieku 60 lat i więcej w liczbie mieszkańców danej jednostki urbanistycznej w roku 2018	88
Mapa 27 Liczba dzieci korzystających z dożywiania w 2018 roku na 1000 mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym.....	112
Mapa 28 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenie na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców	118
Mapa 29 Liczba osób doprowadzonych do Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym na 1000 mieszkańców w 2018 roku	121
Mapa 30 Liczba wniosków skierowanych do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 1000 mieszkańców.....	124
Mapa 31 Liczba osób, którym w 2018 roku przyznano świadczenia na podstawie ustawy o pomocy społecznej z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców	127
Mapa 32 Osoby objęte działaniami Zespołu Interdyscyplinarnego Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w 2018 roku	132

Spis tabel

Tabela 1 Nazwy i numery jednostek urbanistycznych	10
Tabela 2 Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.....	15
Tabela 3 Struktura bezrobocia w Bielsku-Białej – porównanie na koniec 2017 i 2018 roku	47
Tabela 4 Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia w Bielsku-Białej w 2018 roku	65
Tabela 5 Środowiskowe Domy Samopomocy ze względu na liczbę oferowanych miejsc w 2018 roku	82
Tabela 6 Liczba miejsc w placówkach dla osób starszych a wielkość populacji.....	93

Spis wykresów

Wykres 1 Stan ludności w latach 2013 - 2018 wraz z prognozą do 2050 roku	11
Wykres 2 Przyrost naturalny w Bielsku-Białej w latach 2013-2018 na tle województwa i kraju.....	12
Wykres 3 Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na 1000 ludności w Bielsku-Białej w latach 2013-2018	12
Wykres 4 Struktura ludności Bielska-Białej w latach 2013-2018	13
Wykres 5 Prognozy ludności dla poszczególnych grup wiekowych w populacji Bielska-Białej w latach 2025-2050	14
Wykres 6 Dynamika obciążenia demograficznego w Bielsku-Białej w latach 2013-2018 na tle województwa i kraju	15
Wykres 7 Struktura płci i wieku w Bielsku-Białej w 2018 roku.....	17
Wykres 8 Matżeństwa na 1000 ludności w latach 2013-2018 w Bielsku-Białej na tle województwa i kraju.....	33
Wykres 9 Rozwody na 1000 ludności w Bielsku-Białej na tle kraju i województwa	34
Wykres 10 Stopa bezrobocia rejestrowanego (w%) w Bielsku-Białej na tle Polski i woj. śląskiego w latach 2013-2019.....	35
Wykres 11 Dynamika bezrobocia a długotrwałe bezrobocie	36
Wykres 12 Dynamika bezrobocia a bezrobotni powyżej 50. roku życia	39
Wykres 13 Dynamika bezrobocia a osoby z niepełnosprawnościami.....	41
Wykres 14 Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z tytułu bezrobocia w latach 2013-2018 na tle wszystkich zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Bielsku-Białej	42
Wykres 15 Dynamika bezrobocia kobiet w latach 2013- I p. 2019	45
Wykres 16 Udział bezrobotnych kobiet wśród ogółu zarejestrowanych w podziale na wiek w latach 2013-2018	46
Wykres 17 Bezrobotni posiadający co najmniej jedno dziecko do 6. roku życia	46
Wykres 18 Wolne miejsca pracy i aktywizacji zawodowej w Bielsku-Białej w latach 2013 – I p. 2019 na tle liczby osób bezrobotnych.....	49
Wykres 19 Udział osób z korzystających z pomocy społecznej w ludności Bielska-Białej w latach 2013-2018.....	52
Wykres 20 Typy rodzin objętych pomocą społeczną w Bielsku-Białej w latach 2013-2018	53
Wykres 21 Typy rodzin z dziećmi w ogóle rodzin z dziećmi objętych pomocą w latach 2013-2018	53
Wykres 22 Główne powody korzystania z pomocy społecznej w Bielsku-Białej w latach 2013-2018..	54
Wykres 23 Liczba osób długotrwałe pobierających świadczenia na tle wszystkich, którym przyznano świadczenie w latach 2013-2018	61
Wykres 24 Liczba świadczeń w postaci usług opiekuńczych oraz osoby korzystające ze świadczeń w latach 2013-2018.....	62
Wykres 25 Liczba gospodarstw domowych otrzymujących dodatki mieszkaniowe i energetyczne w latach 2013-2018.....	63
Wykres 26 Pomoc udzielana w postaci pracy socjalnej ogółem	64

Wykres 27 Liczba osób niepełnosprawnych ze względu na przyczynę niepełnosprawności	70
Wykres 28 Osoby z niepełnosprawnością w podziale na stopnie niepełnosprawności.....	74
Wykres 29 Osoby z niepełnosprawnościami według wieku.....	74
Wykres 30 Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy udzielanej przez MOPS z tytułu niepełnosprawności	76
Wykres 31 Cele dofinansowań dla osób niepełnosprawnych w latach 2013-2018	79
Wykres 32 Zapotrzebowanie na usługi Środowiskowego Domu Samopomocy Podkowa na tle liczby miejsc i osób korzystających w latach 2013-2018.....	81
Wykres 33 Działalność Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności dotycząca osób które nie ukończyły 16. roku życia	84
Wykres 34 Działalność Miejskiego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności dotycząca osób, które ukończyły 16. rok życia	84
Wykres 35 Udział % poszczególnych grup wieku w populacji Bielska-Białej w 2018 r.	87
Wykres 36 Dynamika wzrostu liczby osób starszych w podziale na poszczególne grupy wiekowe w latach 2013-2018 w Bielsku-Białej	89
Wykres 37 Potencjał pielęgnacyjny (liczba kobiet w wieku 45-64 lat do liczby osób w wieku 80+) w Bielsku-Białej w latach 2013 - 2018 oraz prognoza na rok 2035.....	90
Wykres 38 Oczekujący i korzystający z domów pomocy społecznej w latach 2013-2018	91
Wykres 39 Koszt prowadzenia oraz odpłatność za pobyt w DPS w latach 2013-2018	92
Wykres 40 Rodziny w Bielsku-Białej w 2011 według liczby posiadanych dzieci	97
Wykres 41 Poradnictwo specjalistyczne dla rodzin w latach 2014-2018.....	99
Wykres 42 Efektywność pracy asystentów rodziny w latach 2014-2018.....	100
Wykres 43 Typy rodzin zastępczych w Bielsku-Białej w latach 2013-2018	101
Wykres 44 Instytucjonalna a rodzinna piecza zastępcza - liczba umieszczonych dzieci w latach 2013-2018.....	101
Wykres 45 Liczba dzieci korzystających z placówek wsparcia dziennego w latach 2013-2018	103
Wykres 46 Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych w Bielsku-Białej na tle województwa śląskiego w latach 2013-2018	104
Wykres 47 Miejsca w przedszkolach publicznych i niepublicznych w latach 2013-2018.....	105
Wykres 48 Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	106
Wykres 49 Liczba dzieci objętych świadczeniem wychowawczym w latach 2016-2018	108
Wykres 50 Liczba świadczeń w postaci zasiłków rodzinnych i opiekuńczych wypłaconych w latach 2013-2018	109
Wykres 51 Najczęstsze powody przyznawania dodatków rodzinnych w latach 2016-2018.....	109
Wykres 52 Stypendia i zasiłki szkolne wypłacane w latach 2013-2018 w Bielsku-Białej	111
Wykres 53 Liczba dzieci korzystających z darmowych posiłków w latach 2013-2018.....	111
Wykres 54 Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu i narkomanii na tle wszystkich rodzin objętych pomocą społeczną w latach 2013-2018.....	116
Wykres 55 Liczba osób doprowadzonych do Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym w latach 2013-2018.....	120
Wykres 56 Liczba postępowań w podziale na trwające oraz nowe, prowadzonych przez GKRPA w celu zobowiązania do leczenia odwykowego w latach 2013-2018.....	123
Wykres 57 Wnioskodawcy uruchomienia procedury leczenia odwykowego w 2018 r.	123
Wykres 58 Postępowania GKRPA zakończone z tytułu abstynencji na tle wszystkich zakończonych postępowań.....	125
Wykres 59 Dynamika problemu przemocy w rodzinie - liczba procedur Niebieskie Karty wszczętych w latach 2013-2018.....	131
Wykres 60 Liczba NK w 2018 wg typu podmiotu, który je sporządził.....	133
Wykres 61 Liczba rodzin, którym przyznano pomoc z powodu przemocy na tle wszystkich rodzin, które otrzymały wsparcie w latach 2013-2018 na podstawie ustawy o pomocy społecznej	134
Wykres 62 Liczba osób korzystających ze wsparcia POIK z tytułu przemocy.....	135

Wykres 63 Przepięstwa stwierdzone przez Policję przeciwko rodzinie i opiece na 1000 mieszkañców w latach 2013-2019	137
Wykres 64 Przeciętne trwanie życia kobiet i mężczyzn w zdrowiu	139
Wykres 65 Porady udzielone w podstawowej opiece zdrowotnej w Bielsku-Białej w latach 2013-2018	140
Wykres 66 Lekarze pracujący na 10 tys. ludności w latach 2013-2018.....	141
Wykres 67 Liczba pielęgniarek i położnych pracujących na 10 tys. ludności	141
Wykres 68 Liczba zachorowań i zapadalność na grypę/infekcje grypopodobne w Bielsku-Białej w latach 2013-2018.....	142
Wykres 69 Zachorowania na nowotwory złośliwe ogółem w latach 2013-2016	144
Wykres 70 Liczba dzieci, które ze względu na brak zgody rodziców nie zostały poddane szczepieniom w latach 2015-2018	145
Wykres 71 Zgony z powodu chorób układu krążenia (w %).....	146
Wykres 72 Zgony z powodu chorób układu krążenia w Bielsku-Białej w podziale na płeć (w przeliczeniu na 100 tys. mężczyzn i kobiet).....	146
Wykres 73 Zgony z powodu chorób nowotworowych (w %).....	147